

Ref KB.00

SVENSK TRÄDGÅRDSNÄRING

– nuläge och utvecklingsmöjligheter

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2014

National Library
of Sweden

SUU

1992:119

Betänkande av 1992 års trädgårdsnäringsutredning

Ref KB.00

SVENSK TRÄDGÅRDSNÄRING

– nuläge och utvecklingsmöjligheter

SOU 1992:119

Betänkande av 1992 års trädgårdsnäringsutredning

Statens offentliga utredningar
1992:119
Jordbruksdepartementet

Svensk trädgårdsnäring

– nuläge och utvecklingsmöjligheter

Betänkande av 1992 års trädgårdsnäringensutredning
Stockholm 1992

SOU och Ds kan köpas från Allmänna Förlaget, som också på uppdrag av regeringskansliets förvaltningskontor ombesörjer remissutsändningar av dessa publikationer.

Adress: Allmänna Förlaget
Kundtjänst
106 47 Stockholm
Tel 08/739 96 30
Telefax: 08/739 95 48

Publikationerna kan också köpas i Informationsbokhandeln, Malm Morgsgatan 5, Stockholm.

REGERINGSKANSLIETS
OFFSETCENTRAL
Stockholm 1992

ISBN 91-38-13218-4
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Jordbruksdepartementet

Genom beslut den 20 februari 1992 bemyndigade regeringen chefen för Jordbruksdepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utreda trädgårdsnäringsens utvecklingsmöjligheter.

Med stöd av detta bemyndigande förordnades den 17 mars 1992 lantbruksdirektören Erik Brasch att vara särskild utredare. Den 4 maj 1992 utsågs till experter byrådirektören Håkan Björklund, lantbrukskonsulenten Magnus Engstedt, högskolelektorn Lena Ekelund, lantbrukskonsulenten Sven-Gunnar Hultmark, förste lantbrukskonsulenten Hans Lindblad, agronomen Sven-Olof Månsson, avdelningsdirektören Lars-Hugo Svensson, departementssekreteraren Ann Uustalu och förbundsdirektören Christer Wohlström samt till sekreterare hortonomen Cristina Virdung.

Utredningen, som har antagit namnet 1992 års trädgårdsnäringsutredning, får härmed överlämna betänkandet (SOU 1992:119) Svensk trädgårdsnäring – nuläge och utvecklingsmöjligheter.

Till betänkandet har ett särskilt yttrande fogats av experten Wohlström.

Jönköping i november 1992

Erik Brasch

/Cristina Virdung

Innehåll

	Sida
Sammanfattning	9
1 Uppdraget, avgränsningar och arbetets bedrivande	13
2 Trädgårdsnäringens omfattning	15
2.1 Arealer och företag	15
2.2 Växthusodlingen	17
2.3 Frilandsodlingen	20
3 Trädgårdsnäringen i samhällsekonomin	25
3.1 Produktionsvärde	25
3.2 Konsumtionsvärde	26
3.3 Konsumtionsutveckling	29
3.4 Prisutveckling	29
3.5 Sysselsättning	31
3.6 Lokalisering	32
4 Internationell konkurrens	35
4.1 Importutveckling	35
4.2 Konkurrentländer	38
4.3 Inhemska marknadsandelar	39
4.4 Importkonkurrensen under svensk grönsakssäsong	42
4.5 Prisutvecklingen för grönsaker	45
5 Marknadsstruktur	51
5.1 Distributionskanaler	51
5.2 Trädgårdsnäringens ekonomiska föreningar	53
5.3 Distribution av grönsaker	58
5.4 Distribution av prydnadsväxter	60
5.5 Trädgårdsfrämjandena	62
5.6 Stöd till producentorganisationer verksamma inom trädgårdssektorn i EG	63
5.7 Prissättning	65
5.8 Konkurrensförhållanden	69
6 Odlingsföretagens ekonomi	73
6.1 Analysförutsättningar	73
6.2 Odling under glas	74
6.3 Frilandsodling	78

	Sida
6.4 Sammanfattande synpunkter	80
6.5 Internationell konkurrenskraft – en jämförelse med Danmark och Nederländerna	81
7 Trädgårdspolitik m.m.	89
7.1 Trädgårdspolitiskt beslut år 1979	89
7.2 Livsmedelspolitik	91
7.3 Näringspolitik	93
7.4 Miljöpolitik	95
7.5 Regionalpolitik	96
7.6 Energipolitik	97
7.7 Konkurrenspolitik	98
7.8 EG:s jordbrukspolitik	100
7.9 Uppfyllandet av de trädgårdspolitiska målen	103
8 Gränsskydd	107
8.1 Bakgrund	107
8.2 Preferensarrangemang innebärande tullnedsättning eller tullfrihet	109
8.3 Internationella jämförelser	110
8.4 Gränsskyddets betydelse	114
9 Finansiellt stöd till trädgårdsföretag	119
9.1 Stöd till trädgårdsnäringsens rationalisering	119
9.2 Annat stöd av betydelse för trädgårdsnäringsen	125
9.3 Allmänna bestämmelser om statligt stöd till näringslivet	128
9.4 Nuvarande stödmöjligheter till trädgårdsnäringsen	129
9.5 Utvärdering av det finansiella stödet	130
9.6 Finansiellt stöd till trädgårdsföretag i EG	133
10 Forskning	137
10.1 Forskning och forskningsutövare på trädgårdsområdet	137
10.2 Finansiering	138
10.3 Samhällets mål och forskningen	139
11 Rådgivning	141
11.1 Bakgrund	141
11.2 Jämförelser mellan trädgårdsrådgivningen i Sverige, Danmark, Holland, Norge och Finland	143

	Sida
11.3 Uppfyllelse av trädgårdspolitiska och andra samhälleliga mål	145
11.4 Rådgivningsutredningen	147
12 Utbildning i trädgårdsnäringen	149
12.1 Gymnasieutbildning	149
12.2 Trädgårdstekniker/trädgårdsingenjör	151
12.3 Hortonom	152
12.4 Utvärdering	152
13 Miljöfrågor	153
13.1 Kemikalier	153
13.2 Växtnäring	163
13.3 Ekologisk och integrerad produktion	164
14 Växtskydd, utsäde och kvalitet i EG-perspektiv	169
14.1 Växtskyddsbestämmelser	169
14.2 Utsäde	174
14.3 Kvalitetsbestämmelser	175
15 Skördeskadeskydd	179
15.1 Bakgrund	179
15.2 Lantbrukets skördeskadeskydd	180
15.3 Skördeskadeutredningen	181
15.4 Skördeskadeskydd inom EG	182
16 Trädgårdsföretagens struktur	185
16.1 Växthusföretag	185
16.2 Frilandsföretag	190
17 Överväganden och förslag	195
17.1 Behov av trädgårdspolitiska insatser	195
17.2 Mål för trädgårdspolitiska insatser	203
17.3 Medel för trädgårdspolitiska insatser	204
17.4 Övriga överväganden och förslag	212
Särskilt yttrande	227
Bilaga 1 Direktiv 1992:23	237
Bilaga 2 Nationella importrestriktioner som f.n. tillämpas i enskilda medlemsstater	
Bilaga 3 Tulljämförelse mellan EG och Sverige	
Bilaga 4 Använda förkortningar och ordförklaringar	

Sammanfattning

I *kapitel 1* beskrivs utredningsuppdraget och de avgränsningar som har gjorts samt hur arbetet har bedrivits.

Kapitel 2 innehåller en redogörelse för den svenska trädgårdsnäringsens omfattning.

I *kapitel 3* placeras trädgårdsnäringsen in i samhällsekonomin och i *kapitel 4* beskrivs den internationella konkurrensen.

Marknadsstrukturen för trädgårdsprodukter behandlas i *kapitel 5*.

I *kapitel 6* lämnas en redogörelse för trädgårdsföretagens ekonomi. En jämförelse med Sveriges viktigaste konkurrentländer är också gjord.

Kapitel 7 innehåller en beskrivning av 1979 års trädgårdspolitiska mål. Andra politikområden som är av betydelse för trädgårdspolitiken behandlas också. Sådana områden är livsmedelspolitik, näringspolitik, miljöpolitik, regionalpolitik, energipolitik, konkurrenspolitik och EG:s jordbrukspolitik. I slutet av kapitlet utvärderas 1979 års trädgårdspolitik.

I *kapitel 8-12* behandlas de olika trädgårdspolitiska medlen. Det svenska gränsskyddet i form av tullar beskrivs i *kapitel 8* där också jämförelser görs med andra länder. *Kapitel 9* innehåller en beskrivning och utvärdering av de finansiella stödformer, som finns för svensk trädgårdsnärings. Även i detta kapitel görs en jämförelse med de finansiella stöd som EG-länder, och då speciellt Danmark och Nederländerna, har.

Forskning och försök behandlas i *kapitel 10*. Rådgivningen tas, med en internationell jämförelse, upp i *kapitel 11* och trädgårdsnäringsens utbildningar beskrivs i *kapitel 12*.

I *kapitel 13* redogörs för trädgårdsnäringsens miljöfrågor och då i synnerhet användningen av kemikalier men även växtnäringensfrågor och ekologisk respektive integrerad produktion.

Växtskydd, utsädesfrågor och kvalitetsfrågor i EG-perspektiv beskrivs i *kapitel 14*. En redogörelse av skörde-skadefrågor lämnas i *kapitel 15*.

Kapitel 16 innehåller en redogörelse av trädgårdsföretagens struktur och strukturanpassning.

I kapitel 17 återfinns utredarens överväganden och förslag. Inledningsvis konstateras betydelsen av att ha en svensk trädgårdsnäring och motiven för att fortsätta med statliga insatser på området. Ett svenskt EG-medlemskap kommer att förändra förutsättningarna för svensk trädgårdsproduktion främst genom gränsskyddssänkningar. Problemet för svensk odling är att anpassningen till EG:s lägre producentpriser kommer att ske snabbare än utjämningen av kostnaderna för arbetskraft, energi m.m. Näringsen kan möta den hårdnande konkurrensen utifrån antingen dels genom effektivisering av produktionen, dels genom produktdifferentiering.

De trädgårdspolitiska målen från 1979 behöver liksom medlen EG-anpassas. Det innebär att trädgårdspolitiken i fortsättningen inte utgör något självständigt politikområde utan inordnas i jordbrukspolitiken.

Trädgårdsnäringsen skall i första hand stödjas genom generella näringspolitiska åtgärder men det är även motiverat att staten genom särskilda trädgårdspolitiska insatser löser problem som är specifika för trädgårdsnäringsen och underlättar trädgårdsnäringsens EG-anpassning.

Gränsskyddets avskaffande gentemot Sveriges viktigaste konkurrentländer kommer att innebära påfrestningar för trädgårdsföretagen.

Lånegarantierna föreslås vara kvar liksom bestämmelserna om delad risk mellan staten och låneinstitutet.

Av EG:s strukturprogram bedöms investeringsstöd, startstöd och stöd till bildande av producentorganisationer vara av störst betydelse för svensk trädgårdsnäring. Förberedelsearbete behöver inledas för att dessa tre stödformer skall kunna träda i kraft genast vid ett svenskt EG-inträde.

Investeringsstödet är obligatoriskt i EG men nivån avgörs av medlemsstaterna. Det svenska investeringsstödet föreslås läggas på ungefär dansk nivå. Startstödet är frivilligt men förekommer i de flesta EG-länder. Sverige har redan ett liknande stöd för jordbrukare. Startstödet föreslås nu vid ett EG-inträde även erbjudas nya trädgårdsodlare. Stödet till bildande av producentorganisationer finns i nästan samtliga EG-stater. För att på bästa sätt utforma stödet för svenska förhållanden behöver en noggrann analys göras.

Sveriges lantbruksuniversitets (SLU) prioritering av mer grundläggande forskning bedöms vara riktig. Forskningen måste inom prioriterade områden ligga på en hög internationell nivå.

Trädgårdsnäringen är beroende av både forskning och försöksverksamhet. Den senare bör dock i högre grad finansieras av näringen själv.

Rådgivningen fungerar som ett effektivt instrument för att uppnå olika samhällsmål. Inför ett EG-inträde ökar behoven av rådgivning och då särskilt inom företagsekonomi och marknadsfrågor. 2 miljoner kronor per år föreslås tas i anspråk för rådgivning/utbildning i trädgårdsnäringens EG-anpassning.

Ansvaret för den branschmässiga rådgivningen bör åvila näringen själv men den av Rådgivningsutredningen föreslagna ändringen av huvudmannskapet för denna del av rådgivningen kommer olämpligt inför ett EG-inträde. Det statliga driftsbidraget bör därför ges under en femårperiod.

Odlingstekniskt hävdar sig svensk odling väl. På marknadssidan har inte samma effektivitetsutveckling ägt rum. Det bör ankomma på näringen själv att utveckla och effektivisera marknadsföring m.m.

En satsning om 3 miljoner kronor per år föreslås till trädgårdsnäringens miljöfrågor och som bör finansieras med influtna miljöavgifter. Satsningen behövs i synnerhet för att minska användningen av bekämpningsmedel i trädgårdsnäringen men också för att fortsätta arbetet med att minska växtnäringsläckage från växthus.

Medel som satsas på ekologiskt lantbruk, senast den av Omställningskommissionen föreslagna ökningen på 10 miljoner kronor, förutsätts kunna användas också till ekologisk trädgårdsodling.

Eftersom trädgårdsnäringen är arbetsintensiv är den regionalpolitiskt intressant. De regionalpolitiska stödmöjligheterna bedöms vara tillfredsställande.

Energikostnaderna är en betydande del av växthusodlingens totala kostnader. Eftersom växthusodlingen blir mest drabbad av ändrat gränsskydd föreslås vissa energiskattelättnader jämfört med vad som planerats för 1994–1996.

Skador inom trädgårdsnäringen föreslås efter 30 juni 1993 ersättas enligt riktlinjerna för naturolycka. Begreppet naturolycka bör då, förutom allvarliga frostsador i frukt- och bärodlingar samt plantskolor, också omfatta andra allvarliga icke försäkringsbara skador på varak-

tiga produktionsanläggningar. Införandet av ett särskilt skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen avstyrks. Behovet av ett sådant bör delvis kunna täckas genom frivilliga försäkringar.

Statistiska centralbyråns (SCB) trädgårdsräkningar och trädgårdsinventeringar behöver genomföras även fortsättningsvis. Särskilt väsentligt är det att kunna göra bedömningar av trädgårdsnäringens utveckling under 1990-talet, eftersom förutsättningarna kommer att förändras påtagligt. Dessutom behöver utvecklingen av producentpriser och produktionskostnadsposter följas. Jordbruksverket föreslås få i uppdrag att följa och årligen avrapportera utvecklingen inom trädgårdsnäringen.

I takt med att staten överför ansvar på näringen ökar behovet av kollektiva medel. Sedan mitten av 1980-talet har näringen haft tillgång till återbetalade prisregleringsavgifter för handelsgödsel och bekämpningsmedel. Enligt Omställningskommissionens förslag skall prisregleringsavgifterna slopas fr.o.m. 1 juli 1993.

Eftersom det inte bedöms möjligt för näringens organisationer att till ett EG-inträde skapa tillräckliga kollektiva resurser, föreslås av budgetmedel 5 miljoner kronor årligen 1993/94–1995/96 tillföras näringen och i första hand användas till EG-anpassning och för att effektivisera marknadssidan. Minst 1 miljon kronor av dessa medel bör användas till konsumtionshöjande åtgärder för trädgårdsprodukter.

1 Uppdraget, avgränsningar och arbetets bedrivande

Genom såväl nationella som internationella beslut på områden där trädgårdsnäringen i vissa fall utgör endast en mindre sektor, skapas väsentligen ändrade förutsättningar för trädgårdsnäringens produktions- och konkurrensförhållanden. Mot denna bakgrund bör trädgårdsnäringens utvecklingsmöjligheter utredas. Enligt direktiven (1992:23), som återges i sin helhet i bilaga 1, bör en utvärdering göras av konsekvenserna av 1979 års trädgårdspolitiska beslut och de beslut som därefter har fattats.

Utgångspunkterna för utredningen bör vara den nya näringspolitik riksdagen har lagt fast hösten 1991. Den innebär att politiken skall inriktas på att genom generella åtgärder skapa goda förutsättningar för företagande i Sverige och att konkurrensnedvridande och selektiva företagsstöd avvecklas.

Utifrån detta bör förutsättningar skapas för en svensk trädgårdsnäring, som vid ett EG-inträde är stark och konkurrenskraftig.

Utredningen bör analysera trädgårdsnäringens kostnads-, marknads- och konkurrenssituation och göra jämförelser med Sveriges viktigaste konkurrentländer.

Utredningen bör även analysera forskningen jämfört med våra viktigaste konkurrentländer. Behovet av strukturanpassning, producentkooperativa försäljningsföretag och främjandeorganisationer vid ett EG-medlemskap bör analyseras, liksom möjligheten att minska användningen av kemikalier.

Nuvarande regelsystem bör bedömas framför allt med hänsyn till GATT:s och EG:s regelsystem. Behovet av ett skördeskadestydd bör bedömas i ett internationellt perspektiv, liksom hur ett eventuellt sådant bör finansieras.

För utredningsarbetet har vissa avgränsningar gjorts. Enbart den yrkesmässiga trädgårdsproduktionen har behandlats. Således har vare sig hemträdgårdsodlingen eller den s.k. gröna sektorn tagits med. Odlingen av arter till konserverindustrin har inte behandlats.

Avgränsningen har också gjorts så att enbart färska trädgårdsprodukter har behandlats, således inte beredda varor. Frågan om trädgårdsnäringens avsättningsmöjligheter till livsmedelsindustrin har inte studerats närmare dels för att den inte specifikt har angetts i direktiven, dels för att det vid överläggningar med Statens jordbruksverk (SJV) har framkommit att verket har påbörjat arbete med att analysera vilka konsekvenser ett EG-inträde skulle få för denna fråga.

Till utredningen har regeringen överlämnat två skrivelser, som har beaktats i utredningsarbetet. I den ena skrivelsen har Lantbruksstyrelsen redovisat ett uppdrag att lämna förslag till ny organisation för Frukt-, Grönsaks- och Blomsterfrämjandet. I den andra skrivelsen hemställer Trädgårdsnäringens Riksförbund (TRF) om vissa åtgärder för den svenska trädgårdsnäringen.

Utredningen har tagit som utgångspunkt ett svenskt medlemskap i EG år 1995.

Under utredningsarbetet har överläggningar ägt rum med representanter för växthusodling av köksväxter, krukväxter och snittblommor; frilandsodling av köksväxter, frukt och bär; forskare vid SLU; plantskolebranschen; Sveriges Frukt- och Grönsaksdistributörer samt med Trädgårdsfrämjandena.

Samråd har ägt rum med rådgivningsutredningen och omställningskommissionen. Utredningen har haft kontakter med myndigheter och organisationer, som har arbetat med frågor som berör trädgårdsnäringen, i första hand genom de experter, som har varit med i utredningen. Konktakter har tagits även med andra berörda myndigheter och organisationer.

2 Trädgårdsodlingens omfattning

Inom trädgårdsnäringen sker yrkesmässig produktion av köksväxter, prydnadsväxter, frukt och bär samt plantskoleväxter. Odlingen sker dels i växthus (= under glas), dels på friland. Följande indelning av företagen görs.

Växthus: grönsaker/köksväxter, krukväxter, snittblommor, lökblommor, utplanteringsväxter, småplantor och sticklingar.

Friland: grönsaker/köksväxter, frukt, bär, snittblommor, plantskola.

Nedan angivna uppgifter om svensk trädgårdsnäring är i huvudsak hämtade från den trädgårdsinventering, som Statistiska Centralbyrån (SCB) genomförde år 1991 och som gällde förhållandena år 1990. I rapporten (SCB, Trädgårdsinventeringen 1991, J 10 SM 9103) redovisas också jämförelser med tidigare år.

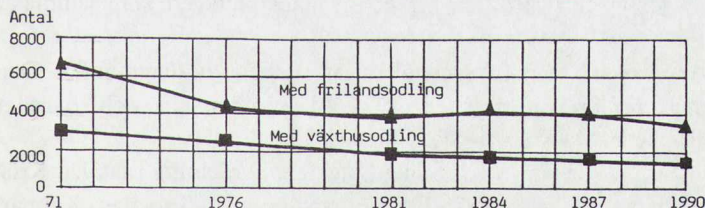
2.1 Arealer och företag

Trädgårdsinventeringen visar att ca 4 300 företag år 1990 hade trädgårdsodling, som omfattade minst 200 m² i växthus eller minst 2 500 m² på friland.

Både antalet växthus- och frilandsföretag har minskat sedan år 1971. (Se diagram 2.1). År 1990 fanns 1 460 växthusföretag och 3 452 frilandsföretag. Ca 600 företag har både växthus- och frilandsodling.

Diagram 2.1

Antal företag med växthusodling resp. frilandsodling 1971–1990

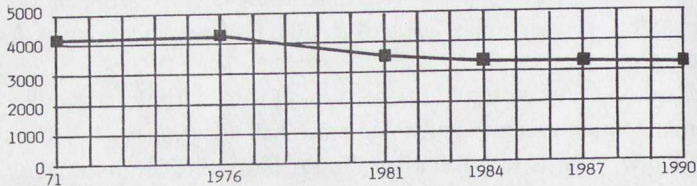

Källa: SCB, Trädgårdsinventeringen 1991

Landets totala växthusareal har minskat med en tredjedel sedan år 1971 (Se diagram 2.2). År 1990 uppgick den till 3 281 512 m².

Diagram 2.2
Växthusytan under perioden 1971–1990

1000-tal kvm

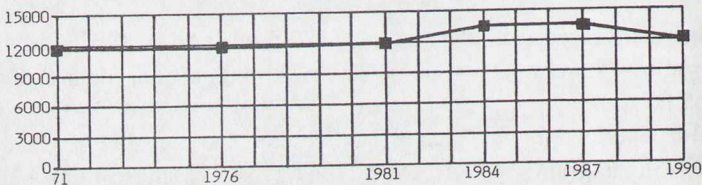

Källa: SCB, Trädgårdsinventeringen 1991

År 1990 var Sveriges frilandsareal 12 144 ha, ungefär densamma som 1971 (Se diagram 2.3). Mellan åren 1981 och 1987 uppvisades en ökning och mellan åren 1987 och 1990 en minskning av arealen.

Diagram 2.3
Frilandsarealen under perioden 1971–1990

Hektar

Källa: SCB, Trädgårdsinventeringen 1991

Företagen har under den senaste 20-årsperioden arealmässigt blivit ungefär dubbelt så stora. Detta gäller både växthusföretagen, som år 1990 i genomsnitt var 2 250 m², och frilandsföretagen, som samma år var 3,5 ha.

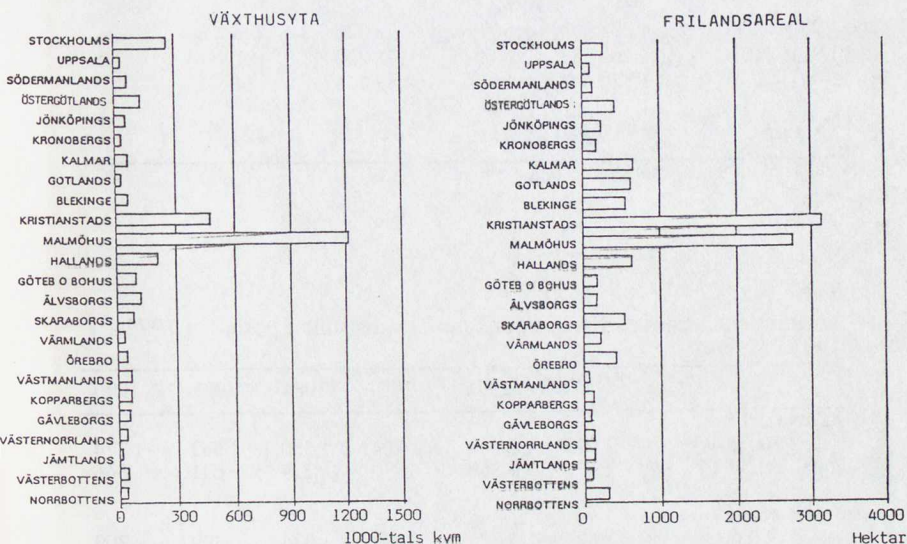
Växthusytans fördelning på olika län framgår av diagram 2.4. Den största arealen fanns år 1990 i Malmöhus län och därefter Kristianstads, Stockholms och Hallands län.

Diagram 2.4 anger också frilandsarealens fördelning i landet. Kristianstads och Malmöhus län har den största frilandsarealen. Kalmar, Gotlands, Hallands, Blekinge, Skaraborgs, Örebro och Östergötlands

län har också en relativt omfattande frilandsodling. Under 1980-talet har dock trädgårdsodlingen ökat utanför Skånelänen, både vad gäller frilands- och växthusodling.

Diagram 2.4

Växthusytan resp. frilandsarealen fördelade på olika län

Källa: SCB, Trädgårdsinventeringen 1991

2.2 Växthusodlingen

Växthusen av glas svarar för ca 90 % av den totala växthusytan. Uppvärmda växthus utgör den dominerande delen av landets växthusareal.

Tabell 2.1 visar att ett litet antal företag svarar för en stor del av landets växthusyta. Exempelvis svarar de 10 % största av företagen för så mycket som nästan hälften av arealen.

Hur olika inriktningar av växthusodlingen har förändrats sedan år 1971 framgår av tabell 2.2. För samtliga grenar har antalet företag minskat. Ytan för snittblomsterodling har minskat mycket kraftigt. Mängden producerade krukväxter har däremot nästan fördubblats och kvantiteten sticklingar och småplantor producerade i landet har blivit mer än tre gånger så stor under de senaste 20 åren.

Tabell 2.1
Växthusyta

Växthusyta per företag m ²	Växthus med uppvärmning		Växthus utan uppvärmning	
	yta m ²	antal företag	yta m ²	antal företag
200–1 000	268 258	509	78 526	226
1 001–5 000	1 260 533	588	173 220	181
5 001–	1 440 392	159	52 775	14
Summa	2 969 183	1 256	304 521	421

Källa: SCB, Trädgårdsinventeringen 1991

Tabell 2.2

Växthus- och bänkgårdsodlingens omfattning under perioden 1971–1991

	1971	1976	1981	1984	1987	1990
<i>Köksväxter</i>						
yta, 1 000 m ²	1 913	2 012	1 704	1 580	1 562	1 774
antal företag	1 676	1 368	829	739	641	566
<i>Snittblommor</i>						
yta, 1 000 m ²	1 821	1 325	675	534	399	309
antal företag	1 384	935	541	424	341	228
<i>Krukväxter</i>						
kvantitet, 1 000 st	27 113	31 049	35 361	37 384	46 719	46 347
antal företag	1 557	1 284	933	834	812	697
<i>Lökblommor</i>						
kvantitet, 1 000 st	146 505	180 740	161 033	130 602	133 880	122 488
antal företag	1 479	1 200	789	641	587	467
<i>Utplanteringsväxter</i>						
kvantitet, 1 000 st	78 454	68 777	57 932	51 672	60 229	70 410
antal företag	1 936	*	*	*	970	846
<i>Sticklingar och småplantor</i>						
kvantitet, 1 000 st	33 517	28 452	60 305	61 699	111 074	117 605
antal företag	594	259	**	**	586	326

* Uppgiften ej tillgänglig för utplanteringsväxter totalt.

** Uppgiften ej tillgänglig för sticklingar och småplantor totalt.

Källa: SCB, Trädgårdsinventeringen 1991

2.2.1 Köksväxter under glas

De klart största köksväxtkultureorna under glas är tomat och gurka med 660 000 m² (66 ha) resp. 540 000 m² (54 ha). För tomat och gurka har skördekvantiteterna ökat mycket kraftigt under perioden 1971–1990. Om man räknar på samtliga företag har avkastningen under perioden i genomsnitt ökat från 10,0 kg/m² till 27,1 kg/m² för tomat och från 21,0 kg/m² till 33,8 kg/m² för gurka. Även om tomat- och gurkföretag finns i hela landet, är de största företagen i huvudsak lokaliserade till södra Sverige.

Sallatsodlingen i växthus har ökat under senare år främst tack vare några få specialiserade företag med krukodling av sallat med många omgångar under ett år.

Melon och andra köksväxter odlas i liten omfattning i Sverige.

2.2.2 Krukväxter

Av krukväxterna är det följande arter som odlas i störst antal: Begonia (9 miljoner stycken), julstjärna (6 miljoner stycken) och pelargon (9,5 miljoner stycken). Det totala antalet krukväxter producerade i Sverige är 46 miljoner stycken. Krukväxtodlingen finns i hela landet men med en tydlig dominans i Skånelänen och i storstadsregionerna.

2.2.3 Snittblommor i växthus

Efter minskningen i både areal och antal företag för snittblomsterodlingen är det framför allt odlingen av rosor (59 400 m²), krysantemum (24 945 m²) och alstromeria (20 800 m²) som finns kvar. Totalt produceras snittblommor på 120 070 m² i landet. Den stora snittblomsterproduktionen är lokaliserad till Skåne och storstadsområdena.

2.2.4 Lökblommor

Lökblommorna i växthus domineras helt av tulpandrivningen med drygt 100 miljoner stycken av totala 122 miljoner lökblommor. Få, stora och specialiserade företag bestämmer lokaliseringen i landet.

2.2.5 Utplanteringsväxter

De vanligaste utplanteringsväxterna är petunia, tagetes, penséeer och lobelia. Dessa fyra svarar för 73 % av de totalt 53 miljoner producerade plantorna. Odlingen av utplanteringsväxter är någorlunda jämnt fördelad över landet.

2.2.6 Småplantor och sticklingar

Den kraftigt ökade produktionen av småplantor och sticklingar för avsalu avser uppdragning av köksväxtplantor (53 miljoner stycken) och produktion av småplantor av prydnadsväxter (42 miljoner stycken). Odlingen är koncentrerad till stora specialiserade företag i Skåne.

2.2.7 Trender inom växthusodlingen 1990–1992

Efter SCB:s inventering av förhållandena år 1990 har växthusodlingen i någon mån förändrats. Detta finns inte med i någon officiell statistik. Följande trender kan dock anges: Den tendens som mätningarna utvisade 1987–1990 fortsätter. Det innebär att odlingen av snittkrysanter minskar och att odlingen av gröna växter i kruka minskar samtidigt som de viktigaste växtslagen av blommande krukväxter ökar något. Arealerna av köksväxter i växthus har förändrats relativt litet t.o.m. år 1992 men kan tänkas minska år 1993 på grund av de låga priserna år 1992. Utplanteringsväxterna omfattade 55–60 miljoner plantor under de två senaste åren.

2.3 Frilandsodlingen

Arealerna och antalet företag med frilandsodling av köksväxter, frukt, bär, snittblommor och plantskoleväxter under åren 1971 till 1990 framgår av tabell 2.3. Inom samtliga inriktningar har antalet företag minskat om man jämför år 1990 med år 1971. Utöver de i tabellen redovisade arealerna kommer den omfattande odlingen av ärtor till industrin.

Tabell 2.3
Frilandsodlingens omfattning

	1971	1976	1981	1984	1987	1990
<i>Köksväxter**</i>						
areal, hektar	4 987	5 180	5 398	6 412	6 235	5 790
antal företag	3 581	2 601	2 022	2 448	2 321	1 825
<i>Frukt</i>						
areal, hektar	3 495	3 387	3 039	3 110	3 116	2 390
antal företag	1 508	811	620	623	558	503
<i>Bär</i>						
areal, hektar	1 817	2 026	2 562	2 991	3 240	3 139
antal företag	2 735	1 699	1 285	1 458	1 429	1 236
<i>Snittblommor</i>						
areal, hektar	288	169	92	87	73	65
antal företag	1 609	1 082	267	231	200	156
<i>Plantskoleväxter</i>						
areal, hektar	890	965	750*	793*	737*	706*
antal företag	683	936	327	310	303	246

* Här medräknas inte odling i container på ca 30 ha vid 65 företag 1981, ca 45 ha vid 94 företag 1984, ca 37 ha vid 85 företag 1987 och ca 40 ha vid 84 företag 1990.

** Här medräknas inte ärtodling till industri.

Källa: SCB, Trädgårdsinventeringen 1991

Köksväxtodlingen ökade under första hälften av 1980-talet både vad gäller areal och antal företag. Under senare delen av 1980-talet gick köksväxtodlingens areal och antal företag tillbaka något igen. Även för bärodlingen ökade arealen och antalet företag under 1980-talets början. Antalet bärföretag minskade igen under slutet av 1980-talet men arealen hölls kvar på den höga nivån.

Den sammanlagda frilandsarealen har i stort sett hållits på samma nivå vid jämförelse mellan periodens början och slut. De största arealförändringarna gäller bär, vars areal nästan har fördubblats och snittblommor, vars areal har minskat till en fjärdedel under perioden. Arealen för frukt och plantskoleväxter har minskat medan köksväxtarealen har ökat något.

2.3.1 Köksväxter på friland

Köksväxtodlingen på friland omfattar ett stort antal produkter. Arealmässigt är morot den största med 29 % av arealen, därefter följer isbergssallat och matlök, båda 11 %.

I SCB:s redovisningar finns inte ärtodlingen till industrin med. Denna odling är omfattande i Sverige med en genomsnittlig areal på ca 10 000 ha.

En viss förskjutning av köksväxtodlingen från Skåne till resten av Sverige kan konstateras under 1980-talet.

2.3.2 Fruktodling

Äpple är helt dominerande inom fruktodlingen och upptar ungefär 82 % av den totala fruktarealen. Därefter kommer päron med 12 % och plommon med 5 %. De viktigaste fruktodlingslänen är Kristianstads (1 672 ha), Malmöhus (393 ha), Jönköpings (71 ha) och Kronobergs (49 ha).

2.3.3 Bärödling

Inom bärödlingen är jordgubbar den absolut största kulturen med 71 % av arealen. Svarta vinbär upptar 25 % och hallon 3 %.

Jordgubbsodlingen är relativt spridd i landet men de största arealerna finns i södra Sverige bl.a. i Kristianstads (250 ha), Blekinge (255 ha) och Kalmar (199 ha) län av hela rikets 2 237 ha. För svarta vinbär gäller motsatsen dvs. den största arealen finns i Norrbottens län (232 ha). Totalt i landet finns 797 ha svarta vinbär.

2.3.4 Snittblommor på friland

Arealen snittblommor i landet uppgick endast till 65 ha år 1990.

2.3.5 Plantskola

Inom plantskolesektorn upptar prydnadsväxter 25 %, alléträd 20 % och fruktträd 16 % av arealen. Den totala plantskolearealen var 705

ha år 1990. Knappt 90 % av arealen fanns i Götaland med 210 ha i Malmöhus och 100 ha i Kristianstads län.

2.3.6 Trender inom frilandsodlingen 1991–1992

Följande bedömningar av frilandsodlingen under tiden 1991–1992 kan anges: Köksväxtodlingen på friland har i stort sett varit oförändrad. Fruktdodlingsarealen, som minskade kraftigt mellan åren 1987 och 1990, har åter ökat genom återplantering på omkring halva den röjda arealen (se avsnitt 16.2.2).

Bärodlingen liksom snittblomsterodlingen på friland har inte förändrats i någon större utsträckning. Plantskolearealerna är också oförändrade.

3 Trädgårdsnäringen i samhällsekonomin

3.1 Produktionsvärde

Det samlade värdet av den svenska yrkesmässiga trädgårdsproduktionen uppgick år 1990/91 till knappt 2 800 miljoner kronor. Den största delen av detta, 1 750 miljoner kronor utgörs av växthusproduktionen medan frilandsodlingen av köks- och prydnadsväxter motsvarar ett värde av ca 700 miljoner kronor och frukt- och bärodlingen 300 miljoner kronor. Dessa värden bygger på beräkningar som gjorts vid Sveriges lantbruksuniversitet, SLU Info i Alnarp. Av produktionsvärdet står prydnadsväxterna för drygt hälften och största delen av detta eller över 1 300 miljoner kronor utgörs av prydnadsväxter i växthus. Se vidare tabell 3.1.

Tabell 3.1

Beräknade produktionsvärden inom trädgårdsnäringen 1990/91

Produktionsområde		Produktionsvärden miljoner kronor	%
Växthus:	Köksväxter	415	15
	Prydnadsväxter	1 326	48
Friland:	Köksväxter	546	20
	Prydnadsväxter	172	6
	Frukt och bär	327	12
Summa		2 786	101

Källa: Sveriges lantbruksuniversitet, SLU Info rapport 369, Trädgård 1992.

Det sammanlagda värdet av köksväxtodlingen i växthus och på friland är enligt beräkningarna 960 miljoner kronor. De ekonomiskt viktigaste produkterna är tomat, morot och gurka som står för vardera 230, 152 och 140 miljoner kronor. De största växtslagen utgör således värdemässigt över hälften av hela köksväxtodlingen.

Inom området frukt och bär dominerar jordgubbsodlingen på liknande sätt. Av de 327 miljoner kronorna svarar jordgubbar för 144 miljoner kronor, äpplen för 120 miljoner kronor och päron för 24 miljoner kronor.

En liknande beräkning av prydnadsväxtodlingen visar att krukväxterna dominerar och utgör 60 % av produktionsvärdet i växthus eller 642 miljoner kronor. Snittblommor motsvarar 285 miljoner kronor och utplanteringsväxter 211 miljoner kronor. Det totala värdet för prydnadsväxtodlingen inkl. plantskoleproduktion uppgick enligt beräkning till 1 498 miljoner kronor 1990/91.

Husbehovsodlingen har också stor omfattning. Statistiken är dock osäker. En beräkning som gjorts utifrån försäljning av fröpåsar och uppskattning av frukt- och bärödlingsens omfattning ger ett värde på 300 miljoner kronor (SLU Info år 1992).

Produktionsvärdet i trädgårdssektorn är ca 9 % av jordbrukssektorns eller 2,5 promille av bruttonationalprodukten år 1988. Den yrkesmässiga trädgårdsodlingens andel av BNP har tidigare beräknats till ca 1,3 promille, baserat på ett förädlingsvärde inom trädgårdsnärningen på ungefär 7 % av det som jordbrukssektorn tillför (Hjelm, Svensk trädgårdsforskning 1987 s. 44).

3.2 Konsumtionsvärde

När man går från produktionsvärdena till värdena för trädgårdsprodukternas andel av vår konsumtion, tillkommer importen och det förädlingsvärde som skapas inom handel och distribution. Den totala privata konsumtionen år 1991 värderas till 780 miljarder kronor. Av detta utgör dagligvaror (livsmedel, kemisk-tekniska artiklar, tobak och blommor) 20 % och bostäder 27 %. Köksväxter, frukt och bär svarade år 1991 för ca 21,4 miljarder kronor. Detta omfattar både färska, frysta och beredda produkter. Motsvarande värden för prydnadsväxter är 6,8 miljarder kronor.

Tillsammans svarar alltså trädgårdsprodukter för över 28 miljarder kronor av vår konsumtion. Detta utgör knappt 4 % av värdet på privatkonsumtionen i landet, eller 18 % av dagligvarukonsumtionen. Till detta kommer värdet av husbehovsodlingen. Knappt hälften av köksväxterna och prydnadsväxterna utgörs av import. Däremot är ca 2/3 av frukt och bär importerade. Det skulle innebära att ungefär hälft-

ten av de 28 miljarderna utgör värdet av de svenska trädgårdsprodukterna i konsumtionsledet. Se vidare tabell 3.2.

Tabell 3.2.

Konsumtionen av trädgårdsprodukter i Sverige 1990–1991

	1990	1991	
<i>Ätliga trädgårdsprodukter</i>			
Totalvärdet av direktkonsumtionen, miljoner kronor.			
Färska, frysta och beredda produkter:			
	Köksväxter	8 275	8 919
	Frukt, bär m.m.	11 502	12 515
	Summa	19 777	21 434
<i>Prydnadsväxter</i>			
Beräknat värde i detaljhandelsledet, miljoner kronor			
	Svensk produktion		3 450
	Importerade varor		3 315
	Summa		6 765
Totala konsumtionsvärdet för ätliga trädgårdsprodukter samt prydnadsväxter, miljoner kronor			28 199

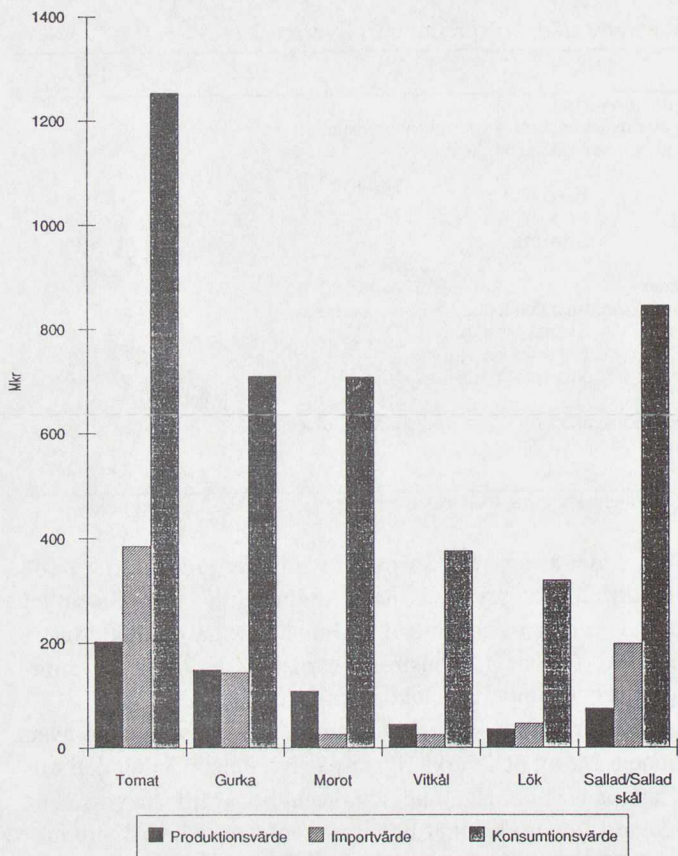
Källa: Nationalräkenskaperna, Jordbruksverkets rapport 1992:10 (ätliga prod.)

Konsumtionsvärdet är avsevärt större än värdet av produkterna i odlar- och importled. För prydnadsväxter utgör värdet i producentled en tredjedel av värdet i konsumentled. För de ätliga produkterna är skillnaden större. I Figur 3.1 illustreras värdet av de viktigaste grönsakerna i producent-, import- och konsumentled.

Bland grönsakerna representerar tomaterna det högsta värdet även i konsumtionen. Morot och gurka ligger på andra plats. Sallat och salladskål tillsammans har dock ett högre konsumtionsvärde än dessa enskilda produkter. Importvärdet är högre än värdet av inhemsk produktion av tomat, lök och sallat/salladskål. Värdet av den svenska morots- och vitkålsproduktionen är däremot högre än importvärdet.

Figur 3.1.

Värdet på grönsaker i producent-, import- och konsumentledet år 1990

Primärproduktionen utgör en liten del av varornas värde när de slutligen når konsumenten: 2,8 miljarder kronor i det inhemska produktionsledet ökar till 14 miljarder kronor i konsumentled. I stället återfinns den stora delen av trädgårdsprodukternas förädlingsvärde i handels- och distributionsleden. Detta faktum föranleder en särskild granskning av marknadsstrukturen (se kap 5).

3.3 Konsumtionsutveckling

Konsumtionen i volym räknat har stigit kraftigt under 1980-talet. Konsumtionen av färska grönsaker (exkl.potatis) ökade med en tredjedel medan fruktkonsumtionen ökade med en fjärdedel.

Tabell 3.3.

Konsumtionen i kg per person och år under perioden 1980–1991

Färska och djupfrysta prod.:	1980	1985	1990	1991
Köksväxter	31,5	41,1	42,3	41,9
Frukt och bär	54,0	57,2	54,9	58,4

Källa: Jordbruksverket

Konsumtionen av prydnadsväxter är svårare att redovisa. Den vanliga importstatistiken från Statistiska Centralbyrån (SCB) och Tullverket ges i ton medan produktionsstatistiken redovisas i antal produkter. Statens jordbruksverks växtinspektionsenhet har dock sammanställt importstatistik i antal stycken, för vissa år, vilket möjliggör en beräkning av konsumtionen. År 1987 konsumerades 94 miljoner krukväxter i Sverige och år 1990 var antalet 103 miljoner stycken. Motsvarande siffra för år 1984 var 89 miljoner stycken. Jämförelser med tidigare år omöjliggörs, på grund av avsaknad av importsiffror. Konsumtionen i antal krukväxter räknat har ökat med runt 10 % på 3 år. Vi köper omkring 12 krukväxter årligen per person.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det finns en ökande efterfrågan på trädgårdsprodukter hos de svenska konsumenterna. Detta gäller både prydnadsväxter, grönsaker, frukt och bär. Importen är omfattande. Ungefär hälften av det som slutligen når de svenska konsumenterna av trädgårdsprodukterna kommer från utlandet. Fördelningen mellan import och inhemskt odlat behandlas i ett särskilt avsnitt om den internationella konkurrensen.

3.4 Prisutveckling

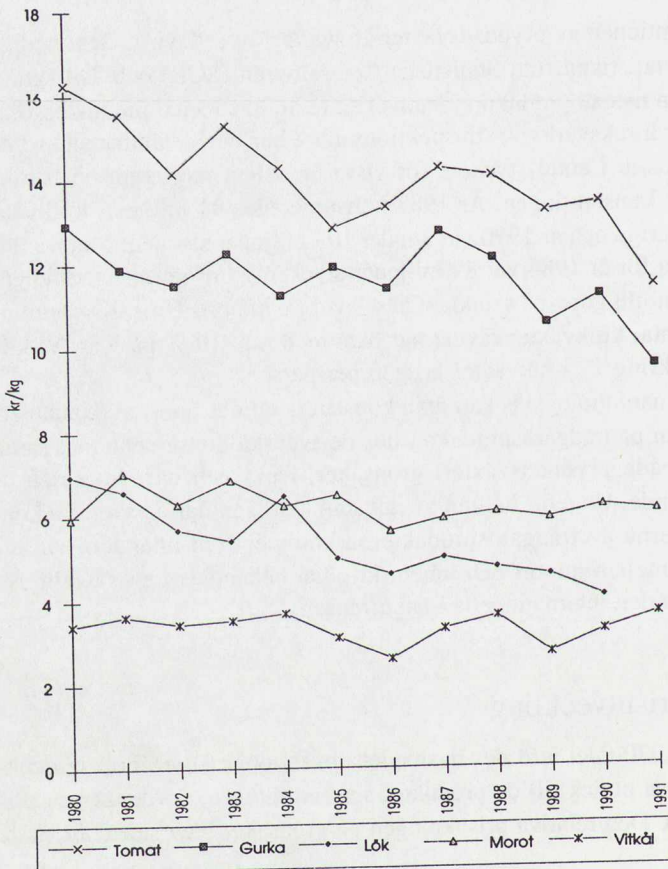
Under 1970-talet infördes livsmedelssubventioner på jordbruksprodukter. Dessa utgick till de produkter som omfattas av jordbruksprisregleringen. Den relativa prisökningen på grönsaker blev större än på de

prisreglerade produkterna. Under 1980-talet har bilden varit den motsatta. Grönsaker har blivit relativt billigare än jordbruksprodukter. Detta gäller i såväl producentled som konsumentled. För de största enskilda produkterna har prisökningen varit större i konsumentledet än i producentledet.

Konsumentprisutvecklingen i reala termer, deflaterade med konsumentprisindex, KPI, visas i figur 3.2. Priserna på grönsaker fluktuerar från ett år till ett annat, medan KPI är en stigande trend.

Figur 3.2.

Reala konsumentpriser på grönsaker 1980-1991 (1980 års penningvärde)

De viktiga växthusgrönsakerna tomat och gurka har följt en negativ realpristrend i konsumentledet. Den procentuella realprisminskningen har varit ganska likartad för lök. Det reala vitkåls- och morotspriset har däremot varit i stort sett konstant. Trädgårdsprodukter har totalt sett blivit billigare i förhållande till andra livsmedel, särskilt under första halvan av 1980-talet.

Konsumentprisindex (KPI) har mer än fördubblats under åren 1980–1990, medan grönsakspriserna i producentledet har ökat från 0–50 %. Producentpriset på morot, lök och sallat har legat mer eller mindre stilla medan tomat- och gurkpriserna har stigit med runt 50 %. Det senare gäller också för gurkor och rödbetor till industrin. En 50-procentig prisökning kan också noteras för äpplen och päron. Vad gäller priserna på prydnadsväxter så är data mycket bristfälliga. Odlarpriset på krukkrysantemum, pelargon och tulpaner har i stort sett hängt med den allmänna prisökningstakten med ökningarna på 80–100 % åren 1980–1990.

För flertalet inhemskt odlade trädgårdsprodukter har importpriset stor inverkan på de svenska producentpriserna. Prisutvecklingen får därför ses i ett internationellt perspektiv, vilket behandlas i kapitel 4.

3.5 Sysselsättning

Uppgifterna om antalet sysselsatta i trädgårdsnäringen är osäkra. Den senaste folk- och bostadsräkningen har ännu inte sammanställts, utan de flesta beräkningar är några år gamla. Totala antalet sysselsatta uppgick enligt Trädgårdsräkningen 1987 till 29 500 och av dessa var flertalet deltidsarbetare. Endast 5 300 arbetade mer än 1 400 tim./år medan över 20 000 hade kortare arbetad tid än 400 tim./år och 4 000 arbetade mellan 400 och 1 400 tim./år. Det finns inga uppgifter för år 1990. Uppskattningsvis kan man beräkna antalet årsverken till mellan 12–13 000 personer år 1987 (SLU Info). Med hänsyn till förändringen i antalet företag och utnyttjade arealer kan det nuvarande antalet stadigvarande sysselsatta uppskattas till 7 500 och antalet tillfälligt sysselsatta till 17 000 personer motsvarande ca 2000 årsverken.

Trädgårdsnäringen är en arbetsintensiv sektor. Enligt SCB:s statistik fanns 4 466 000 sysselsatta i landet år 1990. Trädgårdsnäringen skulle då svara för knappt 0,5 % av sysselsättningen, vilket alltså är avsevärt mer än bidraget till bruttonationalprodukten (BNP).

3.6 Lokalisering

Trädgårdsprodukter odlas traditionellt i närheten av konsumtionscentra. Klimat och biologiska förhållanden utgör begränsningen för produktionen. Under efterkrigstiden skedde en successiv koncentration av odlingen av köksväxter till södra Sverige och år 1981 hade Skåne 60 % av odlingen på friland och 76 % av grönsaksodlingen i växthus.

Fruktodlingen är fortfarande koncentrerad till Skåne, och då främst Kristianstads län. Skåne behåller sina 88 % av äppelarealen. Bärödlingen är däremot decentraliserad. År 1981 hade Skåne 22 % av jordgubbsarealen och endast 10 % av svartvinbärsarealen.

Under 1980-talet har, med undantag för äppelodlingen, produktionen av ätliga trädgårdsprodukter decentraliserats och Skånelänens dominans har minskat. Utvecklingen av arealen framgår av nedanstående tabell.

Tabell 3.4.

Skånes andel av arealen ätliga trädgårdsprodukter (%)

	1980	1991
Morot	50	33
Lök	51	51
Vitkål	66	51
Isbergssallat	66	59
Blomkål	85	79
Salladskål	63	46
Purjo	79	72
Totalt frilandsodlade grönsaker:	60	51
Tomat (växthus)	62	63
Gurka (växthus)	83	82
Äpple	88	88
Jordgubbar	22	17
Svarta vinbär	10	8

Man kan konstatera att Skåne har förlorat andelar av frilandsarealen, från 60–51 %, under 1980-talet. Det är främst odlingen av morot, vitkål och salladskål som har decentraliserats men även för isbergssallat, purjo och blomkål har Skånes areal minskat. Däremot behåller

man sin andel av lökodlingen. Också för den redan utspridda bärodlingen kan man notera en minskning av Skånes andel av arealen.

Odlingen av köksväxter i växthus är mer koncentrerad, särskilt gurkodlingen, varav 82 % finns i Skåne. Två tredjedelar av tomatarealen finns också i denna region och för båda produkter behåller man sin andel av arealen. Sallatsodlingen i växthus har däremot omlokaliserats, dock är Skånes minskning betydligt mindre än vad som på grund av felräkning anges i officiell statistik.

En förklaring till decentraliseringen är jordbrukets behov av alternativ till spannmålsodling. Jordbrukare i olika delar av landet har startat en produktion av frilandsodlade grönsaker, och kanske även bär.

Rådgivning och försäljningsorganisation har varit en förutsättning för produktionen. En annan förklaring till decentraliseringen har att göra med konsumentens attityder och intresse för lokalt och regionalt odlade produkter. Man kan konstatera att decentraliseringen har förklaringar både på utbudssidan med alternativ till jordbruksgrödor, stöd till ekonomiska föreningar och en decentraliserad rådgivning och på efterfrågesidan i form av konsumentpreferenser och kvalitetsmedvetande.

Av den totala växthusarealen är mer än hälften, eller 51 %, lokaliserad till Skåne, vilket är en liten minskning sedan år 1981 då siffran var 54 %. Knappt hälften av den totala växthusarealen ägnas åt prydnadsväxtproduktion. Under en 10-årsperiod har det skett en viss förskjutning i produktionsinriktning. Tidigare hade prydnadsväxtodlingen en större andel av växthusarealen.

Prydnadsväxtproduktionen utgörs av krukväxter, utplanteringsväxter, snittblommor, lökblommor samt sticklingar och småplantor. Hälften av det totala antalet krukväxter och hela 82 % av småplantorna odlas i Skåne. Produktionen av utplanteringsväxter är i betydligt högre grad lokaliserad till konsumtionscentra och Skåne har endast 28 % av denna odling. Lökblommor produceras ofta i stora anläggningar. Stockholms och Södermanlands län står för en tredjedel av hela produktionen, Skåne har 16 % och Gävleborgs län en dryg tiondedel.

Skåne har behållit sin centrala roll som odlingsregion men en stor del av frilandsodlingen av grönsaker har decentraliserats. Det krävs inga större investeringar för en lantbrukare att starta en grönsaksodling på friland. Att investera i växthus har däremot varit ett alltför stort steg att ta. Nya växthusanläggningar har i några fall byggts upp

av kapital från investerare utanför trädgårdsbranschen. Lokaliseringen av växthusodlingen av främst grönsaker och småplantor men även krukväxter är starkt koncentrerad till Skåne.

4 Internationell konkurrens

Trädgårdsnäringen är i högre grad än jordbrukssektorn utsatt för internationell konkurrens. Produkternas begränsade transport- och lagringstålighet och det faktum att de inte är standardiserade, gör att man knappast kan tala om något världsmarknadspris för trädgårdsprodukter. De holländska auktionspriserna har dock ofta karaktären av ett sådant.

Den europeiska marknaden på 1990-talet är en köparens marknad, med ett stort utbud av alla slags trädgårdsprodukter. Producenter i olika länder försöker hitta nya nischer på denna marknad. Ett ökande antal jordbrukare i Sverige har övergått till fältmässig odling av köksväxter under 1980-talet. Samma trend kan märkas i länder som Tyskland, Frankrike, Storbritannien och under senare år även Nederländerna.

4.1 Importutveckling

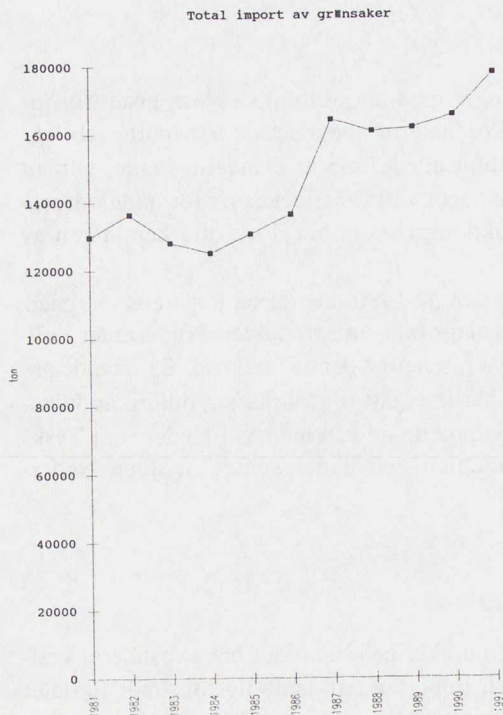
Konsumtionen av frukt, grönsaker och blommor har expanderat kraftigt under en 10-årsperiod. Importen har samtidigt ökat för flertalet produkter. Figur 4.1 visar importutvecklingen för grönsaker mellan åren 1981 och 1991.

Importen har ökat med omkring 37 % under perioden. Denna ökning överensstämmer väl med konsumtionsökningen.

Grönsaker är emellertid inte en homogen produktgrupp, varför det kan finnas anledning att se närmare på enskilda produkter. I figurerna 4.2 a och b visas importutvecklingen för de vanligaste växthus- och frilandsgrönsakerna under åren 1980–1991.

Importen av lök och vitkål ökade kraftigt år 1987, som var ett besvärligt år för många frilandsodlare. Löskörden halverades på grund av en regnig, kylig och solfattig säsong. Importen av vitkål har ökat markant, mest på grund av priskonkurrens, medan trenden i morotsimporten varit nedåtgående. Blomkålsimporten visar ingen trend, medan importen av sallat (isbergs- och huvudsallat summerat) stiger.

Figur 4.1
Grönsaksimport 1981–1991 (1000 ton)

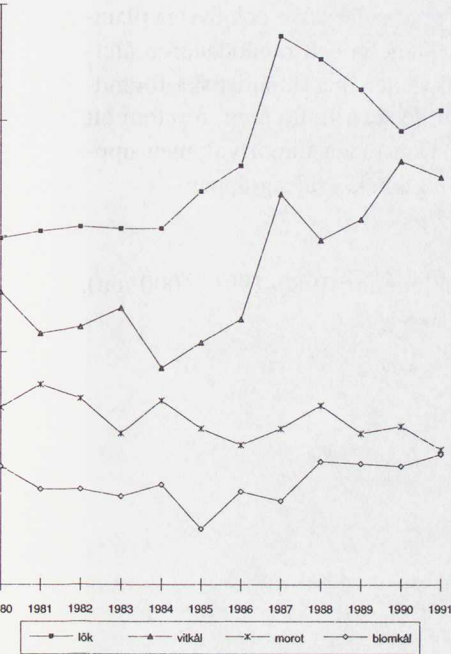
Importen av växthusprodukter är också den stigande. Tomat är den viktigaste importprodukten med en årlig volym på över 40 000 ton. Paprika, som knappast odlas kommersiellt i Sverige, visar en jämn utveckling, med undantag för år 1991, då importen ökade kraftigt. Mellan åren 1990 och 1991 kan noteras en kraftig ökning av importen av, förutom paprika, även tomat och gurka.

Även fruktimporten ökar kraftigt. Här kan man skilja på import av den typ av produkter som odlas i Sverige resp. inte odlas. Äppelimporten har nära nog fördubblats under åren 1980–1991, från 55 000 ton till knappt 100 000 ton.

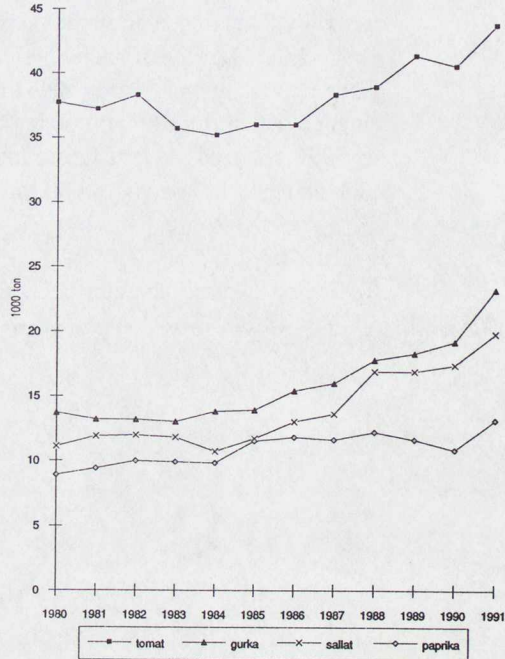
Vad gäller prydnadsväxter är utvecklingen svårare att beskriva. Tullverket redovisar importen i ton och ändringar i sortimentet, exempelvis från små till stora krukväxter, från lätta till tunga snittblommor, kan få stor inverkan på utvecklingen.

Figur 4.2 a och b
 Importutvecklingen för grönsaker 1980–1991

Import av grönsaker 1980-1991 (1000 ton)

Import av grönsaker 1980-1991 (1000 ton)

Krukväxtimporten och snittblomsterimporten i ton räknat illustreras i figur 4.3. Endast grupperna krukväxter och avskurna blommor redovisas, dvs. inte snitt- och kransgrönt eller gladiolus- och azalea-grupperna.

Efter en svag utveckling av krukväxtimporten i början av 1980-talet kan konstateras en årlig volymökning fr.o.m. år 1985. Vissa uppgifter om produkternas antal finns tillgängliga. Som jämförelse kan nämnas att importen i vikt räknat ökade med 22 % mellan åren 1987 och 1990 medan ökningen i antal stannade vid 18 %. De importerade krukväxterna skulle alltså ha blivit tyngre per styck.

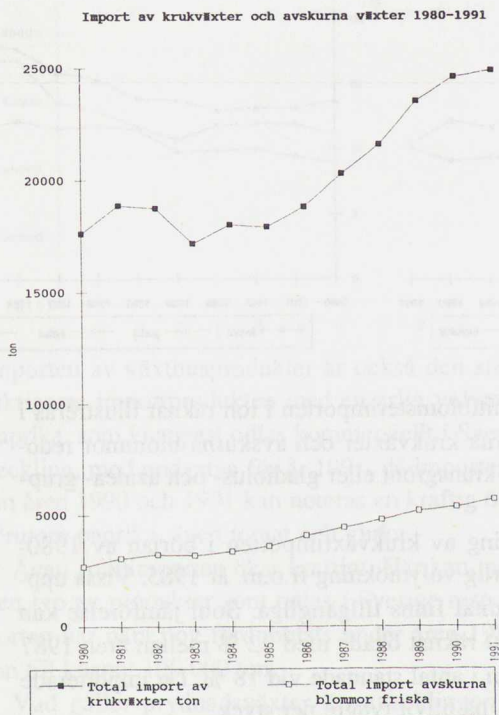
Snittblomsterimporten visar en stigande trend under i stort sett hela perioden och har fördubblats under perioden 1981–1990. Mellan åren 1987 och 1990 ökade importen i ton med 21 % medan statistiken vi-

sar att ökningen i antal var ca 9 %. Slutsatsen blir att importstatistiken för prydnadsväxter är bristfällig och att olika källor ger olika resultat.

Importen av plantskolealster bjuder samma problem som krukväxterna. Redovisningen är uppdelad på prydnadsbuskar och övriga plantskoleväxter. I gruppen azalea, erica, kamelia och rhododendron återfinns dels plantskoleväxter, dels krukväxter. Inga dramatiska förändringar i denna import kan noteras för de senaste tio åren, förutom att år 1990 visar på en kraftig ökning. Den totala importvolymen uppgick år 1990 till knappt 16 000 ton (inkl. hela azaleagruppen).

Figur 4.3

Total import av krukväxter och snittblommor, 1980–1991 (1000 ton).

4.2 Konkurrentländer

Ett stort antal länder exporterar frukt och grönsaker till Sverige. Som exempel kan nämnas att 34 exportländer stod för tomatexporten hit

under år1991. Svensk import domineras emellertid av ett fåtal länder, som har stor betydelse för enskilda produkter.

Nedanstående tabell visar de främsta exportländerna för ätliga trädgårdsprodukter.

Tabell 4.1

Exportländer på den svenska marknaden för trädgårdsprodukter år 1990.

Produkt	Viktigaste exportland (% av total import)
Tomat	Nederländerna (53), Spanien (35)
Gurka	Spanien (48), Nederländerna (43)
Morötter	Danmark (37), Italien (31), Nederländerna (10)
Vitkål	Tyskland (61), Nederländerna (23)
Lök	Nederländerna (26), Polen (21), Australien (14), Italien (11)
Isbergssallat	Spanien (67), Nederländerna (11)
Salladskål	Österrike (46), Spanien (25)
Blomkål	Italien (42), Frankrike (21)
Purjolök	Nederländerna (65), Frankrike (18)
Paprika	Nederländerna (57), Spanien (32)
Äpplen	Frankrike (27), Argentina (20), USA (11)
Päron	USA (28), Chile (15), Frankrike (15), Nederländerna (15), Argentina (13)

För 7 av de 12 för svensk odling viktigaste slagen av ätliga trädgårdsprodukter är alltså Nederländerna bland de största exportländerna till Sverige. Nederländerna är det främsta konkurrentlandet, eftersom dess säsong överensstämmer med den svenska. Spanien och Italien konkurrerar inte i samma utsträckning med inhemsk odling. Prisnivån i Sydeuropa är emellertid viktig genom sin påverkan på främst den holländska prisbildningen.

För krukväxter står Danmark för nästan tre fjärdedelar av importen, medan Nederländerna står för cirka en femtedel.

4.3 Inhemska marknadsandelar

För en stor del av de trädgårdsprodukter som odlas inom landet har den inhemska odlingen en hög marknadsandel.

Beträffande ätliga trädgårdsprodukter varierar marknadsandelarna med produktslagen men Sverige är inte självförsörjande med någon frukt eller grönsak. Tabell 4.2 visar självförsörjningsgraden uttryckt

som inhemska marknadsandelar för de viktigaste grönsakerna 1981–1990.

Tabell 4.2

Inhemska marknadsandelar för olika köksväxtslag 1981–1990, helår, %

	1981	1984	1987	1990
Tomat	22	26	29	31
Gurka	56	55	55	62
Morot	86	90	89	92
Lök	49	57	32	56
Vitkål	78	76	49	48
Isbergssallat	30	40	32	37
Salladskål	27	21	20	22
Blomkål	58	70	55	50

Svensk tomatodling har en marknadsandel på ca 30 %, medan gurkodlingens andel är över 60 %. För sallatsodlingen, isbergssallat och salladskål är marknadsandelen tämligen liten, 37 resp. 22 % år 1990. Svensk vitkål, blomkål och lök har i runda tal hälften av den totala konsumtionen årligen. Den högsta inhemska marknadsandelen, över 90 %, noteras för morot. För frilandsodlade grönsaker var år 1987 ett dåligt odlingsår och man tappade marknadsandelar jämfört med år 1984. Räknat fr.o.m. 1981–1990 har svensk odling tagit marknadsandelar från importen i 5 fall av 8. Undantagen är vitkål, salladskål och blomkål.

Den svenska fruktodlingen har varit mindre framgångsrik. Importen av äpplen har ökat kraftigt, särskilt under sista halvan av 1980-talet. Det 40 år gamla importstoppet eliminerades år 1990. Svenska äpplen kunde då behålla endast 15 % av den totala marknaden mot 27 % år 1984 och 23 % år 1981. Endast 9 % av päronen kom år 1990 från inhemska odling, mot 15 % år 1981. År 1990 gav en speciellt dålig skörd av frukt i Sverige.

Särskilt äppelimporten från EG-länderna ökade kraftigt år 1990. Importen från Europa är på grund av sin likartade säsong en allvarligare konkurrent till svensk odling än importen från Argentina, Chile och Nya Zeeland. Över hälften av den totala äppelimporten kommer från EG-länder och av dessa har Frankrike ökat sin andel. Även på päronmarknaden har Frankrike expanderat.

Vad gäller prydnadsväxterna varierar marknadsandelarna mycket med produktslag. För de viktigaste svenska krukväxtkulturerna har den inhemska odlingen höga marknadsandelar – i genomsnitt 75 % av de sex viktigaste kulturerna, se tabell 4.3.

Tabell 4.3

Import och svenskodlat för de i svensk odling viktigaste krukväxtkulturerna 1987 och 1990, 1000 st; andel i %

	Import		Svensk odling		Andel sv.odlat	
	1987	1990	1987	1990	1987	1990
Begonia	2 950	2 737	8 334	9 096	74	77
Cyklamen	723	1 023	1 725	1 658	70	62
Pelargon	1 584	1 808	8 975	9 507	85	84
Krysantemum	1 101	1 494	5 147	4 621	82	78
Saintpaulia	1 271	1 214	3 337	3 353	72	73
Julstjärna	3 222	3 365	5 376	6 155	62	65
Summa:	10 851	11 641	32 894	34 390	75	75

Källa: Trädgårdsräkningen 1988, Trädgårdsinventeringen 1991 och Lantbruksstyrelsens/Jordbruksverkets införselstatistik.

Det är främst för dessa blommande växter som den inhemska produktionen dominerar. Gröna växter importeras i hög utsträckning. År 1987 var importandelen för dessa nära 80 %. Totalt för krukväxter var marknadsandelen 45 % år 1990, vilket innebär en minskning sedan 1987. Preliminära data för år 1991 visar på att siffrorna från år 1990 håller i sig. Importen och den svenska produktionen redovisas i tabell 4.4.

Tabell 4.4

Importerade och svenskodlade krukväxter, 1987 och 1990, totalt och andel i %

	Milj. stycken		%	
	1987	1990	1987	1990
Import	47,5	56,2	50,4	54,8
Svensk produktion	46,7	46,3	49,6	45,2
Totalt:	94,2	102,5	100	100

Källa: Trädgårdsräkningen 1988, Trädgårdsinventeringen 1991 och Lantbruksstyrelsens/Jordbruksverkets införselstatistik.

Om de svenska marknadsandelarna är relativt höga för krukväxter, så är de desto lägre för snittblommor. Ett undantag är tulpaner, som till den helt dominerande delen drivs fram i Sverige, dock med holländsk lök som produktionsmaterial. Denna produktion har hållit sig tämligen konstant under 1980-talet, med en volym av strax över 100 miljoner stycken, motsvarande ett värde av drygt 100 miljoner kr år 1990. Övrig snittblomsterodling visar sedan år tillbaka en nedåtgående trend. Fr.o.m. år 1981–1990 minskade odlingen från 42 till 25 miljoner snittblommor. Produktionen av snittkrysantemum minskade från 12 till 3 miljoner, medan rosodlingen har hållit sig runt 18 miljoner stycken.

Rosimporten ökade mellan åren 1987 och 1990, och svensk odling förlorade marknadsandelar från 26 till 20 %. Konsumtionen ökade från 66 till 90 miljoner rosor under denna treårsperiod. Importen minskade dock år 1991, men siffror över svensk produktion saknas.

Mycket höga inhemska marknadsandelar kan noteras för utplante-ringsväxter, som också har en decentraliserad produktion. Låga värden per viktenhet i kombination med ömtålighet hos varan tillåter knappast några längre transporter.

För plantskolesektorn kan marknadsandelar inte beräknas, på grund av olikheter i produktions- och importstatistiken. Det kan emellertid konstateras att importen i ton varit tämligen oförändrad under 1980-talet, men ökat med över 12 % år 1990, medan den inhemska arealen minskade med ca 10 % fr.o.m. år 1981–1990. Värdet av den inhemska produktionen, 172 miljoner kronor, ligger mycker nära värdet av importen (enligt Jordbruksverket).

4.4 Importkonkurrensen under svensk grönsakssäsong

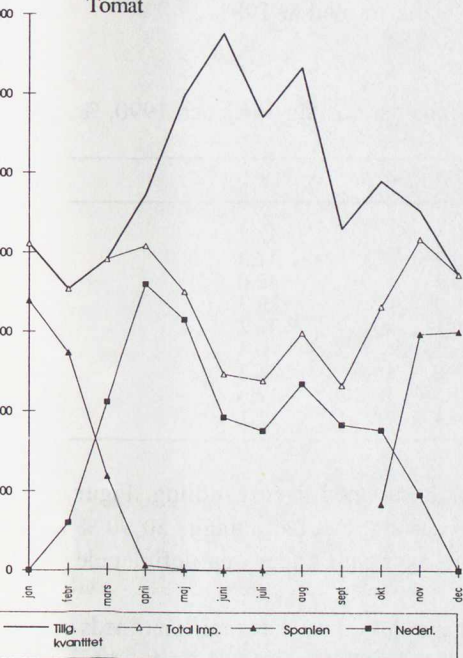
Produkter som importeras utanför svensk säsong utgör givetvis ett mindre konkurrenshot än de som kommer in under den tid då inhemska produkter säljs på marknaden. Den transoceaniska fruktimporten är mindre konkurrerande än importen från EG. Även för grönsakerna är den inhemska produktionen säsongsmässig. Säsongen kan dock variera, från några månader, för blomkål och salladskål, till 8–10 månader för lagringsbara produkter. Den svenska säsongen överensstämmer tämligen väl med de tullperioder som gäller fr.o.m. år 1980.

I figurerna 4.4a och 4.4b illustreras mängden tomat och gurka på marknaden år 1990. Förutom månadsstatistik över importen har utbudet vid Mäster Grön ek. för. (MG) använts. Detta har ansetts representativt för den totala svenska försäljningen och volymen är uppräknad till den totala svenska produktionsvolymen.

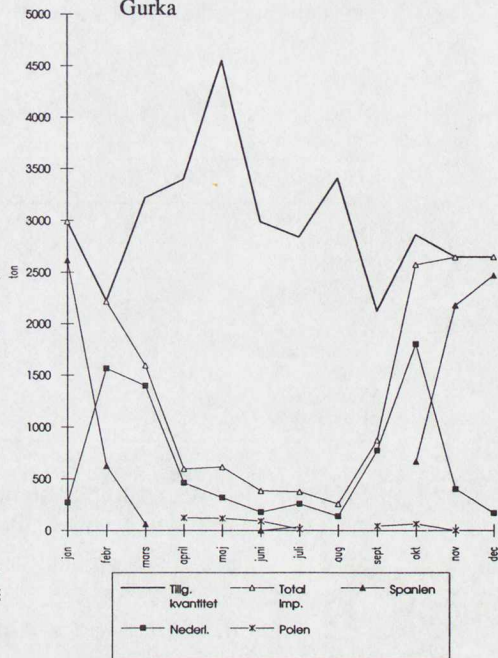
Figurerna 4.4a och 4.4b

Tillgång på tomat och gurka under säsongen 1990

Tomat

Gurka

Resultatet visar att konsumtionen är störst under sommarmånaderna och att inhemsk produktion till en del avlöser importen under säsongen. Spanien konkurrerar knappast med svensk odling. Det gör däremot Nederländerna, vars säsong dessutom är längre än den svenska. Medan den holländska importen av gurka är liten från april till augusti, är tomatimporten betydande hela året.

För att få en rättvisande bild över importkonkurrensen på grönsaksmarknaden bör man studera förhållandena under den svenska säsongen. Tabell 4.5 visar hur stor andel av den årliga importen av de viktiga

gaste produkterna som kom in just under inhemsk säsong år 1981 och 1990. Under 1980-talet har grönsaksimporten ökat kraftigt. Av tabellen framgår att en minskande andel av denna import kommer in under svensk säsong vad gäller tomat, gurka och huvudsallat. För salladskål och isbergssallat har andelen hållits tämligen konstant. Importen av vitkål och lök under säsong ökade kraftigt år 1987 vilket, som tidigare konstaterats, var ett dåligt produktionsår. En allt större del av den årliga importen av vitkål, morot, lök och blomkål kommer in under den inhemska säsongen år 1990 jämfört med år 1981.

Tabell 4.5

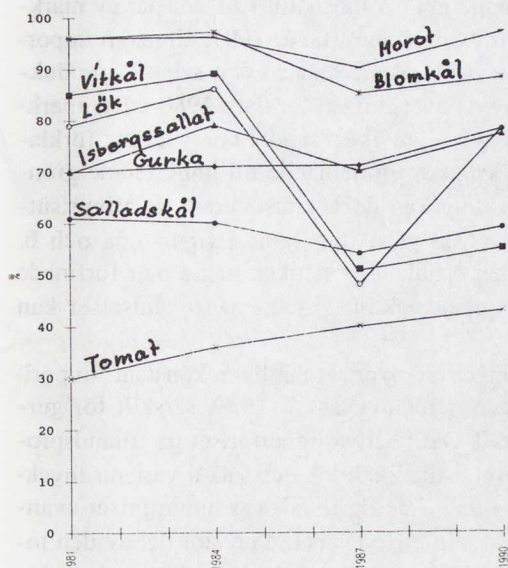
Andel av årlig importvolym under inhemsk säsong 1981 och 1990, %

	1981	1990
Tomat	59,6	52,7
Gurka	49,7	41,0
Morot	25,7	32,6
Vitkål	59,2	79,7
Lök	25,1	32,2
Isbergssallat	16,5	16,4
Huvudsallat	35,0	31,8
Salladskål	21,3	17,6
Blomkål	4,4	11,1

Frågan är hur denna import konkurrerar med svensk odling. Figur 4.5 visar marknadsandelarna under säsong. Det har antagits att 90 % av den totala svenska produktionen äger rum under den definierade säsongen.

Av figur 4.5 framgår att växthusproduktionen har tagit marknadsandelar under säsong fr.o.m. år 1981–1990. Tomatodlingen har klarat sig väl i konkurrensen men har trots det bara 40 % av marknaden mot uppemot det dubbla för gurkan. Mycket höga andelar noteras för morot och blomkål. Den senare produkten har dock tappat i konkurrenskraft. Svensk vitkål har också förlorat på marknaden. Löken, som minskade kraftigt i marknadsandel år 1987, har dock återhämtat sig till i stort sett 1981 års nivå. Svensk isbergssallat har ökat. Av åtta produkter är tydligen tre vinnare (tomat, gurka, isbergssallad) och två förlorare (vitkål, blomkål). Tre produkter (morot, lök och salladskål) håller sina marknadsandelar. Samtliga grönsaker hade större marknadsandel år 1990 än under det dåliga året 1987.

Figur 4.5 Svenska marknadsandelar 1981–1990 under säsong (%)

Man bör komma ihåg att importen ökade kraftigt fr.o.m. år 1990–1991, särskilt för sallat, tomat och gurka. Den svenska produktionen har, enligt organisationerna, knappast ökat, varför en minskad marknadsandel för inhemsk odling troligen har blivit resultatet under det senaste året.

4.5 Prisutvecklingen för grönsaker

Det har tidigare redovisats hur fem av de åtta viktigaste svenska grönsaksslagen (tomat, gurka, morot, lök, isbergssallat) har tagit marknadsandelar från importen 1981–1990, sett på årsbasis. För vitkål, blomkål och salladskål minskade de inhemska marknadsandelarna. Om man studerar förhållandena under svensk säsong visar dock endast vitkål och blomkål på en minskning medan morot, lök och salladskål håller en konstant andel. En allt större del av den årliga im-

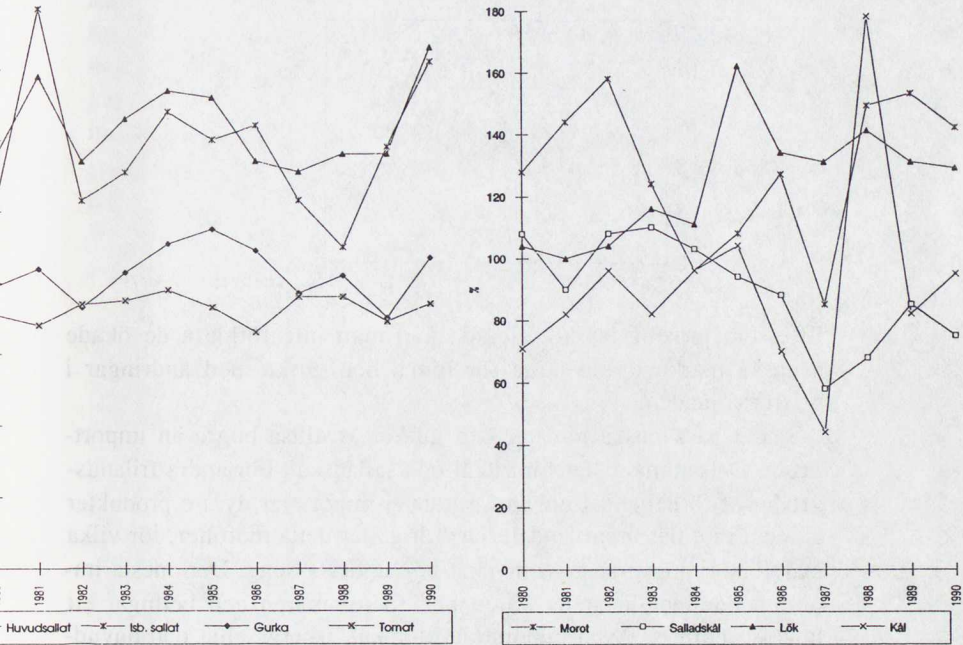
portvolymen av dessa tre produkter kommer in under säsongen. Detta gäller även för morot och lök men här har stark produktionsökning bidragit till att svensk produktion har bibehållit sina andelar av marknaden. En ändring har förmodligen inträffat år 1991, eftersom importen, enligt alla bedömningar, då ökade mer än den svenska produktionen. I vilken grad kan prisutvecklingen förklara 1980-talets marknadsutveckling? En ökad svensk marknadsandel borde kunna förklaras med ett sänkt pris på svenska i förhållande till importerade grönsaker. Ingen sådan utveckling kan dock konstateras. Relativprisutvecklingen (importpris/svenskt pris) illustreras i figur 4.6a och b. Visserligen tillåter inte den officiella statistiken några mer förfinade analyser av utbuds- och prisutvecklingen men några slutsatser kan dras.

För tomat och gurka ligger relativpriset tämligen konstant. Importpriset på tomat och gurka var relativt lågt år 1989, särskilt för gurkan, men steg igen år 1990. Det relativa importpriset på frilandsprodukterna isbergssallt, morot, salladskål, lök och vitkål varierar mycket år från år, särskilt för vitkål. I de flesta fall var importpriset ovanligt lågt under år 1987. Då importerades också en stor del av den totala konsumtionen. De minskade svenska marknadsandelarna berodde dock inte på ett lågt importpris, utan det var snarare så att det svenska priset blev ovanligt högt, beroende på brist på produkter till följd av låga skördar. Vi konstaterade att samtliga svenska produkter ökade sina marknadsandelar år 1990 jämfört med år 1987. De flesta importpriserna steg samtidigt. Ökade inhemska marknadsandelar kan alltså inte helt förklaras med ett ökat importpris.

För växthuskulturerna finns en stark korrelation mellan importpris och svenskt pris. Tomat- och gurkpriset bestäms på auktionen i Nederländerna, och de svenska odlarna får sedan ett merpris för högre kvalitet. Prisutvecklingen och korrelationen för tomatpriset visas i figur 4.7 respektive figur 4.8. Importpriset månad för månad, samt beräknade månadspriser från auktionen på Mäster Grön ek.för. jämförs. Som synes är följsamheten stor. Det kan tilläggas att korrelationen mellan gurkpriserna är något lägre än för tomat.

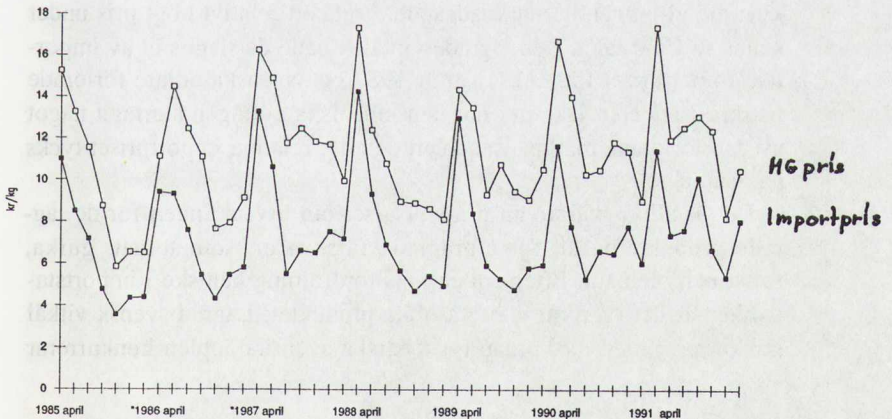
Figurerna 4.6 a och b

Relativa priser 1980–1990, importpris/svenskt pris (Mäster Grön).

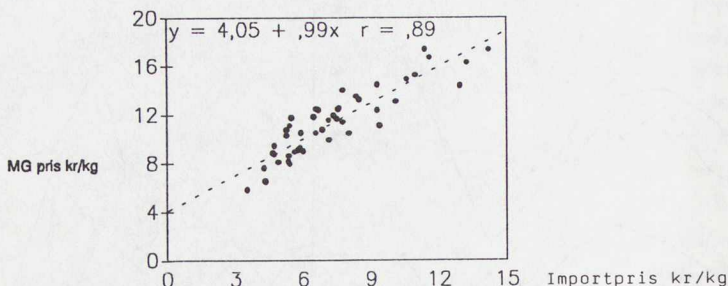
Figur 4.7

Tomat, importpris och svenskt pris (Mäster Grön) 1985–1991

Figur 4.8

Korrelation mellan importpris och svenskt pris (Mäster Grön) på tomat 1985–1991

Eftersom priserna är korrelerade kan man inte förklara de ökade svenska marknadsandelarna för tomat och gurka med ändringar i prisförhållanden.

Priset på svenska tomater och gurkor är alltså högre än importpriset. Detsamma gäller för vitkål och salladskål. För andra frilandsgrödor är förhållandet omvänt, så att vi importerar dyrare produkter än dem vi odlar inom landet. Särskilt gäller detta morötter, för vilka självförsörjningsgraden är mycket hög under säsong. Den mesta importen kommer in under våren och försommaren och betingar ett högt primörpris. Även importerad blomkål, isbergssallat och huvudsallat är dyrare än den svenska odlingen.

Marknadsutvecklingen för förlorarna på marknaden, svensk vitkål och blomkål, kan till stor del förklaras med prisutvecklingen. Importpriset på vitkål föll kraftigt år 1987, importen ökade och höll sedan kvar en 50-procentig marknadsandel, trots ett relativt högt pris under slutet av 1980-talet. Den lagrade vitkålen hade då slagits ut av importen. Importpriset föll också det år 1987 och svenska odlare förlorade marknadsandelar. Därefter har den inhemska odlingen återtagit något av den förlorade marknadsandelen och det relativa importpriset tycks ha ökat något.

Det är alltid svårare att dra slutsatser om utvecklingen för de lagrade produkterna än för utpräglade färskvaror, som tomat, gurka, sallat och blomkål. Eftersom en viss fördröjning kan ske i importstatistiken är det svårt att jämföra olika produkter. Lagrad svensk vitkål konkurrerar med nyskördad tysk, färsk svenska äpplen konkurrerar

med den transoceana frukten osv. För att ytterligare komplicera bilden konkurrerar olika produktslag också med varandra.

Sammanfattningsvis kan konstateras att en ökad svensk marknadsandel endast till en del kan förklaras med att det relativa importpriset har ökat. Det svenska odlarpriset på tomat och gurka är korrelerat till importpriset och handeln och konsumenterna betalar ett merpris för svenska produkter. Även svensk salladskål betingar ett högre pris än importen men här är enligt SPK konsumentpriserna lägre för den svenska produkten än för importen. För vissa produkter, exempelvis lök och blomkål, är prisvariationerna mellan åren mycket kraftiga. Minskade inhemska andelar kan förklaras av en prispress från importen.

De lagringsbara är dock svåra att bedöma, på grund av att marknaden kan delas upp i en färskvarumarknad och en marknad för lagrade produkter. I vissa fall finns också en ren primörmarknad för exempelvis sommarkål, buntlök och buntmorötter. Inhemsk produktion av morot, lök, isbergssallat och blomkål får ett lägre pris än motsvarande importprodukter. Konsumentenpriset på dessa produkter är enligt Statens pris- och konkurrensverk (SPK) också lägre för svenskt än för importerat. De svenska frilandsodlade produkterna är alltså skillnad från växthusproduktionen billigare än motsvarande importerade.

Det är viktigt att hålla i minnet att den inhemska odlingens pris fick en skjuts uppåt genom att importpriset ökade i början av 1980-talet på grund av devalveringar och i viss mån genom tullar. Inflationseffekten gjorde dock att det relativa konsumentpriset på grönsaker sjönk.

I början av 1990-talet kan noteras en ökad import och förmodligen sjunkande inhemska marknadsandelar. År 1992 märks en sjunkande prisnivå, särskilt för tomat, gurka och äpple. I ett längre perspektiv är det svårt att bedöma denna utveckling.

En slutsats av prisstudierna är att om inte priset fullt ut kan förklara varför svensk grönsaksodling tagit marknadsandelar under 1980-talet, så måste förklaringen finnas hos konsumenten. Konsumentpreferenserna och konsumentens uppfattning om produktkvalitet har verkat för ökad inhemska odling.

5 Marknadsstruktur

5.1 Distributionskanaler

I detta avsnitt redogörs inledningsvis för vilka försäljningskanaler, som finns för färska svenska trädgårdsprodukter avsedda för direktkonsumtion utan vidare beredning. Avsättningsmöjligheterna till livsmedelsindustrin är givetvis också av stor vikt men behandlas inte i detta sammanhang bl.a. mot bakgrund av att en stor del av de trädgårdsprodukter, som utgör insatsvaror i livsmedelsindustrin, importeras.

En viktig skillnad mellan jordbruks- och trädgårdsprodukterna är att de senare i stor utsträckning når konsumenten utan bearbetning, utan ett industri- eller förädlingsled. De färska trädgårdsprodukterna kan i princip nå konsumenten genom följande olika marknadskanaler: Försäljning direkt till konsument, försäljning till detaljhandeln, till grossistföretag och försäljning via odlarägda ekonomiska föreningar. Statistiken över de olika kanalernas betydelse är tio år gammal och inte heltäckande.

Många lättförstörbara trädgårdsprodukter, exempelvis bär, säljs direkt till *konsument* genom gårdsbutik, självplock och torghandel. Vad gäller kanalens betydelse är statistiken bristfällig, men alla tecken tyder på en expansion. År 1982 gick 15 % av totala produktionen genom denna kanal. Ett exempel på försäljning till *detaljist* är partihallar och saluhallar – en framgångsrik försäljningsform i större städer med köpstarka konsumenter med specifika önskemål avseende sortiment och kvalitet. Livsmedelsbutiker och blomsteraffärer köper också in en del trädgårdsprodukter direkt från odlare. Man beräknade 1982 att 7% av produktionen gick denna väg och 10 % till partihallar.

Den viktigaste länken i distributionssystemet är dock det samordnande *grossistledet*, som till största delen utgörs av kedjeföretag som sökt direkt kontakt med större odlare. Grossist- och detaljistledet är här starkt integrerat och de tre kedjeföretagen ICA, KF och Saba-gruppen dominerar distributionen till konsument. Förutom ett centralt första grossistled, som är lokaliserat nära de stora odlingsdistrikten och importhamnarna i södra Sverige, finns ett andra grossistled

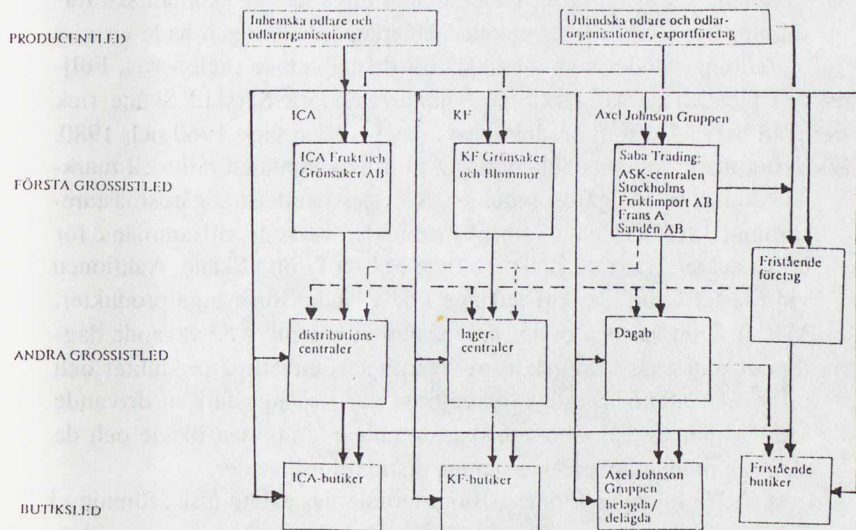
ute i landet. Svenska trädgårdsprodukter kan levereras direkt till detta led eller gå via det första grossistledet. En fjärdedel av alla trädgårdsprodukter gick genom denna kanal år 1982.

Försäljning via *ekonomisk förening* är oftast ett led i föregående kanal, försäljning via grossist. Det mesta av föreningarnas produkter säljes till grossisthandeln men vissa föreningar säljer också till detaljister. Denna kanal har i Sverige inte samma tradition som på jordbruksområdet. Man räknar med att den år 1982 omfattade ca 40 % av trädgårdsprodukterna i de mest betydande produktionsområdena. För grönsaker stämmer detta procenttal fortfarande relativt väl även för landet totalt. I exportländer, som Danmark och Nederländerna, har försäljningen även på trädgårdsområdet sedan länge varit ordnat genom samverkande ekonomiska föreningar centralt.

Ovanstående statistikuppgifter gällde trädgårdsprodukter totalt men det förelåg naturligtvis skillnader i distributionsmönster för olika produkter. En större andel av utplanteringsväxterna gick direkt till konsument. Frukten såldes i stor utsträckning till kedjorna centralt. Jordgubbar och andra bär gick oftast till ej kedjeanknutna grossister. Ekonomiska föreningar hade starkare ställning när det gällde grönsaker och krukväxter. Snittblommor försåldes i stor utsträckning i partihall och till blomsterbutik. En femte kanal för försäljning till kommuner och företag hade stor betydelse för plantskoleväxterna.

Figur 5.1 illustrerar distributionsstrukturerna på den svenska marknaden för trädgårdsprodukter. Bilden är hämtad från Statens Pris- och konkurrensverk (SPK) prisstudie över grönsaker från år 1991, men kan gälla även för frukt och prydnadsväxter. Bland de fristående grossistföretagen ingår då blomstergrossistföretagen och bland fristående butiker blomsterfackhandeln. Försäljning direkt till konsument saknas i figuren liksom plantskoleföretagen och torghandeln.

Figur 5.1
Distributionsstrukturen för trädgårdsprodukter

5.2 Trädgårdsnäringsens ekonomiska föreningar

Den ekonomiska föreningen, eller det kooperativa företaget, är både ett ekonomiskt företag och en medlemsorganisation. Ett medlemskap kan ge vissa samordnings- eller stordriftsfördelar, genom möjlighet till specialisering och förbättrad information samt minskat risktagande. Det unika med den ekonomiska föreningen är det demokratiska inflytandet på besluten som den enskilde odlaren kan få. Medan försäljningen sköts på ett rationellt sätt kan odlaren/medlemmen specialisera sig på sin odling. Stordrift i försäljning kombineras med familjeföretag i produktionen.

I Sverige är trädgårdskooperativet ett tämligen nytt fenomen. I Nederländerna uppstod denna försäljningsform, med sitt speciella auktionsförfarande, för över 100 år sedan. I Sverige inleddes den första omgången föreningsbildande omkring 1960, med Trädgårdshallen i Helsingborg, Kalmar-Ölands trädgårdsprodukter, Östgöta trädgårdsprodukter (ÖTH), Örebro Trädgårdshall och Värends Bär- och trädgårdsprodukter. Till denna grupp kan även räknas Gotlands trädgårds-

produkter, bildat år 1945, och Förenade Frukt i Kivik, bildat år 1951.

Genom statliga insatser underlättades bildandet av ekonomiska försäljningsföreningar i de regioner där trädgårdsnäringen hade en viss omfattning. Stödet kom att riktas till de etablerade regionerna. Följden blev att dessa stärkte sin konkurrenskraft. Särskilt Skåne fick ökad betydelse som produktionsområde mellan åren 1960 och 1980. Syftet med föreningsbildandet var att åstadkomma en rationell marknadsföring av trädgårdsprodukter. Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund (SHTF) och Lantbruksförbundet verkade tillsammans för bildandet av Trädgårdshallen, senare Mäster Grön i Skåne. Auktionen vid Mäster Grön blev prisledande i hela landet för många produkter. Mäster Grön var den organisation, som kunde möta de växande dagligvarukedjornas krav på större kvantiteter, enhetliga produkter och ett samlat utbud. Dagligvarukedjorna var i många fall en drivande kraft i bildandet av ekonomiska föreningar. Importen ökade och de skånska produkterna följde samma distributionskanaler.

År 1974 bildades Blomek, Blomsterodlarnas ekonomiska förening i Stockholm. I övrigt dröjde det 20 år innan den andra vågen av föreningsbildande startade omkring 1980. Denna gång var utgångspunkten inte den existerande trädgårdsproduktionen i en region utan snarast frågan varför det inte odlas mer trädgårdsprodukter just där. Drivande kraft var i många fall länsstyrelserna, som under 1980-talet började betona trädgårdsproduktionens sysselsättningskapande roll. Mönstret för den ökade regionala odlingen var ofta likartat i olika län. För att marknadsföra produkterna bildades ekonomiska föreningar, som fick ekonomiska bidrag via olika typer av projekt för landsbygdsutveckling. De nya föreningarna har fått starthjälp för att driva en verksamhet men på sikt skall de bli ekonomiskt oberoende. Bildandet av föreningarna har föregåtts av en regional utredning, ofta i dåvarande lantbruksnämndernas regi. I de fall där länet har ett starkt hushållningssällskap är även det en betydelsefull intressent i den regionala trädgårdsnäringens utveckling. Till den ekonomiska föreningen knyts en säljare och ofta en projektanställd odlingsrådgivare.

Bilden över trädgårdsnäringens försäljningsföreningar är inte komplett utan att man nämner Swegro AB, ett familjeföretag med placering i Stockholm och grönsaksförsäljning över hela landet. Företaget fungerar som grossist, men har också egna odlingar och viss import,

och marknadsför sina egna produkter. Swegro-odlarna, som finns på Gotland, och även i Sydsverige, Östergötland och Mälardalen, utgör sedan år 1992 en ekonomisk förening som är minoritetsägare i företaget. Swegro har varit mycket framgångsrikt på marknaden under hela 1980-talet.

Tabell 5.1

Trädgårdsnäringsens ekonomiska föreningar, lokalisering, etableringsår.

Organisation	Lokalisering	Bildat	Omsättn. 1990 mkr	Antal medl.
Gotlands trgp.	Visby	1945	39	307
Förenade Frukt	Kivik	1951	34	172
Mäster Grön	Helsingborg	1959	565	631
Kalmar-Ölands trgp.	Kalmar	1959	46	454
Östgöta trädgårdshall	Linköping	1960	121	123
Örebro trädgårdshall	Örebro	1962	38	83
Värends Bär o trgp.	Urshult	1962	3	164*
Blomek	Stockholm	1974	42	30
Västgrönt	Skara	1979	29	63
Norrbottnens Bär o Grönsaker	Boden	1979	3	89*
Norrgrönt	Umeå	1981	10	74
Sörmlands trgp.	Katrineholm	1983	-	-
Värmlands trgp.	Karlstad	1984	2	24*
Jämtgrönt	Östersund	1986	-	-
Västmannagrönt	Västerås	1986	-	-
Blekingegrönt	Bräkne-Hoby	1988	12	211
Totalt			943	2425
Swegro AB	Stockholm	1980	175	150

(Obs! Swegros odlarorganisation bildades 1984 och omvandlades till ek.för. 1982)
trgp = trädgårdsprodukter; - = uppgift saknas; * = avser 1987

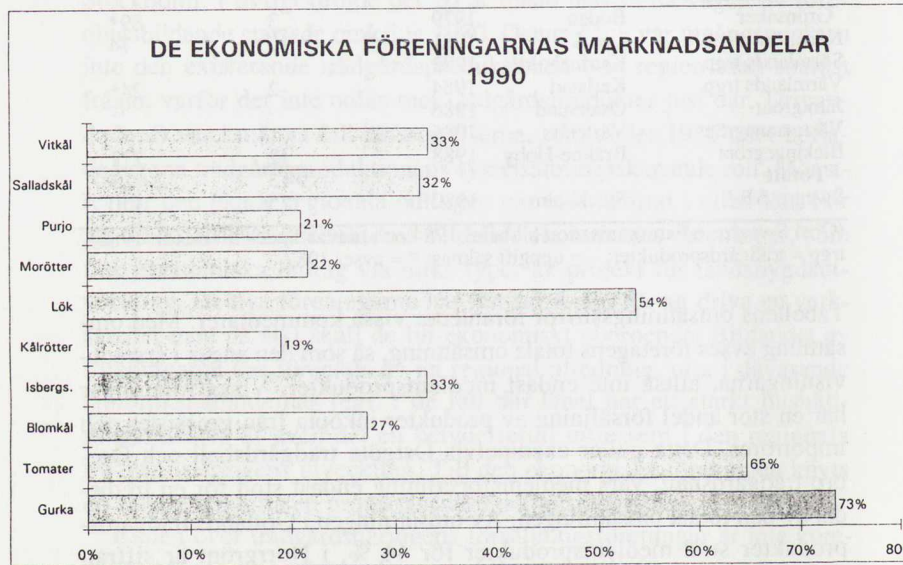
Tabellens omsättningssiffror föranleder vissa kommentarer. Med omsättning avses företagens totala omsättning, så som den anges i årsredovisningarna, alltså inte endast medlemsprodukter. Vissa föreningar har en stor andel försäljning av produkter inköpta från grossister och importörer. Detta gäller exempelvis Östgöta trädgårdshall och Örebro trädgårdshall, vars medlemsförsäljning endast stod för en tredjedel av den totala omsättningen. Av omsättningen i Gotlands trädgårdsprodukter stod medlemsprodukter för 44 %, i Norrgrönt är siffran 80 % och i Blomek ca 90 %. Hos Mäster Grön utgjorde försäljning av emballage och tjänster 8 % av omsättningen. Av Kalmar-Ölands trädgårdsprodukters omsättning utgör trädgårdsprodukter, främst lök,

över hälften av försäljningen. Resten är intäkter från bruna bönor och gula ärter.

Av trädgårdsnäringens totala produktionsvärde på 2 800 miljoner kronor år 1990 stod de ekonomiska föreningarna för ungefär en tredjedel. Den största föreningen, Mäster Grön, svarade år 1990 för nästan 60 % av omsättningen i de odlarägda försäljningsföreningarna. Swegro AB:s omsättning motsvarade knappt 18 % av detta värde. Inledningsvis konstaterades att föreningarna stod för ca 40 % av marknaden för svenskodlade grönsaker. Marknadsandelen är störst för växthusprodukterna. Hela 73 % av gurkproduktionen och 65 % av tomatproduktionen försålde år 1990 genom odlarägda ekonomiska föreningar. På frilandssidan varierar andelen från 54 % för lök, med Kalmar-Ölands trädgårdsprodukter som främsta kanal, till 21 % för purjo och 19 % för kålrötter. De ekonomiska föreningarnas marknadsandelar för svenskodlade grönsaker år 1990 visas i figur 5.2.

Figur 5.2

De ekonomiska föreningarnas marknadsandelar 1990

Källa: Marknadsinfo, Ingemar Bengtsson

Av de 16 föreningarna handlar endast fyra med prydnadsväxter. Dessa är Mäster Grön Krukväxter ek. för., Östgöta trädgårdshall, Blom-ek (Blomsterodlarna, ek.för.) och Norrgrönt. Dessa föreningar svarar i dag tillsammans för ca 15 % av den svenska blomstermarknaden på 1 498 miljoner kronor. De ekonomiska föreningarna har störst betydelse på krukväxtsidan.

Den regionala odlingen av grönsaker och vissa andra trädgårdsprodukter ökade under 1980-talet, delvis på grund av konsumenternas preferenser, men delvis på grund av de nybildade ekonomiska föreningarnas framgång på marknaden. Skåne förlorade marknadsandelar.

I början av år 1992 gick Mäster Grön i konkurs. Vid nyåret 1991 hade Mäster Grön ombildats till fyra bolag, Mäster Grön Frukt och grönsaker AB, Snittblommor AB, Service AB och Mäster Grön Krukväxter AB. I december 1991 beslöt man att bilda företaget Krukväxter ek. för. Företaget fanns således, när konkursen kom. Senare köpte man varumärket Mäster Grön, som därmed lever vidare. På grönsakssidan blev bilden mer splittrad. Trädgårdsmästarnas ekonomiska förening bildades redan år 1991 på initiativ av ASK-Centralen och KF:s Färskvarucentral. De flesta av frilandsodlarna var redan tidigare knutna till dessa köpare, men ett antal f.d. Mäster Grönodlare tillkom nu på växthussidan. Svenska Odlarlaget ek.för bildades av tidigare Mäster Grönodlare och behöll auktionen som försäljningssystem. Sydgrönt ek.för., den andra nybildade föreningen på grönsakssidan, gick ifrån auktionsförfarandet. Sydgrönts största kund är ICA.

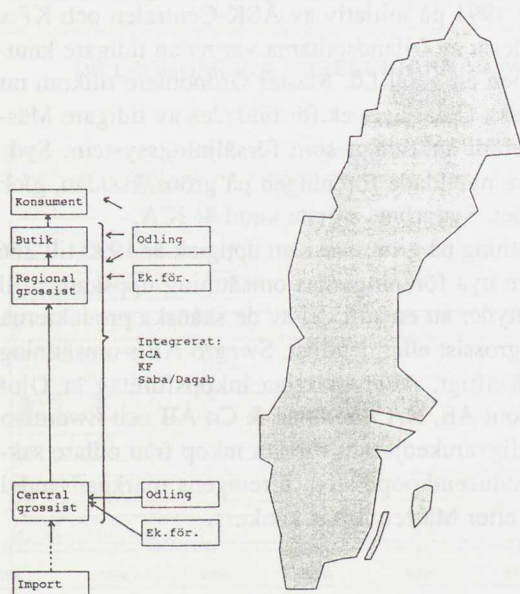
Mäster Gröns omsättning på grönsakssidan uppgick år 1990 till 266 miljoner kronor. De tre nya föreningarnas omsättning uppskattas till 180 miljoner, vilket betyder att en stor del av de skånska produkterna finner andra vägar till grossist eller detaljist. Swegro AB:s omsättning har exempelvis ökat kraftigt. Andra viktiga inköpsföretag är Olof Andersson Frukt & Grönt AB, KA Lundblad & Co AB och Ewerman AB. Uppgifter om dagligvarukedjornas direkta inköp från odlare saknas. Klart är att de producentkooperativa företagens marknadsandel har minskat väsentligt efter Mäster Gröns konkurs.

5.3 Distribution av grönsaker

Distributionen av färska grönsaker domineras helt, liksom distribution av övriga livsmedel, av de tre dagligvarukedjorna ICA, KF och Saba-gruppen. Kedjeföretagen svarar tillsammans för 75–80 % av försäljningen av grönsaker i grossistledet. De tre företagen har alla ett centralt första grossistled lokaliserat till Helsingborg (ICA Frukt och Grönt AB, resp. ASK-centralen inom Saba-Trading) eller Malmö (KF:s Färskvarucentral). Dessa hanterar främst importerade och skåneodlade produkter, för vidare befordran till ett regionalt andra grossistled ute i landet. Hit kommer också lokalt odlade grönsaker. Det regionala grossistledet serverar ett stort antal butiker med färskvaror. I dagarna (november 1992) har ett samarbetsavtal i dessa led mellan Saba-Trading och KF tillkännagjorts. Figur 5.3 visar flödena i distributionssystemet.

Figur 5.3

Distributionssystemet för grönsaker

Importen och en betydande del av skånsk odling passerar genom den centrala grossisten. I Skåne odlas runt hälften av frilandsgroönsakerna

och två tredjedelar av växthusprodukterna. Den odlarägda ekonomiska föreningen Mäster Grön hade under en lång tid en stark ställning som leverantör av tomat och gurka, medan dess betydelse var mindre vad gällde frilandsodlade grönsaker. Den regionala grossisten har en viktig roll i systemet. Denna enhet tar emot import och inhemskt odlad från centralen i Skåne, liksom de produkter som odlats i regionen. En stor del av de senare köps in via en ekonomisk odlarförening.

Under 1980-talet fick den regionala odlingen en ökad betydelse. De långväga transporterade grönsakerna, skåneodlade såväl som importerade, mötte ökad konkurrens och förlorade marknadsandelar. Ett mer marknadsnära system började konkurrera med stordriftssystemet. I ett längre perspektiv kan man konstatera att importen tycks ha bidragit till att stärka stordriftssystemet. Under 1950-, 60- och 70-talen ökade importandelen på marknaden. En utslagning av främst mindre odlare skedde och produktionen koncentrerades till Skåne. Den största försäljningsorganisationen, Mäster Grön, bildades i Helsingborg i slutet av 1950-talet när importtrycket hade mer eller mindre tvingat fram en samordnad försäljning bland skånska odlare. De inhemskt odlade grönsakerna kom att följa samma distributionsvägar som importen i stordriftssystemet.

Under 1980-talet skedde en omsvängning. Importen tappade marknadsandelar sannolikt till en del på grund av en tullhöjning och mer på grund av ändrad kraftig devalvering och konsumentpreferenser. Konsumentpreferenserna är också en starkt bidragande orsak till att den regionala odlingen har tagit andelar från de skånska grönsakerna inom landet. Färskhet, och fräscha produkter, är ett allt viktigare kvalitetskriterium. Ju mer närproducerade grönsakerna är, desto större chans har konsumenten att få färska produkter. Det svenskodlade har här en fördel gentemot importen, och det lokalt odlade gentemot grönsakerna från Skåne. "Patriotism" och lokalpatriotism kan ha bidragit till ökningen av dessa marknadsandelar. Det ökade miljömedvetandet har gett ekologisk odling en fördel gentemot den konventionella. Sannolikt har även miljömedvetandet bidragit till att ge svensk odling i sin helhet en fördel framför importen.

5.4 Distribution av prydnadsväxter

Endast en del av den svenska prydnadsväxtproduktionen försäljes via ekonomiska föreningar. Den största föreningen är Krukväxter ek.för. med varumärket Mäster Grön. I likhet med Norrgrönt säljer man enbart till grossister medan Östgöta Trädgårdshall (ÖTH) och Blomek säljer en stor del till detaljister och alltså har sin verksamhet längre fram i distributionskedjan. Gemensamt för de fyra föreningarna är att dagligvaruhandeln är en viktig kund. Mellan 30 och 75 % av de enskilda föreningarnas försäljning går till dagligvaruhandeln. Företrädare för föreningarna bedömde år 1989 att dagligvaruhandeln kommer att öka sin försäljning av krukväxter i fortsättningen (H. Hietala, B. Isacson, Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp).

Ett exempel på hur viktig dagligvaruhandeln är för blomsterförsäljningen är utvecklingen inom Blomek. Dagligvaruhandels andel av försäljningen år 1984 var 10 % för att år 1990 uppgå till 55 %. Försäljningen till fackhandeln har minskat i kronor räknat.

Om de ekonomiska föreningarna granskas med avseende på vad de säljer till fack- resp. dagligvaruhandeln visar det sig att av de kulturer som står för två tredjedelar av svensk krukväxtproduktion går mellan 50 och 75 % till dagligvaruhandeln. Hela 70 % av dagligvaruhandels försäljning utgörs av de fem största kulturerna. Dagligvaruhandeln säljer ett smalt sortiment men de säljer av de produkter som står för den största delen av svensk produktion. Fackhandeln säljer totalt sett en större mängd men av ett betydligt bredare sortiment. "Volymprodukter" säljs i stor utsträckning genom dagligvaruhandeln medan "specialkulturer" säljs genom fackhandeln. Som tidigare nämnts har ett mindre antal kulturer fått en ökad andel av svensk krukväxtproduktion. Dessa kulturer är storsäljare inom dagligvaruhandeln. Det är därför av stor vikt för svensk blomsterodling, liksom för grönsaksodlingen, att möta de krav som ställs av dagligvaruhandeln.

Det regionala grossistledet inom dagligvarukedjorna ökade sina inköp mellan åren 1980 och 1988 med 76 % i fasta priser. Två tredjedelar av inköpen kom från det centrala grossistledet i Skåne. Detta innebar dock en kraftig minskning av andelen köp inom den egna kedjan, jämfört med år 1980. En regionalisering hade skett liksom på grönsakssidan. Vinnarna på marknaden var ekonomiska föreningar och fristående grossister. En större andel av produkterna kom alltså in i dagligvaruhandeln till ett högre pris och längre bort från Skåne

år 1988 än år 1980. Sedan år 1988 har denna utveckling stabiliserats. Den svenska krukväxtodlingen, som ju expanderat starkt under en 10-årsperiod, tycks ha gynnats av utvecklingen inom dagligvaruhandeln.

Dagligvaruhandelns totala marknadsandel för blommor är svår att uppskatta. En trolig siffra är att dagligvaruhandeln har en fjärdedel av den totala marknaden (Hietala/Isacson, 1990). Andelen är större för krukväxter och mindre för snittblommor. För snittblommorna är blomsterfackhandeln dominerande. Inom fackhandeln är Interflora den största sammanslutningen. Interflora är en internationell organisation, med ett moderbolag i Sverige. Med sina 830 anslutna butiker uppskattade Interflora sin marknadsandel till 41 % år 1989. Mellan åren 1980 och 1988 ökade antalet fackhandelsbutiker med 15 %. Ökningen var störst fram till år 1985 för att därefter stagnera. Butiker utan anställda svarade för en kraftig ökning. Större butiker (med anställda) har däremot minskat.

Uppskattningsvis en tiondedel av blommorna försäljs genom garden centers. I en intervjuundersökning i slutet av 1980-talet bland företrädare för blomsterföretag trodde de flesta att garden centers skulle öka kraftigast under 1990-talet. Självbetjäning ansågs bli det mest framgångsrika försäljningssättet. Kiosker och trafikbutiker trodde de flesta skulle minska sin försäljning under 1990-talet.

Plantskoleväxterna är till skillnad från andra trädgårdsprodukter inga dagligvaror. Produkterna med ett värde i odlarledet på 172 miljoner, motsvarande 11 % av hela prydnadsväxtsektorn, försäljs till konsument genom garden centers, detaljplantskolor och varuhus. Marknadsandelarna för resp. detaljstkategori är inte kända, inte heller konsumtionsvärdet för plantskolesektorn. Förutom privata hushåll utgörs kunderna i hög grad av den offentliga sektorn samt av trädgårdsanläggare-, markbyggnads- och entreprenadfirmor. Själva plantskolebranschen kan delas in i odlingsplantskolor, med olika kundkategorier, samt partiplantskolor som säljer till andra företag och detaljplantskolor/garden centers, som i första hand säljer till anläggare och konsumenter. Enskilda odlingsföretag kan också vara importörer.

Plantskolebranschen saknar ekonomiska försäljningsföreningar av det slag som frukt, grönsaker och blommor ofta försäljes genom. Två fackhandelskedjor med gemensam marknadsföring verkar på marknaden, Gröna Ringen och Växtmästaren. Partiplantskoleorganisationen Sveplant arrangerar veckomöten för internt informationsutbyte mel-

lan köpare och säljare och för att stimulera handeln mellan de olika plantskolorna. Därigenom kan man skapa ett brett sortiment av växter. År 1989 stod de för 80 % av all produktion av plantskoleväxter och runt hälften av importen. En annan medlemskedja i producent- och partiledet är Perenngruppen, som består av ett antal perennodlingsplantskolor.

Man kan konstatera att distributionen av plantskoleväxter ombesörjes av sinsemellan olika typer av företag.

5.5 Trädgårdsfrämjandena

5.5.1 Verksamhet

Under senare hälften av 1960-talet bildades Svenska Grönsaksfrämjandet, Svenska Fruktsfrämjandet och Svenska Blomsterfrämjandet. Tillsammans bildade de år 1987 Trädgårdsfrämjandena AB. De tre främjandena är ideella föreningar och samarbetsorgan mellan den svenska odlingen och handeln.

Främjandenas ena huvudsyfte är att upplysa om svenska trädgårdsprodukter. Presskontakter, konferenser, kurser, utställningar och informationsmaterial är några kanaler att nå ut till odlare, handel och konsumenter. Främjandet fyller en viktig funktion som opinionsbildare i miljö- och hälsofrågor. Ofta görs speciella kampanjer riktade till viktiga målgrupper t.ex. journalister, butikspersonal, skolpersonal och elever.

Främjandenas andra huvudsyfte är att verka för en höjning av produkternas kvalitet. För att uppnå detta utarbetar främjandena i samarbete mellan odling och handel sorterings- och kvalitetsregler. Dessa regler är frivilliga men tillämpas allmänt både i odlar- och handelsled. Kvalitetsreglerna för äpple och päron fastställs av Statens jordbruksverk (SJV) tidigare Lantbruksstyrelsen och dessa regler är bindande för medlemmar. I stort följer dessa EG:s sorterings- och kvalitetsregler på området.

5.5.2 Finansiering

Trädgårdsfrämjandena finansierar sin verksamhet dels genom marknadsföringsavgifter från medlemmarna dels genom kollektiva medel i

form av restituerade prisregleringsmedel. För frukt och grönsaker är medlemsavgiften 0,3 % av omsättningen vid leverans från odlaren. För lökblommor är medlemsavgiften 0,1 % och för krukväxter och övriga snittblommor 0,2 % av leveransvärdet.

Under budgetåret 1991/92 såg finansieringen ut enligt följande:

	Marknadsförings- avgifter	Prisreglerings- avgifter	Trädgårdsnärings- främjande
Svenska Grönsaksfrämjandet	1 338 000	400 000	170 000
Svenska Fruktfrämjandet	158 000	170 000	170 000
Svenska Blomsterfrämjandet	796 600	175 000	170 000

Fram t.o.m. budgetåret 1991/92 har även ett statsbidrag om 50 000 kronor erhållits av vardera främjandet och ur anslaget Trädgårdsnärings främjande 120 000 kronor till vardera Grönsaks- och Blomsterfrämjandet och 90 000 kronor till Fruktfrämjandet.

5.6 Stöd till producentorganisationer verksamma inom trädgårdssektorn i EG

Syftet med detta avsnitt är att ge en översiktlig beskrivning av förutsättningar för och förekomst av *direkt* stöd till s.k. producentföreningar på trädgårdsområdet i EG. Det bör dock redan här uppmärksammas att det inom ramen för EG:s strukturpolitik förekommer flera former av *indirekt* stöd för vilka en sådan producentsamverkan av praktiska skäl ofta är nödvändig. Detta gäller särskilt avseende kapitalintensiva investeringar som är alltför kostsamma för att bäras av enskilda trädgårdsodlare. Som exempel kan anföras rådsförordning nr 866/90 om förbättring av villkoren för förädling och marknadsföring av bl.a. trädgårdsprodukter. Ansökningar om investeringsstöd prioriteras t.ex. på trädgårdsområdet om de avser etablerande av "clock auction" marknader (särskilt där det ej redan finns sådana), beredning och förpackning av färska och frysta produkter, för kylningsanläggningar, utrustning för prisbildning och spridning avsedd att garantera marknadstransparens. Investeringsstödet ingår som en del i EG:s allmänna strukturpolitik på jordbruksområdet. För andra sektorer än trädgårdssektorn är det andra former av investeringar som priorite-

ras i stödhänseende. Investeringarna samfinansieras av stödmottagaren, det aktuella medlemslandet och EG (FEOGA:s orienteringssektion).

Förutom EG:s för medlemsländerna obligatoriska generella stöd till producentorganisationer på jordbruksområdet tillämpar samtliga EG-stater utom Luxemburg en frivillig specifik och mera långtgående stödordning inom frukt- och grönsakssektorn.

Producentorganisationer fullgör, främst i sydligare medlemsländer, viktiga uppgifter inom EG:s trädgårdsreglering. För att en producentorganisation skall bli berättigad dels till stöd och dels till regleringsuppgifter krävs att organisationen bildats på initiativ av enskilda odlare och godkänts först av EG-staten i fråga för att därefter officiellt godkännas av EG-kommissionen.

Villkoren för sådant EG-godkännande är att producentorganisationerna främjar en koncentration av utbudet, antar och tillämpar regler för kvalitetsförbättringar och kontroll av utbudskvantiteter, samlar in information om utbud, reglerar odlarpriserna och ställer tekniska hjälpmedel till producenternas förfogande för förpackning och effektiv marknadsföring. Vidare kan producentorganisationerna ge hjälp vid tillbyggnader. De anslutna odlarna är ålagda att som motprestation leverera i princip *hela* sin produktion till organisationen. Dessutom måste odlarna följa de av organisationen utfärdade bestämmelserna beträffande kvalitet och kvantitet.

Sedan den 1 april 1985 gäller att vissa av producentorganisationernas regler under särskilda omständigheter kan utsträckas (av de medlemsstater som så föredrar) även till icke-anslutna producenter i det område organisationen är verksam. Det är dock endast Frankrike, som hittills har utnyttjat denna möjlighet.

I (ofta sydliga) medlemsländer med låga producentpriser och överskottsproduktion har producentföreningarna en mycket viktig (och i förhållandet till enskilda odlare privilegierad) uppgift i pris- och marknadsregleringen. Då svenska producentorganisationer inte kan förväntas komma att få denna roll görs här inte någon beskrivning av reglerna för s.k. återköp (för den som är intresserad hänvisas till sid 1-3 i JN/LBS rapportserie 1991:7).

EG:s stöd syftar alltså till att stimulera till och understödja startandet av producentorganisationer i regioner och sektorer som karaktäri-

seras av ett stort antal till storleken små företag och som dessutom är otillräckligt organiserade.

EG:s regler medger sedan år 1972 tidsbegränsat stöd till producentföreningars upprättande och verksamhet. Stödet förbättrades ytterligare mellan åren 1978 och 1983. Stödet till producentorganisationer avtrappas successivt. Första och andra året uppgår ersättningen till 5 % av värdet av den marknadsförda produktionen. Under det tredje, fjärde och femte året reduceras stödet till 4, 3 resp. 2 % av nämnda värde. Stödet skall ej övergå den faktiska etablerings- och administreringskostnaden för producentorganisationen. Stödet skall utbetalas årligen under längst sju år.

Värdet av producentorganisationens produktion skall beräknas utifrån dels den årliga volymen som faktiskt marknadsförts, dels det genomsnittligt erhållna odlarpriset. För producentorganisationer som före den 1 juli 1985 vunnit EG:s erkännande gäller särskilda regler avseende maximala stödbetalningar.

I normalfallet svarar EG (FEOGA) för 25 % av stödkostnaden. I vissa stödområden är EG:s medfinansiering högre.

I Danmark har enligt uppgift från Lantbruksministeriet EG-medfinansierat stöd utgått till uppstartande och drift av producentorganisationer. Det rör sig dels om andelsförsäljningsföreningar (GASA) samt den största producentorganisationen av frukt och grönt i Danmark, Nord Grönt, som bildades år 1973 och har i dag ungefär 250 medlemmar.

5.7 Prissättning

I kapitel 4 konstaterades att de svenska priserna på tomat och gurka i hög grad bestäms av de holländska auktionspriserna. Statens pris- och konkurrensverk (SPK) har utrett vilka faktorer som styr prissättningen på grönsaker i Sverige under perioden juli-oktober 1990. Frågor som har behandlats är bl.a. om det råder prisstelhet och om man har olika prissättning på svenskodlade och importerade grönsaker, om det är producentpriset eller handeln som styr prissättningen på grönsaker och vem som tar vad av grönsakskronan.

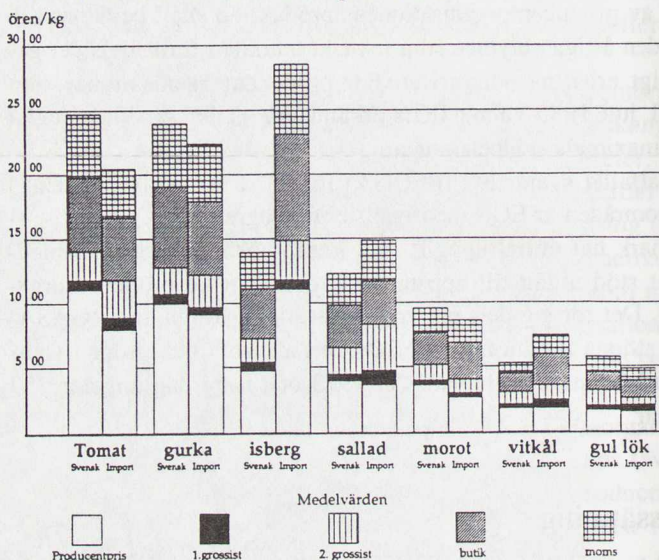
Resultaten av studierna visar på betydande variationer i både pris och pålägg inom alla led. Producenterna tar den största delen av kon-

sumentpriset. I minskande ordning kommer sedan butikernas, statens och grossisternas andel (se figur 5.4).

Den största prisskillnaden mellan svenska och importerade grönsaker uppvisade isbergssallat, med ett konsumentpris på importprodukten som var dubbelt så högt som priset på svensk isbergssallat. Svenska tomater, gurkor och lök var dyrare än motsvarande importerade medan förutom isbergssallat även importerad sallat, morot och vitkål hade ett högre pris än inhemska produkter.

Figur 5.4

Olika leds andel av konsumentpriset under 1990

Källa: SPKs rapportserie 1991:3, Färska grönsaker

SPK konstaterade att ingen prisstelhet råder på marknaden. Ofta sker en flexibel prissättning på grönsakerna. Påläggerna på grönsaker är sällan fasta i procent, utan snarare fasta i ören inom distributions- och handelsledet, menade man. Andra analyser har emellertid visat att procentpåslagen är den vanligaste prissättningsmetoden. (L. Ekelund Axelson 1991, doktorsavhandling, Lund, K. Elofsson och K. Åkerblom 1992, examensarbete i ekonomi vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), Ultuna).

I olika sammanhang har det hävdats att svenska produkter missgynnas i dagligvaruhandeln och att handeln skulle prisdiskriminera. Olika studier har emellertid visat att man inte tar ut en högre procentmarginal på importerade än på svenska tomater och gurkor. I en studie från SLU, Alnarp (K. Wedelsbäck 1992) studerades värden från tre år och man fick marginaler på både gurka och tomat på 52–68 %. Eftersom utgångspriset är högre på svenska växthusprodukter blir dock marginalen i kronor ofta högre. Såväl producent- som konsumentpriserna på de svenska frilandsodlade produkterna (isbergssallat, salladskål, morot, vitkål, lök) var dock i genomsnitt lägre än på importen. SPK konstaterade också att den s.k. branschnära miljön spelar en viktig roll för prissättningen. Den svenska marknaden är begränsad och de tre stora köparna och den då prisledande föreningen Mäster Grön ansågs ha ett stort kunskaps- och informationsövertag på marknaden. SPK menade att dessa aktörer spelade en viktig roll för prisbildningen. De fristående grossister som finns på marknaden är emellertid viktiga från konkurrenssynpunkt. Ofta ligger deras priser något under de stora dagligvarugrossisternas för att de skall klara konkurrensen. I de fall då butiken köpt produkten direkt från lokala odlare noteras högsta priser, både då det gäller konsumentpris och inköpspriser.

Importerade produkter ansågs viktiga för konkurrensen. De svenskodlade grönsakerna har drygt hälften av grönsaksmarknaden i Sverige. Enligt SPK verkar det som om grossisterna har ett intresse av att köpa svenska grönsaker trots att de är dyrare än importerade. Man ställer frågan om det verkligen kan vara så att konsumenterna önskar köpa dyra svenskodlade tomater, trots att de kan få tillgång till en betydligt billigare importerad tomat av samma kvalitet.

Fallstudien gav upphov till frågan om växthusodlingen i Sverige är för kostsam. I SPK:s studie beaktades bara priset. Alla grönsaker betraktas som lika oavsett ursprungsland, sort eller odlingsmetod. Konsumentstudier har emellertid visat på en uttalad konsumentpreferens för svenskt, för lokalt odlat och även i vissa fall för ekologiskt odlat. Undersökningar från Statens livsmedelsverk (SLV) visar att det i genomsnitt finns högre halt av rester av kemiska bekämpningsmedel i importerade produkter än i svenska men antalet överskridna gränsvärden är mycket litet. Det är möjligt att en stor del av konsumenterna betraktar inhemsk, lokalt osv. som mer "säkert". Kvalitet är

dels mätbar yttre och inre kvalitet, dels konsumentens uppfattning, vilket givetvis är ett subjektivt begrepp.

Mäster Grön, MG, hade år 1990 cirka hälften av den svenska tomat- och gurkproduktionen. För frilandsgrönsaker hade andelen sjunkit till under 10 %. Upp mot 30 grossister handlade med MG. De tre stora dagligvarublockens grossister, ICA, KF och ASK-centralen var störst som uppköpare med en sammanlagd volymandel på 70 %. Fram till år 1990 hade man ett system där varorna till huvuddelen såldes på auktion.

I början av maj 1990 började MG att sälja hela sin kvantitet av tomat till ett fast pris. Efter en prognos av skördemängden på onsdagen sattes sedan priset i slutet av veckan. Priset låg sedan på samma nivå under hela veckan men kunde undantagsvis ändras till följd av priset i Holland. Kunderna anmälde hur stor mängd de ville köpa och förband sig då att ta denna mängd. Prissättningsystemet ändrades för att anpassas till köparsidans krav men efter kritik från de mindre köparna återgick man till auktionssystemet.

Mäster Grön, som upphörde i januari 1992 genom konkurs, sålde sina medlemmars produkter till första grossistled. Detta grossistled I kännetecknas av flexibilitet i prissättningen och effektivitet i informationshanteringen. Tre företag konkurrerar med varandra och har även andra konkurrenter bland enskilda grossist/importföretag. Grossistled II i regionerna tillämpar oftast procent-påslag vid prissättning av produkterna till butiksledet. Konkurrensen mellan kedjorna är liten, men enskilda mindre grossistföretag konkurrerar med dessa. Även på butiksnivå är procent-påslagsprissättning regel.

Detta system gör att en prisvariation i producentled förstärks i butiksled. Livsmedelsutredningen kritiserade dagligvaruhandelns företrädare för att inte sätta pris efter faktiska kostnadskalkyler men fann det inte förvånande med tanke på att såväl butik som grossist dels hantlar en stor mängd artiklar dels inte kan sluta saluföra mindre lönsamma delar av sortimentet, på grund av att konsumenten kräver ett visst urval av varor.

Sammanfattningsvis kan konstateras att de högre priserna på svenska tomater och gurkor i kombination med procentpåslag i handelsleden gör att dessa produkter blir dyrare i konsumentled än de skulle ha blivit med fast påslag i kronor. För det frilandsodlade sortimentet är förhållandet det motsatta, eftersom de svenskodlade produkterna är

billigare än importen. Prisedarskapet hos auktionen vid Mäster Grön synes i viss mån ha tagits över av den nya auktionen vid Svenska odlarlaget ek. för. En liten del av utbudet ger ett riktpreis för en stor del av den svenska produktionen. Auktions- eller fastpris är en fråga som har stor betydelse i trädgårdsnäringen och uppfattningen om resp. systems för- och nackdelar är delad bland såväl odlare som uppköpare.

5.8 Konkurrensförhållanden

SPK ifrågasatte i sin grönsaksprisstudie om distributionsmönstret med många mellanhänder skulle kunna fortleva vid en EG-anslutning. En utveckling skulle kunna vara att utländska producenter och exportörer gick förbi det svenska importörsledet och sålde längre ner i kedjan, till andraledsgrossist eller butik. Utvecklingen talar emot en sådan strukturförändring.

Första grossistledet stärker sina positioner inom resp. kedja. All import synes gå via förstaledsgrossisten. På sikt skulle dock den fysiska distributionen kunna ta andra vägar. Led I har troligtvis ett stort informationsövertag genom långvarig kontakt med exportörerna över hela världen. Det geografiska läget talar också för att importen går via led I. Att importörsfunktionen skulle flyttas ut förefaller emellertid osannolikt.

SPKs redovisade också tanken att import skulle kunna ske direkt till större butiker. En stor dagligvarubutik kan exempelvis beställa pallar med ett sortiment som samlats ihop direkt av producenten, då främst livsmedelsindustrin. Denna utveckling bestäms av hur stark bindningen är mellan grossist- och detaljistledet.

Livsmedelsutredningen påpekade i sitt betänkande (SOU 1987:44) det unika i de svenska partihandelsblockens dominerande ställning, och förespråkade fler leverantörer på marknaden. Större internationell konkurrens är ett medel att åstadkomma detta. Ökad grad av småskalig och lokal livsmedelsproduktion är ett annat. Trädgårdsnäringens utveckling under 1980-talet har gått mot ökad decentralisering i och med att skånsk grönsaksodling förlorade marknadsandelar gentemot regional odling. Den totala grönsakskonsumtionen ökade. Svenskodlat tog i viss mån marknadsandelar från importen och särskilt lokalt odlade produkter hade framgång. En nisch av lokalt och

regionalt odlat, den ekologiska odlingen, har varit särskilt framgångsrik.

I distributionsledet, inom kedjorna, innebar denna utveckling att den regionala grossisten tog "marknadsandelar" från det centrala ledet i Skåne. Samtidigt har butikerna fått viss konkurrens från gårdsbutiker, självplock och ökad torghandel. Medan denna senare utveckling tycks fortsätta, kan konstateras att förstaledsgrossisten återtar sin position. Samtidigt har den viktigaste motparten på marknaden, Mäster Grön, försvunnit.

Utbudet av grönsaker i Skåne, som står för den dominerande delen av produktionen, har splittrats på flera organisationer. Denna splittning kan innebära dels att odlarnas förhandlingsstyrka och informationstillgång gentemot köparsidan minskar, dels att man inte kan erbjuda de stora kvantiteter som köparen kräver. Prisfall och förlorade marknadsandelar kan bli följderna av en sådan utveckling. Alternativt kan producenterna integreras med grossisten. Trädgårdsmästarnas ek. för., med leveranser till KF och ASK är ett sådant exempel. Den tredje stora aktören ICA är främsta kund hos Sydgrönt ek. för. Samtliga tre köpare är också kunder vid auktionen hos Svenska odlarlaget ek. för., vilket innebär en konkurrens mellan olika odlare. Vad gäller prisbildningen styrs den i hög grad av auktionen, trots att utbudet är väsentligt lägre än det var hos Mäster Grön.

Konkurrensen mellan odlarna har ökat. Kritik har samtidigt riktats mot detaljistledet att man inte har effektiviserat tillräckligt. Bristande konkurrens ansågs som en anledning. I stället för prissänkning har en ökad differentiering t.ex. vad gäller service och öppethållande genomförts. SPK ansåg år 1987 att trädgårdsnäringen under lång tid hade uppvisat en förvånansvärt hög anpassningsförmåga. Energi- och arbetskraftsanvändningen hade reducerats och växthusbeståndet förnyats, vilket inneburit en kraftig produktivitetsutveckling och stegrad arealavkastning, speciellt i växthusproduktionen

Även om producentens andel av det som konsumenten betalar för grönsakerna är liten, finns det dock en korrelation mellan producent- och konsumentpris. Producentpriset har pressats ner av konkurrensen och konsumentpriserna på grönsaker har fallit. Odlarna har hittills mött ett ökat konkurrenstryck med produktivitetsökning och därmed prissänkning, i stället för med produktdifferentiering som nya sorter, varumärken, förpackningar, försäljningskanaler. Ett undantag är de

ökade satsningarna på direktförsäljning till konsument. Den konstaterade expansionen av den ekologiska odlingen har endast i liten omfattning skett genom en övergång inom den etablerade delen av branschen, utan av nya producentkategorier. En ökad satsning på integrerad produktion (IP, se avsnitt 13.3.2) kan dock noteras hos frilandsodlingen av grönsaker och i fruktproduktionen.

En förutsättning för att odlarnas satsningar på att få fram bättre produkter är att informationen når ut till konsument. I alla diskussioner om fri konkurrens måste vikten av informationen om detta betonas. För att distribution och marknadsföring av trädgårdsprodukter skall kunna ske på ett rationellt sätt måste information om priser, kvalitet och kvantiteter finnas tillgänglig. Avtal måste på grund av produktens begränsade lagringstålighet och relativa känslighet ske snabbt. För att konsumenten skall tillförsäkras produkter av god kvalitet till ett rimligt pris måste både den fysiska distributionen och informationsutbytet ske snabbt.

6 Odlingsföretagens ekonomi

6.1 Analysförutsättningar

Det finns en tradition inom trädgårdsnäringen att uttrycka det enskilda företags produktionsekonomi i intäkter från försålda produkter, rörliga kostnader för produktionen av dessa och samkostnader som inte är produktionsbundna. För produkter där avkastningen mäts i kg/ytenhet som grönsaker i växthus och på friland, frukt och bär är det möjligt att beskriva hur avkastningen har förändrats över tiden dock med reservation för frilandsodlade produkters beroende av årsmånerna.

Däremot är det betydligt svårare att göra detta för produkter som inte är enhetliga till utseende, storlek och form, som krukväxter och plantskoleprodukter. Kostnadsförändringen är väl dokumenterad för enskilda produktionsmedel men för produktionsgrenarna som helhet är underlaget bristfälligt. För att lönsamheten för näringen i sin helhet skall kunna beskrivas måste samkostnaderna definieras på ett likartat sätt. Men den blandning av olika företagsformer och varierande grad av arbetsinsats från familjen i företaget samt redovisningstekniken innebär stora svårigheter.

Trots att Sverige sedan 1979 har en fastlagd trädgårdspolitik med uttalade mål mot vilka den faktiska utvecklingen bör kunna stämmas av finns inga ekonomiska undersökningar av samma typ som inom jordbruket. Uppgifter rörande produktionsekonomi finns dock att tillgå genom Trädgårdsutveckling AB, som ägs av TRF. Beskrivning av de olika kulturgruppernas utveckling får göras i mån av tillgång på uppgifter och kompletteras med den allmänna uppfattningen inom näringen och länsstyrelsernas lantbruksenheter.

Uppgifter om avkastning och odlings omfattning kan hämtas från SCB-material och uppgifter om priser på produkter och produktionsmedel kan erhållas från marknadens aktörer.

6.2 Odling under glas

Odling under glas bedrevs 1990 på en sammanlagd yta av 3,28 miljoner m² (328 ha) vid 1460 företag. Av dessa bedrev 586 även fri-landsodling. Av växthusföretagen drevs 472 tillsammans med mer än 2 ha åker och 210 med mer än 10 ha åker.

Verksamheten i de 1460 växthusföretagen varierar mycket i omfattning, inriktning och beträffande kombinationer med andra närliggande verksamheter. I det följande kommenteras emellertid enbart lönsamheten i odlingsdelen av företagen.

6.2.1 Köksväxter under glas

På större delen av köksväxtarealen under glas odlas tomat och gurka. Även en mindre areal av melon och sallat odlas.

Lönsamhetsutvecklingen för växthusodling av tomat och gurka har ingående undersökts i ett examensarbete 1992 vid Institutionen för trädgårdsvetenskap vid SLU, Wedelbäck Katarina: Marknads- och lönsamhetsutveckling för växthusgrönsaker - en studie över svensk tomat- och gurkodling, Alnarp 1992. Studien bygger på bl.a. på bokföringsmaterial från tomat- och gurkföretag. Kompletterande intervjuer har även genomförts av författaren. Tabellerna 6.1 och 6.2 är hämtade från detta arbete.

Under 1970- och 1980-talen har produktionsmetoderna för köksväxter grundligt förändrats. Den viktigaste förändringen är övergång från odling i jord och torv till odling i stenull och andra humusfria substrat. Detta har i sin tur medfört möjligheter till bättre precision vid näringstillförseln. Genom användning av växthustyper som släpper in mer ljus, annorlunda uppbindningsmetoder och skötselrutiner och nya kunskaper inom blombiologi har man i rationella företag lyckats uppnå skördeökningar i tomatodling från 20 till 40 kg/m² och i gurkodling från 30 till 60 kg/m² under denna period. Detta kommer till uttryck första kolumnerna i tabellerna 6.1 och 6.2, där indexerade uppgifter fr.o.m. 1980 redovisas.

Priset på produkten i odlarledet är mycket starkt korrelerat till auktionspriserna i Nederländerna och det gäller i något högre grad för tomat än gurka. Svensk vara har historiskt kunnat tillgodoräkna sig en visst merpris jämfört med det internationella priset. Så länge som kost-

naderna i Sverige för kapital, energi och arbetskraft är högre än i konkurrentländerna är det en förutsättning för produktionen att merpriset kan vidmakthållas.

Kostnadssidan domineras av arbete (40 %) och energi för uppvärmning (25 %), som tillsammans utgör cirka 65 % av de totala rörliga kostnaderna. Odlingen är således mycket känslig för variationer i energipriset. Samkostnaderna domineras totalt av räntor och avskrivning. Det egna kapitalets andel av det totalt arbetande kapitalet är i de flesta fall mycket litet. Hög skuldsättning innebär stor utsatthet för ränteförändringar. Realräntans utveckling är därför väsentlig för lönsamhetsutvecklingen.

Tabell 6.1

Intäkter och särkostnader inom tomatodling, indexerade värden

	Avkastning kg/m ²	Medelpris reala värden	Intäkter reala värden	Särkostnader reala värden	Täckningsbidrag reala värden
1980	100	100	100	100	100
1981	111	87	97	109	64
1982	113	80	91	99	76
1983	114	89	102	99	106
1984	122	86	105	104	108
1985	120	77	95	101	81
1986	122	85	104	99	114
1987	117	96	113	102	133
1988	138	76	105	109	98
1989	139	73	102	108	90
1990	141	71	100	97	94
1991	147	67	98	95	104
1992	160	54	86	98	91

Källa: Examensarbete SLU (och prognos för 1992)

Samkostnaderna består till övervägande del av kapitalkostnader. I takt med effektiviseringen av produktionen har arbete ersatts med kapital och samtidigt har realräntan ökat. Detta har medfört att samkostnadernas andel av de totala produktionskostnaderna har ökat från ca 30 % 1980 till ca 40 % i slutet av 80-talet. Under de senaste åren har därför företagen inte kunnat återinvestera och förnya växthusbetändet i den utsträckning som skulle vara långsiktigt motiverat.

Tabell 6.2

Intäkter och särkostnader inom gurkodling, indexerade värden

	Avkastning kg/m ²	Medelpris reala värden	Intäkter reala värden	Särkostnader reala värden	Täckningsbidrag reala värden
1980	100	100	100	100	100
1981	113	81	89	107	64
1982	115	88	100	99	102
1983	104	85	87	98	73
1984	114	82	92	104	75
1985	113	87	96	105	85
1986	118	81	94	100	86
1987	123	103	123	107	147
1988	115	86	94	107	75
1989	132	71	89	108	59
1990	100	92	85	97	69
1991	111	78	83	86	69
1992	116	59	66	87	56

Källa: Examensarbete SLU (och prognos för 1992)

Täckningsbidraget i reala värden har minskat i slutet av åttiotalet och början av nittioalet, bortsett från enstaka goda år, samtidigt som samkostnadernas andel av den totala kostnaden har ökat i takt med att arbete ersätts av kapital.

Det är därför rimligt att påstå att lönsamheten har minskat, vilket även är den allmänna uppfattningen hos branschfolk och kreditgivare. Andra tecken som styrker detta är antalet beviljade garantilån som har ökat avseende lån till företag som behöver förbättra sin likviditet men har minskat avseende lån till investeringar. Under andra halvåret 1991 fick länsstyrelsernas lantbruksenheter ett kraftigt ökande antal ansökningar om eftergift av garantilån i samband med rekonstruktioner av företag som i vissa fall var i konkurs.

Odlingsytan har varit i stort sett oförändrad under perioden med en svag ökning efter de goda åren 1986 och 1987, då det samtidigt skedde en förnyelse av delar av växthusbeståndet.

Under innevarande år har framför allt gurkodlingen fått kännas vid väsentliga prisfall, upp emot 25% jämfört med föregående år, som inte låter sig kompenseras av ökade skördar eller lägre kostnader. Detta har sin motsvarighet i Nederländerna men där har prisfallet inte varit lika stort.

Även tomatodlingen har fått känna av väsentliga prissänkningar på 15-20%.

Odlingen av växthussallat i kruka är den kultur inom trädgårdsnärningen som har utvecklat den mest avancerade odlingstekniken. Av utvecklingen att döma har lönsamheten i produktionsgrenen varit tillfredsställande.

6.2.2 Prydnadsväxter under glas

Prydnadsväxtodlingen under glas uppgick 1990 till 1,5 miljoner m² (150 ha) fördelat på cirka 950 företag. Odlingen har utvecklats i flera avseende under de senaste 15 åren.

I mitten av sjuttioalet började rullande bord installeras i växthusen. Det innebar att den effektiva odlingsytan kunde ökas från ca 67% till 80% av bruttoytan. Utbyte av fasta bord har pågått under hela åttioalet och kan nu anses fullbordat. Ungefär samtidigt introducerade ett svenskt företag rörliga gardiner för skuggningsändamål. Dessa utvecklades sedermera till att även ha en mycket stor energibesparande effekt, upp till 60% i fördraget skick. Med hjälp av statliga bidrag har en mycket stor del av prydnadsväxtodlingen med vinterkulturer installerat energibesparande vävar av något slag.

För att göra det möjligt att utnyttja växthusen effektivt under hela året började användningen av assimilationsbelysning bli allmän under början och mitten av åttioalet. I dag odlas huvuddelen av höst- och vinterkulturer i växthus med tillskottsljus. I vissa fall är det nödvändigt för att överhuvudtaget kunna odla kulturen, i andra fall anses det ha en väsentlig kvalitetshöjande effekt. Dessutom har omsättningshastigheten i odlingen ökat. Även i prydnadsväxtodlingen har investeringar gjorts för att höja rationalitetsgraden och förbättra automatiken.

Sammantaget har detta inneburit att omsättningen mätt i antalet enheter per kvadratmeter växthusyta och år ökade fram till slutet av åttioalet. Samtidigt har energiförbrukningen för uppvärmning minskat med uppskattningsvis 25% på årsbasis.

De senaste fyra till fem åren har prisutvecklingen varit mycket svag i genomsnitt för hela sortimentet. I reala priser har det varit en minskning. Detta anses bero på en kraftig utbyggnad i Danmark samtidigt som holländska odlare stimuleras att övergå från produktion av gröna växter till blommande växter. Däremot har prisutvecklingen varit något bättre för de kulturer där svensk odling är dominerande

på sin hemmamarknad. Det gäller stora blommande krukväxter och utplanteringssortimentet.

För snittblommorna är bilden inte riktigt densamma. Lökdrivning-
en av tulpaner är den kultur som har haft den bästa utvecklingen. Ge-
nom marknadsföring av den "svenska tulpanen" och väl utvecklade
kvalitetsbegrepp kan tulpanodlingen uppvisa en god lönsamhet som i
sin tur har investerats i rationella anläggningar.

Rosodlingen genomled en svår period i mitten av sjuttioalet men
har därefter stabiliserats kring nuvarande nivå men med en intensiva-
re produktion/kvadratmeter som har möjliggjorts med odling i stenull
och tillskottsbelysning. Odlingen bedrivs i huvudsak i nyare anlägg-
ningar. Priset är mycket starkt korrelerat till det holländska priset
men med merpris för svensk vara. Lönsamheten har varit acceptabel
men innevarande år tenderar till att bli svag.

De enskilt största särkostnaderna är liksom för tomat och gurka ar-
betskostnader (20%) och energikostnader för uppvärmning och assi-
milationsbelysning (25%) som tillsammans utgör, beroende på kultur,
ca 45%. Prydnadsväxtodling är liksom grönsaksodling mycket kapital-
intensiv i investeringsskedet och följaktligen är räntor och avskriv-
ningar en mycket väsentlig kostnadspost bland samkostnaderna.

Lönsamheten har minskat de tre senaste åren och ett tiotal företag
har gått i konkurs. Investeringarna är för närvarande mycket låga be-
roende på dålig lönsamhet och den osäkerhet om framtiden när det
gäller ränteutveckling, tillgång på bekämpningsmedel, svårigheter att
låna m.m. som präglar branschen.

6.3 Frilandsodling

6.3.1 Köksväxter på friland

Efter en längre period av ökande arealer för frilandsodling minskade
åter arealerna under andra halvan av åttiotalet utom för morötter och
isbergssallat som har ökat sina arealer. 1990 uppgick odlingen till
5790 ha vid 1825 företag. Flertalet av dessa företag var jordbruks-
företag. Denna typ av frilandsodling bedrivs i huvudsak på åkermark
efter jordbrukstekniska principer för sådd, skötsel och skörd. En viss
förskjutning av odlingen från Skåne och norröver kan konstateras.
Årsmedelpriserna har sjunkit i reala termer för alla större kulturer.

Den dominerande enskilda kostnaden är arbetskostnader i samband med skörd. Variationen är dock betydande mellan kulturerna men 15-35% av den totala produktionskostnaden utgörs av arbete.

Avräkningspriserna till odlaren har inte följt den allmänna prisutvecklingen, vilket däremot jordbrukets produktionsmedelsindex har gjort. Gapet måste täckas upp av ökade skördar och rationaliseringsförbättringar när det gäller skördekostnader. Den genomsnittliga arealskörden till industrin av vitkål pekar på att det har skett en avkastningsökning. Det bör dessutom ha skett en produktivitetsökning under perioden. Några dramatiska försämringar av lönsamheten har det troligtvis inte varit. Vissa kulturer har utvecklats bättre andra sämre.

6.3.2 Bär

Det helt dominerande bärslaget är jordgubbar följt av svarta vinbär och hallon. De tre bärslagen karaktäriseras av en hög initial kostnad för plantering och etablering för att senare uppvisa stora kostnader för skörd. Huruvida avkastningen har ökat under åttiotalet går inte att analysera eftersom årsvariationen på grund av av klimatet är betydande. Odlingsytan har ökat för samtliga bärslag fram till slutet av åttiotalet då det förutom för hallon har skett en viss nedgång. För jordgubbar pågår en ökad koncentrerings till storstadsområdena, vilket understryker bärets krav på närhet till konsument för bibehållen kvalitet. Förutom enstaka år med svåra klimatförhållanden har jordgubbsodlingen visat på god lönsamhet enligt bedömningar från länsstyrelsernas lantbruksenheter. Däremot syns det som om en internationell överproduktion av svarta vinbär för närvarande har sänkt priset och försämrat lönsamheten i denna produktionsgren.

6.3.3 Frukt

Fruktodlingen som omfattar 2390 ha vid 503 företag domineras av äpple, som odlas på fyra gånger så stor areal som päron, plommon och körsbär tillsammans. Som för alla frilandsodlade kulturer är årsvariationerna avseende klimatet betydande men i fruktodlingen har nya planteringssystem och förbättrad odlingsteknik utvecklats, som ökar avkastningen per ytenhet och förkortar tiden från plantering till första skörd. Fruktodlingen har en hög initialkostnad för plantering.

Det pågår för närvarande en satsning på odling av surkörsbär för industrin. Omfattningen av hittills gjorda etableringar är inte så stora men utvecklingspotentialen bedöms vara betydande.

6.3.4 Plantskolor

Området plantskolor omfattar ett antal huvudgrupper, som var för sig har olika utvecklingstendenser. Sammanlagt utnyttjas 705 ha för denna verksamhet vid 246 företag. Efterfrågan har ökat när det gäller prydnadsbuskar, häck- och landskapsväxter och perenner, men minskat för bärbuskar och barrväxter. Prognosen för fruktträd och lövfällande träd av svenskt ursprung är positiv när det gäller efterfrågan.

Plantskoleodling är mycket kapitalintensiv på grund av de långa kulturtiderna som binder resurser i form av mark och nedlagt arbete under kulturtiden. Någon statistik som beskriver branschen i ekonomiska termer finns inte men det finns inget som pekar på att branschen som helhet har större eller mindre problem än andra branscher. Det senaste året har dock marknaden krympt i samband med minskat byggande och sämre finansiella resurser i kommuner och andra offentliga sektorer.

Branschen pekar ut tre viktiga områden för att kunna fortsätta utvecklingen och förbli konkurrenskraftiga och det är tillgången på kapital och bidrag för införande av ny teknik, forskning, försök och produktutveckling samt rådgivning. Eftersom plantskoleodling kännetecknas av långa kulturtider är det önskvärt med tillräckligt långa anpassningsperioder efter myndighetsbeslut som förändrar förutsättningarna för import och export.

6.4 Sammanfattande synpunkter

Det finns inget som tyder på att trädgårdsnäringen som helhet befinner sig i en situation av kris med konkurser, varsel och nedläggningar. Bland alla kulturslag, som odlas i Sverige på friland och i växthus, finns såväl vinnare som förlorare. För närvarande är tomatodlingen och i viss mån gurkodlingen utsatt för internationell prispress, vilken har sin grund i överproduktion i förhållande till konsumtionen i

Europa. Detta kan leda till en allvarlig kris om inte balans mellan utbud och efterfrågan snabbt kommer till stånd.

Fruktodlarna har under flera år drabbats av upprepade skördeskador, vilket har undergrävt ekonomin. År 1992 har skörden varit god, vilket har lett till överskott och låga priser. Några fruktodlingar befinner sig därför i ett allvarligt ekonomiskt läge.

Även priserna på svarta vinbär har varit mycket låga under senare år till följd av internationell överproduktion. Odlingen av svarta vinbär uppvisar för närvarande dålig lönsamhet.

Det finns enskilda företag, som befinner sig i konkurs eller nära en sådan, men det är i huvudsak interna problem i företaget, eventuellt i en situation av fallande lönsamhet, som har utlöst detta. Om priset på produkterna har en internationell koppling, är kostnaderna för produktionen av inhemsk karaktär. Som tidigare redovisat är de mest väsentliga kostnaderna arbetskraft, energi för uppvärmning och kapitalkostnader.

6.5 Internationell konkurrenskraft – en jämförelse med Danmark och Nederländerna

Produktionskostnaderna antas allmänt vara högre i Sverige än i våra konkurrentländer Danmark och Nederländerna. För att kunna undersöka detta är det nödvändigt att göra vissa begränsningar, när det gäller merparten av skattelagstiftningen och insatsmedel som har liten betydelse för den totala produktionskostnaden. Därför koncentreras jämförelsen till energi, arbete, kapital och övriga viktiga insatsmedel som koldioxid, bekämpningsmedel och gödselmedel. Undersökningen sker med utgångspunkt från ett större svenskt familjeföretag, som när det gäller storleken får anses konkurrenskraftigt. Alla priser och kostnader är omräknat till svenska kronor med Nordbankens genomsnittliga sälkurser för de fem första månaderna 1992, vilket ger 93,522 Skr för 100 Dkr och 321,931 Skr för 100 NLG.

I produktionskostnadsanalyserna sker all produktion i Sverige med svenska, danska resp. holländska kostnader inom ramen för de faktorer som undersöks. Analyserna ger således ingen exakt bild av den totala produktionskostnaden i resp. land. Konkurrenskraften gentemot i första hand Nederländerna påverkas dessutom av klimatskillnader,

som påverkar energiåtgången per producerad enhet, men även odlingsperiodens längd.

Klimatskillnaden hör till den totala bilden i konkurrenskraften men det är viktigt att hålla isär vad som beror på rena kostnadsskillnader och vad som beror på klimatskillnader.

Kostnadseffektivitet är en viktig förutsättning för konkurrenskraften men ger inga garantier för lönsamhet i det enskilda företaget. Den dominerande delen av trädgårdsprodukterna är färskvaror och handeln sker dag för dag där utbud och efterfrågan möts i ett pris. I flera länder i Europa har växthusarealerna ökat. Vädret har varit gynnsamt, vilket har lett till ett större utbud samtidigt som efterfrågan inte har ökat i motsvarande grad. Detta är den viktigaste orsaken till sjunkande produktpriser.

Inför nästa år kommer trycket på marknaden att öka ytterligare efter devalveringar i Finland, Storbritanien och Italien där konsumenterna kommer att få reducerad köpkraft. Handelsavtal mellan EG och Polen, Ungern och Tjeckoslovakien kan de närmsta åren skapa ytterligare pristryck på i första hand frukt och grönsaker.

I begreppet kostnadseffektivitet ligger även trädgårdsnäringsens förmåga att på ett effektivt sätt marknadsföra sina produkter. Marknadsfrågorna tas upp i kapitel 5.

6.5.1 Energi

Det är många faktorer, som påverkar de olika ländernas energikostnad i trädgårdsnäringsen. Det är svårt att i alla detaljer reda ut begreppen om vilka regler och undantag som finns i de olika länderna. Regeringen i Sverige har nyligen tillsatt en utredning som skall se över de svenska lagtexterna kring energiskatter. Energiskatter finns såväl i Danmark som i Sverige. I Danmark avräknas dessa mot momsens och i Sverige reduceras skatten tillsammans med koldioxidskatten redan på fakturan. Det tas dock ut en minimiavgift om 5000 kr per företag i Danmark men som andel i produktionskostnaden saknar den betydelse. I Nederländerna betalar trädgårdsnäringsen 0,3 öre/kWh i miljöavgifter och i Sverige betalar alla förbrukare en svavelavgift, som står i relation till bränslets svavelinnehåll.

Förändringar i energibeskattningen i Sverige har medfört att företagen i många fall har fått ompröva sitt energislag och investera i an-

nan uppvärmning. Detta gäller framför allt de företag som använder olika fraktioner av kol och har medfört en kostnad som är svår att uppskatta storleken av.

Även Danmark och Nederländerna har planerade men ej genomförda förändringar av energibeskattningen men det tycks som om trädgårdsnäringen i stort kommer att kompenseras för detta.

Energiförbrukningen är genomsnittligt något högre per producerad enhet i Sverige än i Danmark och ytterligare något högre än i Nederländerna.

Energipriser netto att betala i svenska kronor (sept 1992) för uppvärmning av växthus (inkl verkningsgrad).

Energislag	Sverige (öre/kWh)	Danmark (öre/kWh)	Nederländerna (öre/kWh)
EO 1	15,9	15,5	*
EO 4	13,4	10,2	*
Naturgas	**	13,4	9,7***
Kol	16,5	11,6	
El för belysning	32	34	35

* förekommer inte i Nederländerna

** Det finns inget listpris på naturgas i Sverige. Vid prissättningen för det enskilda företaget vid övergång till gas är förutsättningen "lika kostnad som företaget hade innan konvertering."

*** I Nederländerna förekommer rabatter av naturgas till den inhemska växthusnäringen. Det statliga gasbolaget ger mängdrabatt till naturgasköpare i växthusnäringen. Dessa specialpriserna relateras till listprisernas utveckling.

Det är inte ovanligt att företagen kombinerar olika energislag för att med hänsyn till verkningsgraden få det optimala utnyttjandet och lägsta kostnaden. I alla tre länderna förekommer olika typer av kvantitetsrabatter men priserna gäller för en förbrukning motsvarande ca 400 kbm olja/år. Energiavgiften för el är svårare att jämföra då det finns en uppsjö av differentierade taxor. Därför utgår priset från kalkylpriset som används i produktionskalkyler i de olika länderna. I Nederländerna har ca 20% av företagen egen eltillverkning. Vid investeringar i naturgas och elkraft för olika ändamål skiljer sig anslutnings- och abonemangsavgifter åt mellan de olika länderna och dessutom mellan leverantörerna inom länderna men det är inte generellt och därför omöjligt att använda i kalkylsammanhang för hela branscher.

I de jämförande kalkylerna förutses att företagaren i resp. land använder det billigaste energislaget i produktionen vilket för Sverige är EO 4, Danmark EO 4 och för Nederländerna naturgas.

Vid energianvändning utanför växthus för t.ex. kyllagring, traktorbränsle, pumpdrift m.m. utgår inga energiskattenedsättningar i Sverige.

6.5.2 Arbetslöner

Arbetslönen och lagstadgade avgifter och försäkringar är kända från avtalen mellan arbetsmarknadens parter i de olika länderna. Kostnaden för arbetskraft byggs upp på olika sätt i de olika länderna när det gäller andelen lagstadgade avgifter men undersökningen använder sig av företagets nettokostnad per arbetad timme inkl. semesterersättning, avgifter och försäkringar enligt lag och avtal men exkl. övertidserättning för en vuxen trädgårdsarbetare med fyra års erfarenhet.

Timkostnad	Sverige	Danmark	Nederländerna
Lön per arbetad timme	105	91	95

Timkostnaden är således något högre i Sverige än i såväl Danmark som Nederländerna. Produktiviteten finns inte undersökt för trädgårdsbranschen men det anses allmänt att holländsk arbetskraft är effektiv. Detta anses bero på en stor andel ackordslöner och att trädgårdsnäringen är så koncentrerad kring vissa orter att arbetstagaren har kunnat specialisera sig på olika moment, som sedan genomförs på flera olika företag. Dessutom anses det att konkurrensen på arbetsmarknaden har varit högre i såväl Danmark som Nederländerna och att detta har påverkat produktiviteten positivt.

6.5.3 Kapital

I kapitalkostnaden värderas endast räntan och avskrivningen, medan amorteringsvillkor och beskattningregler lämnas därhän. Det är självklart att varje upplåningssituation värderas vid varje tillfälle av banken och därför kan en exakt jämförelse inte göras. Generellt sett är villkoren för lån något stramare i Danmark och Nederländerna men å andra sidan är räntenivån lägre i dessa länder. I Sverige finns det nu-

mera mycket små möjligheter att utnyttja avlyft till Hypoteksföreningar och Industrikredit på grund av skärpta krav, när det gäller lönsamhet och säkerhet för lån. Kraven på säkerhet har tidigare tillfredsställts av den statliga lånegarantin men efter införandet av delat risktagande har avlyftsinstituten varit mycket restriktiva med övertagande av banklån. Detta har betytt en högre upplåningsränta än för motsvarande investeringar i Danmark och Nederländerna. Den genomsnittliga räntekostnaden i de olika länderna har räknats fram efter de olika ländernas krav på eget kapital, avlyftsmöjligheter och ränta på topplånen. Räntan på eget kapital har åsatts samma räntesats som för topplånen. Ränteberäkningen avser våren 1992.

Genomsnittlig upplåningsränta för trädgårdsnäringen

	Sverige	Danmark	Nederländerna
Genomsnittsränta i %	13,25	11,75	10,10

Kapitalkostnaden avgörs utöver räntenivån av kostnaden för investeringar. En viktig del i denna kostnad vilka finansiella stöd näringen kan erhålla. I avsnitt 9.6.1 och 9.6.2 redovisas de stöd som anses av stor betydelse för trädgårdsnäringen för trädgårdsnäringen i Danmark och Nederländerna.

De statliga stödformerna särskilt i Nederländerna tycks ha minskat i betydelse de senaste åren. Däremot kan de ha haft relativt stor betydelse under uppbyggnaden av trädgårdsnäringen under sjuttioalet. Regionala stöd i vissa länder kan fortfarande ha en väsentlig betydelse, framför allt i södra Europa. Även i Sverige har betydande belopp kommit trädgårdsnäringen till del över statsbudgeten i form av direkta bidrag, avskrivningslån, glesbygdssöd och andra regionala insatser. Däremot är det rimligt att anta att investeringskostnaden i Nederländerna och Danmark är något lägre på grund av det generellt högre kostnadsläget i Sverige samtidigt som kostnaderna ökar något för att klara svenska normer för snölast vid byggnation i inlandet norr om Skåne. Å andra sidan är t.ex markpriserna i Nederländerna betydligt högre än i Sverige.

I kalkylema räknas med samma investeringskostnad men en beräkning görs av hur investeringskostnaden påverkar produktionskostnaden.

6.5.4 Övriga insatsmedel

All växthusproduktion sker i huvudsak från sticklingar och småplanter i olika utvecklingsstadier. Den procentuella skillnaden i produktionskostnaden för färdigvara mellan länderna antas även gälla sticklingar och småplanter, eftersom förädlingen sker med samma produktionsmedel som för färdigvara.

Koldioxid är ett nödvändigt produktionsmedel, som finns naturligt i luften (ca 200 ppm), men utnyttjas i växthusproduktion i högre koncentrationer (ca 800 ppm).

I Nederländerna utnyttjas koldioxid direkt från rökgaserna vid förbränning av gas och produktionskostnaderna belastas således inte av kostnader för koldioxid.

I Danmark köper odlarna koldioxid som bulkvara i tank och betalar ca 2,75 kr/kg. Med samma leveranssätt kostar motsvarande vara ca 4,50 kr/kg i Sverige.

För bekämpningsmedel och handelsgödselmedel finns inga direkta jämförelser gjorda men för enstaka produkter finns uppgifter som tyder på att svenska odlare har ca 25% högre kostnad än danska och holländska odlare. En del av detta kan förklaras av prisreglerings- och miljöavgifter.

6.5.5 Produktanalyser

Krukväxter

Två analyser har gjorts för krukväxtekulturer med olika kulturlängd, arbetsinsatser o.s.v. Det är viktigt att komma ihåg att jämförelsen gäller i ett medelstort svenskt företag. Högt rationaliserade och specialinriktade företag i både Danmark och Nederländerna kan producera till ytterligare sänkt produktionskostnad

Julstjärna (kr/st)

	Sverige	Danmark	Nederländerna
Varukostnad	3,64	3,32	3,27
Belysning inkl investering	1,37	1,40	1,23
Energi	1,23	0,94	0,89
Arbete	1,67	1,45	1,51
Kapital	3,96	3,67	3,34
Summa	11,87	10,78	10,24
Differens		10,1%	15,9%

Enligt tidigare givna förutsättningar är produktionskostnaden ca 10 % högre i Sverige än i Danmark och ca 16 % högre än i Nederländerna. Den viktigaste skillnaden i absoluta tal är kostnaderna för energi och kapital. Om det är så att den totala investeringskostnaden är 10 % lägre i Danmark och Nederländerna på grund av det högre svenska kostnadsläget ökar skillnaden i produktionskostnad till 14 % resp. 20 %. Den verkliga skillnaden i produktionskostnad blir ytterligare något större om hänsyn tas till skillnader i klimat länderna emellan.

Krukkrysanter (kr/st)

	Sverige	Danmark	Nederländerna
Varukostnad	4,15	3,82	3,78
Belysning inkl investering	---	---	---
Energi	0,44	0,34	0,31
Arbete	0,98	0,85	0,89
Kapital	2,31	2,14	1,95
Summa	7,88	7,15	6,93
Differens		10,2%	13,7%

För krysanterkulturen blir skillnaden i produktionskostnad något lägre beroende på att andelen varukostnad är större än i exemplet ovan. Alla skillnader i varukostnad är dock inte beaktade.

Tomater

Tomater. Produktionskostnader kr/m².

Exkl försäljningskostnader

	Sverige	Danmark	Nederländerna
Varukostnad	87,20	81,10	78,10
Energi	57,60	43,90	41,70
Arbete	120,90	104,70	109,20
Kapital inkl. rörelsekapital	123,60	112,60	101,30
Övriga kostnader	35,00	35,00	35,00
Summa kostnader	424,30	377,30	365,30
Differens		12,5%	16,2%

Tomater. Produktionskostnader kr/kg. Samma skörd i resp. land.

Exkl försäljningskostnader.

	Sverige	Danmark	Nederländerna
Differens	10,60	9,43	9,13
		12,5%	16,2%

Ovanstående jämförelse förutsätter att produktionen sker i Sverige med svenska, danska resp. holländska kostnader. Om även klimatskill-

naden och ljusinstrålning beaktas, när det gäller avkastning och energiåtgång, ökar differensen per producerad enhet.

Tomater. Produktionskostnad kr/kg. Beaktande av klimatskillnader.
Exkl. försäljningskostnader.

	Sverige	Danmark	Nederländerna
	10,61	9,43	7,03
Differens		12,5%	50,1%

Om antagandet att den totala investeringskostnaden är 10% lägre i Danmark och Nederländerna är riktigt blir produktionskostnaden i kr/kg

	Sverige	Danmark	Nederländerna
	10,61	9,16	6,85
Differens		15,8%	54,9%

Frilandsgrödor

I stort sett alla frilandsgrödor som frukt, bär och grönsaker karaktäriseras av en kort och arbetsintensiv säsong för framför allt skördarbete. I en vitkålsproduktion kan 35% av kostnaderna vara arbetskostnader.

Plantskolorna har något bättre förutsättningar att jämna ut sysselsättningen över året men med en topp under vår och höst. Konkurrenskraften påverkas i första hand av tillgången på arbetskraft och kostnaden för arbetskraft. I Sverige är både tillgängligheten sämre och kostnaden högre än i konkurrentländerna Nederländerna och Västtyskland.

Trädgårdsnäringen har uppvakttat finansdepartementet i dessa frågor och refererar där till den tyska lagstiftningen när det gäller säsongsanställd personal, som innebär reducerade lagstiftade sociala avgifter för sådan arbetskraft.

Prisreglerings- och miljöavgifter ger merkostnader för den enskilda producenten. Prisregleringsavgifterna återförs emellertid kollektivt till näringen.

7 Trädgårdspolitik m.m.

I direktiven till denna utredning anges att konsekvenserna av 1979 års trädgårdspolitiska beslut och de politiska beslut som därefter fattats bör utvärderas. Såväl nationella som internationella beslut på området, där trädgårdsnäringen endast utgör en mindre sektor, skapar ändrade förutsättningar för trädgårdsnäringen. Därför ges här en redovisning av de politikområden, som har betydelse i detta sammanhang.

7.1 Trädgårdspolitiskt beslut år 1979

Den nuvarande statliga trädgårdspolitiken har lagts fast genom beslut av riksdagen år 1979 (prop. 1978/79:136, JoU 1978/79:29, SkU 1978/79:47, rskr. 1978/79:399). Vid utformningen av trädgårdspolitiken utgick statsmakterna från två betänkanden (SOU 1978:51, Svensk trädgårdsnäring: Produktion, rationalisering och internationella förhållanden och Ds Jo 1978:13, Svensk trädgårdsnäring: Rådgivning) från 1974 års trädgårdsnäringsutredning.

7.1.1 Allmänna riktlinjer – trädgårdspolitiska mål

Jordbruksministern anförde i propositionen att statsmakterna alltsedan den s.k. energikrisens dagar vid ett flertal tillfällen hade haft att ta ställning till olika åtgärder för att stödja trädgårdsnäringen och att det sedan lång tid tillbaka hade satsats icke obetydliga samhällliga resurser på forskning, försök, rådgivning och finansiellt stöd till näringen. Ett uttalat övergripande mål hade dock saknats från samhällets sida. I likhet med 1974 års trädgårdsnäringsutredning och flertalet remissinstanser fann jordbruksministern det därför motiverat att dra upp vissa riktlinjer för politiken på trädgårdsområdet mot vilka sedan samhällets insatser på området skulle kunna stämmas av. Denna uppfattning delades också av jordbruksutskottet.

De riktlinjer, som därefter lades fast, innebär att de som arbetar inom trädgårdsnäringen skall ha en ekonomisk och social standard, som är likvärdig med den som erbjuds inom andra näringar. Näringen

skall erbjuda trygg sysselsättning och god arbetsmiljö. Samtidigt skall konsumenterna tillförsäkras produkter av god kvalitet till rimliga priser.

Utredningen föreslog också efter mönster från jordbruket att ett beredskapsmål skulle fastställas. Jordbruksministern fann det dock inte nödvändigt att av beredskapskäl upprätthålla en hög produktion av trädgårdsprodukter och avvisade utredningens förslag i denna del. Utskottet var av samma åsikt som jordbruksministern.

Den svenska produktionen skulle även i framtiden till sin omfattning och inriktning vara beroende av sin internationella konkurrenskraft. I utlandet subventionerade produkter eller dumping skulle inte få inverka på den inhemska produktionens omfattning. Som en allmän utgångspunkt för riksdagsbeslutet gällde dock att den av utredningen prognosticerade konsumtionsökningen i första hand borde under den svenska odlingssäsongen tillgodoses genom en utökad svensk produktion.

För att stimulera den inhemska produktionen skulle näringens internationella konkurrenskraft stärkas på olika vägar. Det dåvarande gränsskyddet skulle därför behållas men justeras med hänsyn till förändringar i bl.a. odlingsbetingelser och transportförhållanden sedan de då gällande tullarna fastställdes på 1950-talet.

Staten skulle även i ökad omfattning satsa på forskning, försök, rådgivning och finansiellt stöd. I riktlinjerna framhölls också betydelsen för de ekonomiska förhållandena inom näringen av att stabila avsättningsförhållanden kan uppnås för produkterna och att distribution och handel bedrivs på ett effektivt sätt. Det ansågs också angeläget från konsumentens synpunkt att den prisövervakande myndigheten så långt möjligt regelbundet följer prissättningen på trädgårdsprodukter. Slutligen framhölls också att trädgårdsnäringen bör utnyttjas för att uppnå samhälleliga regionalpolitiska mål samt att det från sociala utgångspunkter är angeläget med förbättringar i fråga om bl.a. ordnad ledighet och i större utsträckning arbete året om.

7.1.2 Trädgårdspolitiska medel

För att effektivt kunna omsätta de trädgårdspolitiska riktlinjerna i praktiskt handlande krävs ändamålsenligt utformade medel. Den uppsättning och utformning av medel, som blev resultat av 1979 års be-

slut, bygger liksom de allmänna riktlinjerna på förslag av 1974 års trädgårdsnäringsutredning.

I syfte att minska följdverkningarna av de stora variationerna i lönsamhet som förekommer mellan olika år föreslog 1974 års trädgårdsnäringsutredning att en särskild fond skulle tillskapas benämnd Fonden för marknadsfrämjande åtgärder inom trädgårdsnäringsnäringsn. Från denna föreslogs att odlarna i efterhand skulle kunna erhålla pristillägg efter odlingssäsongen om skälig kostnadstäckning inte erhållits. Fonden skulle även kunna användas för att finansiera stödköp, lagringsbidrag och andra mot marknaden riktade åtgärder. Finansieringen av fonden föreslogs ske med budgetmedel, medel inom jordbruksprisregleringen och med produktavgifter på såväl inhemsk produktion som importerade produkter. För administrationen föreslogs att ett särskilt regleringsorgan skulle bildas.

I proposition anförde jordbruksministern att han inte, bl.a. med hänsyn till den tveksamhet som anförts av remissorganen, var beredd att ta ställning till den delen av utredningens förslag. Han förordade därför att förslaget skulle övervägas ytterligare. Utskottet delade jordbruksministerns bedömning.

De trädgårdspolitiska medlen, som fastlades genom riksdagsbeslut år 1979, kom därför endast att bestå av gränsskydd i form av tullar samt av rationaliseringsbefrämjande insatser i form av finansiellt stöd till odlingsföretag, av rådgivning, samt av forskning, försöksverksamhet och undervisning. I proposition och utskottsbetänkande behandlas endast den närmare utformningen av gränsskydd, finansiellt stöd och rådgivning. Förslag om forskning och försök redovisades i form av ett betänkande som utredningen lämnade år 1981, varför 1979 års trädgårdspolitiska beslut endast mycket kortfattat berör dessa ämnesområden.

7.2 Livsmedelspolitik

Historiskt sett har det i Sverige funnits ett starkt samband mellan jordbrukspolitik och trädgårdspolitik. När statsmakterna har ändrat jordbrukspolitiken har de oftast samtidigt eller med någon fördröjning gjort följdändringar som berör trädgårdsnäringsn. Genom 1979 års trädgårdspolitiska beslut fick trädgårdspolitiken en mera självständig roll gentemot jordbrukspolitiken.

Genom beslut av 1985 års riksdag utvidgades de jordbrukspolitiska riktlinjerna till att avse hela livsmedelskedjan. Begreppet jordbrukspolitik ersattes då av det vidare begreppet livsmedelspolitik.

Riksdagen beslutade den 9 juni 1990 om en genomgripande reform av livsmedelspolitiken (prop. 1989/90:46, JoU25, rskr. 1989/90:327). Det tidigare livsmedelspolitiska beslutets mål och medel ändrades radikalt. Det nya beslutet innebär att prisstödet roll som livsmedelspolitiskt medel tonades ned, samtidigt som direkta medel för att uppnå nya eller reviderade mål angående miljö, landskapsvård, regional fördelning och beredskap förstärktes. Flertalet interna regleringar avskaffades fr.o.m. den 1 juli 1991, vilket innebär att priserna på de flesta prisreglerade produkterna nu skyddas enbart med hjälp av ett gränsskydd. Jordbruksproducenterna måste i högre grad, i likhet med vad som alltid har gällt trädgårdsproducenter, själva aktivt arbeta för att finna avsättning för sin produktion.

Riksdagen beslutade också att övergången till en mer avreglerad marknad för jordbrukets produkter skulle ske under socialt acceptabla former. Under en övergångsperiod fr.o.m. den 1 juli 1991 vidtas därför särskilda åtgärder bl.a. för att stimulera en varaktig omställning till alternativ markanvändning. Inlösen systemet för spannmål skall avvecklas stegvis för att vara helt avvecklat den 1 juli 1994. Under denna period sänks det garanterade inlösenpriset successivt till 90 öre/kg. För att spannmålsodlarnas inkomster inte ska sjunka för drastiskt ges ett inkomststöd under tre år. För år 1992 uppgår detta till 700 kr/ha.

Särskilda stödåtgärder riktas också till de skuldtyngda jordbrukare, som under övergångsperioden kan komma att få ekonomiska svårigheter till följd av avvecklingen av den interna marknadregleringen. Stödet ges dels som stöd för rekonstruktion av jordbruksföretag eller som avvecklingsstöd, dels i form av rådgivning m.m.

Det livsmedelspolitiska beslutet innebär att miljömålet i jordbrukspolitiken skall vara att slå vakt om ett rikt och varierat odlingslandskap och att minimera jordbrukets miljöbelastning.

Kostnaderna för de olika åtgärderna under en övergångsperiod fram till den 1 juli 1996 beräknades av riksdagen uppgå till 13,6 miljarder kronor exkl. kostnader för inlösen av spannmål.

Sedan det livsmedelspolitiska beslutet fattades har Sverige ansökt om medlemskap i de europeiska gemenskaperna. Regeringen har publicerat en s.k. grönbok där en första kartläggning av konsekvenserna av

ett medlemskap inom resp. område har redovisats. Av denna studie framgår att EG:s stöd till jordbruket i dag ligger på en lägre nivå än den svenska. En anpassning av stödnivån är därför nödvändig, vilket förutsätter förändringar av den svenska jordbruksproduktionen i olika avseenden. Studien visar även att en lägre prisnivå för flertalet produktionsgrenar inom animalieområdet är att förvänta vid ett medlemskap.

Regeringen har tillkallat en särskild kommission (omställningskommissionen) för att förbereda den avstämning av omställningsbeslutet i 1990 års livsmedelspolitik, som ska ske efter det att EG har lagt fast principerna för sin kommande jordbrukspolitik.

Utgångspunkten för kommissionens arbete bör enligt direktiven vara att omställningen av jordbruket skall fullföljas på ett sådant sätt att Sverige vid inträdet har en stark och konkurrenskraftig jordbruksnäring och livsmedelsindustri. Det är också angeläget att det svenska jordbruket får möjlighet att konkurrera på lika villkor med omvärlden. I direktiven till kommissionen konstateras att det återstår ett omfattande arbete bl.a. med att analysera kostnadsläget för svensk livsmedelsproduktion och livsmedelsindustri innan det är möjligt att överblicka alla konsekvenser av ett medlemskap. EG:s gemensamma jordbrukspolitik inkl. trädgårdsfrågorna ingår inte i EES-avtalet, varför detta område återstår att förhandla med EG om.

Omställningskommissionen har i ett delbetänkande i september 1992 redovisat sitt arbete vad gäller vegetabiliesektorns anpassning, export av förädlade livsmedel och åtgärder för ekologisk produktion. I det fortsatta arbetet kommer kommissionen att behandla animalieproduktionens anpassning, mål och medel för att bevara ett öppet och levande kulturlandskap, stödet till norra Sverige m.m.

7.3 Näringspolitik

I direktiven till denna utredning framhålls att utgångspunkten för utredningsarbetet bör vara den inriktning av näringspolitiken, som har lagts fast av riksdagen (prop. 1991/92:38, FiU10, rskr. 1991/92:108). I propositionen, som behandlar inriktningen av den ekonomiska politiken, finns ett särskilt avsnitt om en ny näringspolitik. Från detta avsnitt, som inte föranledde någon kommentar från utskottets sida, kan följande citeras:

”En rad förändringar kommer att ge näringspolitiken ett nytt innehåll. Generella insatser för näringslivsklimatet, fungerande marknader, avreglering och konkurrens blir viktiga delar i en ny näringspolitik. Förändringarna innebär en omprövning av den hittills förda, selektiva politiken, som bl.a. bestått av ett stort antal olika finansiella stöd till näringslivet. Både företagsstöd och skatter påverkas således av en omläggning av näringspolitiken.

Risken för snedvridning av konkurrensen på grund av olika former av stöd och selektiv beskattning är stor. Företagsstöd till vissa branscher konserverar befintliga strukturer och minskar dynamiken i näringslivet.

Förutom de principiella skäl som finns för att avveckla företagsstöd innebär de skattesänkningar som föreslås att kravet på besparingar inom statsbudgeten ökar. Då skattesänkningarna kommer alla delar av näringslivet till godo bör dessa också till stor del kunna finansieras genom besparingar i befintliga företagsstöd. Regeringen kommer att i budgetpropositionen redovisa en samlad bild av de besparingar som skall göras.”

Med anledning av budgetpropositionen 1991/92 beslöt riksdagen följdenligt att anslaget för Bidrag till trädgårdsnäringsens rationalisering dras ned under budgetåret 1992/93 och avvecklas helt fr.o.m. budgetåret 1993/94.

I enlighet med den nya näringspolitikens riktlinjer har riksdagen hösten 1991 beslutat om skattelättnader (prop. 1991/92:60, SkU10). Förändringarna gjordes enligt propositionen för att ge bättre arbetsbetingelser för de mindre företagen.

Regeringen har även aviserat att den hösten 1992 skall lägga fram en proposition på företagsbeskattningens område mot bakgrund av bl.a. förslag i betänkandet Neutral företagsbeskattning (SOU 1991:100) och betänkandet Fortsatt reformering av företagsbeskattningen (SOU 1992:67). I det senare föreslår utredaren bl.a. att bolagsskatten och motsvarande för enskild näringsverksamhet sänks till 25 %, att förlustutjämning skall få ske inte enbart mot efterföljande års vinster utan även mot vinster under de tre senast föregående åren samt en modell för kvittning av underskott i aktiv, nystartad näringsverksamhet mot inkomst av tjänst i högst fem år.

Förutom skattelättnader har även riksdagen med anledning av den s.k. Småföretagarpropositionen (prop. 1991/92:51, NU 1991/92:4)

beslutat om förenklingar av regelverket för de mindre företagen. Regeringen har i propositionen också förutskickat att den skall återkomma med förslag om småföretagens riskkapitalförsörjning. I en departementspromemoria från Näringsdepartementet (Ds 1992:20) diskuteras införandet av ett nyföretagarlån efter mönster från Tyskland.

Enligt protokoll (den 22 september 1992) över uppgörelsen mellan regeringen och socialdemokratiska arbetarpartiet, kommer den av regeringen aviserade skattelättnaden för egenföretagare, som beräknades uppgå till 2,5 miljarder kronor, inte att genomföras nu. Förmögenhetsskatten behålls t.o.m. år 1994. Parterna har delade meningar om vad som skall ske därefter. Skattesatsen för kapitalinkomster skall ligga kvar på 30 %. Senare anpassning till internationellt konkurrenskraftig nivå skall övervägas.

7.4 Miljöpolitik

I 1979 års trädgårdspolitiska beslut ingår inga uttalade miljömål. De mål och åtgärder, som har beslutats inom miljöområdet för jordbruket, har i praktiken kommit att i tillämpliga delar även gälla för trädgårdsnäringen även om detta inte klart har uttalats vid riksdagsbehandlingen.

Jordbrukets miljömål (prop. 1984/85:166, JoU33, rskr. 1984/85:393) innefattar följande tre delmål:

- * att begränsa de negativa biverkningarna från jordbruket på den omgivande miljön,
- * att bevara vissa inslag i den svenska naturen som är beroende av jordbruket eller i vissa fall samspelet mellan jordbruket och den omgivande naturen,
- * att tillse att produktionsförmågan hos de utnyttjade resurserna inte på lång sikt föröds.

I 1990 års miljöpolitiska beslut fastlades ett sektorsansvar för miljön och för vården av naturresurserna. Detta innebär att såväl näringsidkare som myndigheter inom resp. verksamhetsområde i ökad utsträckning måste ta ansvar för att miljömålen uppfylls.

I de av riksdagen år 1988 beslutade miljöförbättrande åtgärderna i jordbruket (prop. 1987/88:128, JoU24, rskr. 1987/88:374) ingår att reducera kväveläckaget med 50 % till år 2000.

Riksdagen beslutade år 1987 om en halvering av användningen av bekämpningsmedel i jordbruket mellan åren 1986 och 1990. Enligt riksdagsbeslut år 1990 skall en ytterligare halvering av bekämpningsmedelsanvändningen genomföras till strax efter år 1995. Hälsa- och miljöriskerna med användningen av bekämpningsmedel skall också minskas genom övergång till mindre farliga preparat och genom bättre teknik vid hantering och spridning.

Närmare redogörelse för bekämpningsmedel och andra miljöfrågor finns i kapitel 13.

7.5 Regionalpolitik

Den regionalpolitiska aspekten berörs knapphändigt i 1979 års trädgårdspolitikiska beslut. Riksdagen uttalade dock:

- * att den regionala trädgårdsproduktionen är av betydelse när det gäller att tillgodose konsumenternas behov av färska produkter,
- * att trädgårdsnäringen i vissa områden har stor regionalekonomisk betydelse,
- * att det är angeläget att trädgårdsnäringens möjligheter utnyttjas för att uppnå regionalpolitiska mål.

I 1985 års livsmedelspolitiska beslut ingår ett regionalpolitiskt mål. Detta innebär att de jordbrukspolitiska medlen skall användas så att de också främjar en god regional balans. I 1990 års livsmedelspolitiska beslut betonades ånyo det regionalpolitiska målet och att livsmedelspolitiken bör bidra till regional utjämning av sysselsättning och välfärd.

Riksdagen framhöll i 1985 års beslut att den av regionalpolitiska skäl fann det angeläget att ha kvar det särskilda prisstödet till jordbruket och livsmedelsindustrin i norra Sverige och att detta stöd också är betydelsefullt från beredskapssynpunkt. Stödet till jordbruket i norra Sverige har fram till budgetåret 1991/92 haft till syfte att kompensera för de merkostnader som uppstår på grund av skillnader i klimat, transportavstånd m.m.

Genom riksdagsbeslutet om den nya livsmedelspolitiken i juni 1990 ändrades grunderna för stöd till jordbruket i norra Sverige. Enligt beslutet skall eventuella kraftigare sänkningar av produktpriserna i jordbruket i övriga delar av landet inte tillåtas få motsvarande återverkningar i norra Sverige. Lönsamheten i det norrländska jordbruket

skall inte tillåtas sjunka nämnvärt som en följd av reformen. Därigenom kommer i princip norra Sverige att undantas från den produktionsanpassning som följer av reformen.

Stödet till jordbruket i norra Sverige uppgår under innevarande budgetår till 889 miljoner kronor och utgår i form av ett pristillägg för kött, mjölk, smågrisar, potatis, getter och ägg samt som stöd till mejerier, slakterier och äggpackerier. Trädgårdsnäringen omfattas således inte av denna stödform.

Under åren 1987–1992 genomfördes ett särskilt åtgärdsprogram för jordbruket i norra Sverige, i vilket sysselsättningen sattes i centrum och gick före t.ex. krav på storleksrationalisering. Genom bl.a. investeringsstöd, utvecklingsprojekt, forsknings- och försöksverksamhet samt utbildning och rådgivning har stöd lämnats från samhällets sida för tillkomsten av kombinationsföretag där främst jordbruk men även trädgårdsproduktion kan ingå som en del. Programmet har i alla delar kunnat främja trädgårdsnäringen.

Ett beslut av riksdagen i mars 1990 innebar att regionalpolitiken gavs bättre resurser och effektivare arbetsformer. Länens roll i regionalpolitiken ökade och besluten decentraliserades. På detta sätt förbättrades varje regions möjlighet att själv ta vara på sina resurser och utvecklingsmöjligheter. Eftersom jordbruk, trädgårdsnäring och skogsbruk är viktiga näringar för sysselsättningen i glesbygd kan glesbygdssöd utgå till de areella näringarna. För växthusföretag kan inom de särskilda stödområdena även lokaliseringsstöd utgå om projektet är av särskild betydelse för sysselsättningen.

7.6 Energipolitik

Energipolitiken har tidigare främst haft ett fiskalt syfte. Under slutet av 1970-talet och under 1980-talet genomfördes åtskilliga skattehöjningar som motiverades av bl.a. energihushållningsskäl och strävandet att ersätta olja med andra energislag.

Allmän energiskatt utgår på dels fossila bränslen, dels el. En koldioxidskatt utgår på fossila bränslen.

För uttag av energiskatter inom industrin och växthusnäringen har sedan länge gällt speciella nedsättningsregler. För beräkning av energi- och koldioxidskatt för växthusuppvärmning vid yrkesmässig växtodling begränsas skatten till 15 % av den generella skattesatsen.

Värdet av nedsättningen uppskattas till ca 90 miljoner kronor för budgetåret 1990/91.

I prop. 1991/92:150 föreslog finansministern att nedsättning av allmän energiskatt och koldioxidskatt för den energiintensiva industrin och växthusnäringen, i den form den då hade, skulle avskaffas. I stället föreslogs att den allmänna energiskatten på bränslen och elektrisk kraft slopas för industrin och växthusnäringen samt att koldioxidskatten bestäms till en fjärdedel av den allmänna nivån. Energiskatteomläggningen skulle helt finansieras inom energisektorn. Koldioxidskatten höjdes därför från 25 till 32 öre/kg utsläppt koldioxid. Under åren 1993 och 1994 gäller särskilda övergångsregler. För växthusodlingen gäller att både den allmänna energiskatten och koldioxidskatten satts till 15 % av den generella skattesatsen för bränsle. Först år 1995 slopas den allmänna energiskatten för bränsle. Koldioxidskatten höjs däremot då till 25 % av den generellt skattesatsen.

I samband med riksdagsbehandlingen framhöll näringsutskottet i ett yttrande att den svenska växthusnäringen är utsatt för en hård importkonkurrens dels genom höga energiskatter, dels genom hög energiåtgång till följd av ett kallare klimat. Även skatteutskottet framhöll att växthusnäringen är utsatt för en mycket hård importkonkurrens och anförde: "Utöver högre energiskatter gör vårt kallare klimat att energiåtgången är väsentligt högre än för konkurrenterna. Växthusnäringen kan därför utan överdrift sägas vara i större behov än någon annan näring av låga energiskatter."

7.7 Konkurrenspolitik

Den nuvarande konkurrenslagen (KL) trädde i kraft år 1983. Bakgrunden till lagen var krav på skärpta konkurrensregler, speciellt möjligheter att ingripa mot konkurrensbegränsande företagsförvärv.

Syftet med KL är "att främja en från allmän synpunkt önskvärd konkurrens". Konkurrensideologin är således ledstjärnan men det betyder inte att lagen syftar till att åstadkomma en fullständigt ohämmad konkurrens. I stället talas i lagens förarbeten om en effektiv konkurrens, dvs. en konkurrens som driver utvecklingen i den riktning som på längre sikt kan förmodas innebära det bästa utnyttjande av samhällets resurser. Vissa begränsningar av konkurrensen anses således inte bara tillåtna utan kan vara förmånliga och rent av nödvändiga. Lag-

stiftningen riktas således enbart mot s.k. skadliga konkurrensbegränsningar.

Ett förslag till ny konkurrenslag har upprättats av Näringsdepartementet under år 1992. Promemorieförslaget innebär att konkurrensreglerna i en ny svensk konkurrenslag utformas på i princip samma sätt som EG:s konkurrensregler i Rom-fördragets artiklar 85 och 86. Konkurrensreglerna för de rent svenska förhållandena får därmed i princip samma utformning som de konkurrensregler för handeln mellan Sverige och ett EFTA- eller EG-land som kommer att ingå i en planerad EES-lag.

Förslaget innehåller ett förbud mot avtal mellan företag, beslut av företagssammanslutningar och samordnade förfaranden, som har till syfte eller resultat att konkurrensen på den svenska marknaden hindras, inskränks eller snedvrids på ett märkbart sätt. Från detta förbud skall undantag kunna medges dels i enskilda fall genom beslut av konkurrensmyndigheten, dels för grupper av avtal och samordnade förfaranden enligt särskilda föreskifter. Avtal eller avtalsvillkor liksom beslut som är förbjudna skall vara ogiltiga.

Förslaget innehåller vidare ett förbud mot varje missbruk från ett eller flera företags sida av en dominerande ställning på marknaden. Gemensamt för de båda förbuden är enligt förslaget att en överträdelse skall kunna medföra skadeståndsskyldighet samt kunna föranleda konkurrensrättsliga ingripanden i form av dels åläggande vid vite att upphöra med pågående överträdelse, dels åläggande att utge konkurrens-skadeavgift för en redan begången överträdelse. Det skall finnas möjlighet för ett företag att efter ansökan hos konkurrensmyndigheten erhålla en förklaring om att förbuden inte är tillämpliga (icke-ingripandebesked).

Inom olika delar av den svenska ekonomin finns betydande inslag av konkurrensbegränsningar. Många marknader är s.k. oligopolmarknader med ett fåtal dominerande företag. Inom livsmedelsindustrin och livsmedelshandeln finns exempel på detta. Vertikal integration mellan olika led i kedjan producent-konsument karaktäriserar också dessa branscher, liksom horisontella konkurrensbegränsningar i form av prissamverkan eller uppdelning av marknaden. Regleringar, inte minst på jordbrukets område, utgör en annan typ av konkurrensbegränsning.

Etableringshinder kan också förekomma. Ett exempel är kommunernas möjlighet att hindra etableringar med stöd av plan- och bygglagen, vilket sätter stopp för fri konkurrens mellan livsmedelsbutiker. Handelshinder är också konkurrensbegränsande. Dessa kan ha formen av tekniska handelshinder eller kvantitativa restriktioner, importkvoter, tullar och liknande.

Stordriftsfördelar driver fram stora företag och produktdifferentiering, som omöjliggör en enkel priskonkurrens. Resultatet blir i bästa fall pressade kostnader resp. ökad valfrihet. Risken är att monopolvinster uppstår. Stora samhällsekonomiska vinster skulle göras om de skadliga konkurrensbegränsningarna kunde avskaffas. Detta är också den drivande tanken bakom den Europeiska Gemenskapens inre gränsfria marknad. Ökad frihet, ökad konkurrens, ger enligt samstämmig expertis ekonomisk tillväxt. Ökad konkurrens anses också leda till lägre priser. Som exempel kan nämnas den sänkning av realpriserna på trädgårdsprodukter som kan noteras i förhållande till de reglerade jordbruksprodukternas priser under 1980-talet. Importkonkurrensen och ett ökat antal aktörer på den inhemska grönsaksmarknaden kan ha bidragit till prissänkningen.

7.8 EG:s jordbrukspolitik

Den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP, Common Agricultural Policy) som i EG även omfattar trädgårdssektorn syftar till att uppnå följande i Rom-fördraget angivna mål:

- * höjd produktivitet i jordbruket
- * skälig levnadsstandard för jordbrukarna (trädgårdsodlare inkluderas i detta begrepp),
- * stabiliserad marknad,
- * tryggad livsmedelsförsörjning till rimliga priser för konsumenterna.

Den gemensamma jordbrukspolitiken består av en pris- och marknadsdel och en strukturdel.

7.8.1 Pris/marknadsdelen

EG:s marknadsregleringar bygger på tre grundprinciper, nämligen:

- * en gemensam marknad med gemensamma priser,
- * gemenskapspreferens,
- * gemensam finansiering.

Den gemensamma marknaden har i princip uppnåtts i och med att tullar/införselavgifter och konkurrenssnedvridande subventioner o.d. avlägsnats i handeln mellan länderna. Alla medlemsländer har samma gränsskydd mot länder utanför Gemenskapen.

Gemensamma priser syftar på de institutionella priserna, dvs. stödpriser av olika slag, och inte på faktiska marknadspriser vilka i praktiken kan variera avsevärt såväl inom som mellan medlemsländerna beroende på transportavstånd, konsumentpreferenser, s.k. gröna valutakurser m.m.

Gemenskapspreferens innebär att gränsskyddet (tullar, referenspriser) fastställs på en sådan nivå att EG-producerad vara ges en förmånsställning på EG-marknaden framför importerad vara.

Ett gränsskydd i form av rörliga införselavgifter och/eller tullar, i några fall kompletterade med importminimipriser, samt interna interventionsåtgärder och exportstöd utgör stommen i regleringarna för flertalet viktiga jordbruksvaror. Vissa sektorer är mer reglerade än andra (t.ex. fjäderfä- och äggsektorerna) genom att man förutom gränsskydd och exportbidrag tillämpar privat lagringsstöd (för fläsk) eller som för bl.a. spannmål och mejeriprodukter genom interventionsköp. Intervention innebär att EG garanterar jordbrukaren (eller som för mejeriprodukter senare led) ett minsta pris. Från interventionslagren kan produkterna avsättas antingen på EG-marknaden vid en senare tidpunkt eller genom subventioner vid användning inom livsmedelsindustrin eller exporteras.

För frukt- och grönsaker tillämpas i princip samtliga instrument dvs. gränsskydd (i form av tull i vissa fall kombinerade med ett referensprissystem ämnat att förhindra lågprisimport) och interventionsuppköp samt exportbidrag. Viktigt är här att konstatera dels att nivåerna på dessa stödpriser i regel är avsevärt lägre i förhållande till marknadspriserna än t.ex. på spannmålsområdet, dels att samtliga instrument till skillnad från t.ex. spannmålssektorn inte används för hela trädgårdssektorn utan enbart till vissa produkter.

Om man bortser från de produkter som ej odlas i Sverige rör det sig endast om ett fåtal produkter. Exportbidrag utgår t.ex. till ett stort antal produkter varav endast äpplen och tomater torde vara av intresse för svenskt vidkommande. Inlösenförfarandet omfattar något fler produkter (bl.a. blomkål och auberginer) men stödpriserna är på en så låg nivå att interventionsuppköp ytterligt sällan i praktiken förekommer t.ex. i Danmark eller kan antas bli aktuellt för svensk odling vid ett EG-inträde. EG:s marknadsreglering för färsk frukt och grönsaker har således begränsad direkt betydelse för svensk odling. Där emot har inlösenpriserna indirekt en viktig funktion i och med att EG genom intervention köper upp t.ex. spanska tomater som annars skulle ha verkat prissänkande på den danska eller (vid ett EG-inträde) svenska marknaden. Till skillnad från i EG är varken frukt, grönsaker eller prydnadsväxter prisreglerade i Sverige. I EG finns visserligen exportminimipriser för blomsterlökar men de saknar i praktiken betydelse varför prydnadsväxtsektorn också i EG kan hävdas vara undantagen från intern prisreglering.

För en mer ingående beskrivning av vilka produkter som omfattas av EG:s målpriser, uppköpspriser, referenspriser och exportbidrag liksom av hur regleringen är uppbyggd hänvisas till JN/LBS rapportserie 1991:7.

Det är också av stor betydelse för den svenska odlingens avsettningsmöjligheter att det i EG finns en marknadsreglering för bearbetade frukter och grönsaker. Regleringen innefattar bl.a. exportbidrag, importlicens, produktionsstöd som betalas till livsmedelsindustrin för att kompensera för merkostnader vid användande av EG-råvara och minimipris (som livsmedelsindustrin måste betala till producenten för att bli berättigad till ovan nämnda produktionsstöd) för ett begränsat antal produkter. Bl.a. ges stöd för vid användande av vinbär som insatsvara, tomatkoncentrat till framställning av tomatjuice, Williamspäron och körsbär i sockerlag.

7.8.2 Strukturdelen

En översiktlig genomgång av de stödsystem som finns i EG visar på en rik flora av stödprogram, huvudsakligen baserade på nationell finansiering men med EG-budgeten (FEOGA) som medfinansier och

med gemensamt fastställda riktlinjer vad gäller t.ex. stödmetoder och maximal stödnivå.

Strukturpolitiken inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken var under 1960-talet inriktad på att åstadkomma en allmän höjning av produktiviteten i EG:s jordbruk. Under 1970-talet började man också att genom mer riktade åtgärder åstadkomma utveckling av jordbruket i framför allt bergsområden och områden med sämre produktionsförutsättningar. För fullständighetens skull bör också nämnas att EG:s regionalpolitiska stöd omfattar trädgårdsföretagen i områden med dåliga förutsättningar för jordbruksproduktion samt ekonomiskt svaga landsbygdsområden.

Under 1980-talet tillkom ett antal produktionsbegränsande och ofta miljöförbättrande stödåtgärder (träda, extensifiering, omställning m.m.). Genom att trädgårdssektorn omfattas av den gemensamma jordbrukspolitiken kan även trädgårdsföretag erhålla strukturstöd t.ex. investeringsbidrag och stöd till startande av producentorganisationer.

Till följd av den nyligen beslutade reformeringen av EG:s jordbrukspolitik har ytterligare några stödformer tillkommit. I några fall som vissa miljö- och landskapsvårdsstöd är det fråga om nya stöd medan det i andra fall är fråga om en vidareutveckling och förändring av befintliga stöd. Det senare gäller t.ex. för förtidspensionering och skogsplantering. Det är här fråga om en kraftig utbyggnad och ett införande av högre maximala stödnivåer än tidigare.

En annan viktig skillnad mot tidigare är att dessa och andra kompletterande åtgärder är obligatoriska i avseende att programmen skall genomföras i samtliga medlemsstater.

7.9 Uppfyllandet av de trädgårdspolitiska målen

Målen i den svenska trädgårdspolitiken kan sammanfattas i fyra punkter.

Mål 1: De som arbetar inom trädgårdsnäringen skall ha en ekonomisk och social standard, som är likvärdig med den som erbjuds inom andra näringar. Näringen skall erbjuda trygg sysselsättning och god arbetsmiljö.

Trädgårdsnäringens lönsamhetsutveckling sedan år 1979 har behandlats i kapitel 6. Där redovisas att näringen, som verkat i inter-

nationell konkurrens har tvingats till långtgående rationaliseringar. Genom både avkastningshöjande och kostnadssänkande åtgärder har företagens samlade täckningsbidrag kunnat hållas på i stort sett oförändrad real nivå. Variationen är dock stor både mellan företag och branscher samt mellan olika år bl.a. på grund av årsmånen

Samkostnaderna, som främst utgörs av kapitalkostnader, har dock under de senaste åren ökat sin relativa andel av företagens otala kostnader. Det är främst företag med hög skuldsättning, som på grund av det höga ränteläget, har fått det svårare.

Vad gäller de sociala ambitionerna har möjligheten att bereda stadigvarande åretruntarbete inom näringen ökat i växthusodling tack vare den tekniska utvecklingen, som möjliggör längre odlingsperiod. Allmänt sett har dock andelen helårsanställda minskat. Fortfarande tillhör många som arbetar inom trädgårdsnäringen de tillfälligt anställda, som behövs speciellt i samband med skörd och andra arbetsintensiva, ofta relativt korta, perioder av odlingssäsongen. Burdenheten i trädgårdsföretagen har minskat med ökad automatisering.

Bättre arbetsmiljö har blivit resultatet av investeringar i nya maskiner och annan teknik liksom av nybyggda växthus och andra arbetslokaler. Restriktivare prövning av kemiska preparat, minskad kemikalieanvändning och bättre hanteringsteknik har också förbättrat arbetsmiljön.

Med hänvisning till den beskrivning av utvecklingen som har redovisats i kapitel 2–6 och till vad som här har anförts kan konstateras att målen är tillfredsställande uppfyllda.

Mål 2: Konsumenterna skall tillförsäkras produkter av god kvalitet till rimliga priser.

Allmänt sett kan sägas att svensk trädgårdsnäring har blivit allt mer kvalitetsmedveten och anger kvalitet som sitt viktigaste konkurrensmedel. Användningen av bekämpningsmedel ligger internationellt sett på en låg nivå. Statens livsmedelsverket (SLV), som genomförel omfattande kontroll av grönsaker och frukt, har funnit att restsubstanserna av kemiska bekämpningsmedel är mycket låga.

Omfattande satsningar har gjorts både på ekologisk och integrerad produktion (se avsnitt 13.3). Även lagrings- och transportteknikens utveckling har bidragit till att förbättra trädgårdsprodukternas kvalitet.

Som beskrivs i kapitel 14 finns endast inom plantskoleonrådet samt för hallon- och jordgubbsplantor och potatis tvingande betämmelser

om sundhet. För plantskoleväxter gäller reglerna även kvalitet och sortäkthet. För frukt, grönsaker och blommor finns frivilliga regler för kvalitet. Reglerna har utarbetats av Frukt-, Grönsaks- resp. Blomsterfrämjandet och tillämpas allmänt i odlings-, distributions- och handelsled. Bl.a. tack vare dessa regler förbättras konsumenternas möjligheter att få trädgårdsprodukter av god kvalitet.

Konsumentprisutvecklingen har diskuterats i avsnitt 3.4. Bl.a. framgår det av figur 3.2 att de reala priserna på grönsaker under tiden från år 1979 varit fallande eller oförändrade.

Målet kan anses vara tillfredsställande uppfyllt.

Mål 3: I utlandet subventionerade produkter eller dumping skall inte få inverka på den inhemska produktionens omfattning.

Genom tullar har effekten av lågprisimport kunnat dämpas. Som framgår av kapitel 8 har tillfälliga överskottspartier av vissa produkter under kortare perioder avsatts till låga priser på den svenska marknaden eftersom andra länder i Europa har haft högre gränsskydd. Detta kan i viss mån ha minskat odlingen av dessa speciella produkter i landet men har emellertid inte påverkat omfattningen av trädgårdsproduktionen som helhet.

Målet kan därför anses tillfredsställande uppfyllt.

Mål 4: Den förväntade konsumtionsökningen bör i första hand tillgodoses genom en utökad svensk produktion under den svenska odlingsäsongen.

Av redovisningen i kapitel 4 om internationell konkurrens framgår att konsumtionen av frukt, grönsaker och blommor har ökat kraftigt i Sverige under 1980-talet.

För de flesta köksväxter har den inhemska odlingen en stor marknadsandel. Grönsaksimporten har dock ökat under 1980-talet. Under den svenska säsongen konkurrerar olika produktslag med importen i olika stor grad (Beträffande variationen mellan produkter se avsnitt 4.4). Importen av frukt har ökat ännu mer och både svenska äpplen och päron har minskat sina marknadsandelar. Inom prydnadsväxtsektorn varierar de svenska marknadsandelarna med produktslag. För krukväxter, i synnerhet blommande, har inhemsk produktion höga marknadsandelar medan för snittblommor, undantaget tulpaner, har den svenska produktionen låga marknadsandelar.

Även om variationerna mellan olika produktslag är stora kan man sammantaget konstatera att den svenska produktionen i huvudsak har ökat sina marknadsandelar.

Målet kan därför anses vara tillfredsställande uppfyllt för de flesta produkterna

Huruvida de trädgårdspolitiska medlen bidragit till att uppfylla målen behandlas i kapiteln om resp. medel.

8 Gränsskydd

8.1 Bakgrund

I det följande lämnas en översiktlig redogörelse för det svenska tullskyddet för trädgårdsprodukter (enligt kapitel 6–8 i tulltaxan). Den del av gränsskyddet, som består av fytosanitära införselbestämmelser, behandlas i kapitel 14.

Trädgårdsnäringens gränsskydd härstammar från 1930-talet. De förändringar av gränsskyddet, som har förekommit under efterkrigstiden, har främst tillkommit inom ramen för Allmänna tull- och handelsavtalet (GATT). Som en följd av dessa förhandlingar, och då framför allt av Kennedy- och Tokyo-rundorna, har tullfrihet införts för ett stort antal produkter som inte eller i liten omfattning odlas i Sverige. Ett bestående resultat är att huvuddelen av tullpositionerna är GATT-bundna, dvs. Sverige kan inte ensidigt införa eller höja tullsatsen utan att andra GATT-länder ges möjlighet att med stöd av GATT-bindningar antingen begära kompensation därför eller vidta motåtgärder.

Översyner av gränsskyddet har gjorts vid ett flertal tillfällen. Frågan om gränsskyddet för den svenska trädgårdsnäringens produkter prövades ingående av 1974 års trädgårdsnäringens utredning, som för detta hade utgångspunkten att bibehålla tullskyddet på i stort sett oförändrad nivå men med betraktande av penningvärdesförsämringarna under den tid utredningsarbetet pågått. Utredningens förslag, som framlades år 1979 och som innefattade såväl tullsänkningar som tullhöjningar, innebar totalt sett ett något ökat tullskydd. I syfte att värdesäkra tullnivåerna föreslogs en övergång från de dåvarande viktullarna till värdetullar, i flera fall förenade med minimivikt-tullar för att möta lågprisimport.

Riksdagsbeslutet kom emellertid att innebära en övergång till i huvudsak värdetullar för alla trädgårdsprodukter utom för vissa, som kombinerades med minimivikt-tullar. För ytterligare några produkter bibehölls viktullar i stället för värdetullar. Detta gällde för snittblommor av kontrollskäl och äpple, päron och vindruvor av handelspolitiska skäl. Omläggningen av tullarna (kapitel 6–8 i tulltaxan) genomför-

des per den 1 februari och den 1 juli 1980. Omläggningen innebar förutom vissa justeringar av de tullbelagda perioderna en viss tullhöjning generellt och betydande höjning för några enskilda produkter. Höjningar av vissa GATT-bundna tullsatsen kunde genomföras först efter utdragna förhandlingar med EG och andra berörda parter.

De under åren 1981 och 1982 genomförda devalveringarna medförde, enligt jordbruksutskottets yttrande 1983/84:34, en klar förbättring av näringsens konkurrenskraft. Under 1983/84 motionerades från flera håll, mot bakgrund av ökad importkonkurrens, om förstärkt eller med hänsyn till inflationen bibehållet tullskydd. I maj 1984 begärde riksdagen en översyn av tullskyddet för svensk trädgårdsnäring. Översynen, som genomfördes inom regeringskansliet, avsåg ett 20-tal trädgårdsprodukter och resulterade i en proposition, i vilken det uttalades att allmänna handelspolitiska skäl talade emot en generell förstärkning av gränsskyddet. Jordbruksutskottet delade regeringens uppfattning härvidlag. När det gällde tomater föreslogs i propositionen, till följd av en omfattande lågprisimport under sommarmånaderna, en höjning av minimivikt-tullen från 70 till 100 kr/100 kg under tiden den 1 juli–30 september.

Mot bakgrund av att en svensk GATT-bindning förelåg för denna tullposition förutsattes förhandlingar inom GATT-avtalet. Dessa förhandlingar resulterade i att Sverige avstod från en höjning av minimivikt-tullen med 30 kr/100 kg. Samtidigt minskade EG under ovan nämnda tidsperiod den restitution, som utgick vid export till Sverige med motsvarande belopp. Jordbruksutskottet (JoU 1986/87:20) uttryckte våren 1987 uppfattningen att trädgårdsnäringen då hävdade sig tämligen väl i den internationella konkurrensen. Även två år senare kunde jordbruksutskottet (JoU 1988/89:3) konstatera att gränsskyddet för trädgårdsnäringens produkter under rådande förhållanden fick anses väl avvägt.

Alltsedan början på 1950-talet skyddades svenska äpplen och päron av kvantitativa restriktioner innebärande att import inte tilläts under svensk försäljningssäsong. I slutet av 1980-talet begärde USA i en framställan till Sverige att nämnda importrestriktioner skulle upphöra, eftersom man ansåg att de ej var förenliga med GATT:s regelverk. Man tillkännagav att man annars skulle ta upp frågan för prövning i GATT. Inför risken av ett negativt GATT-utslag valde Sverige att förhandla fram ett nytt importsystem utan inslag av kvantitativa

restriktioner. Dessa förhandlingar fördes med USA, EG och Ungern. För äpplen och päron tillämpas en avtrappad tullskala, som innebär att högre tull tas ut vid låga jämfört med vid höga importvärden. I samband med införandet av det nya importsystemet beslutades om en särskild bidragsram om 12,5 miljoner kronor under åren 1989–1991 för bl.a. strukturåtgärder i fruktodlingen (röjningsstöd). I dag har med stöd härav ca 1 000 ha äldre fruktodling röjts bort, vilket motsvarar ungefär 40 % av totalytan. En hel del har återplanterats enligt moderna metoder.

Härutöver kan nämnas att vissa mindre tulljusteringar av tullteknisk natur dessutom har ägt rum vid övergången till ett internationellt harmoniserat tullklassificeringssystem.

8.2 Preferensarrangemang innebärande tullnedsättning eller tullfrihet

Det svenska gränsskyddet för trädgårdsprodukter består av viktullar, värdetullar eller värdetullar i kombination med minimivikt-tullar för vissa centrala produkter.

Det svenska tullskyddet har som grundregel varit icke-diskriminerande i det avseendet att tullsatsen och den tullbelagda perioden varit densamma oavsett varans ursprungsland.

Ett traditionellt undantag från denna huvudregel har varit Sveriges förmånsbehandling av u-länder upptagna på den s.k. GSP-listan (Generalized System of Preferences). Förmånsbehandlingen innebär att nolltull tillämpas mot dessa länder. Här kan jämföras med EG-länder m.fl., som har liknande preferenser gentemot u-länder men till skillnad mot Sverige är tullpreferenserna ofta begränsade till på förhand fastställda kvantiteter (kvoter). Varuomfattningen i Sveriges GSP-system har utvidgats i samband med handelspolitiska förhandlingar, som senast innebär främst GSP-tullfrihet under vissa vintermånader för rosor och nejlikor. Tidigare har sådan tullfrihet medgivits för bl.a. meloner och vindruvor samt vissa förädlade fruktträd.

Genom frihandelsavtalet med Sverige år 1972 medgavs EG tullnedsättningar vid export av bl.a. vissa trädgårdsprodukter. Dessa förmåner har även kommit att utsträckas till EFTA-staterna, som också omfattas av några ytterligare tullkoncessioner av mindre betydelse.

För osockrade äpple- och päronkoncentrat infördes i samband med införandet av en värdetull den 1 juli 1982 en tullfri kontingent om 4 200 ton årligen för varor med ursprung i EFTA-länderna. Kontingenten är för närvarande fördelad med 4 100 ton på Österrike och med 100 ton på Schweiz. För saft av svarta vinbär finns också en motsvarande EFTA-kvot för närvarande fördelad på Österrike, med nedsatt tull (5 %) för en kvantitet om 400 ton.

Genom det bilaterala jordbruksavtalet med EG och framför allt genom Cohesionsavsnittet i EES-avtalet och därefter genom Sveriges bilaterala avtal med ett antal länder medges ett antal tullpreferenser på trädgårdsområdet. Det rör sig främst om produkter som ingår i Sveriges GSP-system. Bilaterala förhandlingar har hittills utöver EG förts med Turkiet, Israel, reformstater i Östeuropa och de tre baltiska staterna. I vissa fall har avtalen redan trätt i kraft medan det i andra fall pågår fortfarande förhandlingar. Det har dock i huvudsak ej varit fråga om tullkoncessioner under odlings säsongen för produkter av central betydelse för den svenska trädgårdsnäringen. Det lär bli aktuellt för Sverige att ingå fler sådana bilaterala avtal.

Även i GATT- och UNCTAD-sammanhang finns, inte minst från u-länder, liknande önskemål om svenska tullsänkningar på trädgårdsområdet.

8.3 Internationella jämförelser

8.3.1 Norge

Gränsskyddet för frukt och grönsaker baseras främst på kvantitativa importbegränsningar och tullar men för potatis används i viss utsträckning även införselavgifter.

De kvantitativa importbegränsningarna för bl.a. frukt och grönsaker (inkl. potatis) upphör att gälla när det inhemska priset under två på varandra följande veckor överstiger en övre prisgräns, 10–15 % över ett genomsnittspris, som årligen fastställs i jordbruksavtalet. I praktiken kan en uppmjukning av begränsningen ske redan innan den övre prisgränsen uppnåts. För frukt, grönsaker och potatis gäller dessutom att importen släpps fri under tidsbegränsade perioder när inga eller ringa kvantiteter inhemskt odlade produkter finns på marknaden.

Ett motsvarande system med tullar och kvantitativa importrestriktioner finns avseende produktionssäsongen för den norska odlingen av viktigare krukväxter och snittblommor.

Norges gränsskyddssystem är för närvarande föremål för översyn och i det norska GATT-förhandlingserbjudandet i den alltjämt pågående Uruguay-rundan har vissa ändringar aviserats. Förändringarna innebär ett minskat inslag av kvantitativa importregleringar och ökad användning av tull/tullekvivalentsystem.

8.3.2 Finland

Gränsskyddet för frukt, grönsaker (inkl. potatis) och prydnadsväxter består av förhållandevis låga tullar (vikt- och/eller värdetullar) och av kvantitativa importbegränsningar. Denna kvantitativa importreglering, som är av mycket större betydelse än tullskyddet, tillämpas under den finska odlingssäsongen. För trädgårdsprodukter, som är avsedda som insatsvaror i livsmedelsindustrin, är den kvantitativa importregleringen ej avhängig odlingssäsongen utan i stället fastställs vissa maximala kvantiteter som får importeras under året. Det kan noteras att tillämpningen av de kvantitativa importrestriktionerna varierar beroende på produkt. Exempelvis är snittblommor i högre grad än krukväxter föremål för kvantitativ importreglering vilket är en av förklaringarna till skillnaderna i självförsörjningsgraden. Självförsörjningsgraden i Finland uppgår enligt finska trädgårdsbranschens informationscenter till 80 % för växthusgrönsaker och snittblommor och 90 % för frilandsgrönsaker och bär, som ej går till livsmedelsindustrin. För krukväxter är självförsörjningsgraden uppskattningsvis 50 % medan den för plantskolesektorn uppgår till ca 65 %.

8.3.3 EG

EG har gentemot tredje land ett gränsskydd i form av tullar för trädgårdsprodukter. Härutöver tillämpas för ett antal färska och kylda varor i EG även ett referensprissystem till skydd mot lågprisimport från tredje land samt även vissa kvantitativa restriktioner. Referensprissystemet omfattar 11 frukter och 7 grönsaker, som har bedömts vara särskilt känsliga. I vissa fall, som t.ex. aprikoser, gäller referenspriset endast två månader under året medan det för äpplen rör sig om hela

året. Referenspriser beräknas en gång om året på basis av föregående års referenspris och det aritmetiska medelvärdet av de senaste årens representativa producentpriser från odlingsområden med de lägsta noteringarna i varje land. Vidare beaktas utvecklingen av produktionskostnaderna vid kommissionens beslut om referenspriser. De av Ministerrådet antagna reglerna för fastställandet av referenspriset innebär att detta ej kan understiga föregående års nivå. I praktiken höjs referenspriset något varje år. När referenspriset fastställs specificeras det dock månadsvis. Detta referenspris jämförs, varje dag för varje produkt och varje ursprungsland, med ett importpris på de representativa importmarknaderna, i Danmarks fall Köpenhamn. Om minst 30 % av en importkvantitet från ett tredje land under två på varandra följande dagar, efter avdrag från tull, prismässigt underskrider referenspriset med 0,6 Ecu/100 kg beslutar EG:s förvaltningskommitté för frukt och grönt om en utjämningsavgift gentemot det exporterande landet, vilken enligt förordningen skall uppgå till mellanskillnaden. Denna "straffavgift" avskaffas när importpriset under två på varandra följande dagar är i nivå med eller överskrider referenspriset. Utjämningsavgiften tas bort, om det på EG-marknaden ej noterats några priser för aktuell produkt och land under sex på varandra följande dagar.

Referenspriserna ligger ofta på en hög nivå och verkar därför begränsande gentemot lågprisimport.

Som framgår av bilaga 2 har medlemsländerna också tillåtit att under begränsade delar av året tillämpa kvantitativa importrestriktioner eller åtgärder med motsvarande effekt om dessa var i bruk den 1 januari 1970 (1980 för Grekland).

Kommissionen har föreslagit, som en del i förverkligandet av den gränsfria inre marknaden, avskaffande av dessa restriktioner men ännu föreligger inget rådsbeslut härom.

Importlicensiering har tidvis införts i syfte att övervaka och begränsa importen av äpplen från den södra hemisfären och detta har varit föremål för kritisk granskning i en GATT-panel Chile/EG. Numera använder man sig oftare av s.k. frivilliga exportbegränsningsavtal, som i regel innebär att exportlandet tillser att leveranserna till EG inte överstiger vissa på förhand fastställda kvantiteter.

EG har gjort ett stort antal koncessioner på trädgårdsområdet gentemot ett flertal utvecklings- och medelhavsländer samt genom s.k. inte-

rimsavtal med reformstater i Europa. Avtalen gäller färska och bearbetade frukter och grönsaker, blommor och plantor.

Härigenom kommer dessa länder i åtnjutande av reducerade eller suspenderade tullar. För många produkter torde det höga tullskyddet i praktiken vara av mindre betydelse på grund av nämnda preferensrangemang.

8.3.4 Jämförelser mellan Sverige och EG

Eftersom gränsskyddssystemen i Sverige och Norge/Finland i grunden är så olika är det föga meningsfullt med en produktvis tulljämförelse.

EG har liksom Sverige ett system med värdetullar, som för vissa för den inhemska odlingen viktigare produkter kompletteras med minimivikt-tullar.

Till skillnad mot Sverige tillämpar EG för vissa frukter och grönsaker också ett referensprissystem, som effektivt motverkar uppkomsten av lågprisimport. Svenska importpriser för tomater och gurka understiger periodvis motsvarande referenspris i EG. Om Sverige hade varit EG-medlem skulle detta ha föranlett införande av utjämningsavgift. Något motsvarande gränsskydd mot lågprisimport tillämpas inte i Sverige. I viss utsträckning tillämpas i EG importbegränsning med hjälp av licenser på prydnaväxtområdet

Tullnivån är ofta, men långt ifrån alltid, högre i EG än i Sverige. Den främsta skillnaden är dock att perioder med tullfrihet eller tullnedsättning förekommer betydligt större del av året i Sverige. Att så är fallet bör ses i ljuset av att den sammantagna odlingssäsongen givetvis är längre i de 12 EG-staterna än i Sverige. Ett stort antal tullpreferenser har medgivits i såväl Sverige som EG.

För en varuvis tulljämförelse hänvisas till bilaga 3.

Sammantaget får Sverige anses ha en i jämförelse med EG, för att inte nämna övriga EFTA inkl. Norge och Finland, förhållandevis liberal importregim.

8.4 Gränsskyddets betydelse

8.4.1 Generella slutsatser och utvärderingar av 1979 års riksdagsbeslut

Huvuddelen av det svenska konsumtionsutrymmet av frukt (ca 97 %), grönsaker (ca 50 %) och prydnadsväxter (ca 60 %) importeras. I detta avsnitt diskuteras endast den del av gränsskyddet, som består av tullskydd. Det bör dock redan här betonas att växtskyddsbestämmelserna i praktiken utgjort en inte obetydande del av det sammantagna gränsskyddet på prydnadsväxt- och plantskoleområdet. Som framgår av kapitel 14 förväntas avsevärda förändringar av växtskyddsbestämmelserna till följd av internationella avtal och ett EG-inträde. Ett förväntat borttagande av det generella införselbudet för päronpestvärdväxter innebär t.ex. kraftigt ökad importkonkurrens för den svenska plantskolenäringen, eftersom den svenska odlingen av päronpestvärdväxter (som utgör en fjärdedel av den totala plantskolenäringen) har byggts upp utifrån och baserats på den marknadssituation, som har följt av frånvaron av importmöjligheter från viktigare konkurrentländer där päronpest förekommer.

Tullskyddet, som varierar mellan olika tullperioder under året, utgör under huvudsaklig svensk odlingssäsong 17–20 % av importvärdet för produkter, som i stor utsträckning odlas i Sverige exempelvis tomat, gurka, lök och salladskål. För dessa produkter finns utom för salladskål också minimivikt-tullar som ger ett visst skydd mot lågprisimport. För produkter som sallat, blomkål, vitkål, morötter och flera köksväxter är tullskyddet ungefär 10 % under svensk högsäsong eller i vissa fall som för morötter under hela året. På snittblomsområdet, där viktullar uttas, uppgick den genomsnittliga tullincidensen för rosor och nejlikor den 1 mars–30 september 1991 till 12 % av importvärdet. För krukväxter uttas tull året runt om 8 % av importvärdet. För jordgubbar uttas under huvudsaklig svensk odlingssäsong tull om 14 %. För äpplen och päron tillämpas en avtrappad tullskala, som innebär att högre tull uttas vid låga importvärden än vid höga importvärden.

EG:s exportbidrag uppgick i slutet av juni 1992 till ca 7 öre/kg för tomater vid export till Sverige och ca 30 öre/kg vid export till övriga länder resp. 36 öre/kg för äpplen. Under denna period tillämpas det ovan beskrivna tomat-arrangemanget med EG.

Gränsskyddet för trädgårdsprodukter är betydligt lägre än för jordbruksprodukter. Som exempel kan nämnas spannmål där den genomsnittliga importavgiften för perioden 1986–89 för vete utgjorde 87% av motsvarande importvärde. Eftersom importen avser amerikansk kvalitetsvete utan motsvarighet i Sverige är det mer rättvisande att jämföra med EG-kommissionens noteringar för vete. Med denna beräkning (EG-kommissionens notering är lägsta importpris till kontinental hamn) är avgiftsincidensen 132 %. Väljer man ett annat spannmålsslag eller annan jordbruksprodukt erhålles en högre avgiftsincidens. Till skillnad från vad som är fallet på jordbruksområdet är dock endast ett fåtal av de produkter, som uppstår exportbidrag i EG, föremål för gränsskydd eller större betydelse i Sverige.

1974 års trädgårdsutredning bedömde att den dåtida efterfrågan på trädgårdsprodukter skulle komma att öka. Utredningen ansåg att det fanns goda förutsättningar för trädgårdsproduktion och att den ökande efterfrågan borde kunna tillgodoses genom utökad svensk produktion. Utredningen fick rätt så till vida att produktionen och avkastningen per ytenhet såväl i växthus som på friland och specialiseringen samt den svenska odlingens marknadsandelar på vissa områden har ökat. Samtidigt kan konstateras att utvecklingstendenserna under den senaste 10-årsperioden också inneburit att antalet odlare liksom den odlade arealen har minskat.

En närmast exceptionell situation har förekommit tidvis under 1992 med betydande överskottsproduktion av många trädgårdsprodukter i Sverige och övriga Europa. Som en följd härav har priset på många trädgårdsprodukter fallit markant på den svenska marknaden jämfört med tidigare år.

I 1979 års riksdagsbeslut uttalades att i utlandet subventionerade produkter inte skulle få inverka på den inhemska produktionens omfattning. Här kan, vad gäller statsstöd genom exportbidrag, konstateras att Gemenskapens exportbidrag till produkter, som också odlas i Sverige, varit av sådan begränsad storleksordning att det uppvägs av svenska minimivikt-tullen om 50 öre/kg eller under högsäsong 70 öre/kg för tomater. Även för äpplen är det svenska tullskyddet utformat för att motverka subventionerad eller på annat vis uppkommen lågprisimport. För de produkter, som i kombination med värdetullar har minimivikt-tullar, har tullskyddet fyllt sin funktion även om minimivikt-tullen givetvis inte gav samma skydd mot lågprisimport

från länder med ej jämförbara produktionsekonomier, främst de f.d. öststaterna, på samma sätt som t.ex. EG:s referensprissystem med importminimipriser.

Sammantaget får dock tullskyddet i stort sett anses ha bidragit väl till uppfyllandet av de trädgårdspolitiska målsättningarna även om lågprisimport, och då särskilt av produkter enbart belagda med värdetull, ibland utgjort ett mer omfattande problem än vad som förutsågs av 1974 års trädgårdsutredning.

8.4.2 Produktexempel

Ovan fördes en generell diskussion för hela trädgårdssektorn. Mot bakgrund av att sektorn är mycket heterogen kan det finnas anledning att diskutera gränsskyddets betydelse för någon enskild produkt.

När det gäller en del produkter, som enbart har värdetull, har tillfälliga överskottspartier, inte bara från öststaterna, periodvis avsatts till låga priser på den svenska marknaden just på grund av avsaknaden av motsvarande gränsskyddsinstrument som i alternativa marknader i Europa (referensprissystem i EG, kvantitativa importrestriktioner i grannländerna Norge och Finland).

Av vitkål från EG-länderna, som i och för sig ej subventioneras med exportbidrag, har tillfälliga överskottspartier funnits på den svenska marknaden. Odlarorganisationer i t.ex. Tyskland har, för att undvika prisfall på den egna marknaden, exporterat överskottspartier till Sverige trots att man här erhåller låga priser. Även om man skulle bortse från importens inverkan, är den interna svenska prisbildningen av vitkål instabil och i hög grad präglad av en splittrad utbudssituation. Detta beror på att huvuddelen av odlingen utförs av jordbrukare, som har vitkål som en marginalgröda vissa år. Den del av trädgårdsodlingen som är inriktad och specialiserad på just vitkål och som investerat i egna lagerbyggnader med sikte på försäljning under vårkanalen kommer härigenom att möta en mycket svårförutsägbar och under säsongen instabil prisbild.

Med tanke på att marknadssituationen varierar beroende på produkt, är det svårt att utifrån enskilda produktexempel dra några slutsatser, som kan utsträckas till att gälla generellt för hela sektorn men för den svenska odlingen av vissa produkter, som t.ex vitkål, tycks det

vara svårt att återta marknadsandelar när väl ett importmönster har etablerats.

8.4.3 Andra aspekter på gränsskyddet

Ovan har främst diskuterats gränsskyddets betydelse för den inhemska odlingens konkurrenskraft. Det finns speciellt på trädgårdsområdet anledning att i en gränsskyddsöversikt också uppmärksamma att övertagandet av EG:s gränsskyddssystem kan få påtagliga konsument- och budgetaspekter. Det normala tullskyddet (kapitel 6–8 i tulltaxan) för oaktat förekommande tullpreferenser ökar vid ett EG-inträde. För konsumenterna innebär detta att produkter, som inte odlas inom landet (bananer, citroner och kiwifrukt m.m.), fördyras genom tullbeläggningen. När det gäller den fiskala aspekten kan konstateras att EG har ett system, som innebär att nio tiondedelar av medlemsländernas tullintäkter tillfaller EG-budgeten. Värdet av tullintäkterna för trädgårdsprodukter (kapitel 6–8 i tulltaxan) exkl. beredningar (kapitel 20 i tulltaxan) uppgick till ca 183 miljoner kronor år 1990 resp. 213 miljoner kronor år 1991.

I december 1991 presenterade GATT:s generaldirektör ett förslag till överenskommelse på jordbruksområdet, vilket legat till grund för de fortsatta förhandlingarna. Ett eventuellt avtal baserat härpå skulle innebära gränsskyddsneddragningar om minst 15 % för varje enskild tullposition och genomsnittligt om minst 35 % för jordbrukssektorn där trädgård inkluderas.

En eventuell GATT-uppgörelse baserad på detta förslag kommer för övrigt också att innehålla regler om bl.a. inhemska stödåtgärder, med innebörd att vissa sådana stöd måste reduceras och att införande av nya stödåtgärder försvåras. Vissa andra stödformer kan på särskilt angivna villkor komma att undantas från neddragningskrav (i s.k. grönt stöd). Hit kan komma att räknas olika former av investeringsstöd.

9 Finansiellt stöd till trädgårdsföretag

9.1 Stöd till trädgårdsnäringens rationalisering

Det trädgårdspolitiska beslutet år 1979 innebar att statligt finansieringsstöd till trädgårdsnäringen kan lämnas till åtgärder som effektiviserar produktionen inom näringen, till utvidgning av företaget, till nyetablering och till förvärv av företag samt till åtgärder i övrigt, som bidrar till att syftet med trädgårdspolitiken uppfylls.

Tillämpningen av 1979 års beslut om finansiellt stöd regleras genom förordningen (1979:427) om statligt stöd till trädgårdsnäringens rationalisering. Stöd enligt denna förordning kan lämnas som allmänt rationaliseringsstöd i hela landet. Detta stöd utgår dels som statlig garanti för lån dels som statsbidrag. Statsbidrag lämnas antingen i form av ett direktbidrag eller i form av ett ränte- och amorteringsfritt avskrivningslån. Om alla villkor som är förknippade med ett sådant lån är uppfyllda avskrivs detta efter 10 år. Under perioden 1979–1987 kunde också regionalt stöd i norra Sverige i form av statsbidrag utgå enligt denna förordning. Stödgivningen administreras av Statens jordbruksverk (SJV) och länsstyrelserna (tidigare Lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna).

Förordningen inleds med allmänna förutsättningar för att erhålla stöd. Statligt stöd kan sålunda enligt dessa bestämmelser utgå såväl till enskilda personer (en eller flera) som till juridiska personer (ekonomisk förening, handelsbolag eller aktiebolag). Förutsättningen är att minst en person får sin huvudsakliga inkomst från trädgårdsföretaget.

För att statligt stöd skall utgå för en viss åtgärd måste dessutom gälla att:

- * åtgärden är lämplig från marknadssynpunkt och allmän synpunkt (sysselsättningseffekten skall ges stor tyngd),
- * företaget har eller inom en nära framtid väntas få godtagbar lönsamhet,
- * den som är ansvarig för driften har tillräckliga kunskaper,
- * åtgärden inte kan genomföras på skäligena villkor utan stöd.

9.1.1 Lånegaranti

Någon högsta gräns för garantilånen finns inte. Tillfredsställande säkerhet skall dock ställas för alla former av garantilån. De flesta kreditinrättningar lämnar garantilån. Räntan är i stort sett densamma som för bottenlån.

Tabell 9.1

Lånegarantier enligt förordningen om statligt stöd till trädgårdsnäringsens rationalisering

Beviljade belopp i hela riket i miljoner kronor

Garantier för Budgetår	Rationalisering		Förvärv		Drift		Totalt	
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Antal	Belopp
1980/81	102	33,9	13	3,4	49	6,9	1664	44,2
1981/82	118	38,3	14	4,3	42	7,3	174	49,9
1982/83	94	33,0	10	2,5	19	3,7	123	39,2
1983/84	74	28,5	15	3,3	24	4,4	113	36,2
1984/85	81	34,5	14	5,1	25	4,3	120	43,9
1985/86	56	27,0	6	2,9	11	2,4	73	32,3
1986/87	31	16,7	2	0,4	10	1,8	43	18,9
1987/88	35	17,7	6	1,2	13	3,9	54	22,8
1988/89	26	14,3	1	0,7	6	3,4	33	18,4
1989/90	15	5,2	1	0,4	11	5,1	27	10,7
1990/91	18	13,9	3	0,7	17	7,5	38	22,1
1991/92	11	5,7	1	0,9	11	5,5	23	12,1

Rationaliseringslån gäller för åtgärder som gör driften billigare och effektivare och som varaktigt förbättrar mark, ekonomityggnader eller andra anordningar. Exempel är om-, till- och nybyggnad av växthus och andra ekonomityggnader, installation av regleringsutrustning för temperatur, ljus och fuktighet, växthusinredning, täckdikning, anläggning av vägar och parkeringsplatser, stängsel, omplantering och nyplantering.

Amorteringstiden är högst 30 år för fruktodlingar och högst 20 år i övriga fall. Den amorteringsfria tiden är högst 6 år för investering i fruktträd och högst 3 år i övriga fall.

Förvärvslån är ett garantilån för förvärv av trädgårdsföretag eller mark för att starta trädgårdsföretag. Också för köp av tillskotts-mark kan man få statlig lånegaranti.

Amorteringstiden är högst 30 år. Vid förvärv av företag där växthus utgör en stor del av värdet är i regel amorteringstiden kortare, vanligen 20 år. Den amorteringsfria tiden är högst 3 år.

Driftslån är garantilån för köp av inventarier eller för anskaffning av rörelsekapital. Garanti för driftslån kan lämnas vid start av företag, då produktionen läggs om i betydande grad, då ett företag utvidgar och då ny teknik införs i företaget. Lånegaranti kan också lämnas vid tillfälliga likviditetssvårigheter som brukaren inte har kunnat råda över.

Amorteringstiden för driftslån är högst 15 år. Amorteringsfri tid är högst 6 år för fruktodlingsföretag och högst 3 år för övriga företag.

Maskinlån är garantilån till inköp av alla slag av trädgårdsmaskiner, som skall användas gemensamt av flera trädgårdsföretag, och till investering i byggnader för sådana maskiner. Lånegaranti kan också lämnas då en maskinhållarrörelse startar, byter ägare eller gör en större utvidgning. I låneunderlaget kan också behovet av rörelsekapital inräknas.

Amorteringstiden för maskinlån är högst 10 år. Högsta amorteringsfria tid är 1 år, räknat från första lyftningsdagen.

Lån för insats i vissa sammanslutningar. Garanti för lån kan lämnas till insats i sambruksföreningar eller i sammanslutning för gemensam lagring eller hantering av trädgårdsprodukter, om sammanslutningen innebär en ändamålsenlig, gemensam drift. Också för förvärv eller lösen av sådan insats lämnas lånegaranti.

Amorteringstiden för lån till insats eller till förvärv och lösen av sådan är högst 15 år. Högsta amorteringsfria tid är 3 år.

9.1.2 Statsbidrag

Statsbidrag kan fram till utgången av budgetåret 1992/93 lämnas i hela landet till investeringar som från samhällets synpunkt är särskilt angelägna:

- * bidrag till energibesparande åtgärder,
- * bidrag till prototyp- och demonstrationsanläggningar,
- * bidrag till investeringar i ny teknik.

Tabell 9.2

Statsbidrag enligt förordningen om trädgårdnäringens rationalisering
enligt förordningen om trädgårdsnäringens rationalisering

Beviljade belopp i hela riket i miljoner kronor per budgetår

	Bidrag till ny teknik		Bidrag till energi- besparande åtgärder		Totalt	
	Ant. bev. bidrag	Bev.	Ant. bev. bidrag	Bev. belopp	Ant. bev. bidrag	Bev. belopp
1980/81	31	0,4	283	9,7	314	10,1
1981/82	24	0,4	179	7,4	203	7,8
1982/83	24	0,2	153	4,8	177	5,0
1983/84	15	0,5	200	5,0	215	5,5
1984/85	17	0,06	181	5,0	198	5,06
1985/86	18	0,6	165	4,3	183	4,9
1986/87	19	0,7	69	1,5	88	2,2
1987/88	22	0,9	101	4,3	123	5,2
1988/89	16	1,1	78	2,8	94	3,9
1989/90	10	0,6	74	2,7	84	3,3
1990/91	11	1,1	72	3,9	83	5,0
1991/92	9	0,5	44	2,4	53	2,9

Källa: Lantbruksnämndernas verksamhetsstatistik

Bidrag till energibesparande åtgärder

Bidrag lämnas till trädgårdsföretag för investeringar som möjliggör användning av andra bränslen än olja eller har energibesparande effekt. Bidrag för dessa ändamål beviljas som direkta statsbidrag.

Huvudsyftet med bidraget är att minska oljeförbrukningen i landet.

Exempel på åtgärder som berättigar till stöd är:

- * energibesparande väv,
- * utbyte eller ändring av värmepanna och eldningsaggregat samt installation av annan nödvändig utrustning för övergång till annat bränsle (dock ej kol),
- * fasta isoleringåtgärder i växthus och andra driftsbyggnader,
- * vindskydd och läplantering,
- * byte av enkelglas mot t.ex. isolerglas,
- * övergång till utnyttjande av spillvärme.

Bidrag kan lämnas med högst 35 % av den godkända kostnaden för åtgärden. För närvarande tillämpas dock lägre bidragsprocent. Den lägsta kostnaden, som berättigar till bidrag, är 3 000 kr. Bidraget får inte överstiga 100 000 kr för varje projekt.

Bidrag till prototyp- och demonstrationsanläggningar

Bidraget lämnas för introduktion av ny ännu ej prövad teknik för effektivare energianvändning. Bidrag lämnas med högst 50 % av den godkända kostnaden för åtgärden. Den lägsta kostnaden som berättigar till bidrag är 5000 kr. Bidrag utgår i första hand för mindre projekt (kostnad upp till 100 000 kr). För större projekt kan bidrag lämnas av Energiverket.

Bidrag till investeringar i ny teknik

Bidraget utgår till investeringar, som innebär för trädgårdsnäringen ny teknik eller annan liknande åtgärd, som från allmän synpunkt framstår som angelägen men som från den enskildes synpunkt framstår som särskilt riskfylld.

Bidraget lämnas med högst 25 % av den godkända kostnaden för åtgärden, dock högst 250 000 kr. Bidrag utgår inte med lägre belopp än 5 000 kr.

9.1.3 Regionalt rationaliseringsstöd

I vissa delar av landet kunde under perioden 1979–1987 bidrag utgå som regionalt rationaliseringsstöd. Det gällde trädgårdsföretag i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län samt i Ljusdals, Malungs, Vansbro, Älvdalens och Torsby kommuner.

Bidraget var avsett för större investeringar i bl.a. byggnader, inredningar och markanläggningar och det lämnades med högst 25 % av den godkända kostnaden för åtgärden. Om särskilda skäl förelåg kunde bidrag utgå med 40 %, dock högst 400 000 kr. Maximala bidrag som kunde beviljas var 250 000 kr resp. 400 000 kr.

9.1.4 Förluster till följd av lånegarantier för trädgårdsnäringens rationalisering

Statligt stöd till trädgårdsföretag i form av lånegarantier föregås av en noggrann prövning grundad på ingående kalkyler över företagets lönsamhet och likviditet. Tillfredsställande säkerhet skall också ställas för alla former av garantilån. Detta medför att statens förluster på

grund av lånegarantier har kunnat hållas på en låg nivå. Vissa för trädgårdsnäringen ogynnsamma år kan dock förlusterna bli betydande som framgår av tabell 9.3. Förlusterna är av tre typer. För det första förorsakas huvuddelen av dessa genom konkurser. För det andra kan staten gå med på ett ackordsförfarande i de fall en sådan lösning blir billigare för staten än konkurs. Ett tredje fall är då det är uppenbart att ett företag inom en nära framtid kommer att gå i konkurs och då staten är den enda fordringsägaren, som skulle förlora på konkurs, kan följande förfarande tillämpas. Staten löser hos banken en så stor del av garantilånet, som behövs för att företaget skall kunna drivas vidare. Det lösta beloppet används formellt till ett ränte- och amorteringsfritt villkorlån, som kan återkrävas om företagaren framledes får en förbättrad ekonomi. Denna lösning, som något oegentligt brukar benämnas eftergift, kan endast tillämpas om det är uppenbart att den blir billigare för staten än en konkurslösning.

Tabell 9.3

Täckande av förluster på grund av statlig lånegaranti enligt förordningen om statligt stöd till trädgårdsnäringens rationalisering

Utfall i miljoner kronor per budgetår

1980/81	11,3
1981/82	1,6
1982/83	2,0
1983/84	11,0
1984/85	4,4
1985/86	8,8
1986/87	11,9
1987/88	2,4
1988/89	2,8
1989/90	6,8
1990/91	5,4
1991/92	19,4

I konkursfallen har hittills de allra flesta företagen kommit att drivas med en ny ägare med lägre skuldnivå. Samtidigt har också rationalisering av driften tvingats fram. I ackords- och eftergiftsfallen drivs företagen vidare med samma ägare med lägre skuldbörda. Även i dessa fall krävs effektiviseringsinsatser för att företaget med framgång skall kunna drivas. Här har den statliga trädgårdsrådgivningen spelat en ak-

tiv roll för att åstadkomma så goda lösningar som möjligt för såväl staten som garantigivare som för de enskilda företagen.

9.2 Annat stöd av betydelse för trädgårdsnäringen

9.2.1 Stöd till jordbrukets rationalisering

Fältmässig trädgårdproduktion, som drivs som en kompletterande produktionsgren till jordbruksdriften, kan i den praktiska administrativa stödhanteringen hänföras till jordbruksområdet. Stöd till sådan odling kan därför lämnas enligt förordningen (1978:250) om statligt stöd till jordbrukets rationalisering på liknande grunder och med liknande villkor som om stödet lämnas enligt motsvarande regler för trädgårdsnäringens rationalisering. Trädgårdproduktion under glas kan däremot inte hänföras till jordbruksproduktionen även om odlingen sker som komplement till jordbruksdrift.

9.2.2 Glesbygdstöd

Ungefär samtidigt som de trädgårdspolitiska riktlinjerna lades fast år 1979 reviderades riktlinjerna för regionalpolitiken (prop. 1978/79:112, AU23, rskr. 1978/79:435). Som en följd av denna revidering utfärdades förordningen (1979:638) om statligt stöd till glesbygden. Denna förordning ersattes senare av förordningen (1985:619) om glesbygdstöd, vilken i sin tur har ersatts av den nu gällande förordningen (1990:643) om glesbygdstöd. Dessa tre förordningar avviker beträffande det principiella innehållet inte från varandra.

Enligt den nu gällande förordningen kan, i mån av tillgång på medel, stöd lämnas för att främja sysselsättning och service i glesbygd. Med glesbygd avses stora sammanhängande områden med gles bebyggelse och långa avstånd till sysselsättning eller service samt skärgårdar och andra liknande områden. Närmare föreskrifter om vilka områden inom ett län som är att hänföra till glesbygd meddelas av länsstyrelsen.

Glesbygdstöd kan lämnas i form av lånegarantier eller bidrag (avskrivningslån) till företag som ger sysselsättning åt den bofasta befolkningen och som bedöms få tillfredsställande lönsamhet och har förutsättningar att bestå under en längre tid. Här kan således företag med

trädgårdsproduktion komma i fråga. Stödet till trädgårdsnäringen har dock varit av marginell omfattning. De stöd som har lämnats har dock varit av stor betydelse för den lokala sysselsättningen.

Lånegarantier kan lämnas för lån som tas upp för:

1. investeringar i byggnader eller andra anläggningar avsedda för stadigvarande bruk,
2. anskaffning av maskiner och annan utrustning,
3. förvärv av mark eller företag,
4. anskaffning av rörelsekapital i samband med att stöd lämnas till investeringar.

Bidrag (avskrivningslån) kan lämnas för:

1. investeringar i byggnader eller andra anläggningar avsedda för stadigvarande bruk,
2. anskaffning av maskiner eller annan utrustning, dock ej fordon,
3. anskaffning av båtar nödvändiga för drift av företag i skärgården.

Då bidrag lämnas till investeringar enligt punkt 1–3 får bidrag också lämnas för utgifter för marknadsföring, produktutveckling, utbildning eller liknande.

Tabell 9.4

Bidrag enligt förordningen om glesbygdsstöd

Beviljade investeringsbidrag till trädgårdsodling i 1000-tals kronor

	Antal bidrag	Bidragsbelopp
1983/84	32	2 330
1984/85	22	1 283
1985/86	27	1 639
1986/87	24	1 739
1987/88	41	2 410
1988/89	17	1 668
1989/90	26	2 441
1990/91	37	2 959

9.2.3 Regionalpolitiskt stöd

För att främja en samhällsekonomisk och i övrigt lämplig lokalisering av näringslivet kan statligt regionalpolitiskt stöd lämnas enligt förord-

ningen (1990:642) om regionalpolitiskt stöd. Detta kan lämnas som lokaliseringsstöd, investeringsbidrag, sysselsättningsstöd m.m. Mottagargruppen för dessa stöd är något större företag än den som kommer i fråga för glesbygdssöd och omfattar större stödbelopp.

Stöd utgår i första hand inom de två stödområden som omfattas av norra Sverige. I vissa fall kan stöd lämnas utanför dessa områden.

Under perioden 1982–1992 beviljades trädgårdsföretag regionalpolitisk stöd vid 24 tillfällen med sammanlagt ca 19 miljoner kronor.

9.2.4 Regionalt stöd till jordbruks- och trädgårdsföretag

Riksdagen beslöt våren 1987 att anta regeringens förslag till åtgärdsprogram för norra Sverige. Detta beslut innebar en övergång till en delvis ny syn på jordbruks- och trädgårdspolitikens möjlighet att i glesbygden främja landsbygdsutvecklingen. Sysselsättningen skulle sättas i centrum och gå före de tidigare traditionella kraven på storleksrationalisering. Insatserna i det nya åtgärdsprogrammet skulle styras av glesbygdspolitiska överväganden utan direkta kopplingar till jordbruks- eller trädgårdspolitiska bedömningar av det enskilda företagets utvecklingspotential. En ökad samordning skulle eftersträvas mellan å ena sidan stöden till jordbruks- och trädgårdsnäringsens rationalisering och å andra sidan glesbygds- och arbetsmarknadsstöd.

Det nya stödet avlöste det tidigare regionala rationaliseringsstödet enligt såväl förordningen (1978:250) om statligt stöd till jordbrukets rationalisering som förordningen (1979:427) om statligt stöd till trädgårdsnäringsens rationalisering. Det nya stödet fick dock en vidare användning sakligt och geografiskt än de tidigare formerna. Stödet får nämligen lämnas till företag som bedriver enbart jordbruks- eller trädgårdsrörelse eller jordbruks- och trädgårdsrörelse tillsammans med någon annan verksamhet.

Regionalt stöd till jordbruks- och trädgårdsföretagen som en del i åtgärdsprogrammet får lämnas i de sju nordligaste länen och i de delar av Älvsborgslän som utgörs av landskapet Dalsland. Genom en ändring år 1988 i förordningen får i mån av tillgång på medel regionalt stöd också lämnas för att främja sysselsättningen inom jordbruks- och trädgårdsföretag belägna inom områden där glesbygdssöd utgår.

Regionalt stöd i form av lånegaranti får lämnas för lån som tas upp för:

1. investeringar i byggnader eller andra anläggningar avsedda för stadigvarande bruk,
2. köp av inventarier eller anskaffning av rörelsekapital,
3. förvärv av mark eller företag.

Regionalt stöd i form av bidrag har t.o.m. utgången av budgetåret 1991/92 kunnat lämnas för:

1. investeringar i byggnader eller andra anläggningar avsedda för stadigvarande bruk,
2. köp av vissa inventarier.

Bidrag fick motsvara högst 25 % av den godkända kostnaden för investeringen eller köpet eller, om det fanns särskilda skäl, högst 50 %. Bidrag till ekonomibyggnader fick lämnas med högst 300 000 kr eller, om det fanns särskilda skäl, högst 500 000 kr.

Tabell 9.5

Bidrag enligt förordningen om statligt regionalt stöd till jordbruks- och trädgårdsföretag

Beviljade investeringsbidrag till trädgårdsodling, bär och svamp från Åtgärdsprogrammet för jordbruket i norra Sverige

	Antal bidrag	Bidragsbelopp (1000-tals kronor)
1988/89	35	5 403
1989/90	51	4 777
1990/91	40	2 928

9.3 Allmänna bestämmelser om statligt stöd till näringslivet

Genom tillkomsten av förordningen (1988:764) om statligt stöd till näringslivet infördes flera bestämmelser av betydelse för det ekonomiska stödet till trädgårdsnäringsen:

* Garanti får endast avse lån i svenska kronor. Möjligheter till utlandslån med statlig garanti finns således inte.

* Garanti får omfatta högst 75 % av det obetalda kapitalbeloppet jämte ränta till och med lånets förfallodag (samriskbegreppet). Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan dock, om det är av avgörande betydelse ur bl.a. sysselsättningspolitiska aspekter, medge att garanti skall omfatta hela lånebeloppet.

* Till täckning av statens kostnader för administration och förluster på grund av beviljade garantier skall långivaren i förskott till staten betala en årlig avgift på en procent av den utestående garanterade kapitalskulden.

9.4 Nuvarande stödmöjligheter till trädgårdsnäringen

Tidigare har redovisats de möjligheter till statligt finansiellt stöd som har lämnats till trädgårdsnäringen. Omfattande ändringar i regelverket gjordes åren 1987 och 1988. Det kan därför vara lämpligt att avslutningsvis sammanfatta de möjligheter som finns att lämna finansiellt stöd till trädgårdsnäringen under innevarande budgetår dvs. 1992/93.

Lånegarantier kan lämnas enligt följande bestämmelser:

- * förordningen (1979:427) om statligt stöd till trädgårdsnäringens rationalisering,
- * förordningen (1978:250) om statligt stöd till jordbrukets rationalisering,
- * förordningen (1990:643) om glesbygdsstöd,
- * förordningen (1987:606) om statligt regionalt stöd till jordbruks- och trädgårdsföretag.

Statsbidrag (avskrivningslån) kan lämnas enligt följande bestämmelser:

- * förordningen (1979:427) om statligt stöd till trädgårdsnäringens rationalisering – bidragsmöjligheten upphör den 30 juni 1993,
- * förordningen (1990:643) om glesbyggsstöd,
- * förordningen (1990:642) om regionalpolitiskt stöd.

9.5 Utvärdering av det finansiella stödet

Det finansiella stödet har som trädgårdspolitiskt medel haft följande syften:

- * främja en rationell produktion som är konkurrenskraftig gentemot importen,
- * främja sysselsättningen, särskilt i sysselsättningssvaga områden.

Rationaliseringsstödet syftar till att bidra för att skapa konkurrenskraftiga företag som kan ge en trygg sysselsättning och en god ekonomisk och social standard genom förnyande av produktionsanläggningarna och användning av modern teknik kan förbättra arbetsmiljön. Stöd till start eller övertagande av företag syftar till att underlätta för personer med lämplig utbildning och yrkeserfarenhet att etablera sig i branschen, vilket på sikt också främjar rationaliseringen.

Det statliga rationaliseringsstödet har till största delen utgått som lånegarantier, vilket inte direkt innebär någon kostnad för staten. Kostnaderna uppkommer dels genom administration av stödet och dels genom infriande av garantier när låntagare kommer på obestånd.

Under första halvan av 1980-talet hade garantilånegivningen mycket stor omfattning. Därefter har den minskat successivt. Beviljade bidrag för energibesparande åtgärder visar ungefär samma utveckling. Begränsade bidragsramar, reduktion av bidragsprocenten och antalet stödberättigade åtgärder påverkar också den redovisade utvecklingen för statsbidragen. Huvuddelen av lånegarantierna har beviljats till växthusföretag.

Utvecklingen av stödgivningen hänger därför samman med framför allt växthussektorns förhållanden. Vid början av 1980-talet steg oljepriset mycket kraftigt. Likaså hade kostnaden för arbetskraft ökat mycket snabbt under 1970-talet. Det fanns därför ett stort och akut behov av att minska dessa kostnader genom energibesparing resp. arbetsrationalisering. En stor del av växthusbeståndet har förnyats eller genom olika åtgärder fått bättre energihushållning med hjälp av det statliga stödet. Stödet har därför haft en avgörande betydelse för växthusnäringens utveckling.

I början av 1980-talet och särskilt efter devalveringarna tycktes näringen ha god konkurrensförmåga gentemot importen och optimismen inom näringen var god, om man bara kunde reducera betydelsen av de allt högre oljepriserna.

Vid mitten av 1980-talet hade de lönsammaste energibesparingarna genomförts i de flesta företagen och en stor del av de större växthusföretagen hade gått över till andra energislag samtidigt som oljepriset föll kraftigt. Detta reducerade behovet av och intresset för energibesparande investeringar avsevärt.

Det statliga stödet, både i form av lånegarantier och energibidrag, har således haft en avgörande betydelse för växthussektorns utveckling och dess förmåga att konkurrera trots höga energikostnader.

Genom den förnyelse eller förbättring av anläggningarna som delvis framtvingsats av energikostnadsproblemet har samtidigt produktionen rationaliserats och arbetsmiljön förbättrats i växthusföretagen. De staliga lånegarantierna har varit en nödvändig förutsättning för en mycket stor del av dessa investeringar. Under första delen av 1980-talet, när kreditmarknaden var starkt reglerad, var det mycket svårt för växthusföretag att finansiera större investeringar utan statligt stöd. Detta berodde på företagens låga belåningsvärden.

När kreditmarknaden avreglerades, och det blev mycket lättare att få banklån, minskade efterfrågan på statliga lånegarantier. Denna utveckling förstärktes också av att den statliga kreditgarantiavgiften infördes, vilket gjorde garantilånen mindre fördelaktiga. Införandet av samrisk medförde att åtminstone vissa kreditgivare höjde räntesatsen på garantilån jämfört med andra lån. Samtidigt blev en del kreditinstitut mycket restriktiva med att bevilja garantilån till trädgårdsnäringsen på grund av förlustrisken. Detta medverkade till ytterligare nedgång i garantilånegivningen.

De minskade summorna för beviljade lånegarantier under de senaste åren avspeglar emellertid också, och kanske i första hand, en kraftig minskning av investeringarna i växthusbranschen. Denna torde främst bero på den allt sämre lönsamheten i växthussektorn beroende på den ogynnsamma utvecklingen av relationerna mellan produktpriserna och kostnaderna.

Stödet i form av lånegarantier till frilandsodlingen har varit av relativt liten omfattning. För fruktodlingens rationalisering har stödet dock haft en avsevärd betydelse. Införandet av modern odlingsteknik, som har effektiviserat produktionen och förbättrat konkurrensförmågan, har underlättats och fått betydligt större spridning än om stödet inte hade funnits. Möjligheterna till driftslån för att avhjälpa tillfälliga

likviditetssvårigheter har också haft stor betydelse för fruktodlingen, där intäkterna ofta varierar kraftigt mellan åren.

Köksväxtodlingen på friland bedrivs ofta i kombination med jordbruk på sådant sätt att eventuellt stöd har beviljats som stöd för jordbrukets rationalisering. Det finns därför inga säkra uppgifter om stödets storlek till denna sektor men det torde ha varit relativt litet. Detta beror dels på att investeringsbehovet utöver fastighetsförvärv, är relativt litet och dels på att jordbruksföretagens soliditet vanligen är högre än växthusföretagens.

Bidrag för införandet av ny teknik har utgått både till växthusodlingen och frilandsodlingen. En stor del av de tekniska nyheter som har bidragit till trädgårdnäringens utveckling sedan början av 1980-talet har prövats i praktisk skala och snabbt fått stor spridning tack vare bidraget. En del nyheter och projekt har visat sig vara mindre lyckade, vilket är naturligt. I dessa fall har bidraget också varit väsentligt för att minska företagets kostnader och förluster. Även i de lyckade fallen har det ofta visat sig att vissa utvecklings- och anpassningskostnader har återstått för ett bra resultat. Bidraget har varit en värdefull hjälp för att klara dessa kostnader.

Sammanfattningsvis har det statliga stödet haft stor betydelse för framför allt växthussektorns och fruktodlingens utveckling. Genom stödet har näringens produktionskapacitet och effektivitet utvecklats, så att den håller hög standard i internationell jämförelse. Härigenom har också sysselsättningen kunnat bibehållas och bättre arbetsmiljö skapas i betydligt större utsträckning än om stödet inte hade funnits. Målsättningen med stödet har därför i stor utsträckning uppfyllts. Under den senaste femårsperioden har branschens utveckling emellertid varit negativ och konkurrensförmågan har åter försämrats.

Genom det senaste årets ändrade förhållanden på kreditmarknaden, har de statliga lånegarantierna åter fått en avgörande betydelse för företagens möjligheter att genomföra angelägna investeringar och lösa andra nödvändiga finansieringsbehov. Genom de obeståndssituationer, som har uppkommit bland växthusföretagen, har de låga marknadsvärdena på växthusföretagen demonstrerats. Bankerna måste dessutom prioritera hårt bland eventuella belåningsobjekt och därför har trädgårdsföretagen mycket svårt att tillgodose sina kreditbehov. I den skärpta konkurrenssituation, som sannolikt blir besvärande under de närmaste åren och ytterligare förstärks vid ett EG-nträde, kommer

de statliga lånegarantierna att vara absolut nödvändiga för att företagen skall kunna finansiera de investeringar och andra anpassningar som behövs.

9.6 Finansiellt stöd till trädgårdsföretag i EG

Inom EG omfattas trädgårdsnäringen av jordbrukspolitiken. De finansiella stöd, som kan utgå till jordbruksföretag, kan också utnyttjas av trädgårdsföretag. Inom EG:s jordbrukspolitiska strukturprogram finns ett antal stöd som är gemensamma för hela EG. Här gäller att EG fastställer riktlinjer, villkor och maximala stödnivåer. I vissa fall som t.ex. investeringsstöd är stödformen obligatorisk för medlemsländerna. I andra fall som stöd till yngre jordbrukare är stödformen frivillig. Finansieringen av samtliga dessa stödformer delas mellan EG och det enskilda landet. Av denna anledning varierar också nivåer på och villkor för nämnda stöd beroende på medlemsstaternas ambitioner och möjligheter till medfinansiering av kostnaden för stödåtgärdens genomförande. Det finns utöver ovan nämnda EG-medfinansierade stöd dessutom nationella stöd, som i stor utsträckning varierar mellan olika länder. Omfattningen och utformningen av dessa nationella stöd måste dock ligga inom vissa av EG fastställda ramar. Mellan de olika medlemsländerna pågår ofta tolkningstvister huruvida ett nationellt stöd ligger inom ramarna.

Uppdelningen mellan gemensamma stöd och nationella stöd är svår att göra. Många gånger kompletteras ett mer generellt stöd med nationella särbestämmelser. Den främsta konkurrensen med den svenska trädgårdsnäringen kommer från Danmark och Holland. Vid en jämförelse med EG-förhållanden är det därför stödmöjligheterna i dessa båda länder som i första hand är av intresse.

9.6.1 Danmark

Av de strukturstöd som ges i Danmark är investeringsstödet (i Danmark kallat förbättringsstöd) av största betydelse för trädgårdsnäringens utveckling. Denna stödform är obligatorisk och finns i samtliga EG-länder och följer en gemensam grundförordning (L 2328/91). Den har en regionalpolitisk profil på så sätt att de minst utvecklade länderna och områdena prioriteras. De enskilda länderna an-

tar förordningen, som inom den av EG fastställda ramen kan anpassas efter nationella önskemål. Länderna anslår också medel, vilka delvis återbetalas av EG. I Danmarks fall återbetalar EG 25 % av kostnaden för investeringsstödet utgifter.

Investeringsstödet i Danmark är underkastat EG:s allmänna regler med krav på en godkänd rationaliseringsplan för företaget, sysselsättningskrav inom företaget, utbildningskrav m.m. Stödet är begränsat till investeringar på knappt 0,5 miljoner danska kronor per heltidssysselsatt och drygt en miljon danska kronor per sexårsperiod. Stödet som ges i form av kapitaltillskott uppgår vid gällande räntenivå till följande storlek:

- * 5,5 % per år i 10 år för investeringar i byggnader och installationer,
- * 4 % per år i 7 år för investeringar i maskiner, inventarier och driftskapital.

Om den sökande trädgårdsodlaren är nystartad eller har köpt eller börjat arrendera fastigheter under de senaste fem åren och dessutom är under 40 år och uppfyller vissa utbildningskrav kan han också lämnas ett engångsstöd. Detta uppgår till:

- * 8,75 % av investeringsbeloppet i fast egendom,
- * 5 % av investeringsbeloppet i maskiner, inventarier och driftskapital.

Om villkoren för investeringsstöd är uppfyllda kan statsgaranti ges för de lån som finansierar investeringen.

Stöd kan som regel lämnas för merparten av de fysiska investeringar, som är nödvändiga för planens genomförande. Stöd utgår dock ej för markköp. Om driftsförbättringsplanen resulterar i att inkomsten överstiger 120 % av referensinkomsten, som år 1991 uppgick till 201 000 danska kronor, förverkas rätten till stöd.

Inom ramen för Yngre-Jordbrugsordningen kan stöd genom statsgarantilån ges till nyetablering, om vissa krav på ålder, utbildning och sysselsättning i företaget är uppfyllda. I april 1990 var det maximala lånebeloppet 220 000 kr. Lånet skall säkerhetsmässigt placeras inom 90 % av fastighetens marknadsvärde. Staten betalar de 10 första halvårsannuiteterna. EG återbetalar 50 % av de danska utgifterna för denna stödform.

Statsgarantier för driftslån till växthusodlare finns. För dessa lån tillämpas dock samrisk på så sätt att kreditinstitutet täcker risk för

20 % av lånebeloppet. Högst 200 000 kronor får lånas på detta sätt. Lånet är amorteringsfritt och har en löptid på sex år.

Nedan ges ett beräkningsexempel (från år 1987) på vilka stödbelopp som en dansk trädgårdsföretagare kan påräkna när han planerar att bygga ett nytt växthus för krukväxtodling. Trädgårdsföretagaren i beräkningsexemplet är under 40 år och har köpt fastigheten senast fem år innan den planerade tillbyggnaden.

Investeringsutgifter (Dkr)

1 000 m ² nybyggnation	400 000
Uppvärmningsanläggning	150 000
Rullbord, lampor, gardiner m.m.	450 000
Summa	1 000 000

Företaget är berättigat till följande förbättringsstöd:

Kapitaltillskott:	5,5 % i 10 år av 550 000 kr	= 30 250 kr per år
	4 % i 7 år av 450 000 kr	= 18 000 kr per år
Totalt årligt bidrag		48 250 kr per år

Däruöver tillkommer engångsstödet till yngre jordbrukare:

8,75 % av 550 000 kr	= 48 125 kr
5 % av 450 000 kr	= 22 500 kr
Summa	70 625 kr

Trädgårdsföretaget erhåller under stödperioden följande bidrag:

År 1	= 118 875 kr
År 2-7 : 48 250 kr per år	= 289 500 kr
År 8-10 : 30 250 kr per år	= 90 750 kr
Totalt	499 125 kr

Sammantaget erhåller företaget enligt detta beräkningsexempel ett stöd som svarar mot hälften av investeringskostnaden. Vid beaktande av räntenivån blir dock värdet av stödet lägre.

9.6.2 Holland

Inom holländsk trädgårdsnäring kan i anslutning till EG:s strukturprogram stöd lämnas till investeringar. Därutöver kan också stöd i form av statliga garantier lämnas för lån till särskilda ändamål.

Allmänna investeringsstöd inom strukturprogrammet har traditionellt varit främst av följande två slag:

* Räntestöd på 1,5 % av lån som tas för investeringar på högst 300 000 gulden (ca 1 miljon kronor). Stödet utgår i 5 år. Beloppet höjs med 25 % för yngre företagare (under 35 år).

* Vid förstagångsköp av jordbruksföretag lämnades t.o.m. första kvartalet 1991 ett räntestöd på 2,5 % i 5 år på lån som togs i samband med köpet förutsatt att brukaren var under 35 år och det maximala stödberättigade lånebeloppet inte uppgick till mer än 300 000 gulden (ca 1 miljon kronor). Stödreglerna var underkastade EG:s krav på godkänd förbättringsplan, brukarens huvudsysselsättning vid företaget m.m. Denna stödform avvecklades under år 1991 till följd av statsfinansiella svårigheter i Nederländerna.

På grund av de ökade miljöproblemen inom lantbruk och trädgårdsnäring i Holland infördes år 1990 stöd till investeringar i miljöförbättrande åtgärder, förbättrad produktkvalitet och bättre arbetsmiljö. För att vara stödberättigad skall investeringarna syfta till att begränsa läckage av växtnäring, reducera användningen av handelsgödsel och bekämpningsmedel eller förbättra produktkvaliteten t.ex. genom investeringar i lagringsanordningar.

Stödet är betingat av att verksamheten uppfyller EG-stödförordningarnas krav på huvudsysselsättning och genomförandet av en förbättringsplan. Investeringarna i miljö, produktkvalitet och arbetsmiljö får utgöra 70 % av förbättringsplanens samlade investeringar och investeringarna får inte leda till produktionsutvidgning. Stödet lämnas i förhållande till den lånefinansierade delen av investeringarna med följande satser:

Miljö	Bidragsprocent
– fast egendom	25
– lösöre	20
Produktkvalitet	20
Arbetsmiljö	20

Den totala stödramen uppgår till 100 miljoner gulden per år (ca 338 miljoner kronor).

10 Forskning

I direktiven till 1974 års trädgårdsnäringsutredning ingick behandling av frågor rörande forskning och försök på trädgårdsodlingens område. År 1981 lämnades ett delbetänkande, i vilket bl.a. betonades vikt- en av att den framtida trädgårdsforskningen organiserades så att hel- hetssyn och tvärvetenskapligt samarbete stimuleras. Såväl organisatoris- ka förändringar som nya tjänster föreslogs.

10.1 Forskning och forskningsutövare på trädgårdsområdet

Forskning och försök bedrivs i såväl offentlig som privat regi. Huvud- delen av den statligt finansierade forskningen och försöksverksamhe- ten genomförs vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Institutionerna för trädgårdsvetenskap, hortikulturell växtförädling, växtskyddsveten- skap, lantbruksteknik samt trädgårdsnäringsens byggnads- och klimat- teknik vid Lantbruksuniversitetet i Alnarp svarar för huvuddelen av forskningen inom trädgårdsområdet vid Lantbruksuniversitetet.

Forsknings- och utvecklingsarbete sker också vid enskilda företag inom växtförädling, odling och handel med olika insatsvaror. Livsme- delsindustriernas råvarubehov säkras genom omfattande kontraktsod- lingar. För att tillgodose specifika kvalitetskrav och kontinuerliga le- veranser till de olika processlinjerna bedrivs ett omfattande forsk- nings- och utvecklingsarbete i resp. företags regi. Statligt finansierad försöksverksamhet inriktad på livsmedelsindustrins FoU-behov har samtidigt minskat.

Verksamheten vid Institutionen för trädgårdsvetenskap har efter år 1988 fått en ny organisation. De tidigare växtslagsorienterade profes- surerna med ansvar för både grundläggande forskning och försöks- verksamhet har numera inriktningar med ansvar för fördjupad forsk- ning inom områdena Mark och substrat, Tillväxt och utveckling resp. Trädgårdsproduktlära. Ansvaret för försöksverksamhet och tillämpad forskning har ålagts statshortonomerna. Samtidigt avvecklades Södra trädgårdsförsöksdistriktet och ansvaret för försöksstationerna i Kivik

och Torslunda överfördes till Institutionen för trädgårdsvetenskap medan försöksstationen Stjärnelund avvecklades.

Vid Röbbäcksdalen i Umeå finns en försöksavdelning för norrländsk trädgårdsodling. Avdelningen ingår i Institutionen för trädgårdsvetenskap. Försöksverksamhet bedrivs också vid försöksstationerna på Ultuna och i Rånna.

Alnarpsinstitutionerna har som de enda universitetsinstitutionerna i landet inom sina resp. områden ansvar för forskning, försöksverksamhet och information inom trädgårdsområdet. Vid institutionerna bedrivs också grundutbildning (Hortonomlinjen) och forskarutbildning. Försöksverksamheten har också ett riksansvar, varför kunskap som är tillämpbar inom olika delar av landet måste genereras.

Genom integrering av olika kompetenser har tvärvetenskapliga forskningsprogram kunnat etableras. Ramprogrammen Miljöanpassat odlingssystem för växthuskulturer, Alternativa produktionsformer och Integrerad produktion är exempel härpå.

10.2 Finansiering

Lantbruksuniversitetets sammanlagda kostnad för forskning uppgick 1991/92 till 750 miljoner kronor. Trädgårdsodlingens andel härav uppgick till 42 miljoner kronor, eller 5,6 %. Hur denna summa fördelas på olika finansieringskällor framgår av tabell 10.1.

Tabell 10.1

Forskningsanslag till trädgårdsodlingsämnen vid Lantbruksuniversitetet från olika källor budgetåret 1991/92

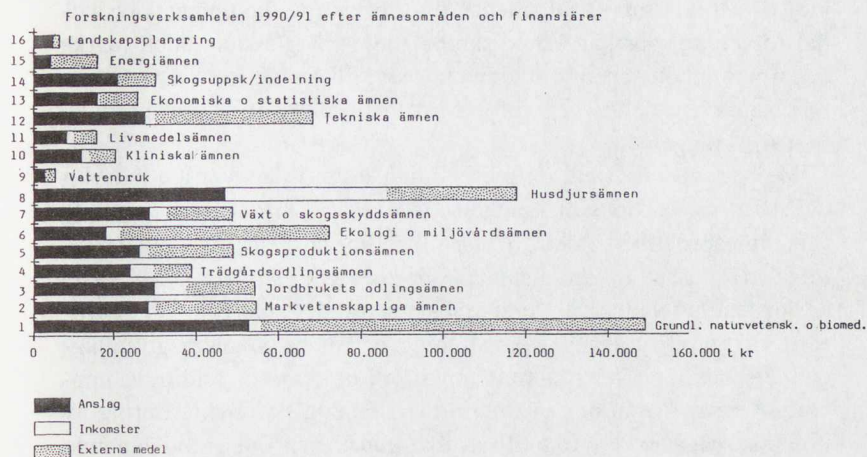
SLU:s egna anslag	24 009
Forskningsråd	5 851
Myndigheter m.fl.	7 246
Övrigt	5 004
Totalt	42 110

Källa: SLU, Fördjupad anslagsframställning för 1993/94–1995/96.

Härav framgår att trädgårdsforskningen till mer än hälften är finansierad av SLU:s anslag över statsbudgeten.

Figur 10.1 visar fördelningen mellan olika anslagsgivare inom SLU:s olika forskningsområden.

Figur 10.1
Anslagsgivare

Jämfört med forskningen inom lantbruksområdet är den externfinansierade forskningen inom trädgårdsområdet av begränsad omfattning. Man bör då hålla i minnet att trädgårdsnäringen karakteriseras av mycket små företag och organisationer. Samtidigt medför det avsevärt större antalet odlade växtslag och den mera avancerade odlings-tekniken ett betydande forskningsbehov, om konkurrensneutralitet på kunskapsområdet visavi konkurrentländerna skall kunna upprätthållas.

10.3 Samhällets mål och forskningen

I direktiven till denna utredning ingår att analysera och inventera forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamheten mot bakgrund av bl.a. samhällets mål för miljö- och energipolitik och generellt mot bakgrund av målet om en rationell och konkurrenskraftig produktion.

En internationell trend under senare år har varit att den statsfinansierade produktionsforskningen har minskat i omfattning till förmån för mera grundläggande forskning. I stället har trädgårdsnäringen i ett flertal länder i stigande omfattning gått in som hel- och delfinan-

siär av den tillämpade forskningen (försöksverksamheten). För Sveriges del har resurser omfördelats till mera grundläggande forskning, medan trädgårdsnäringens bidrag till den tillämpade forskningen är av ringa omfattning.

Samtidigt har lantbruksforskningen inom Lantbruksuniversitetet vidgats till att omfatta även leden efter primärproduktionen. Livsmedelsforskning, postharvest-forskning inom trädgårdsområdet, marknadsfrågor, konsumentattityder etc. har tillkommit som nya forskningsområden, delvis genom omfördelning av resurser från produktionsforskningen.

Metoder för minskad miljöbelastning ingår i dag som en naturlig del inom produktionsforskningen. Ett exempel är det redan nämnda forskningsprogrammet Miljöanpassat odlingssystem för växthuskulturer. Målet är att utveckla slutna odlingssystem utan läckage av växtnärbrikat vatten till omgivningen samtidigt som behovet av tillförd växtnäring minskar. I anslutning härtill pågår mera grundläggande forskning över rötternas funktion i olika odlingssubstrat, upptagningen av vatten och växtnäring etc. Biologisk karakterisering av kompost pågår och syftar till att öka kunskapen om grundläggande biologiska och fysikaliska funktioner för utveckling av uthålliga system.

Ett projekt som behandlar alternativ till kemisk tillväxtreglering av krukväxter är ett exempel på forskning som syftar till en minskad användning av kemiska medel. Med kunskap om olika klimataktors inverkan på plantans tillväxt och utveckling kan man uppnå retardering av krukväxter m.m. utan eller med mindre mängd kemiska retarderingsmedel.

Inom växtskyddsforskningen pågår bl.a. projekt rörande biologisk bekämpning, feromonsystem och deras praktiska tillämpningar, resistensbiologi och populationsdynamiska studier.

På tekniksidan utförs en rad försök med alternativ till kemisk bekämpning inom frilandsodlingen såsom termisk ogräsbekämpning och rätt tidpunkt för jordbearbetning.

11 Rådgivning

11.1 Bakgrund

Den statliga rådgivningen till den yrkesmässiga trädgårdsodlingen tog sin början efter riksdagens beslut år 1961 att 13 konsulenttjänster vid hushållningssällskapen skulle ändras till specialkonsulenter för yrkesmässig trädgårdsodling. I ett principbeslut av 1965 års riksdag fördes hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas uppgifter beträffande trädgårdsnäringsens rationalisering samman i lantbruksnämnderna. Där hade den sin hemvist fram till den 1 juli 1991 då lantbruksnämnderna omorganiserades till enheter i länsstyrelserna.

Den statligt finansierade rådgivningen ansågs i 1979 års trädgårdspolitiska beslut vara en mycket viktig del av stödet till trädgårdsnäringsen. Vägledande för dess inriktning skulle vara de allmänna riktlinjerna för trädgårdspolitiken. Näringen består på något undantag när av små familjeföretag, som inte har möjlighet att själva fortlöpande följa forskningen och utvecklingen på området. För att klara dessa företags internationella konkurrenskraft utgick såväl proposition som utskotts- betänkande (prop. 1978/79:136, JoU29, rskr. 1978/79:399) från att samhället genom rådgivning måste svara för den nödvändiga kunskapsförmedlingen. Gapet mellan känd och använd teknik skulle göras så liten som möjligt.

Ställningstagandet om rådgivningen grundades på att en snabb teknisk utveckling kunde förväntas under 1980-talet. Växthusanläggningarna skulle behöva förnyas och moderniseras i betydande omfattning. Detta skulle komma att ställa stora krav på den tekniska och ekonomiska rådgivningen.

Omläggningar av produktionen skulle bli nödvändiga till följd av ändrade konsumtionsvanor och konkurrensförhållanden, vilket ställde särskilda krav på odlingsrådgivningen. En ökande specialisering liksom konsumenternas ökande anspråk på högkvalitativa produkter, som odlas utan eller med ett minimum av kemiska bekämpningsmedel, skulle också komma att ställa stora krav på rådgivningen.

En utbyggnad av rådgivning på det företagsekonomiska området förväntades höja odlingsens effektivitet såväl på detta område som på

det odlingstekniska. En rationell produktion ansågs som en förutsättning för andra mål såsom likvärdig standard i trädgårdsnäringen jämfört med andra grupper, produkter av god kvalitet till rimliga priser, god arbetsmiljö, trygg sysselsättning och hushållning med energi.

Med hänvisning till riksdagens ställningstagande till rådgivning som trädgårdspolitiskt medel beviljades medel för fyra nya tjänster som ekonomirådgivare, en ny tjänst som rådgivare i tekniska frågor och två tjänster som rådgivare i odlingstekniska frågor vid lantbruksnämnderna och en tjänst som statskonsulent i prydnadsväxtodling vid lantbruksuniversitetet. Vid fördelningen av de nya tjänsterna skulle behovet av förstärkt rådgivning i norra Sverige särskilt beaktas. Organisationen skulle med hänsyn till inriktning och fördelning av resurser omprövas tid efter annan utifrån aktuellt behov inom näringen.

Som en följd av 1979 års trädgårdspolitiska beslut utarbetade Lantbruksstyrelsen (LBS), som redan tidigare var huvudman för den statliga rådgivningen, en tjänsteföreskrift. Av denna framgick att 45 rådgivare var fördelades på 18 lantbruksnämnder, rådgivningscentralerna i Malmö, Göteborg och Stockholm inräknade samt att landet var indelat i fem rådgivningsdistrikt. Placeringsort, verksamhetsområde och specialinriktning fanns angivet för varje tjänst. Det framgick vidare bl.a. att en rådgivare för plantskoleskötsel och en för blomsterlök, placerade vid lantbruksnämnden i Malmö, hade riket i sin helhet som verksamhetsområde. De tekniska rådgivarna arbetade över ett eller två distrikt. Övriga rådgivare hade mer än ett län eller hela distrikt som verksamhetsområde. Vidare fastslogs att det i varje län skulle finnas en samrådsgrupp, som skulle vara samarbetsorgan för kontakter mellan näringens olika grenar och organisationer i länet.

Fram till i mitten av 1980-talet var den statliga trädgårdsrådgivningen i princip kostnadsfri men vid denna tid infördes vid lantbruksnämnderna en avgiftsfinansiering av vissa rådgivningstjänster.

I mitten av 1980-talet gjorde Lantbruksstyrelsen en översyn av rådgivningen och beslutade om en ytterligare specialisering. För alla rådgivare skulle distrikten i stället för länen utgöra arbetsområden. Denna organisationplan gällde fram till år 1991, då lantbruksnämnderna övergick till att bli lantbruksenheter eller motsvarande i länsstyrelserna.

11.2 Jämförelser mellan trädgårdsrådgivningen i Sverige, Danmark, Holland, Norge och Finland

Av tabell 11.1 framgår hur stort antal trädgårdsrådgivare som finns i Sverige, Danmark, Holland, Norge och Finland och som är helt eller delvis finansierade med statliga medel. Som jämförelse visar tabell 11.2 produktionsvärde och odlade ytor i resp. land.

Tabell 11.1

Med statliga medel helt eller delvis finansierad och jämförbar rådgivning

	Sverige Antal tjänster	Danmark Antal tjänster	Holland Antal tjänster	Norge Antal årsverken	Finland Antal årsverken
Växthus	16	17	96	12	3
Friland	16	14	66	38	5
Ekonomi	7	14			1
Teknik	3	6			2
Ledning		3	9		
Ej spec.					10
Summa rådg.¹	42	54	171	50	21

¹Viss myndighetsutövning ingår i dessa tjänster.

Tabell 11.2

Uppgifter om produktionsvärde och ytor i resp. land

	Sverige	Danmark	Holland	Norge	Finland
Prod.värde (milj. SEK)	2 786	4 212	38 689	2 385	2 480
Yta, växthus (1 000m ²)	3 282	5 102	94 790	2 064	4 440
Yta, friland (ha)	12 144	18 705	77 000	5 065	12 980

11.2.1 Sverige

År 1992 är det totala antalet trädgårdsrådgivare vid länsstyrelserna 42 stycken. Dessa finansieras till 80–90 % med statliga medel. Med statlig finansiering arbetar också statskonsulenter vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och tjänstemän vid Statens jordbruksverks (SJV) växtskyddscentraler. Dessa tjänster är dock inga renodlade råd-

givartjänster utan arbetet omfattar mest information till rådgivare m.fl. Jordbruksverkets regionalt placerade rådgivare för ekologiskt lantbruk arbetar även med ekologisk trädgårdsodling men inte heller dessa sysslar enbart med rådgivning direkt till odlare. Hushållnings-sällskapen har ett antal rådgivare, som riktar sig till trädgårdsföretag.

Trädgårdsutveckling AB är ett konsultföretag, som ägs av Trädgårds-näringens Riksförbund (TRF) och som erbjuder rådgivningstjänster till företag inom trädgårdsnäringen. Trädgårdsutveckling AB utför ca 10 årsverken. Verksamheten finansieras till tre fjärdedelar genom direktdebitering.

11.2.2 Danmark

I Danmark finns sammanlagt 54 trädgårdsrådgivare, som är finansierade till ca 30 % med statliga medel. Rådgivarna är anställda av Dansk Erhvervsgartnerforening (DEG), Dansk Erhvervsfrugtavl och Landbrugets Rådgivningstjenst.

Dessutom förser Landbrugets Rådgivningscenter, Århus, rådgivningen till producenterna av frilandsgroänsaker, frukt och bär med information.

11.2.3 Holland

Holland har 171 tjänstemän för trädgårdsrådgivning, som i dag helt finansieras med statliga medel men man planerar att successivt minska statsfinansieringen till 50 % år 2003. Rådgivarna är organiserade i lokalt placerade rådgivningsgrupper under Dienst Landbouwoorlichting (DLV).

Statligt stöd hanteras av Jordbruksministeriet. Information and Knowledge Center (IKC) arbetar med information från forskning och försök. Denna verksamhet kommer att förbli statligt finansierad. Socio-Economic Advisory Service arbetar bl.a. med företagsekonomisk rådgivning och är till 50 % statligt finansierad.

11.2.4 Norge

De 50 trädgårdsrådgivarna arbetar inom Fylkes- och herredsgartnerorganisationen, Forsöksringene, Gartnerhallen och Norsk Gartnerforbund. Graden av statsfinansiering ligger på 80–90 %.

11.2.5 Finland

Finlands 21 trädgårdsrådgivare finns placerade vid Trädgårdsförbundet, Handelsträdgårdsförbundet, Svenska Lantbrukssällskapens Förbund och Landsbygdscentralerna. Ca 50 % av rådgivarnas verksamhet är finansierad med statliga medel.

11.3 Uppfyllelse av trädgårdspolitiska och andra samhällseliga mål

1979 års trädgårdspolitiska beslut fick betydande konsekvenser för trädgårdsrådgivningen. Genom förstärkningen av den rikstäckande organisationen har rådgivningen i sina olika former gjorts tillgänglig för alla som är verksamma inom yrkesmässig trädgårdsodling och organisationen med distrikten som tjänstgöringsområde för samtliga tjänster har gjort en specialisering av rådgivningen möjlig. Denna specialisering har kunnat drivas längst i de mer företags- och rådgivartäta distrikten.

En förutsättning för att uppfylla 1979 års trädgårdspolitiska mål är att företagen har en rationell och konkurrenskraftig produktion. Som framgår av kapitel 6 och 16 har produktionsmetoderna under 1970- och 1980-talen förändrats mycket kraftigt, framför allt inom växthusodlingen men också på friland. Rådgivningen har på ett aktivt sätt bidragit till att förbättra odlingstekniken och därmed till att höja odlingens effektivitet.

Ställningstagandet i 1979 års trädgårdspolitiska beslut om att växt-
husanläggningarna med hjälp av den tekniska och ekonomiska rådgivningen skulle behöva förnyas har förverkligats under 1980-talet. Förnyelseakten var dock, speciellt under slutet av årtiondet, inte tillräcklig.

Växthusodling har varit och kommer även i fortsättningen att vara kapitalkrävande. Det statliga stödet i form av lånegarantier och bidrag

till ny teknik i kombination med rådgivning har där haft stor betydelse.

Satsningen på en utökad trädgårdsrådgivning i norra Sverige efter 1979 års trädgårdspolitiska beslut har resulterat i en ökad odningsareal och ett ökat antal sysselsatta i trädgårdsodlingen i norra Sverige.

Ett viktigt mål i 1979 års trädgårdspolitiska beslut var att efter 1970-talets s.k. energikris minska energiförbrukningen i växthusodlingen. Den statliga rådgivningen gick därför i början av 1980-talet ut med rekommendationer om energibesparande åtgärder och övergång från olja till fasta bränslen. Detta gav mycket god effekt och tillsammans med effektiviseringen av produktionen har dessa förändringar gjort att energiförbrukningen per producerad enhet har minskat betydligt.

Under 1980-talet har samhället också ställt upp miljömål för jordbruket och dessa miljömål har indirekt kommit att påverka trädgårdsnäringsen och i hög grad förändrat statens rådgivning till äringen. Miljöpolitiken gäller framför allt kemikalieanvändningen, växtnäringssläckaget och ekologisk odling (se kapitel 13).

Några exempel där den statliga rådgivningen har spelat en avgörande roll för minskad användning av kemikalier är:

- * behörighetskurser för dem, som använder kemiska bekämpningsmedel,
- * information om biologisk bekämpning,
- * utveckling av och information om odlings tekniska metoder som alternativ till kemisk retardering.

Ett exempel på arbete med minskat växtnäringssläckage i trädgårdsodlingen är ett utvecklingsprojekt som drivs av Jordbruksverket. Projektet avser utveckling av slutna odlingssystem avseende växtnäring i växthusföretag och information till rådgivare och företagare. Resultaten hittills visar att det finns goda möjligheter att påtagligt minska växtnäringssläckaget från växthusanläggningar och att det för detta ändamål behövs en kompetent rådgivning.

Även för att öka den ekologiska odlingen har staten satsat resurser på rådgivning (se avsnitt 13.3.1). De senaste åren har rådgivarna tillsammans med forskare och odlare också arbetat med att introducera integrerad produktion (se avsnitt 13.3.2).

Rådgivningsorganisationen som vidareutvecklades genom 1979 års trädgårdspolitiska beslut har varit väl lämpad som instrument för att förverkliga trädgårdspolitiken och även för att föra ut samhällets övriga mål om t.ex. regional-, energi- och miljöpolitik.

11.4 Rådgivningsutredningen

Enligt det betänkande (SOU 1992:99) som rådgivningsutredningen lämnade i oktober 1992 bör statens ansvar begränsas till information i anslutning till myndighetsutövning.

Utredaren nämner som exempel på situationer när staten har anledning att använda rådgivning till trädgårdsnäringen som medel för att uppnå angelägna samhällsmål:

- * spridning av forsknings- och försöksresultat,
- * introduktion av ny lagstiftning och nya mål inom miljö- och växtskyddsområdet,
- * stödet till trädgårdsnäringen i norra Sverige,
- * konsekvenser för svensk trädgårdsnäring av en anslutning till EG.

Dessa situationer är ungefär desamma som för rådgivning till jordbruket.

Kartläggningen, som rådgivningsutredningen har gjort av rådgivningen till trädgårdsnäringen, visar att staten svarar för huvuddelen av rådgivningen till trädgårdsnäringen och att den jämfört med rådgivningen till jordbruket i högre grad är inriktad på produktionsteknik och företagsekonomi.

Utredaren föreslår att statens engagemang i rådgivningen på trädgårdsområdet, liksom för jordbruket, begränsas till information i anslutning till myndighetsutövning och till de situationer, då det från samhällets synpunkt framstår som motiverat att använda rådgivning som medel för att uppnå angelägna samhällsmål.

Den information och rådgivning som är direkt kopplad till myndighetsutövning måste, enligt utredaren, bedrivas vid länsstyrelserna eller i nära anslutning till dem. För den rådgivning, som staten i framtiden kan ha behov av att få utförd för att uppfylla olika samhällsmål, bör gälla samma principer för trädgårdsnäringen som för jordbruket. Jordbruksverket måste ha det övergripande ansvaret för att avsedda resultat uppnås.

För utredaren framstår behoven av informations- och rådgivningsinsatser för att höja näringsens konkurrensförmåga i samband med en svensk anslutning till EG vara lika stora inom trädgårdsnäringen som inom jordbruket.

Näringen bör själv ta över den produktionstekniska och företagsekonomiska rådgivningen. Genom detta kan staten göra en besparing på ca 6 miljoner kronor motsvarande ca 20 årsarbetskrafter. Hänsyn har då tagits till att den produktionstekniska rådgivningen som länsstyrelserna bedriver avgiftsfinansieras med ca 2 miljoner kronor.

Utredaren föreslår att ett årligt staligt driftsbidrag ges till näringen för rådgivningen under en treårsperiod med början den 1 juli 1994. De statliga driftsbidragen bör utgöra 75, 50 resp. 25 % av den beräknade kostnaden för varje nyanställd rådgivare.

12 Utbildning i trädgårdsnäringen

12.1 Gymnasieutbildning

12.1.1 Gymnasiereformen år 1971

Yrkesutbildningen inom trädgårdsnäringen har under 1970- och 1980-talen ingått i gymnasieskolan. Landstingen har varit huvudman för flertalet trädgårdsskolor. Efter gymnasiereformen år 1971 bestod trädgårdsutbildningen av följande delar:

- * tvåårig grundläggande utbildning utan krav på föregående praktik,
- * grundutbildning om 40, 20 eller 10 veckor med krav på föregående praktik,
- * vidareutbildning främst i form av ettårig påbyggnadsutbildning.

Den ettåriga vidareutbildningen kallades först förmanskurs och senare högre specialkurs. Oberoende av beteckning har den varit uppdelad i separata kurser för markbyggnad resp. odling. Grundutbildning och ettårig påbyggnadsutbildning var förkunskapskrav till trädgårdsteknikerutbildningen vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).

Utöver det reguljära kursutbudet har trädgårdsskolorna också haft ett stort utbud av kortkurser i form av Komvux-kurser, uppdragsutbildning för länsarbetsnämnder och annan uppdragsutbildning.

Läsåret 1987/88 var det sista med all trädgårdsutbildning enligt 1971 års modell. Sammanlagt fanns då ca 800 elever i utbildning vid 12 trädgårdsskolor i landet. Olika former av kortkurser samlade läsåret 1989/90 ca 700 deltagare på ca 50 olika kurser.

12.1.2 Försöksverksamhet med naturbrukslinje

Åren 1988–1991 bedrevs en försöksverksamhet med treåriga försökslinjer på vissa trädgårdsskolor. Trädgårdsutbildningen kom då att ingå som en komponent i den treåriga naturbrukslinjen, där utöver trädgård även jordbruk, skogsbruk, vattenbruk, hästhållning och djurvård ingick. Naturbrukslinjen hade en gemensam första årskurs och därefter grenar för resp. yrkesområde i årskurs 2 och ytterligare uppdelning i varianter i årskurs 3. Grenen för trädgård i årskurs 2 delades

upp i varianterna odling resp. markbyggnad i årskurs 3. Inom varianterna fanns möjlighet till ytterligare profilering för eleverna. De enskilda skolorna kunde också specialisera sig.

I naturbrukslinjen var en större del av tiden förlagd till arbetsplatser jämfört med vad den var i tvååriga linjer och detta var den största förändringen med naturbrukslinjen förutom förlängningen till tre år.

12.1.3 Naturbruksprogram

Försöksverksamheten med treåriga yrkeslinjer var ett steg på vägen mot en ny gymnasieskola och vuxenutbildning. År 1991 togs de sista eleverna in till försökslinjer.

Naturbruksprogrammet, som därefter skall gälla, är i princip sammanhållet, dvs. utan formell uppdelning i grenar och varianter. Inom programmet kommer dock inriktningar för de ingående yrkesområdena att formas.

Den arbetsplatsförlagda utbildningens omfattning sänks jämfört med försökslinjens. Kärnämnen, tidigare benämnda allmänna ämnen, utökas något jämfört med försökslinjerna.

Landstingen kvarstår som huvudmän men statsbidragen går till kommunerna, som i sin tur betalar ersättning när elever går utbildning utanför hemkommunen. Kommunerna har därmed fått inflytande över rekryteringen till trädgårdsutbildningen, något som är helt nytt.

Efter en övergångsperiod blir all annan utbildning än två- och treåriga linjer/program definierade som vuxenutbildning. För trädgårdsutbildningens del betyder detta att grundutbildningen på 40 veckor och de ettåriga påbyggnadsutbildningarna räknas som vuxenutbildning.

Kortkurserna har ökat både vad gäller antal kurstillfällen och antal deltagare. Läsåret 1989/90 anordnades 75 sådana kurser med ca 1 000 deltagare.

Under en övergångsperiod finns både den tvååriga trädgårdslinjen och det treåriga naturbruksprogrammet parallellt. Arbetet med kursplaner fortsätter och hela reformarbetet skall vara genomfört till läsåret 1995/96.

Det fasta sambandet mellan trädgårdsskolornas yrkesutbildning och Lantbruksuniversitetets utbildning till trädgårdstekniker kommer att försvinna. Fr.o.m läsåret 1993/94 övergår också Lantbruksuniversitet-

ets ettåriga trädgårdsteknikerutbildning till en tvåårig utbildning av trädgårdsingenjörer.

12.1.4 Framtiden

Tillgång till kvalificerad yrkesutbildning är en avgörande fråga för trädgårdsnäringen och dess utvecklingsmöjligheter. Tyngdpunkten i trädgårdsskolornas verksamhet ligger på ungdomsutbildning men utbildet av kortkurser ökar. Genom dessa och genom naturbrukslinjens mer arbetsplatsförlagda utbildning ökar kontaktytan mellan skolorna och de yrkesverksamma till ömsesidig nytta. Flera skolor strävar nu också mot en mer accentuerad roll som regionalt centrum med forsknings- och försöksanknytning. Även detta kan ha stor betydelse för näringens utveckling.

12.2 Trädgårdstekniker/trädgårdsingenjör

Trädgårdsteknikerlinjen är förlagd till Lantbruksuniversitetet i Alnarp. Utbildningen är ettårig och fördelar sig dels på en markbyggnadsgren, dels på en odlingsgren med inriktningar för produktion under glas, fältmässig produktion av köksväxter och bär samt produktion av plantskoleväxter. Utbildningen måste föregås av både gymnasieskolans grundutbildning på trädgårdsområdet eller motsvarande och den ettåriga påbyggnadsutbildningen.

Trädgårdsteknikerutbildningen ges emellertid sista gången läsåret 1992/93 då det finns 44 utbildningsplatser. Trädgårdstekniker arbetar bl.a. som lärare, rådgivare, administratörer eller som egna företagare.

Fr.o.m. läsåret 1993/94 ersätts trädgårdsteknikerlinjens odlingsgren av en tvåårig trädgårdsingenjörslinje, också förlagd till Lantbruksuniversitetet, Alnarp. För tillträde till linjen krävs gymnasieskolans naturbruksprogram eller motsvarande och yrkesinriktad praktik.

Trädgårdsingenjörer får en något bredare utbildning än trädgårdsteknikerna, varför även arbetsområdet kan förväntas bli bredare.

12.3 Hortonom

Uppläggningsen av utbildningen till hortonom har sedan 1970-talet varit i stort sett oförändrad. Utbildningen har varit en femårig linje vid Lantbruksuniversitetet. Studierna har inletts med ett s.k. propedeutiskt år i Alnarp innehållande både teori och praktik inom trädgårdsodling. Efter årskurs 1 har en uppdelning skett i inriktningar för odling, ekonomi och teknik m.m. Årskurs 2 och 3 har varit förlagda till Lantbruksuniversitetet, Ultuna, och har innehållit grundläggande kurser inom resp. inriktning. Därefter har utbildningen fortsatt med tillämplade ämnen vid Lantbruksuniversitetet, Alnarp.

Fr.o.m. läsåret 1992/93 är hela hortonomutbildningen förlagd till Lantbruksuniversitetet, Alnarp. Utbildningen omfattar 180 p = 4,5 år. Det första årets propedeutiska kurs är nu ersatt av en baskurs, som ger en helhetsbild av det trädgårdsvetenskapliga ämnesområdet, och med grundläggande naturvetenskapliga kurser, som ges i samarbete med Lunds universitet. Praktik i trädgårdsföretag är inte obligatorisk men det är önskvärt att fullgöra sådan före eller under studietiden.

De tidigare inriktningarna är ersatta av möjligheter till personlig profilering. Studiernas senare del kan även förläggas till annan linje vid Lantbruksuniversitetet eller till annat svenskt eller utländskt universitet. Antalet utbildningsplatser är sedan slutet av 1970-talet 25 per år.

Arbetsmarknaden för hortonomer innefattar traditionellt t.ex. forskning, rådgivning, undervisning men har på senare år breddats till livsmedelsindustri, handel etc.

12.4 Utvärdering

Både inom gymnasieskolans och Lantbruksuniversitetets trädgårdsutbildningar genomförs nu omfattande förändringar. Dessa är bl.a. anpassningar till förändringar på arbetsmarknaden.

Eftersom de nya utbildningarna så nyligen har införts är det ännu för tidigt att utvärdera dem.

13 Miljöfrågor

Som framgått av redovisningen av i kapitel 7 finns i 1979 års trädgårds-politiska beslut inget uttalat miljömål. Av denna redovisning framgår också att olika miljöprogram inom ramen för livsmedelspolitiken har kommit att direkt eller indirekt också omfatta trädgårdsodlingen. Od-larna är också mycket medvetna om de krav på miljöhänsyn som om-världen ställer på deras verksamhet.

13.1 Kemikalier

13.1.1 Användning

Det svenska jordbruket använde år 1991 1837 ton (aktiv substans) bekämpningsmedel och trädgårdsnäringen 88 ton. Som framgår av tabell 13.1 har användningen minskat under hela 1980-talet både inom jordbruk och trädgård.

Tabell 13.1

Fördelning av bekämpningsmedel på olika användarkategorier under åren 1981–1991

Användarkategori	Verksam beståndsdel, tongenomsnitt						
	1981-85	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Jordbruk	4 385	5 585	2 409	2 865	2 423	2 343	1 837
Skogsbruk	24	34	21	19	17	13	12
Frukt o trädgård	152	94	110	117	101	108	88
Industri	8 153	9 687	5 727	7 409	7 967	6 129	5 842
Hushålls	832	431	415	413	321	282	227
Totalt	13 546	15 831	8 681	10 823	10 830	8 875	8 007
%	100	117	64	80	80	66	59

Inom trädgårdsnäringen används kemikalier av två slag. Kemikalierna används dels för kemisk bekämpning av insekter, svampsjukdomar och ogräs dels för retardering av prydnadsväxter. Mängderna som används i den yrkesmässiga trädgårdsodlingen uppgick år 1991 till

59,3 ton svampbekämpningsmedel, 18,6 ton ogräsbekämpningsmedel, 7,8 ton insektsbekämpningsmedel och 2,2 ton tillväxtregulatorer.

Användningen av bekämpningsmedel ligger lågt i Sverige jämfört med andra industriländer.

13.1.2 Minskade miljö- och hälsorisker

Enligt riksdagsbeslut från 1988 skall det övergripande målet vara att minska hälso- och miljöriskerna vid användning av bekämpningsmedel i jord-, skogs- och trädgårdsbruk. Då angavs att användningen av bekämpningsmedel skulle halveras till år 1990 jämfört med 1981–1985, vilket också uppnåddes. Enligt det livsmedelspolitiska beslutet år 1990 skall användningen av bekämpningsmedel ytterligare halveras till 1996.

Man kan konstatera att trädgårdsnäringen har minskat användningen av bekämpningsmedel bl.a. tack vare ett utvecklingsarbete, rådgivning och ett ökat miljö- och kostnadsmedvetande hos näringen. Minskningen inom trädgårdsnäringen har dock relativt sett varit mindre än inom jordbruket.

Att minska miljö- och hälsoriskerna är ett tungt samhällsintresse. Arbetet med att minska riskerna sker på olika sätt: genom prövningsförfarandet, föreskrifter om hantering, utbildning m.m.

Prövning

Riskerna med bekämpningsmedel har hittills minskats genom att vid prövning:

- * godkännandet för de farligaste medlen har dragits in,
- * godkännandet för medel som varit dåligt dokumenterade har dragits in,
- * användningsområdena för ett antal medel har ytterligare begränsats,
- * karenstiden, dvs. tiden mellan behandling och skörd, har i vissa fall förlängts,
- * medel som medför stora risker har flyttats till klass 1 (högsta behörighetsklass),
- * bättre information ges om risker är förknippade med hantering och användning,
- * nya dokumentationskrav är under utarbetande.

Hantering

Föreskrifterna om spridning av bekämpningsmedel har omarbetats och kompletterats bl.a. rörande miljö- och hälsorisker vid hantering och spridning av bekämpningsmedel.

Allmänna råd "Användning av bekämpningsmedel. Jordbruk och trädgård." har utarbetats för att få en från arbetsmiljösynpunkt säker hantering och minska mängden använd aktiv substans.

Utbildning

Sedan 1964 har det krävts utbildning för att få använda bekämpningsmedel klass 1L. Från och med 1990 krävs utbildning även för att använda klass 2L-medel i jordbruk, skogsbruk och trädgård. Behörighetskurserna bedrivs av länsstyrelsernas lantbruksenheter (tidigare lantbruksnämnderna). För närvarande har cirka 32 000 personer behörighet för att använda bekämpningsmedel klass 1L och 2L. Huvudsyftet med utbildningen är att minska riskerna för såväl yttre miljö som arbetsmiljö samt för konsumenterna.

Restsubstanser i livsmedel

Livsmedelsverket genomför rutinmässig stickprovskontroll av bekämpningsmedel i bl.a. frukt och grönsaker. Som regel sker provtagningen i grossistledet. Om otillåtna halter påträffas utfärdar Livsmedelsverket villkor för fortsatt införsel eller saluhållande. I kommande partier sker s.k. riktad provtagning. Detta innebär att partiet hålls kvar i avvaktan på analysresultatet.

År 1991 togs 4 500 prov av importerade och svenskodlade frukt och grönsaker. Frekvensen av överskridna halter för importerade produkter låg på 4,1 % medan motsvarande siffra för svenskodlat låg på 0,3 % (Se tabell 13.2).

Tabell 13.2

Statens livsmedelsverks restsubstansundersökningar 1991 avseende svenskodlade och importerade frukt och grönsaker.

Land	Antal prov Totalt	Inom intervallen, % av tillåtet gränsvärde		
		20-50	50-100	100-
Sverige	1064	35 3,3	14 1,3	3st 0,3%
Tyskland	129	12 9,3	7 5,4	2 1,6%
Danmark	77	3 3,9	4 5,2	1st 1,3%
Holland	739	104 14,0	57 7,7	33st 4,5%
EG	2414	360 15	176 7,3	99st 4,1%
Import totalt	3408	549 16,0	236 6,9	140st 4,1%

Godkännande av kemiska bekämpningsmedel

Ett kemiskt bekämpningsmedel måste vara godkänt av Kemikalieinspektionen för att få importeras, saluföras, överlåtas eller användas. När Kemikalieinspektionen prövar om ett bekämpningsmedel skall godkännas görs flera slags bedömningar:

- * faroanalys är en bedömning av medlets inneboende möjligheter att framkalla skada på hälsa och miljö,
- * riskanalys är en bedömning av sannolikheten för att en skada skall uppkomma vid den avsedda hanteringen,
- * nyttoanalys är en bedömning av nyttan med medlet,
- * konsekvensanalys är en bedömning av effekterna av olika beslutsalternativ.

Dessa analyser ligger sedan till grund för en risk/nytta-värdering, dvs. en bedömning av vilken risk som kan accepteras. Med ledning av denna värdering tas beslut om godkännande eller avslag.

Det är tillverkare som ansöker om godkännande. Sökande har då krav på sig att komma med dokumentation om preparatet. Dokumentationen skall för hälsofarlighetsanalysen bl.a. innehålla uppgifter om:

- * akut giftighet för djur,
- * hud- och ögonirriterande egenskaper,
- * allergiframkallande egenskaper.

För att kunna göra miljöfarlighetsanalysen behöver Kemikalieinspektionen ha uppgifter från tillverkaren bl.a. om:

- * rörlighet i olika jordar,
- * nedbrytningstid i mark och vatten.

Att ta fram dokumentation kan bli kostsamt för sökanden.

Ett preparat godkänns i högst 5 år, sedan måste ett förnyat godkännande ske. Alla preparat skall uppfylla dagens dokumentationskrav. Under några år görs nu en fördjupad genomgång av befintliga preparatgrupper

Ansökningsavgiften för nya preparat är 10 000 kronor. Dessutom är avgiften för varje ny aktiv substans 30 000 kronor.

Årsavgiften är fr.o.m. 1992 ändrad så att den uppgår till 1,8 % av försäljningsvärdet året innan, dock högst 200 000 och minst 2 000 kronor. Tidigare var avgiften fast, något som var till nackdel för preparat som endast användes i begränsad omfattning.

Avgifter

För bekämpningsmedel tas för närvarande ut två olika avgifter:

- * miljöavgift om 8 kr per kg aktiv substans,
- * prisregleringsavgift om 29 kr per hektardos.

Totalt under 1990/91 inbringade dessa avgifter 17 miljoner kronor i miljöavgifter, varav 1 miljon kronor från yrkesmässig trädgårdsodling och 93 miljoner kronor i prisregleringsavgifter, varav 2,1 miljoner från trädgårdsodlingen. 2,1 miljoner kronor i prisregleringsavgifter från 1990/91 återförs till trädgårdsnäringen. Miljöavgifterna tillförs statsbudgeten.

Bristen på preparat

Från trädgårdsnäringens sida har man framhållit som ett allvarligt problem att ett antal preparat har försvunnit från marknaden. Antingen har preparaten inte fått förnyat godkännande eller har bekämpningsmedelsfirman inte ansökt om förnyat godkännande på grund av att man bedömer dokumentations- och ansökningskostnaderna för höga. I synnerhet gäller det senare för preparat, som används i begrän-

sad omfattning i Sverige eftersom den kultur som preparatet är avsett för är liten i Sverige.

Nya mer miljövänliga preparat har tillkommit men, enligt odlarna, är dessa inte tillräckliga för att ersätta de preparat som har försvunnit. De menar att bristen på framför allt smalverkande preparat också försvårar utvecklingen av integrerad produktion och andra odlingstekniker, som minimerar användningen av kemiska bekämpningsmedel. Genom att antalet preparat har minskat, ökar risken för att resistens mot bekämpningsmedlen skall uppstå hos skadegörarna.

Bristen på preparat minskar, enligt näringen, den svenska odlingens konkurrenskraft jämfört med de länder som tillåter motsvarande preparat.

13.1.3 Konsekvenser för Sverige vid EG-inträde

1. Nuläge i EG

Idag finns inga tvingande regler vad gäller minskning av användningen av bekämpningsmedel. Varje land är självbestämmande om bl.a. prövningsförfaranden.

2. Svensk EG-anpassning till följd av EES-avtal

a) Rester i livsmedel

EG har nyligen fastställt harmoniserade gränsvärden för bekämpningsmedelsrester i tre grupper av livsmedel, varav frukt och grönsaker är en.

I EG-direktiv (90/642/EEC) redovisas bland annat den gruppindelning, som skall ligga till grund för de nya förslagen till gränsvärden. EG har för närvarande gränsvärden för 66 bekämpningsmedel jämfört med Sveriges 104.

Som en följd av det föreslagna EES-avtalet kommer Livsmedelsverket under hösten 1992 att påbörja en anpassning av svenska gränsvärden. Skillnaderna är i allmänhet inte så stora. I de fall där Sverige har gränsvärden men inte EG, avser Sverige att behålla sina gränsvärden.

En EG-anpassning inom ramen för ett eventuellt EES-avtal innebär sammanfattningsvis att importkontrollen kan fortsätta som hittills men att en anpassning av de svenska gränsvärdena till EG-norm på sikt blir nödvändig.

b) Godkännande av bekämpningsmedel

Vad gäller EES-avtalets effekter i övrigt på bekämpningsmedelsområdet kan konstateras att Sverige får tillämpa sina egna klassificerings- och märkningsregler fram till 1 januari 1995. Beträffande förbud och begränsningar får Sverige behålla de strängare begränsningar man har i kraft den 1 januari 1993, när avtalet börjar gälla. Däremot skall Sverige då ha övertagit de EG-regler som är strängare än Sveriges nuvarande restriktioner.

Sverige får behålla de regler för godkännande av bekämpningsmedel som gäller den 1 januari 1993. Nya regler fram till 1993 behandlas enligt ett generellt förhandlingsförfarande.

3. Förändringar i EG

Inom EG har medlemsländerna haft sina egna prövningsförfaranden. EG antog dock i juni 1991 ett mycket centralt direktiv (91/414/EEC) om saluförandet av bekämpningsmedel. Detta avses träda i kraft 1 januari 1993.

Direktivet syftar till att harmonisera medlemsstaternas nationella regler vid godkännande av växtskyddsprodukter för försäljning och användning i resp. land.

Direktivet innehåller i huvudsak följande:

- * inrättande av en s.k. positivlista av aktiva substanser, vilkas användning kan anses vara säker för människo- och djurhälsan och miljön
- * ett system för prövning hos medlemsstaterna för enskilda preparat
- * ömsesidigt erkännande av medlemsstaternas prövning i den utsträckning som fyto-sanitära och miljömässiga förhållanden är likartade i berörda regioner
- * ett system för tillfälligt godkännande av preparat hos medlemsländerna
- * ett tioårigt program för granskning av de aktiva substanserna
- * harmoniserande regler beträffande märkning och förpackning
- * harmoniserande regler beträffande forskning och utveckling av växtskyddsprodukter.

EG har fastställt flera andra direktiv, som rör bekämpningsmedel.

4. Konsekvenser för Sverige vid EG-inträde

Ett EG-inträde har viktiga aspekter när det gäller svensk trädgårdsnäring.

a) Rester i livsmedel

I samband med ett medlemskap i EG försvinner gränskontroller och ersätts av stickprovskontroller inne i landet. Redan idag sker kontrollen huvudsakligen i dessa led varför detta inte innebär någon praktiska skillnad. Gentemot tredje land kommer ingen förändring att ske.

b) Godkännande av bekämpningsmedel.

En effekt av ett EG-medlemskap kan bli att antalet godkända preparat i Sverige och konkurrensländerna troligen kommer att bli mer likartat genom gemensamma regler.

Under en övergångsperiod kan man dock förvänta sig att nationella avvikelser kommer att finnas. Man beräknar att det kommer att ta ca 10 år innan alla gamla substanser har granskats. Under tiden får länderna godkänna medel med s.k. olistade aktiva substanser, om dessa fanns på marknaden före den 19 augusti 1993. På sikt kommer sannolikt tillgången på olika preparat att bli i stort sett samma inom hela EG.

Importreglerna för bekämpningsmedel kommer sannolikt inte att påverkas vid ett EG-inträde.

Inom EG har miljöfrågorna fått en allt större betydelse. Detta bekräftas av den nyligen beslutade jordbruksreformen och i en del andra uttalade målsättningar om minskad användning av bl.a. kemiska bekämpningsmedel.

13.1.4 Minskad användning av kemikalier i trädgårdsnäringen

I direktiven anges att denna utredning skall analysera möjligheterna att minska kemikalieanvändningen i trädgårdsnäringen med bibehållen konkurrenskraft och utan att utvecklingsmöjligheterna påverkas.

Målsättning är att användningen av kemiska bekämpningsmedel skall halveras mellan år 1990 och 1996. Exakt i vad mån trädgårdsnäringen skall bidra till denna halvering finns inte angivet.

För att kunna minska kemikalieanvändningen i trädgårdsnäringen görs satsningar på följande verksamheter:

1. Odlingstekniker/odlingsformer, som minskar eller utesluter kemisk bekämpning.

Exempel på metoder som särskilt minskar kemikalieberoendet är ekologisk och integrerad produktion. Även s.k. konventionell odling har i Sverige utvecklats i samma riktning d.v.s mot allt mindre miljöbelastning.

Ekologisk odling (som närmare beskrivs i 13.3.1) utesluter helt kemiska bekämpningsmedel.

Begreppet integrerad produktion är under uppbyggnad (se 13.3.2) i Sverige. Även om inte kemiska bekämpningsmedel utesluts kan förbrukningen av kemiska bekämpningsmedel reduceras, eftersom odlingstekniken i första hand går ut på att behovet av kemisk bekämpning skall minska. Odlingssystemet har i Sverige kommit längst inom fruktodlingen och därefter köksväxtodling på friland. Mycket utvecklings- och utbildningsarbete m.m. återstår.

2. Biologisk bekämpning

Biologisk bekämpning är i synnerhet framgångsrik i växthusodlingen eftersom det är lättare att kontrollera skadegörarna och dess insatta fiender i växthusets begränsade utrymme jämfört med i frilandsodling. Biologisk bekämpning har minskat användningen av kemikalier högst påtagligt t.ex. eftersom man i tomat- och gurkodlingar numera vanligen använder biologisk bekämpning. Detta odlingssätt har slagit igenom i odlingarna under 70- och 80-talen men föregicks av forskning och försöksverksamhet, som nu fortlöpande måste vidareutvecklas.

3. Prognos- och varningstjänst.

I takt med ändrade förutsättningar både vad gäller skadegörare och bekämpningsmedel behöver prognos- och varningstjänsten fortsätta att utvecklas. Genom att få veta förekomsten av aktuella skadegörare och vid vilken tidpunkt det är befogat att sätta in bekämpning, kan det totala behovet av kemiska bekämpningsmedel reduceras.

Utvecklingsinsatser inom prognos- och varningstjänst behövs också för odlingsformer, som minskar beroendet av kemisk bekämpning exempelvis integrerad produktion.

4. Diagnosverksamhet.

Att tidigt kunna avgöra vilken skadegöraren är, är väsentligt för att kunna sätta in korrekta bekämpningsåtgärder och därmed minska kemikalieanvändningen.

I detta sammanhang bör också påpeka att odlarnas egen kunskap om olika skadegörare är grundläggande. Genom bl.a. rådgivning har kunskapsnivån höjts inom detta område.

5. Friskt plantmaterial och resistent sorter.

Ett sätt att minska användningen och beroendet av kemiska bekämpningsmedel är genom säkrad tillgång på friskt plantmaterial.

Utvecklingen av resistent sorter är en annan utvecklingsväg för minskad kemikalieanvändning.

6. Sprututrustning och icke-kemiska bekämpningsmetoder.

Under 1980-talet har resurser satsats inom jordbruket på utveckling och test av sprututrustning. Många miljömässiga förbättringar har kunnat göras inom detta område och en är att bekämpningsdoserna kan minska. Även arbetsmiljöskäl talar för att sprututrustningen behöver vidareutvecklas. Vissa generella resultat från detta arbete kan tillämpas direkt även inom trädgårdsodlingen men det finns också områden t.ex. appliceringsteknik inom vilka kunskaperna från jordbrukets område inte direkt kan överföras från jordbruk till trädgårdsodling. Svårigheten beror på trädgårdskultureernas olika växtsätt. Bekämpningsutrustning för växthus skiljer sig naturligtvis helt från fri-landsodlingens utrustning.

Under 80-talet har även icke-kemiska t.ex. mekaniska bekämpningsmetoder efter utvecklingsarbete åter börjat användas alltmer. Mekaniska bekämpningsmetoder minskar behovet av kemiska bekämpning.

7. Rådgivning.

Betydande satsningar görs inom rådgivningen för att göra användningen av kemiska bekämpningsmedel mindre omfattande och säkrare. Det är genom rådgivningen som många av resultaten från forsknings- och utvecklingsarbete inom ovan nämnda områden får genomslag i praktiken. Rådgivarna för också ut information om vilka bekämpningsmedel som är godkända.

8. Utbildning.

Utbildningskraven har utökats till att gälla även klass-2L-medel och kurserna har blivit mer omfattande. Inriktningen har också förändrats i riktning mot mer miljörelaterade frågor inkl. arbetsmiljö.

13.2 Växtnäring

13.2.1 Förbrukning

Mellan åren 1950 - 1970 ökade användningen av handelsgödsel på åkarna från omkring 20 till omkring 80 kg per hektar och år, som medeltal för hela Sverige. Övriga nordiska länder använder, liksom jordbruksländerna i Europa, mer handelsgödsel per hektar än det svenska jordbruket. I slutet av 1980-talet sjönk gödselgivorna bl.a. beroende på införandet av en miljöavgift på handelsgödsel.

13.2.2 Minskat växtnäringsläckage

Riksdagen beslutade 1988 om miljöförbättrande åtgärder i jordbruket. År 1990 beslutades om en ny livsmedelspolitik som förenar konsumenternas krav på livsmedel av god kvalitet och till låga priser med ett miljövänligt, livskraftigt och rationellt jordbruk. De båda besluten innebär att kväveläckaget skall halveras mellan åren 1985 och 1995 och att förlusterna av fosfor skall minskas väsentligt.

I åtgärdsprogrammet för att halvera kväveläckaget ingår exempelvis:

- * bestämmelser om lagring och spridning av stallgödsel,
- * kostnadsfri växtnäringsrådgivning,
- * ökad andel höst- och vinterbevuxen mark, grön mark,
- * typgodkännande av gödselspridare (både stall- och handelsgödsel),
- * försöks- och utvecklingsinsatser,
- * minskad användning av handelsgödsel.

Nuvarande åtgärder mot växtnäringsläckage berör huvudsakligen stallgödsel och miljöproblemen i samband med hanteringen av den. En förändrad handelsgödselanvändning ger inte lika stora miljövinster som då det gäller stallgödsel. På längre sikt innebär dock en minskad

handelsgödselanvändning ge mindre växtnäring smängder i omlopp och därmed minskade förlustrisker.

Trädgårdsodling omnämns inte speciellt när det gäller att minska kväveläckaget. Totalt sett kan trädgårdsodlingen inte heller anses orsaka särskilt stora växtnäring sförluster i relation till jordbruket. Lokalt kan dock trädgårdsodlingen orsaka läckage av betydelse.

Frilandsodlingen omfattas av de åtgärder som sätts in för jordbruket, t ex krav på grön mark. Ett utvecklingsarbete för att utveckla tekniken för recirkulering av näring slösning i växthus bedrivs för närvarande av Jordbruksverket.

Avgifter

För att minska användningen tas sedan 1984 miljöavgifter ut på handelsgödsel. Dessutom utgår sedan 1982 en prisregleringsavgift, som även den verkar dämpande på handelgödselanvändningen.

För närvarande utgår följande avgifter per kg växtnäring:

	Prisreglerings- avgift, öre/kg	Miljöavgift öre/kg
Kväve	112	60
Fosfor	243	120
Kalium	76	-

Under 1990/91 inbringade prisregleringsavgifterna på handelsgödsel totalt 430 miljoner kronor, varav 10 miljoner kronor från yrkesmässigt trädgårdsodling. Dessa avgifter restitueras/återförs kollektivt till näringen. Omställningskommissionen har i sitt delbetänkande (SOU 1992:87) föreslagit att prisregleringsavgifterna skall avskaffas fr.o.m. 1 juli 1993.

Miljöavgifterna på handelsgödsel inbringade totalt 160 miljoner kronor, varav 2,4 miljoner från trädgårdsodlingen. Miljöavgifterna tillförs statsbudgeten.

13.3 Ekologisk och integrerad produktion

13.3.1 Ekologisk produktion

I prop. 1991/92:96 om vissa jordbrukspolitiska frågor framhåller jordbruksministern att miljöhänsynen uppmärksammas i allt högre

omfattning i vår omvärld. I beslutet om reform av livsmedelspolitiken som fattades av riksdagen 1990 var miljöhänsynen av avgörande betydelse, bl.a. vad gäller ett mindre kemikalieberoende jordbruk.

Omställningskommissionen skulle därför i sitt arbete mot bakgrund av utvecklingen inom EG, beakta behovet av mer principiella förändringar i omställningsbeslutet också vad gäller åtgärder för ekologisk odling. Kommissionen har därför i sitt delbetänkande (SOU 1992:87) Åtgärder för att förbereda Sveriges jordbruk och livsmedelsindustri för EG ingående behandlat frågorna kring ekologisk produktion. Vissa delar av kommissionens förslag berör trädgårdsnäringen och är av intresse i detta sammanhang.

Definition

Omställningskommissionen framhåller att det inte finns någon entydig definition av begreppet ekologisk produktion. I synnerhet de som är verksamma inom den ekologiska produktionen betonar helhetssynen. Några av de mål som eftersträvas är att:

- * producera livsmedel av hög kvalitet i tillräcklig mängd och rättvist fördelat,
- * ge lantbrukaren en rimlig inkomst, tillfredsställelse i arbetet och en säker arbetsmiljö,
- * hushålla med naturresurser så att minsta möjliga skadliga påverkan på miljön uppstår.

Målen är till största delen tillämpliga såväl inom trädgårdsodling som jordbruk. I takt med att utvecklingen går mot en miljövänligare produktion även inom jordbruk och trädgårdsodling i s.k. konventionell odlingsform, minskar avståndet mellan ekologisk och konventionell produktion.

Kontroll

Kontrollorganistionen för ekologisk produktion (KRAV) har fastställt regler för ekologisk produktion. Även för trädgårdsodlingens del gäller främst att handelsgödsel/konstgödsel och syntetiska bekämpningsmedel inte får användas. Minst ett år (karensår) måste gå efter omläggning innan försäljning av produkter med benämningen ekologiska får ske.

Marknad

De ekologiska produkternas marknadsandelar ligger idag runt 1 %, något större i storstäderna. För ekologiskt odlade grönsaker och potatis är marknadsandelen 2%. Morötter har störst marknadsandel av grönsakerna med 8%.

Försäljningen av ekologiskt odlade gula ärter har ökat kraftigt och även ekologiskt odlade bruna bönor finns på marknaden.

Medel till forskning, rådgivning, marknadsföring och kontroll

Skogs- och jordbrukets forskningsråd (SJFR) har en särskild kommitté, som skall precisera användningen av de medel som är avsatta för forskning inom ekologisk odling. budgetåren 1986/87–1990/91 anvisades totalt 16,3 miljoner kronor till forskning inom detta område. 1991/92 budgeterades 6 miljoner kronor och 1992/93 6,2 miljoner kronor till sådan forskning.

Rådgivningen till ekologiskt lantbruk stöds för närvarande med ca 5,5 miljoner kronor av statliga medel. Samtliga länsstyrelser har rådgivare med kunskap om ekologisk produktion. I syd- och mellansverige har Jordbruksverket tre regionalt placerade specialister på ekologiskt lantbruk. Inom ramen för Åtgärdsprogrammet för jordbruket i norra Sverige finns flera rådgivare inom ekologiskt lantbruk. Vid Lantbruksuniversitetet finns en statskonsulent specialiserad på ekologiskt lantbruk.

Ekologiska produkter behöver också marknadsföras. Jordbruksverket förfogar 1992/93 över 2 miljoner kronor, som satsas på stöd till marknadsfrämjande åtgärder.

Statligt stöd går också till de två svenska kontrollorganisationerna, KRAV och Svenska Demeterförbundet. Den senare kontrollerar enbart biodynamiskt odlade produkter.

I de här beskrivna verksamheterna forskning, rådgivning, marknadsföring och kontroll inom ekologiskt lantbruk ingår trädgårdsodling till viss del. Det är dock svårt att bryta ut och ange hur mycket som satsas specifikt på trädgårdsodling.

Omställningskommissionen föreslog i september 1992 att stödet till den ekologiska produktionen bör ökas med 10 miljoner kronor per år 1993/94 och 1994/95. Medlen skall användas till forskning och utveckling, marknadsföring och kontroll.

Omläggningsstöd

Våren 1989 infördes ett stöd till:

- * omläggning till alternativ/ekologisk odling,
- * fortsatt alternativ/ekologisk odling på arealer som redan hade lagts om till sådan.

Senast 1989 måste anmälan ha gjorts. Stödet är treårigt och gäller i princip endast prisreglerade grödor. Omläggningen skall vara varaktig. Omläggningsstödet gjorde att det ekologiska lantbruket ökade kraftigt. Eftersom trädgårdsproduktionen inte omfattas av prisreglering ökade inte den ekologiska trädgårdsproduktionen till följd av stödet.

13.3.2 Integrerad produktion

Ett för Sverige nytt begrepp har introducerats i landet de senaste åren, integrerad produktion, förkortat IP.

Definition

Integrerad produktion definieras som ett odlingssystem där:

- * ekologiskt riskfria metoder prioriteras,
- * användning av kemikalier och gödselmedel minimeras,
- * produkternas livsmedelssäkerhet prioriteras,
- * odlarens arbetsmiljö förbättras,
- * ett resurs-och energisnålt odlingssystem utvecklas.

Allmänt kan säga att *all* odling bör använda mindre miljöbelastande metoder och att svensk odling redan har kommit långt i denna riktning.

Odlingstekniken

I den integrerade produktionen kännetecknas odlingstekniken av att man:

- * minimerar användandet av kemiska bekämpningsmedel och prioriterar icke-kemiska bekämpningsmetoder
- * undviker jorderosion och jordpackning, som kan leda till växtnärläckage och skada markens mikroliv
- * använder minsta möjliga mängd gödselmedel och konstbevattning

- * tillämpar en växtföljd, som bibehåller markens bördighet, dess innehåll av organiskt material och mikroliv, samt minimerar behovet av handelsgödsel och bekämpning av ogräs, skadegörare och växtsjukdomar.

En förutsättning för integrerad produktion är att odlarna får en kvalificerad utbildning.

Något organiserat kontrollsystem finns ännu inte i Sverige. En väsentlig del för kontrollen är att odlaren måste föra noteringar om skötselåtgärder för varje gröda och omgång.

Fruktodling, köksväxtodling m.m.

Fruktodling är det område, där man i Sverige har kommit längst med IP. Där innebär integrerad produktion t.ex. planteringssystem där träden är låga, smala och öppna genom ett stort antal träd per ha och en riktig kombination av grundstam och sort. Dessa faktorer gör att användningen av kemiska bekämpningsmedel kan minska. Resistent sorter, välplanerad gödsling och ändamålsenlig beskärning är andra moment i den integrerade produktionen för frukt.

Integrerad produktion introduceras nu inom köksväxtodlingen även i vårt land. Odlingstekniken innefattar (enligt Regler för integrerad produktion av frilandsgrönsaker, fastställda av GRF:s IP-grupp) bl.a. välbalanserad och tillräcklig gödsling, ogräsbekämpning i första hand genom förebyggande och odlingstekniska åtgärder och fånggröda/grön-gödslingsgröda för att binda kvarvarande växtnäring efter avslutad skörd. Sorter som behöver minimal användning av kemikalier väljs.

Biologiska, genetiska och odlingstekniska metoder för bekämpning av skadedjur, sjukdomar och ogräs används framför kemiska metoder. Förebyggande åtgärder är att föredra och de innebär för köksväxtodlingens del friskt utsäde, friska plantor, jordtest etc. Skadedjur, sjukdomar och ogräs måste regelbundet övervakas för att eventuell kemisk bekämpning skall kunna minimeras.

Även inom köksväxtodling i växthus, krukväxtodling och bärodling arbetar man med att införa begreppet integrerad produktion i Sverige. Köksväxtodling under glas är det område av dessa där man har kommit längst. Redan tidigare använder man sig där allmänt i odlingarna av biologisk bekämpning av skadegörare.

14 Växtskydd, utsäde och kvalitet i EG-perspektiv

14.1 Växtskyddsbestämmelser

14.1.1 Nuläge i Sverige

Den svenska växtskyddslagstiftningen kom till för att förhindra införelse och spridning av växtskadegörare i Sverige. Karantänskadegörare är sådana allvarliga skadegörare, som enligt lag måste anmälas och bekämpas. Exempel på karantänskadegörare är päronpest, coloradoskalbagge, San José-sköldlus och potatiskräfta. Vid misstänkt förekomst av karantänskadegörare inventerar och vid behov bekämpar Statens jordbruksverk (SJV) växtinspektionen, den aktuella skadegöraren. I dag kontrolleras importen vid gränsen genom stickprov.

I Sverige har Jordbruksverket (tidigare Lantbruksstyrelsen) givit ut föreskrifter om kontroll av plantskoleväxter både avseende kvalitet och sundhet. Dessa obligatoriska bestämmelser har sin grund i förordning 1977:945 om plantskoleväxters sundhet, sortäkthet och kvalitet. Kontrollen i produktionen och såväl parti- som minuthandel utförs av Jordbruksverkets växtinspektion.

Förutom för vedartade plantskoleväxter finns för närvarande endast tvingande sundhetsbestämmelser för potatisutsäde, hallon- och jordgubbsplantor. För vissa i växtskyddslagstiftningen särskilt angivna sjukdomar, vilka räknas som karantänskadegörare, får bekämpning dessutom ske med stöd av växtskyddslagens tvingande bestämmelser.

14.1.2 Föreslagna förändringar i Sverige

Sverige har länge varit förskonat från flera allvarligare skadegörare, som förekommer inom EG-området. Trots aktiv bekämpning har dock päronpest återkommit under senare år i kustområdena i Skåne och södra Halland. Päronpest är en bakteriesjukdom, som angriper och orsakar betydande ekonomiska förluster för odlingen av fruktträden *Pyrus* (päronträd) och *Malus* (äppleträd) samt prydnadsväxterna *Crataegus* (hagtorn), *Cotoneaster* (Oxbär), *Pyracantha* (Eldtorn), *Chaenomeles* (Rosenkvitten), *Crataegomespilus* (Mispelhag-

torn), *Cydonia* (Kvitten), *Sorbus* (Rönn, Oxel) och *Stranvaesia* (Lagermispel). Från början var målsättningen att helt utrota päronpesten. Då detta har visat sig ej genomförbart har målsättningen på senare år varit att begränsa spridningen av sjukdomen. Detta har gjorts genom att ta bort drabbade och närliggande värdväxter. Ett försäljningsförbud för plantskolor inom drabbade områden skulle ha inneburit ett dråpslag för svensk plantskolenäring eftersom huvuddelen av plantskolorna är belägna inom eller i närheten av de områden där päronpest konstaterats. Den huvudsakliga avsättningen av produktionen sker dessutom i icke-drabbade områden.

Genom att päronpest nu kan anses vara etablerad i delar av landet och genom att målsättningen om utrotning uppgivits, bortfaller motivet för det sedan år 1975 tillämpade generella införselförbudet mot päronpestens värdväxter från områden där päronpesten förekommer. Ett bibehållande av importförbudet skulle av omvärlden kunna tolkas som ett i förhållande till internationella konventioner (GATT) omotiverat tekniskt handelshinder. Av denna anledning diskuteras inom Jordbruksverket ett möjligt datum för avskaffande av nämnda importförbud för prydnadsväxter och fruktträd. En viss omställningstid från det att ett beslut fattas tills dess beslutet kan verkställas är sannolik eftersom det för dessa produkter rör sig om lång produktionstid (i snitt 3,5–4 år). Trädgårdsnäringens Riksförbund (TRF) har uttryckt förståelse för att dessa liksom andra svenska växtskyddsbestämmelser behöver ändras till följd av internationella avtal (GATT m.m.) och ett EG-inträde. TRF anser dock att omställningsperioden bör vara väl tilltagen med hänsyn till plantskolebranschens behov av långsiktig planering. Ett borttagande av införselförbudet innebär kraftigt ökad importkonkurrens för framför allt den svenska plantskolenäringen, eftersom den svenska odlingen har byggts upp utifrån och baserats på den marknadssituation som följt av frånvaron av importmöjligheter från viktigare konkurrentländer som t ex Danmark, Nederländerna och Tyskland där päronpest förekommer.

Det kan i sammanhanget erinras om att päronpestvärdväxter utgör uppskattningsvis 25 % av den svenska plantskoleodlingen. Flera företag är också numera helt specialiserade på fruktträdsproduktion.

Harmonisering av växtskyddsbestämmelser diskuterades länge i förhandlingarna om ett EES-avtal. EG har dock ännu inte beslutat om de nya regler, som måste till med tanke på att den gränsfria inre markna-

den innebär ett avskaffande av den fysiska gränskontrollen vid EG:s inre gränser.

I EES-avtalet finns en avsiktsdeklaration, som innebär att EG-kommissionen kommer att konsultera EFTA-staterna i samband med att man framlägger lagstiftningsförslag inför Ministerrådet. Det förutsätts också i avtalet att EFTA-staterna kommer att kunna ansluta sig till åtminstone huvuddelen av denna lagstiftning. Genom denna utvecklingsklausul är det sannolikt att åtminstone huvuddelen av EG:s kommande lagstiftning på växtskyddsområdet kommer att omfatta även Sverige redan *före* ett EG-inträde.

Den till en del kvarstående osäkerheten om vilka växtskyddsbestämmelser, som EG kommer att enas om, liksom osäkerheten om tidsperspektivet för ett genomförande innebär att det svenska förberedelsearbetet försvåras. På grund av lång produktionstid och kapitalintensiva produktionsmetoder krävs lång framförhållning. Jordbruksverket arbetar aktivt med att bygga upp ett kontrollsystem för i första hand småplantsodlingen eftersom det är högst sannolikt att småplantsodlingen kommer att omfattas av EG:s framtida produktionskontroll. Under de senaste åren har en frivillig småplantskontroll provats ut i Skåne. Småplantskontrollen, som så småningom skall omfatta småplantor av alla kulturer av större ekonomiskt värde för svensk trädgårdsodling, kommer sannolikt att bli obligatorisk. Den frivilliga kontrollen kommer att bestå under den tid gränskontrollen mot EG upprätthålls. Därefter måste en obligatorisk kontroll, likvärdig med den i EG, införas. Det finns sedan länge ett certifieringssystem i drift för produktion av och handel med potatis, jordgubbs- och hallonplantor och ett motsvarande system är under uppbyggnad för fruktträd.

Även inom det nordiska samarbetet pågår arbete med att utarbeta ett förslag till ett gemensamt certifieringssystem för friska fruktträd och prydnadsväxter, ett arbete som följs med stort intresse både från den europeiska växtskyddsorganisationen (EPPO) och EG-kommissionen.

Beträffande GATT-förhandlingarna torde ett eventuellt avtal inom ramen för Uruguay-rundan inte innebära något behov av förändrade växtskyddsbestämmelser i EG eller Sverige.

14.1.3 EG:s växtskyddsbestämmelser

För handeln inom Gemenskapen behöver EG övergå till en växtskyddspolitik utan omfattande fysiska gränskontroller.

Det nuvarande regelverket är helt och hållet inriktat på handeln mellan medlemsstaterna och med tredje land. Handeln inom varje medlemsland är däremot inte reglerad på EG-nivå. Vad man i harmoniseringen hittills har uppnått är en standardisering av en rad listor av skadegörare samt en reduktion av antalet importförbjudna varor i handeln mellan medlemsstaterna. Vidare har man avskaffat den systematiska gränskontrollen, så att högst en tredjedel av importvarorna kontrolleras fysiskt.

Den nya, ännu ej beslutade, strategin på växtskyddsområdet innebär dock att för inom Gemenskapen producerade växter skall lika regler gälla både för handel inom och mellan Gemenskapsländerna. Detta sker praktiskt genom att sundhetscertifikatet som åtföljer sändningen ersätts av ett växtpass, som fästs på produkten som kan vara småplantor, plantskoleprodukter eller potatisutsäde men däremot inte andra färdigvaror än citrusfrukt. Märkningen sker genom en etikett på växten, buntens, kartongen e.d. Detta pass skall sedan åtfölja materialet vid alla förflyttningar. Genom att etablera ett system med officiella kontroller i försäljningsledet skall man försäkra sig om att Gemenskapens växtskyddsregler tillämpas lika vid genomförandet av den inre marknaden.

För produkter, som härstammar från ett land utanför Gemenskapen, övervägs produktionsplatskontroll utförda av EG-inspektörer och där så ej är möjligt en noggrann kontroll i samband med själva införseln till Gemenskapen.

Vidare diskuteras inom EG möjligheten av tillskapande av s.k. skyddade zoner, fria från vissa växtskadegörare. Tanken är här att låta det regionala sundhetsläget, snarare än nationsgränserna, bli avgörande för växtskyddskontrollen.

Den nya strategin innefattar även regler för hur exportländer kan bli ersättningsskyldiga för bekämpningskostnader i mottagarländerna om sjukdomar sprids genom att föreskrivna kontrollåtgärder ej genomförts. Ambitionen är att de nya reglerna senast träder i kraft vid tidpunkten för genomförandet av den gränsfria EG-marknaden.

14.1.4 Konsekvenser för Sverige av ett EG-inträde

I det följande diskuteras sannolika konsekvenser på växtskyddsområdet av en svensk anpassning till EG:s framtida bestämmelser oavsett om detta sker först vid ett svenskt EG-medlemskap eller tidigare genom EES-avtalets utvecklingsklausul. Andra för den svenska marknadsbildningen viktiga faktorer, framför allt tullskyddet, avvecklas dock gentemot EG först vid ett svenskt EG-inträde. Effekterna av det övertagande av EG:s kommande lagstiftning på växtskyddsområdet, som kan förutses före EG-medlemskapet, begränsas starkt av dessa faktorer.

För att upprätthålla växtskyddsnivån även efter förverkligandet av den gränsfria marknaden den 1 januari 1993 utförs fortsättningsvis kontrollen vid produktionsplatsen i stället för som nu vid gränsstationen. Denna kontroll övervakas av en för EG gemensam kontrollorganisation benämnd Inspektoratet.

Det nuvarande sundhetscertifikatet ersätts av ett växtpass, som fästes på produkten och som utgör garanti inte bara för produktens sundhet utan även för dess ursprung och produktionsmetod.

För att riskprodukter ej skall kunna införas till vissa skyddszoner kan passet ha begränsad giltighet.

Den från konkurrenssynpunkt kanske största förändringen vid ett EG-medlemskap är att samtliga generella importförbud bortfaller gentemot EG-länderna.

Det kan i detta sammanhang också erinras om att den absoluta merparten av Sveriges import av trädgårdsprodukter i allmänhet och plantskoleväxter i synnerhet kommer från Gemenskapens medlemsstater. Värdemässigt svarar EG-länderna för 75 % av den totala importen av produkter belagda med krav på sundhetscertifikat.

Å andra sidan har en ökad importkonkurrens redan blivit följden av successiva lättnader avseende import av värdväxter för San José-sköldlusen och produktionsplatskontroll i exportlandet genom bilaterala avtal med Israel, Danmark och Nederländerna samt Italien. Vid ett EG-inträde bortfaller i och för sig importförbudet på krysanterium gentemot EG-länder. Detta torde dock helt sakna betydelse, eftersom Sverige redan ingått avtal som möjliggör import från de viktigaste leverantörländerna inom EG.

En anpassning till EG:s växtskyddsstrategi innebär vid svenskt EG-inträde alltså slopad gränskontroll av produkter från Gemenskapen

men också utökad kontroll av produkter från tredje land vid den gränsen. Omfattningen av denna yttre gränskontroll minskar om Finland och Norge inträder i EG vid samma tidpunkt som Sverige.

14.2 Utsäde

I Sverige är det tillåtet med grannhandel, dvs. när en odlare vid enstaka överlåtelse utan offentligt utbud säljer utsäde till annan odlare på orten. Grannhandel med utsäde är vanligast för potatisutsäde. Utsädes-systemet för potatis är under revision inom EG. EG:s nuvarande förbud mot grannhandel kommer troligtvis att bestå och kommer då att innebära en väsentlig skärpning för svensk del. Detta torde medföra ett behov av kraftig utbyggnad av svensk utsädesproduktion alternativt kraftigt ökad import av utsädespotatis vid EG-inträdet. Sveriges Potatishandlares Riksförbund har framfört önskemål om att svensk odling snarast skall få tillgång till alla de sorter, som finns ute i Europa, företrädesvis genom svensk anslutning till EG:s gemensamma sortlista.

EES-avtalet innebär att Sverige kommer att anpassa utsädeslagstiftningen till de regler, som gäller enligt EG:s direktiv på utsädesområdet. Den gemensamma sortlistan för lantbruksväxter skall enligt EES-avtalet vara utarbetad av EG- och EFTA-staterna senast den 31 december 1995. För köksväxter finns dock en särskild sortlista. Sorterna på denna lista får användas i svensk odling redan från den 1 januari 1993.

Nytt till följd av EES-avtalet är att köksväxtutsäde av de arter som anges i EG-direktiv 70/458 måste vara statsplomberat (certifierat) för att få försäljas på EES-marknaden. Tidigare har enbart kvalitetsdeklaration krävts i Sverige. Effekten härav torde vara begränsad, eftersom huvuddelen av det köksväxtutsäde, som används i svensk odling, redan i dagsläget importeras från EG-länderna. Kravet på införseltillstånd för köksväxtfrö kommer att tas bort i samband med EES-avtalets ikraftträdande. Detta innebär dock endast viss administrativ förenkling.

De bestämmelser i EG:s direktiv på utsädesområdet, som rör relationer med tredje land, omfattas inte av EES-avtalet. Sverige kan utan större svårigheter redan nu harmonisera till EG:s bestämmelser och

enbart tillåta import av utsäde från länder vars utsädesproduktion godkänts av EG.

14.3 Kvalitetsbestämmelser

14.3.1 Nuläge i Sverige

Som framgått av växtskyddsavsnittet finns i Sverige tvingande kvalitetsnormer enbart inom plantskoleområdet.

På fruktområdet finns kvalitetsregler i form av en frivillig kvalitetsgaranti för äpple och päron som säljs av företag registrerade hos Svenska Frukthandeln. Reglerna är fastställda av Jordbruksverket och tillämpas främst av packerier och grossister. Det finns inga skyldigheter att ange kvalitetsklass i butik.

Svenska Grönsaksfrämjandet har utarbetat frivilliga kvalitets- och sorteringsregler för grönsaker avsedda för färskvarumarknaden. Dessa frivilliga kvalitetsregler tillämpas allmänt av trädgårdsnäringens ekonomiska föreningar och av handeln.

Svenska Blomsterfrämjandet har utarbetat vissa kvalitetsregler som kan sägas ligga till grund för de regler, som tillämpas av blomstergrossister och av trädgårdsnäringens ekonomiska föreningar. Reglerna tillämpas dock inte lika konsekvent och direkt som på grönsaksområdet.

14.3.2 Nuläge i EG

EG:s kvalitetsregler syftar till att tillgodose konsumentintresset av kvalitetsprodukter, hålla sämre kvalitet borta från EG-marknaden, förbättra odlarnas lönsamhet samt underlätta förutsättningarna för handel och ömsesidig konkurrens. De fyller också en viktig roll i marknadsregleringen.

Tio fruktslag och dubbelt så många grönsaker omfattas av EG:s gemensamma kvalitetsbestämmelser. Reglerna är obligatoriska så till vida att de är tillämpliga vid försäljning av färskvaror som levereras till konsumtion i alla led från producent till detaljist. Produkterna får endast importeras och exporteras om kvalitetsreglerna är uppfyllda. Kvalitetsreglerna gäller ej när det är fråga om gårdsförsäljning direkt till konsument eller vid leveranser till livsmedelsindustrin.

Enligt kvalitetsnormerna är produkterna normalt uppdelade i kvaliteterna Extra, I och II. För vissa produkter finns också en kvalitetsklass III men denna klass används bara under särskilda omständigheter vid dåliga skördeår då dessa varor är nödvändiga för att täcka konsumtionsbehovet inom EG. Förutom kvalitetsindelningen omfattar reglerna också storlekssortering, packning, beskrivning och märkning.

Kvalitetsreglerna har stor betydelse då de är direkt avhängiga till möjligheterna för återköp liksom att erhålla exportbidrag. Vidare är referenspriset vid import kopplat till kvalitetsregler.

Tabell 14.1

Kvalitetsnormer finns för närvarande för följande produkter:

Frukt	Grönsaker	Grönsaker
Äpplen	Kronärtskockor	Gurka
Aprikoser	Sparris	Vitlök
Körsbär	Auberginer	Purjolök
Vissa citrusfrukter	Vissa bönor	Cikoriarot (witloof)
Persikor, Nektariner	Brysselkål	Isbergssallat, endiver
Päron	Morötter	Ärtor
Plommon	Blomkål	Vanlig lök- och
Jordgubbar	Savoykål	Bavarialök
Vindruvor	Selleri	Spent
Kiwifrukt	Huvudkål (bl.a. vit- och rödkål)	Paprika
	Zucchini	Tomat

Källa: CAP Monitor

För en detaljerad beskrivning av kvalitetsnormerna för gurka, tomat, blomkål och äpplen hänvisas till bilaga 2 i JN/LBS rapportserie 1991:7

14.3.3 Konsekvenser för Sverige av ett EG-inträde

De kvalitetsregler, som i dag finns inom EG, kommer inte att ha någon negativ påverkan på den svenska trädgårdsnärings konkurrenskraft. Möjligen kan bestämmelserna för storleken på frukt innebära att vissa svenska sorter kan få svårt att hävda sig. EG:s regler baseras på storfallande och övriga sorter. Indelningen i dessa grupper kan bli avgörande för odlingens möjligheter att producera frukt som går att sortera som högsta kvalitet. Eftersom svensk odling ej är ex-

portinriktad torde det dock föreligga relativt goda möjligheter att från svensk sida vid en anslutning eller i det reguljära EG-arbetet påverka kvalitetsbestämmelserna.

Även om EG:s nuvarande kvalitetsnormer ej torde medföra några större anpassningssvårigheter för svensk odling kan avslutningsvis också vissa administrativa aspekter beröras kort.

Ett EG-inträde innebär för Sveriges vidkommande en övergång från väl fungerande frivilliga kvalitetsregler till ett tvingande system, där reglema fastställs på EG-nivå. Deltagande i besluten om nya och förändrade kvalitetsnormer men framför allt kontrollen av dessa torde medföra ökad svensk administration.

Medlemsstaterna har visserligen hela ansvaret för att kvalitetsnormerna efterlevs men mycket av detta kontrollarbete sker i nära samarbete med importörer och s.k. producentorganisationer.

15 Skördeskadeskydd

15.1 Bakgrund

På jordbrukets område tillkom år 1961 ett permanent skördeskadeskydd för jordbruksprisreglerade grödor, dvs. spannmål, vallskörd, potatis, oljeväxter och sockerbetar (prop. 1961:94, JoU22, rskr. 1961:267). Detta s.k. permanenta skördeskadeskydd ersatte ett system med kompensation genom prishöjningar samt stödlån och bidrag (behovsprövade och icke behovsprövade) som prövades årligen av riksdagen. På trädgårdsnäringens område har motsvarande möjligheter till ersättning vid skördeföruster inte funnits.

I samband med att skördeskadeskyddet infördes för jordbruket, prövades även om det borde utvidgas till att omfatta köksväxter och andra specialgrödor. Riksdagen fann dock att en sådan utvidgning inte var möjlig bl.a. med hänsyn till bristfällig skördestatistik. Riksdagen utgick dock från att en utvidgning skulle komma att ske så snart tekniska förutsättningar förelåg. I avvaktan på detta skulle till trädgårdsodlare liksom tidigare behovsprövade kontantbidrag betalas ut under anslaget Bidrag vid förlust på grund av naturkatastrof m.m. Detta anslag slopades emellertid fr.o.m. budgetåret 1984/85 samtidigt som möjligheter till ersättning till följd av naturolycka infördes. Med naturolycka avses rena naturföreteelser som t.ex. åsknedslag, jordskred, jordras, stormar, hagel, översvämningar och snötryck.

I samband med att riksdagen prövade frågan om ersättning till följd av naturolyckor (prop. 1983/84:6, BoU6, rskr. 1983/84:41) berördes också skyddet för trädgårdsgrödor. I propositionen anfördes följande: "Vad gäller skador på grödor anser jag, efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet, att frågan om ersättning vid sådan skada bör prövas sedan pågående arbete rörande skördeskadeskyddets utformning har slutförts. De möjligheter till ersättning av statsmedel som hittills har funnits vid skada på trädgårdsgrödor bör därför behållas tills vidare. Detta innebär att riktlinjerna för det nuvarande naturkatastrofanslaget bör tillämpas vid sådana skador. Medel får, som jag tidigare har anfört, begäras särskilt av riksdagen eller tas från anslaget Oförutsedda utgifter."

Riksdagen lämnade hösten 1986 motsvarande svar på en motion om skördeskadeskyddet för trädgårdsnäringen (motion 1985/86:Jo260, JoU1986/87:1).

Skador på trädgårdsgörödoer kan således fortfarande ersättas efter riktlinjerna för det tidigare naturkatastrofanlaget. Ersättningen beviljas av regeringen efter prövning i varje enskilt fall.

Under perioden 1985–juni 1991 inkom 73 ansökningar. I 21 ärenden lämnades sammanlagt 2 578 000 kronor i ersättning, varav det högsta beloppet var 400 000 och det lägsta 25 000 kronor. Under budgetåret 1991/92 inkom 13 ansökningar, vilka ännu inte har avgjorts.

15.2 Lantbrukets skördeskadeskydd

Fr.o.m. odlingssäsongen 1988 har Lantbrukarnas riksförbund (LRF) övertagit huvudmannaskapet för skyddet genom Stiftelsen Lantbrukarnas skördeskadeskydd, som arbetar under benämningen Skördeskadeskyddet. Samtidigt ändrades också ersättningsreglerna. Ersättning utgår numera endast vid totalskador av aktuell gröda. Som totalskador räknas obärgade arealer, arealer där skörden varit av så låg kvalitet att den måste kasseras samt arealer som inte kunnat sås på grund av dålig väderlek. Skyddet omfattar alla lantbrukare som har mer än 5 ha åker.

Ersättning utgår endast i de områden i landet där totalskada förekommer mera allmänt s.k. skadeområden. Dessa områden fastställs varje år av Skördeskadeskyddet på grundval av skördesituationen och väderläget. Endast de jordbrukare som har drabbats av totalskador i ett skadeområde är berättigade till ersättning. För att kunna få ersättning krävs också att jordbrukaren ska ha lämnat de årliga uppgifterna till lantbruksregistret samt ha gjort vad som är möjligt för att så och skörda.

Länsstyrelserna informerar Skördeskadeskyddet om skördesituationen i varje län. Dessa uppgifter ligger sedan till grund för bestämningen av eventuella skadeområden. När ett skadeområde har fastställts, sänder Skördeskadeskyddet ut ansökningsblanketter till länsstyrelsen i det aktuella området. Därifrån kan den enskilde jordbrukaren i sin tur rekvidrera ansökningsblanketter. Länsstyrelsen har dessutom till uppgift att kontrollera ansökningarna och att utföra vissa fältkonroller.

Den skördeskadeersättning som en drabbad jordbrukare kan erhålla, framräknas på så sätt att normskördevärdet av skadan minskas med en självrisk på 20 % av jordbruksföretagets totala normskördevärde. Normskördevärdet är normskörden multiplicerad med grödans pris i handel under november månad det aktuella året. Värdet av vallskörden beräknas på ett särskilt sätt och de grödor där normskörden inte kan räknas fram representeras av andra grödor vid ersättningsberäkningarna. För obärgade arealer minskas ersättningen med bärgningskostnaderna och för osådda arealer görs en speciell beräkning.

15.3 Skördeskadeutredningen

I februari 1989 tillkallade jordbruksministern en särskild utredare med uppdrag att bl.a. se över behovet av och formen för skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. Utgångspunkten för översynen skulle vara att både det finansiella och administrativa ansvaret för ett eventuellt skördeskadeskydd skulle åvila näringen. Utredningen om skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen m.m. (skördeskadeutredningen) avgav sitt slutbetänkande (SOU 1989:87) i september 1989. Av detta framgår att skördeskadeutredningen genom kontakter med olika försäkringsbolag hade undersökt möjligheten att tillskapa ett skördeskadeskydd byggt på en försäkringsmodell. Enligt skördeskadeutredningens mening innebär en sådan modell alltför många nackdelar, varför utredningen inte ville förorda ett försäkringsalternativ. Skördeskadeutredningen föreslog i stället att ett skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen skulle utformas på ett liknade sätt som för lantbruket med samma användning av totalskadebegreppet och skadeområdesbildningen. Administrationen av de två skydden föreslogs kunna ske inom samma organisation. Det formella ansvaret för verksamheten borde dock ligga hos skilda juridiska personer och även finansieringen av verksamheterna borde vara åtskilda.

Finansiering av skördeskadeskyddet för trädgårdsnäringen föreslogs ske genom att en fond på 30 miljoner kronor byggdes upp under 10 år. Ca 3 miljoner kronor per år skulle avsättas under en 10-årsperiod för detta ändamål. Skördeskadeutredningen ansåg att det i första hand är prisregleringsavgifter på de handelsgödsel- och bekämpningsmedelsavgifter, som varje år återförs till trädgårdsnäringen, vilka bör

utnyttjas för detta. Trädgårdsnäringens Riksförbund (TRF) föreslogs bli huvudman för såväl skyddet som fonden.

Ett skördeskadeskydd borde enligt skördeskadeutredningens mening omfatta skador som är direkt betingade av otjänlig väderlek och då endast skador på köksväxter, frukt, bär och prydnadsväxter på fri-land. Skador, som borde komma i fråga, var bl.a. utvintringsskador och vissa regnskador. Däremot borde torkskador och skador av växtskadegörare inte vara berättigade till ersättning. Skador, som med dessa utgångspunkter kunde komma i fråga för ersättning, torde i praktiken begränsas till utvintrings-, frost- och regnskador.

För att på detta sätt utvidga skördeskadeskyddet krävs att lanbruksregistret byggs ut till att omfatta flera uppgifter. Vidare måste någon form av skattning av normskördar för olika områden ske eftersom det saknas i dagsläget. Historiska genomsnittstal bör kunna användas för detta ändamål. Priser kan skattas i efterhand genom att prisstatistik från olika ekonomiska försäljningsföreningar tillhandahålls.

Skördeskadeutredningens förslag har ännu inte genomförts främst på grund av att de prisregleringsavgifter, som skulle anslås för fonduppbyggnad, redan var in-tecknade för annan angelägen användning och att man från näringens sida inte har ansett sig kunna gå med på den för fonduppbyggnaden nödvändiga omprioriteringen av medlen.

15.4 Skördeskadeskydd inom EG

Inom EG betalar Gemenskapen inte ut något skördeskadeskydd till trädgårdsnäringen. Däremot kan medlemsländerna inom ramen för Rom-fördraget betala ut dylikt stöd. Naturkatastrofhjälp är förenligt med Gemenskapens regler. Skadan måste dock vara minst 30 % eller i eftersatta regioner 20 %. Det statliga stödet till försäkringar, som helt täcker förluster vid naturkatastrofer, får vara högst 80 % av premierna. I statliga program, som uppmuntrar till att ta försäkringar som täcker "väderrisker" och som inte kan klassificeras som naturkatastrofer, får subventioner högst uppgå till 30 % av premierna. Sådana subventioner skall successivt minska och får utgå under högst 10 år.

Alla EG:s medlemsländer har arrangemang för att hjälpa jordbrukare inkl. trädgårdsodlare som utsätts för naturkatastrofer. I några länder sker detta inom ramen för förberedda program med tillhörande

fonder, medan det i andra länder anvisas speciella medel från statsbudgeten för aktuella skador.

De försäkringar eller andra system mot skördeskador som finns i olika EG-länder är inte utformade efter gemensamma principer. Uppenbara olikheter förekommer i hur systemen administreras, vilka risker som täcks, ersättningsnivåer, finansieringsformer m.m. Utifrån de regler som tillämpas för ersättning har EG-länderna indelats i två huvudgrupper. I den ena sköts systemet huvudsakligen av privata försäkringsbolag (Danmark, Irland, Tyskland, Nederländerna och Storbritannien). Den andra gruppen fungerar med ett betydande statsstöd (Spanien, Frankrike, Grekland, Italien, Luxemburg och Portugal). Stödet är störst i de sydligaste länderna.

16 Trädgårdsföretagens struktur

Med trädgårdsföretag avses vanligen företag som yrkesmässigt producerar trädgårdsprodukter. Trädgårdsproduktionen bedrivs emellertid ofta i kombination med annan verksamhet. I synnerhet trädgårdsodlingen på friland är ofta kombinerad med jordbruksproduktion. Trädgårdsproduktionen är inte sällan också kombinerad med handel. I en traditionell handelsträdgård kombineras den egna trädgårdsproduktionen med försäljning direkt till konsument av såväl den egna produktionen som av inköpta produkter och förnödenheter. En liknande kombination av produktion och handel har mindre plantskolor och garden-centers.

16.1 Växthusföretag

Under 1980-talet har den totala växthusytan i landet minskat medan medelarealen per företag har ökat från 1900 m² år 1981 till 2250 m² år 1990.

Växthusen av glas svarade för 90 % av den totala växthusytan år 1990. Uppvärmda växthus utgör den dominerande delen av landets växthusareal, 88 % år 1987. Det är i stor utsträckning äldre växthus, som saknar uppvärmning. Hela 63 % av de uppvärmda växthusen är över 20 år gamla. De yngre uppvärmda husen är till större delen enkla plasthus.

Växthusen med uppvärmning hade år 1987 följande fördelning efter täckningsmaterial:

	Yta, m ²	Andel, %
Flerskiktat material	382 344	13
En- och flerskiktat material	827 162	27
Enkelglas	1 655 417	54
Plast	176 633	6
Summa	3 041 556	100

Flerskiktat material började användas i stor omfattning först omkring år 1980 i samband med de kraftiga energiprishöjningarna. Därför är en stor del av växthusen med flerskiktat material relativt nya.

Åldersfördelningen för växthusen med uppvärmning var år 1987 följande:

	-5 år	5-9 år	10-19 år	20 år-	Summa
Växthusyta, m ²	675 176	509 051	891 985	965 344	3 041 566
Andel, %	22	17	29	32	100

Den ekonomiska livslängden för växthus brukar anses vara 20-25 år. Det faktum att en tredjedel av växthusytan var över 20 år gammal, visar att förnyelsetakten inte har varit tillfredsställande. Många växthus är gamla och oekonomiska bl.a. vad gäller arbetseffektivitet och energiåtgång. En hel del gamla växthus har dock byggts om och förbättrats. Åldersfördelningen har också förbättrats jämfört med förhållandena under 1970-talet, då över 40 % av växthusytan var över 20 år.

Förbättringen har skett genom en omfattande nybyggnation, framför allt under början och mitten av 1980-talet. Förnyelsen framtvingsades av de kraftiga höjningarna av energipriser och lönekostnader.

Nybyggnationen efter 1987 har minskat kraftigt. Detta torde främst bero på den försämrade lönsamheten i näringen.

Av den totala växthusytan utgörs 20 % av blockhus av venlotyp. Dessa utgör en stor andel av den nybyggnation som har gjorts under 1980-talet i sydligaste Sverige. Denna växthustyp har främst använts för grönsaksodling men har under senare år i allt större utsträckning även byggts för krukväxtodling. Vid byggnation av stora ytor blir blockhus billigare än fristående hus.

Under de senaste åren torde en ökning av byggnationen av enkla båghus med täckning av plastfolie ha skett. Dessa används oftast för säsongsmässig odling.

16.1.1 Köksväxtodling under glas

Köksväxtodlingen i växthus domineras helt av tomat och gurka. Därutöver odlas främst sallat och melon i växthus. Antalet företag, som odlar köksväxter under glas, uppgår till 566. Odlingen sker på en yta av 1 774 000 m².

Tomat och gurka

Tomat- och gurkodlingen sker i stor utsträckning i stora specialiserade företag med relativt nya växthus av venlotyp. Över 60 % av *produktionen* kommer från företag med mer än 5 000 m². Ett stort *antal* gurk- och tomatodlare har dock små arealer. I dessa små företag drivs odlingen oftast i kombination med odlingar av andra grönsaker eller prydnadsväxter. I de odlingarna har man oftast sämre växthus och därför kortare kulturtid. Skörden per arealenhet blir därför lägre. Således svarade 44 % av antalet tomatodlare för endast 4 % av produktionen år 1990.

De stora tomat- och gurkodlingarna har god teknisk standard. För att klara konkurrensen med importen krävs dock en fortsatt rationalisering. Arbetsåtgången i svenska odlingar är betydligt högre än i nederländska. Ekonomin i möjliga rationaliseringsåtgärder är ofta beroende på anläggningens storlek. Även de större svenska odlingarna är små jämfört med de flesta nederländska. Om den svenska odlingen ska kunna bibehållas eller stärkas genom arbetsbesparande teknisk utrustning, krävs därför i många fall en ökning av anläggningarnas storlek.

Arbetsbehovet i odlingarna är säsongsmässigt mycket varierande med en topp under våren och sommaren medan arbetsbehovet under november – januari är mycket lågt. Detta är ett stort problem, eftersom odlingarna är beroende av säsongsanställd personal och det då är svårt att behålla kvalificerad arbetskraft.

Energikostnaden är också en av de största produktionskostnaderna i gurk- och tomatodling. Odlingens konkurrensförmåga är därför känslig för ändringar i bränslekostnaden, som påverkas av beskattningens utformning. Energipriserna är betydligt högre i Sverige än i Nederländerna.

Tomat- och gurkodlingen är en betydande del av svensk trädgårdsnäring. Dess konkurrenskraft och utvecklingsmöjligheter är beroende av fortsatt hög rationaliseringstakt. Produktionskostnaderna i Sverige kan inte pressas ned till nederländsk nivå. För att få ut ett pris på produkterna, som täcker merkostnaderna, krävs en samordnad och effektiv marknadsföring.

Sallat

Sallatsodling i växthus förekommer i viss utsträckning i kombination med annan odling i mindre företag. Produktionen kommer emellertid huvudsakligen från ett fåtal stora specialiserade anläggningar, som i huvudsak producerar kruksallat. Genom dessa företags utveckling har sallatsproduktionen ökat, medan antalet odlare har minskat mycket starkt.

Övriga köksväxter

Odlingen av övriga grönsaker i växthus sker till stor del i mindre anläggningar och i kombination med annan produktion för lokal försäljning. Dessa företag kan ofta ta ut ett merpris för produkterna jämfört med grossistpriserna och är därför inte så känsliga för importkonkurrens.

EG-inträde

Ett borttagande av det svenska gränsskyddet vid ett EG-inträde skärper konkurrenssituationen ytterligare. För att klara konkurrensen och pressa produktionskostnaderna måste odlingsföretagens storlek öka så att effektivaste teknik kan användas. Arbetseffektiviteten måste ökas, vilket fordrar en kritisk granskning av hela produktionstekniken. Rationaliseringen måste ske i nära samarbete med en marknadsorganisation och avse även marknadsföringen och distributionen.

16.1.2 Krukväxtodling

Odlingen av krukväxter i växthus omfattade 1 166 749 m² vid 683 företag enligt SCB:s "Rapporter från lantbrukets företagsregister 1990" (J 10 SM 9102). Av dessa företag hade 38 % en växthusyta om högst 1 000 m² och är oftast traditionella handelsträdgårdar med blandad produktion och försäljning.

Krukväxtodlingen är jämnare fördelad i landet än grönsaksodlingen och bedrivs under mer varierade förutsättningar, när det gäller växthusens standard och utrustning. Rationell krukväxtodling kräver mer kapital för inredning och utrustning jämfört med köksväxtodling och

arbetsbehovet är också betydligt större per ytenhet. Det krävs därför inte så stora växthusytor i ett familjeföretag med krukväxter jämfört med köksväxtodling för att tillräcklig sysselsättning och inkomst ska erhållas.

Krukväxtodlingen bedrivs ofta även under stor del av vintern. Därför har man i stor utsträckning vidtagit energibesparande åtgärder i krukväxthusen. Täckningsmaterial med flera skikt används uteslutande för krukväxtodling. Rörliga energibesparande vävar installeras också i huvudsak för krukväxtodling men används även i snittblomsterodling och gurkodling. Även rullbord och assimilationsbelysning finns i en stor del av krukväxtodlingen.

De större och specialiserade krukväxtföretagen är således oftast väl utrustade. Kapital- och arbetskostnaderna är emellertid höga. I jämförelse med konkurrentländerna Danmark och Nederländerna är de svenska odlingarna små och kan därför inte utnyttja den arbets- och kostnadsbesparande teknik som de stora och exportinriktade företagen i dessa länder har. I synnerhet för de skånska producenterna har lönsamheten försämrats under senare år på grund av importkonkurrensen.

De mindre företagen med blandad produktion och lokal försäljning är inte så känsliga för importkonkurrensen. En fortsatt minskning av antalet av dessa företag kan dock förväntas.

Dessa företag kan anpassa sig genom att köpa in allt större del av sortimentet och minska den egna produktionen.

De större företagens utvecklingsmöjligheter är beroende av produktionsmetoder, som är kapital-, arbets- och energibesparande. Utvecklingen är också starkt beroende av marknadsföringen.

EG-inträde

Vid ett EG-inträde bortfaller tullskyddet (värdetull om 8 %) och pris-konkurrensen ifrån främst Danmark blir hårdare. På vissa produkter som produceras i stor skala och till låga kostnader kan den svenska odlingen inte konkurrera. En ändring av produktsortimentet blir därför en nödvändig del i anpassningen. Strukturrationaliseringen av produktionsföretagen kommer att fortsätta, vilket innebär större odlingsytor men arbetsbesparande teknik och intensivare utnyttjande av an-

läggningarna. Denna utveckling måste ske i nära samverkan med marknadsorganisationer.

16.1.3 Snittblommor i växthus

Odlingen av snittblommor i växthus minskade kraftigt under 1970-talet. Snittblomsterodlingen har därefter ytterligare halverats under 1980-talet. Den kvarvarande odlingen är fördelad på ett stort antal företag med liten produktion, oftast säsongsmässig och för lokal försäljning. Sammanlagt odlas snittblommor bara på 309 000 m². År 1990 svarade 25 företag med över 5 000 m² vardera för hela 70% av produktion. Dessa företag är främst belägna i storstadsområdena. Odlingen av främst rosor i de specialiserade företagen har nu stabiliserats och kan förväntas bibehållas vid nuvarande konkurrensförhållanden.

16.2 Frilandsföretag

När det gäller frilandsodling (köksväxter, frukt, bär, plantskoleväxter och snittblommor) är det framför allt köksväxt- och bärodlingen, som är produktionsgrenar i jordbruksföretag. Flertalet av produkterna är mycket arbetskrävande eftersom de skördas för hand. Endast vid mekaniserad skörd av t.ex. matlök, morötter och rödbetor är arbetsbehovet i samma storleksordning som för jordbruksgrödor.

16.2.1 Köksväxter på friland

Köksväxtodlingen på friland omfattar ett stort antal produkter med varierande odlingsteknik och resurskrav. Det totala antalet företag med köksväxtodling på friland uppgår till 1 825 stycken exkl. odlare av konservärtor. Företagen är av mycket varierande storlek och struktur.

Kontraktsodlingen till konservindustrin av konservärtor, spenat, morötter och rödbetor liksom odlingen av lök sker vid jordbruksföretag. Dessa växtslag omfattar stora arealer både totalt och vid varje företag. Skörden är mekaniserad.

Bladgrönsakerna som kål och sallat skördas för hand, vilket kräver en stor arbetsinsats (200 – 500 timmar per ha). Produktionen sker vid specialiserade företag, som använder sig av tillfälligt anställd arbetskraft. Tillgången på arbetskraft är en begränsande faktor för dessa arbetskrävande kulturer.

En utvecklingsväg för en mindre del av köksväxtodlingen är lokal försäljning genom bl.a. gårdsbutiker och självplock. De ofta högre produktionskostnaderna i en liten odling kan kompenseras av ett högre produktpris.

De stora specialiserade odlingsföretagens effektivitet står sig väl i jämförelse med konkurrentländernas. Dessa företag kommer troligen att svara för en allt större andel av den svenska produktionen. Om konkurrensen får ske på lika villkor kan även produktion för export utvecklas. Detta förutsätter att marknadsföringen organiseras effektivt. Organisationen av marknaden är kanske den viktigaste konkurrensfaktorn. Sverige har t.ex. mycket goda förutsättningar att producera vitkål men likväl har en stor del av den svenska vitkålsodlingen konkurrerats ut. En viktig förklaring till denna utveckling har varit lågprisimport ifrån Västtyskland, där marknadsorganisationerna exporterar överskottet för att inte förstöra prisbilden på hemmamarknaden.

En annan faktor som kan bli avgörande för frilandsföretagens utvecklingsmöjligheter är den framtida utformningen av EG:s handelsavtal med öststaterna när det gäller deras möjligheter att exportera köksväxter billigt till Sverige.

16.2.2 Fruktodling

Fruktodlingen ökade mellan år 1981 och 1987. Frukt odlades 1990 på 2 390 ha vid 503 företag. Genom det röjningsbidrag, som odlarna kunde få år 1989 – 1991 minskade arealen kraftigt. Röjningsbidraget var inte kopplat till några villkor för den fortsatta odlingen men bidraget användes i stor utsträckning till att förnya odlingarna. Skörden torde därför under normala väderleksbetingelser bli minst lika stor de närmaste åren som den var i mitten av 1980-talet.

Röjningsbidraget kunde också användas som ett avvecklingsstöd. På detta sätt utnyttjades det av några större odlingar. Röjningsbidraget torde inte ha påverkat företagsstrukturen särskilt mycket. Medelarealen var 1987 ca 5,6 ha och 1990 ca 4,8 ha.

Fruktodlingar drivs inte särskilt ofta i kombination med konventionellt lantbruk utan som renodlade fruktforetag. Däremot har ofta fruktodlare med små arealer ett annat förvärvsarbete. Detta beror både på fastighetsstrukturen och på de stora intäktsvariationerna på grund av väderlekens växlingar.

Odlingstekniken och produktiviteten har utvecklats kraftigt under 1980-talet. De företag som har anlagt nya odlingar, med tätplantering av svagväxande träd, droppbevattning, stöd för träden och produktiva sorter, har hög konkurrenskraft om skuldsättningen inte är för hög. Den nya tekniken är kapitalkrävande. Finansieringen och kapitalkostnaderna är en viktig faktor i dessa företag. Vidareutveckling av odlingsteknik och produktivitet kan förutses fortsätta under 1990-talet.

16.2.3 Bärödling

Jordgubbar

Jordgubbsodlingen sker ofta i kombination med jordbruk. År 1990 var bärarealen 3 139 ha vid 1236 företag. Odlarens medelareal har ökat från 1,8 ha år 1981 till 2,4 ha år 1990. Även i de större jordgubbsdistrikten dominerar små odlingar.

Begränsande för det enskilda företagets jordgubbsareal är oftast det stora arbetsbehovet under en kort säsong. Odlarna, speciellt i jordgubbsdistrikten, är beroende av utländsk arbetskraft. Även tillgänglig areal är i många företag en begränsande faktor.

Odling för självplock är allmänt förekommande i synnerhet utanför de specialiserade jordgubbsdistrikten.

Jordgubbsodlingen har hittills inte utsatts för särskilt stor konkurrens från importen under den svenska säsongen eftersom jordgubbarna har kort hållbarhet. En hårdare importkonkurrens kan förväntas dels eftersom odlingen i övriga Europa har gått över till hållbarare och transporttåligare sorter, dels eftersom kyl- och transporttekniken utvecklas. Den svenska odlingens konkurrenskraft avgörs till stor del av kostnaderna för plockningen.

Svensk jordgubbsodling kan ha utvecklingsmöjligheter med export under sensommaren när produktionen i sydligare delarna av Europa är låg och prisnivån hög. Dessa möjligheter torde öka om också Sveriges grannländer går in i EG. Export fordrar emellertid en samlad satsning på produktutveckling och marknadsföring.

Svarta vinbär

Odlingen av svarta vinbär är spridd i landet. Norrbottens län har den största andelen av arealen, ca 30 %, men år 1990 endast 15 % av skörden. Andelen kontraktsodlade svarta vinbär har minskat kraftigt under 1980-talet.

Svarta vinbär skördas maskinellt och bären används nästan helt som industriråvara. Arbetsbehovet utöver skörden utgörs främst av beskärningen, som är en begränsningsfaktor för odlingarnas storlek. Beskärningen kan mekaniseras men det minskar avkastningen.

Medelarealen för företag med svarta vinbär var 2,1 ha år 1990. En del odlingar med flera tiotals ha finns. Avsättningsmöjligheterna styr odlingens omfattning. Den svenska förädlingsindustrins köp av färska, svenska bär har minskat. Man köper i stället halvfabrikat bl.a. från Danmark. En stor del av den svenska skörden har exporterats till Danmark under senare år. Det svenska priset på svarta vinbär följer världsmarknadsprisets svängningar och prisvariationerna kan vara stora.

Det kan noteras att i EG ges ett särskilt stöd till livsmedelsindustrin när denna använder vinbär som har odlats inom EG. Mot bakgrund bl.a. härav är utvecklingen av den svenska odlingens avsättningsmöjligheter vid ett EG-inträde svårbedömbart.

Hallon

Odlingen av hallon har ökat under senare år och sker huvudsakligen i kombination med jordgubbar och för självplock.

16.2.4 Snittblommor på friland

Odlingen av snittblommor förekommer oftast som komplement till annan trädgårdsproduktion vid handelsträdgårdar. Antalet företag, som odlade snittblommor, var år 1990 156 med en sammanlagd areal på 65 ha. Medelarealen för snittblomsodling var ca 4 000 m². En del självplocksodlingar av etereller torde också ingå i dessa arealer.

Förutsättningarna för snittblomsterodlingen på friland är osäkra och resultatet mycket väderberoende. De enskilda företagens odlingar torde därför förbli relativt små och inriktade på främst lokal försäljning.

16.2.5 Plantskola

Plantskoleproduktionen sker huvudsakligen i specialiserade företag. 246 plantskoleföretag hade år 1990 en sammanlagd areal på 706 ha. Av antalet plantskoleföretag är en stor andel mindre produktionsföretag, som säljer den egna produktionen lokalt tillsammans med inköpta produkter och trädgårdsförnödenheter.

De stora produktionsföretagen har ofta specialiserat sin produktion. De säljer i huvudsak i parti och kompletterar sitt sortiment genom köp från andra plantskolor och import.

Utvecklingen går mot fortsatt specialisering av produktionen och handel mellan plantskolorna. De ändringar i importrestriktioner och växtskyddskontroll som kan förutses kommer troligen att leda till ändringar i det producerade sortimentet. De specialiserade företagens produktionsmetoder och effektivitet står sig väl i internationell jämförelse. En friare import, minskat bostadsbyggande och kommunernas besparingar kan komma att leda till en krympning av branschen.

17 Överväganden och förslag

17.1 Behov av trädgårdspolitiska insatser

17.1.1 Allmänna synpunkter

I stora delar av Sverige finns goda förutsättningar att bedriva rationell trädgårdsproduktion. Ljusförhållandena är gynnsamma under en stor del av året och tillgången på vatten är bättre än i många länder. Den kalla årstiden medför att insekts- och sjukdomsangrepp blir begränsade, vilket innebär att användningen av kemiska bekämpningsmedel kan hållas på en internationellt sett låg nivå. Klimatet innebär dock att vegetationsperioden för i synnerhet frilandsprodukter blir kortare än i våra viktigaste konkurrentländer och att uppvärmningskostnaderna för odling under glas ökar.

Svensk trädgårdsnäring har ett årligt produktionsvärde på 2 800 miljoner kronor. Antalet stadigvarande sysselsatta inom näringen kan uppskattas till 7 500 personer. Dessutom kan antalet tillfälligt sysselsatta uppskattas till 17 000 personer (motsvarande 2 000 årsverken). Till detta kommer de, som är sysselsatta i servicenäringar, som förser producenterna med råvaror eller svarar för försäljning inkl. hopsamling och distribution samt förädling av de färdiga produkterna.

Yrkesmässig trädgårdsproduktion bedrivs i ca 4 300 företag, varav 1 460 har produktion i växthus och 3 450 på friland. Trädgårdsproduktion drivs inte sällan i kombination med annan verksamhet, t.ex. handel. Frilandsproduktion av köksväxter och bär drivs ofta i kombination med jordbruksproduktion.

Trädgårdsnäringens betydelse varierar från region till region. I vissa områden utgör den en väsentlig del av näringslivet. Den övervägande delen av produktionen är förlagd till södra Sverige men förutsättningar för trädgårdsproduktion finns över i stort sett hela landet. Klimatfaktorer, jordar, arronderingsförhållanden och infrastrukturella faktorer är emellertid styrande för frilandsodlingens lokalisering.

Enligt enig expertis på kost och hälsa bör svenska konsumenter minska intaget av fett och salt och samtidigt öka fiberintaget. Sveriges invånare bör alltså av folkhälsoskäl öka sin konsumtion av frukt och grönsaker inkl. rotfrukter och potatis. Även om vi har ökat grönsakskonsumtionen till dagens 53 kg och frukt- och bärkonsumtionen till

58 kg per person och år, äter vi i Sverige klart mindre mängder grönsaker och frukt än vad man i allmänhet gör i andra europeiska länder. Tillgången på ett varierat utbud stimulerar till en ökad konsumtion. En inhemsk högkvalitativ produktion bidrar till ett sådant utbud.

Trädgårdsproduktionens nuvarande omfattning, inriktning och lokalisering är resultat av marknadskrafternas inverkan samt av trädgårdspolitiska åtgärder. Till grund för de statliga insatsernas inriktning och genomförande ligger de trädgårdspolitiska målen från år 1979. I avsnitt 7.9 har jag kunnat konstatera att de trädgårdspolitiska målen är tillfredställande uppfyllda.

Det är från såväl samhällets som från de enskilda odlarnas synpunkt angeläget att den yrkesmässiga trädgårdsproduktionen kan bedrivas så rationellt som möjligt. Effektiv produktion är en förutsättning för tillfredsställande konkurrensförmåga gentemot importen men också för rimliga konsumentpriser. En rationellt bedriven verksamhet förutsätter möjligheter för företagen att fortlöpande använda modern teknik och nya odlingsmetoder. Huvuddelen av de statliga insatserna har därför varit inriktad på rationaliseringsfrämjande verksamhet.

De trädgårdspolitiska insatserna omfattar för närvarande årligt stöd till högre utbildning, forskning och försök (uppskattningsvis 50 miljoner kronor), rådgivning (16 miljoner kronor) samt direkta bidrag för rationalisering, naturkatastrofer m.m. (ca 5 miljoner kronor). Energi-skattenedsättningen kan beräknas till ca 90 miljoner kronor. Lånegarantier tecknas för ca 20 miljoner. Dessutom ingår gränsskyddet i samhällets stöd till näringen. Värdet av detta är svårt att uppskatta. De totala tullarna för sådana trädgårdsprodukter, som odlas i Sverige, är av storleksordningen 200 miljoner kronor.

Ett svenskt medlemskap i EG leder till att den svenska livsmedelspolitiken och trädgårdspolitiken måste fasas in i EG:s gemensamma jordbrukspolitik. Jordbrukspolitiken och trädgårdspolitiken har i huvudsak hållits utanför EES-avtalet. Huvuddelen av villkoren för EG-inträdet beträffande jordbruk och trädgårdsnäring återstår därför att förhandla om. Medlemskapsförhandlingarna, som nu förbereds inom regeringskansliet, kommer att föras med sikte på en anslutning den 1 januari 1995.

Under de senaste åren har dock den internationella konkurrensen på trädgårdsområdet hårdnat. De inhemska producentpriserna har därför, mätt i realpriser, sjunkit för flera viktiga produktslag. Samtidigt

har Sverige ett högre kostnadsläge än de främsta konkurrentländerna. Näringen har givetvis också påverkats av den rådande lågkonjunkturen. Denna har, som inom andra näringar, särskilt drabbat de mest skuldyngda företagen.

Den högre kostnadsnivån har i viss mån kompenseras av gränsskyddet. Vid sidan av gränsskyddet har svensk odling för vissa produkter en konkurrensfördel i förhållande till importen i form av det merpris, som konsumentpreferenser och transportavstånd medför. Dessa konkurrensfördelar kan generellt hävdas vara större för produkter som är dyrbara eller transportkänsliga. Markpriserna är vidare betydligt lägre i Sverige än i t.ex. Nederländerna.

Ett EG-inträde kommer att påverka den svenska trädgårdsnärings konkurrensförmåga på många sätt, bl.a. kommer gränsskyddet mot andra EG-länder att slopas. Detta innebär att konkurrensen från Sveriges viktigaste konkurrentländer, Danmark och Nederländerna, kommer att öka. De nya förutsättningarna måste från den svenska trädgårdsnärings sida mötas med fortsatt rationalisering och andra anpassningsåtgärder.

Jag kan konstatera att Sverige har goda förutsättningar för trädgårdsproduktion och att den nuvarande trädgårdsnärings ger underlag för en inte obetydlig sysselsättning. Inom näringen finns kunniga företagare och anställda. Det finns väl utbyggda produktionsanläggningar. Jag finner det därför från resursutnyttjande- och sysselsättningssynpunkt angeläget att Sverige även fortsättningsvis kan ha kvar en internationellt sett konkurrenskraftig trädgårdsnäring.

Som jag tidigare har framhållit kommer den svenska trädgårdsnäringen att under de närmaste åren ställas inför en rad problem. I Sverige ges näringen sedan lång tid tillbaka ett omfattande statligt stöd i form av olika trädgårdspolitiska insatser. Också i EG ges trädgårdsnäringen, såväl inom ramen för den allmänna jordbrukspolitiken som till följd av de olika medlemsländernas egna ambitioner, ett omfattande stöd. Även Finland och Norge har ett verkningsfullt stöd till sin trädgårdsnäring.

Mot bakgrund av det anförda anser jag det väl motiverat och nödvändigt med fortsatta statliga insatser på trädgårdsområdet. Mål och medel för dessa måste dock anpassas till de förutsättningar och behov som förväntas råda under de närmaste fem till tio åren.

17.1.2 Behov av anpassningsåtgärder

I kapitel 6 behandlas odlingsföretagens ekonomi. Av redovisningen framgår att trädgårdsföretagen i Sverige är heterogena och att lönsamhetsförhållandena varierar såväl inom som mellan olika delbranscher. Efter år 1987, som för flertalet delbranscher var ett gott år, har en försämring ägt rum. Reinvesteringar har inte genomförts i den takt som från tekniska utgångspunkter skulle varit önskvärt. Soliditeten har försämrats för flertalet företag. Den nu rådande lågkonjunkturen har givetvis ytterligare försämrat soliditeten, speciellt hos företag med hög skuldsättning. Odlarpriserna för många trädgårdsprodukter har innevarande år varit låga såväl i Sverige som i övriga Europa.

Vid ett svenskt EG-inträde kommer förutsättningarna för import och export av trädgårdsprodukter att ändras. Tullarna, vid införsel från de nuvarande och de tillkommande EG-länderna, kommer att slopas. Vid import från länder utanför Gemenskapen kommer vårt nuvarande gränsskydd att ersättas av EG:s generellt sett högre nivå. Skyddet mot lågprisimport från icke EG-länder blir därigenom högre. EG:s avtal med en del sådana länder innebär emellertid att många av dem, visserligen inom ramen för begränsade kvoter på förmånliga villkor, får tillträde till den svenska marknaden.

Samtidigt med en EG-anslutning försvinner också de tullar, som måste betalas då svenska trädgårdsprodukter exporteras till EG-länder. Detta förbättrar möjligheterna för eventuell svensk export. Om Finland och Norge också blir medlemmar kan vissa exportmöjligheter till dessa länder uppkomma. Ett svenskt medlemskap i EG innebär också att EG:s nuvarande stöd för export till Sverige upphör. Sådant exportstöd från EG:s sida utbetalas för t.ex. tomater och äpplen.

Vid ett EG-inträde måste Sverige anpassa sig till EG:s system för marknadsregleringar. Av de produkter som odlas i nämnvärd omfattning i Sverige är det endast tomater, blomkål, äpplen och päron som berörs. EG:s återköps- och interventionsköpsreglering är konstruerad så att den i praktiken endast indirekt har betydelse för Sverige eftersom marknadsstörningar kan undvikas genom intervention i de sydliga EG-länderna.

De gränsskyddsändringar, som kommer att följa på ett svensk EG-medlemskap, kommer att innebära en hårdare internationell konkurrens. Liberalare fyto-sanitära regler kommer också att verka i samma riktning.

Av redovisningen i kapitel 6 framgår att i Sverige har trädgårdsproduktionen rent allmänt ett högre kostnadsläge än i de viktigaste konkurrentländerna. Till en inte oväsentlig del utgörs detta av en högre skatte- och avgiftsbeläggning på vissa produktionsmedel. En viss utjämning av produktionskostnadsnivåerna kan förväntas ske vid ett EG-medlemskap. Ett problem för svensk del är att anpassningen till EG:s lägre producentpriser kommer att ske snabbt medan den förväntade utjämningen av kostnadsnivåerna som avser energi, arbetskraft m.m. torde ta betydligt längre tid.

De svenska odlarna får svårast att konkurrera när det gäller produkter där vårt klimat ger sämre produktionsförutsättningar i form av lägre skördar, kortare odlingsperioder, högre byggnads- och investeringskostnader eller högre förbrukning av vissa produktionsmedel (t.ex. energi). Vårt klimat kan också, som tidigare framhållits, innebära fördelar t.ex. lägre skadegörartryck. Generellt gäller också att Sverige har en konkurrensfördel på hemmamarknaden då det gäller produkter som är svåra att transportera med bibehållen kvalitet.

17.1.3 Anpassningsvägar

Näringen kan möta den hårdnande konkurrensen utifrån dels genom produktdifferentiering, dvs. att utveckla produkter med vissa kvaliteter och som skiljer sig från importerad vara, dels genom rationalisering och effektivisering av produktionen. Effektivisering i utbud och marknadsledet kan också vara en väg att möta den hårdnande konkurrensen.

Produktdifferentiering kan i första hand tillgripas på hemmamarknaden genom att utveckla konsumenternas preferenser för svenska produkter. För att en sådan linje skall vara hållbar och på sikt kunna motivera ett mervärde för det svenskodlade, måste varan skilja sig från motsvarande importerade produkter t.ex. genom bättre smak, bättre hållbarhet eller miljövänlig odling. Ju mer en vara skiljer sig från vad som odlas i övriga Europa desto lättare bör det på sikt vara att hävda ett mervärde för svensk kvalitet. Ett annat sätt att få ut ett merpris kan vara att försörja en närmarknad med högkvalitativa produkter. På sikt kan även produktdifferentiering utnyttjas för export. Mot en produktdifferentiering av detta slag verkar handelns strävanden att koncentrera utbud och prissättning.

De svenska trädgårdsföretagen är mycket heterogena. Deras möjligheter att genom rationaliseringar möta den hårdnande konkurrensen varierar därför. Rent allmänt kan sägas att svensk trädgårdsnäring under de senaste 20 åren visat prov på stor anpassningsbarhet. Förmågan att rationalisera har varit stor såväl genom avkastningsökande som kostnadssänkande åtgärder.

Varje trädgårdsföretag måste klara anpassningen utifrån sina egna förutsättningar. Lösningarna, vilka som regel kommer att utgöras av en kombination av åtgärder, kommer att variera. En stor del av de nuvarande företagen kommer att genom investeringar i storleksökning, i ny teknik eller genom andra rationaliseringsåtgärder försöka sänka styckkostnaderna i sin produktion.

En annan del av företagen kommer att minska omfattningen av sin trädgårdsproduktion och behålla endast de mest rationella delarna samtidigt som de ökar andra verksamhetsgrenar i sitt företag t.ex. handelsdelen.

En tredje grupp kan välja att helt avveckla sitt företag. Det kan då vara fråga om äldre odlare med begränsad skuldsättning som i avvaktan på pensionering inte återinvesterar i företaget.

Vissa högt skuldsatta företagare kan få svårigheter att klara anpassningen och tvingas därför ej sällan att avveckla. I de fall där det är fråga om ett rationellt och utvecklingsbart företag kommer det sannolikt att drivas vidare av en ny odlare.

Trädgårdsnäringen liksom jordbruket har alltsedan efterkrigstiden genomgått en successiv omvandling efter de mönster som här skissats. Skillnaden mellan den historiska utvecklingen och den förestående anpassningen till EG-förhållanden är att den senare kommer att genomföras snabbare. Under de närmaste åren kommer stora krav att ställas på trädgårdsföretagarnas kunnande. Förutom att de skall vara odlings-tekniskt kunniga ställs stora krav på deras insikter i företagsledning, kalkylering, planering och marknadsfrågor.

Anpassning kräver också tillgång på kapital för investeringar av strukturell karaktär eller för rationaliseringar och produktionsanpassningar för produktdifferentiering. Det är viktigt att trädgårdsföretagen kan få tillgång på kapital på villkor, som är skäligen och jämförbara med vad som gäller i konkurrentländerna.

17.1.4 Utgångspunkter för förslagen

Enligt direktiven skall utgångspunkten för utredningsarbetet vara den inriktning av näringspolitiken, som har lagts fast av riksdagen hösten 1991. Denna politik är inriktad på att genom generella åtgärder, t.ex. skattesänkningar, skapa goda förutsättningar för företagande i Sverige, och att konkurrensnedvridande selektiva företagsstöd skall avvecklas. Utifrån detta bör, enligt direktiven, skapas goda förutsättningar för en trädgårdsnäring, som vid ett inträde i EG är stark och konkurrenskraftig.

Jag skall därför enligt direktiven göra en analys av trädgårdsnäringsens kostnader, marknads- och konkurrenssituation i jämförelse med Sveriges viktigaste konkurrentländer på trädgårdsområdet. Detta innebär att jag i första hand skall utgå ifrån att trädgårdsnäringsens utveckling i Sverige skall stärkas genom generella åtgärder inom ramen för den allmänna näringspolitiken men att jag också bör påtala sådana problem, som är specifika för trädgårdsnäringsen och som inte löses genom generella åtgärder.

En annan viktig utgångspunkt är EG-aspekterna. Inom EG är trädgårdspolitiken en integrerad del av jordbrukspolitiken. Den svenska trädgårdspolitiken måste först inordnas i den svenska livsmedelspolitiken/jordbrukspolitiken, vilken senare skall infasas i EG:s jordbrukspolitik.

Regeringens övergripande förhandlingsmål på jordbruksområdet är att en fullständig integrering med EG:s gemensamma jordbrukspolitik bör kunna ske från den dag Sverige blir medlem. Utgångspunkten är att Sverige vid integrationen skall uppnå så stora positiva samhällsekonomiska effekter som möjligt med hänsyn tagen till både behovet av en stark och konkurrenskraftig jordbruksnäring och till konsumenternas och skattebetalarnas intressen. En ambition bör därvid vara att inga övergångsåtgärder skall behöva tillämpas sedan Sverige blivit medlem samt att övriga konkurrensbegränsande åtgärder undanröjes, i båda fallen på basis av ömsesidighet.

Svensk trädgårdsnäring är arbetsintensiv, kapitalkrävande och utsatt för importkonkurrens. På grund av dessa egenskaper påverkas näringen i högre grad än många andra näringar av den nuvarande extrema lågkonjunkturen och av Sveriges höga kostnadsläge. Det finns inget, som talar för att svensk trädgårdsnäring som helhet skulle ha det sämre ställt än huvuddelen av svenskt näringsliv. Näringsen har varit

förskonad från omfattande nedläggningar, betalningsinställelser och konkurser. Detta hindrar inte att det har förekommit konkurser och att det finns åtskilliga enskilda trädgårdsföretag, som har stora ekonomiska svårigheter. Situationen kan dock försämrats, särskilt om de nu låga odlarpriserna på många produkter kommer att råda ytterligare ett par odlingssäsonger.

Jag vill i detta sammanhang peka på att om omställningskommissionens förslag att slopa prisregleringsavgifterna på handelsgödsel och bekämpningsmedel den 1 juli 1993 realiserats, kommer kostnaderna i de svenska trädgårdsföretagen att minska med ca 12 miljoner kronor jämfört med budgetåret 1991/92. Å andra sidan kommer motsvarande be-
lopp till för näringen kollektiva insatser att försvinna.

Då förutsättningarna för en verksamhet väsentligen ändras, har det tidigare ansetts motiverat att statsmakterna träder in och lämnar ekonomiskt stöd för att underlätta erforderlig anpassning. Detta gäller särskilt branscher som är små och där företagen också är små och saknar resurser för ändamålet. Stöd av denna typ kan karakteriseras som hjälp till självhjälp. Den hjälp som det då har varit fråga om kan vara tillfälliga skattelättnader, stöd till särskilda rationaliseringar och förändringar av produktionsinriktning. I sådana lägen har också samhället gett stöd till forskning, rådgivning och allmänt utvecklingsarbete.

Jag anser att de ändringar i gränsskyddet m.m., som beror på ett EG-inträde, utgör en sådan situation då stöd till anpassning är motiverad. Detta gäller särskilt om näringen inte skulle komma att omfattas av någon längre övergångstid efter ett EG-inträde.

Jag kan notera att direktiven inte ger utrymme till att lägga några ofinansierade förslag och att inga medel står att finna till omfördelning inom trädgårdssektorn. Om det emellertid i anslutning till jordbrukets EG-anpassning skulle finnas möjlighet att rikta liknande anpassningsåtgärder till trädgårdsnäringen, lämnar jag i det följande förslag till åtgärder, som jag anser underlätta en EG-anpassning för trädgårdsnäringen. Jag har därvid också utgått från vissa antaganden om tidsplaner och övergångstider för de erforderliga gränsskyddsändringarna (se avsnitt 17.3.1).

Efter ett EG-inträde kommer näringen att få tillgång till de stöd som EG:s strukturprogram erbjuder. Det är viktigt, av inte minst konkurrensskäl, att svensk trädgårdsnäring redan från början kan få tillgång till åtminstone de för näringen mest verkningsfulla delarna av

detta program. Jag har i avsnitt 17.3.3 redovisat de stödformer som jag bedömer som viktigast. Förberedelserna för att införa dessa bör drivas så att stöden kan erbjudas den svenska trädgårdsnäringen vid ett EG-inträde år 1995.

17.2 Mål för trädgårdspolitiska insatser

De trädgårdspolitiska målen från år 1979 har fortfarande aktualitet. Med tanke på ett svenskt EG-inträde år 1995 är det dock angeläget med en EG-anpassning av såväl mål som medel. Inom EG är, som tidigare har redovisats, trädgårdspolitiken en integrerad del av jordbrukspolitiken (CAP, se avsnitt 7.8). Samma synsätt bör därför fortsättningsvis också gälla i Sverige. Ett första steg bör därför vara att trädgårdspolitiken inordnas i den gällande livsmedelspolitiken. Denna bör sedan beträffande mål och medel anpassas till CAP.

Riksdagen har med anledning av beslutet om ny livsmedelspolitik våren 1990 dels uttalat allmänna utgångspunkter för den nya politiken, dels antagit en målformulering som grund för utformning av ny livsmedelspolitik.

Riksdagsbeslutet innebär att följande utgångspunkter för livsmedelspolitiken skall gälla (JoU 1989/90:25 s. 47):

1. Produktionen skall vara underkastad samma villkor som andra näringar.
2. Producenterna skall ersättas för efterfrågade varor och tjänster.
3. I de fall efterfrågan gäller kollektiva varor och nyttigheter är offentliga ingripanden befogade. Dessa varor och tjänster bör därför bekostas med offentliga medel.

Rent tekniskt kan inordnandet av trädgårdspolitiken lättast göras genom att riksdagen kompletterar ovanstående utgångspunkter med att uttala att livsmedelspolitiken även skall omfatta hela den yrkesmässiga trädgårdsproduktionen dvs. såväl ätliga produkter som prydnadsväxter.

Det kan förefalla ologiskt att räkna in prydnadsväxter i livsmedelspolitiken men redan nu innefattas energi- och fibergrödor i livsmedelspolitik. Ett motiv för att jag föreslår att även prydnadsväxter skall ingå i livsmedelspolitiken är att dessa omfattas av EG:s jordbrukspolitik, även om de inte omfattas av EG:s marknadsregleringar. Även av organisatoriska skäl bör trädgårdsfrågorna behandlas i ett samman-

hang. Detta gäller t.ex. statliga insatser som växtskydd, forskning, undervisning, arbetsmiljö m.m. Prydnadsväxtodlingen är ofta starkt integrerad med produktionen av köksväxter, frukt och bär av t.ex. växtföljdsskäl.

Som grund för utformningen av livsmedelspolitiken har riksdagen lagt fast följande målformulering:

” Ett övergripande mål är att livsmedelspolitiken skall stå i överensstämmelse med de allmänna målsättningarna om en god hushållning med samhällets totala resurser. Livsmedlen skall uppfylla livsmedelslagstiftningens hygien- och renlighetskrav. Samtidigt bör den förda politiken bidra till en väl sammansatt kost och därmed till en bättre folkhälsa. Prisutvecklingen på livsmedel skall vara rimlig i förhållande till prisutvecklingen på övriga varor och tjänster. Konsumenternas val skall styra produktionen. Konsumenterna skall ges goda möjligheter att välja mellan livsmedel av olika slag, där skillnaderna kan avse exempelvis smak, ursprung, produktionssätt eller förädlingsgrad. Livsmedelsberedskapen skall grundas på de fredstida resurserna inom livsmedelssektorn och dess förmåga till anpassning, kompletterad med särskilda beredskapsåtgärder. Målet är att trygga landets livsmedelsförsörjning under kriser och krig. Vid val av markanvändning och brukningsmetoder måste hänsyn tas till kraven på en god miljö och långsiktig hushållning med naturresurserna. Miljömålen skall vara att slå vakt om ett rikt och varierat odlingslandskap och att minimera jordbrukets miljöbelastning. Att producenterna får en skälig ersättning för varor och tjänster är en förutsättning för att övriga mål skall kunna förverkligas. Livsmedelspolitiken bör bidra till regional utjämning av sysselsättning och välfärd.”

Jag finner att denna målformulering också kan i tillämpliga delar gälla för trädgårdsnäringen på samma sätt som den gäller för jordbrukets olika produktionsgrenar.

17.3 Medel för trädgårdspolitiska insatser

17.3.1 Gränsskydd

Gränsskyddet har sedan år 1979 varit ett viktigt medel i den svenska trädgårdspolitiken. Tullnivåerna varierar under året. Tullar uttas under svensk odlingssäsong i huvudsak med 8–20 % av importvärdet.

För vissa produkter finns även minimivikt-tullar som skydd mot lågprisimport. Den närmare utformningen och funktionen av gränsskyddet redovisas i avsnitt 8.4 och kapitel 14 samt bilaga 3.

Gränsskyddets nivå har diskuterats i riksdagen vid ett flertal tillfällen. Senast år 1989 konstaterade jordbruksutskottet att gränsskyddet för trädgårdsprodukter fick anses vara väl avvägt.

Tullskyddet har, enligt min åsikt, bidragit till att uppfylla de trädgårdspolitiska målen även om lågprisimport, och då särskilt av frilandsprodukter enbart belagda med värdetull, ibland har utgjort ett mer omfattande problem än vad som förutsågs i 1979 års beslut.

Ett svenskt EG-inträde innebär påfrestningar för de svenska trädgårdsföretagens ekonomi, främst på grund av ändringar i gränsskyddet. De svenska problemen uppstår i första hand genom att gränsskyddet gentemot våra främsta konkurrentländer slopas. Producentpriserna torde efter ett inträde generellt etablera sig på betydligt lägre nivå än tidigare. Detta talar för behovet av en övergångsperiod efter EG-inträdet med stegvis sänkt gränsskydd mot övriga EG-länder. Uttalanden i EG-kommissionens avis tyder på att en sådan övergångsperiod skulle vara ett realistiskt förhandlingsutfall eftersom avis:n tar upp frågan om övergångsperiod för frukt och grönsaker till skillnad från andra varuslag. I avis:n uttalas att om en övergångsperiod aktualiseras måste den hållas kort.

Regeringens ambition är att inga övergångsåtgärder bör tillämpas efter ett EG-inträde.

Slopandet av gränsskyddet mot EG-länderna kan ske på flera sätt. Sänkningarna kan i och för sig göras som en engångsåtgärd när som helst under perioden fram till ett inträde. Borttagandet av gränsskyddet torde även kunna kombineras med en övergångsperiod som, med hänsyn till innehållet i avis:n, torde kunna sträcka sig till längst några år efter inträdet. Det torde också vara möjligt med olika avvecklings-tidpunkter och övergångsperioder för olika produkter.

Eftersom gränsskyddssänkningar mot våra viktigaste konkurrentländer sannolikt leder till lägre konsumentpriser bör det generellt sett vara fördelaktigast från konsumentsynpunkt med ett tidigt och snabbt genomförande. Från trädgårdsnäringens synpunkt är däremot ett så sent påbörjande som möjligt kombinerat med en övergångsperiod som sträcker sig efter inträdet att föredra.

Utan att direkt förorda något av alternativen har jag i mina förslag utgått från en lösning, som innebär att gränsskyddet mot EG-länderna avvecklas i ett steg vid inträde. Oberoende av vilken lösning, som kommer att väljas, anser jag att behov föreligger av stöd till näringen i form av olika anpassningsåtgärder. Generellt gäller att ju tidigare och snabbare avvecklingen av gränsskyddet mot EG-länderna genomförs, desto större blir behovet av stöd till anpassning.

17.3.2 Lånegarantier

Det finansiella stödet inom ramen för 1979 års trädgårdspolitiska beslut uppvisar stora likheter med motsvarande stöd på jordbruksområdet. Stödet till trädgårdsnäringen har, framför allt vad gäller lånegarantier, större betydelse än för jordbruksnäringen eftersom trädgårdsnäringen har mer begränsade möjligheter än jordbruket att ställa säkerheter för lån i samband med investeringar.

Svenska trädgårdsodlare kan nu erhålla lånegarantier för åtgärder som effektiviserar produktionen, till utvidgning av företaget, till nyetablering och till förvärv av företag samt till åtgärder i övrigt som bidrar till att syftet med trädgårdspolitiken uppfylls. Som villkor för att få sådan lånegaranti är bl.a. att företaget har eller inom nära framtid väntas få godtagbar lönsamhet. Lånegarantier används också som stödform inom EG-länder och är förenlig med EG:s allmänna regler.

Genom det senaste årets ändrade förhållanden på kreditmarknaden, har de statliga lånegarantierna åter fått en avgörande betydelse för företagens möjligheter, att genomföra investeringar och lösa andra nödvändiga finansieringsbehov. Bankerna måste dessutom prioritera hårt bland eventuella belåningsobjekt och därför har trädgårdsföretagen svårt att tillgodose sina kreditbehov. I den skärpta konkurrenssituation som sannolik blir bestående under de närmaste åren och ytterligare förstärks vid ett EG-inträde, kommer de statliga lånegarantierna att vara viktiga för att företagen skall kunna finansiera de investeringar och andra anpassningar som behövs.

Jag anser därför att lånegarantierna behöver finnas kvar. Någon ändring av de grundläggande villkoren bedömer jag inte vara nödvändig. Prövningen av garantiärenden måste givetvis ske med stor noggrannhet och vara grundad på utförliga kalkyler och planer.

Eftersom stöd i form av lånegarantier till jordbruksföretag/trädgårdsföretag i dag kan lämnas enligt tre förordningar varav två är från 1970-talet anser jag att dessa tre bör ges en teknisk översyn och arbetas ihop till en förordning, vilket kommer att underlätta den administrativa hanteringen av lånegarantigivningen. Vid de överläggningar jag har haft med Jordbruksverket har jag erfarit att verket avser att göra en sådan översyn, som sedan kommer att presenteras för regeringen.

Vid de överläggningar jag haft med företrädare för länsstyrelsernas trädgårdsrådgivare har det rapporterats om fall där bankerna trots garanti, positiva kalkyler och övrig dokumentation inte ansett sig kunna ge lån på grund av samriskbestämmelserna (se avsnitt 9.3). Jag anser mig inte nu vilja gå så långt att jag för trädgårdsnäringens vidkommande föreslår att samrisken slopas. Jag nöjer mig med att peka på den möjlighet till dispens från samrisk som förordningen ger, om den åtgärd till vilken lånet är avsedd för, är av särskild betydelse för sysselsättningen.

17.3.3 EG:s strukturprogram

Inom ramen för EG:s strukturprogram (se avsnitt 10.6) finns stödformer som är obligatoriska för medlemsländerna och till vilka EG bidrar med finansiering. Av de för medlemsländerna frivilliga stödformerna inom programmet finns dels sådana som EG lämnar bidrag till, dels sådana som är enbart nationellt finansierade. Samtliga stödformer måste dock vara godkända av EG för att få tillämpas.

Av de obligatoriska stödformerna förefaller investeringsstödet till primärjordbruket (förordning 2381/91) vara det som kommer att ha den största praktiska betydelsen för de svenska trädgårdsföretagens utveckling och anpassning till nya förhållanden. Investeringsstödet (se avsnitt 9.6) är direkt inriktat på sådana företag som genom egna noggrant planerade åtgärder vill stärka sin konkurrenskraft.

För ett obligatoriskt stöd som investeringsstödet fastställer EG allmänna förutsättningar inkl. maximala ersättningsnivåer. Medlemsstaterna själva svarar för den närmare utformningen av stödet utifrån sina egna ambitioner. EG prövar dock om de nationella reglerna uppfyller vissa minimikrav och om ersättningsnivåerna kan anses skäliga.

Produktionsförhållandena för trädgårdsodling är relativt lika i Danmark och Skåne. Eftersom en stor del av den svenska trädgårdsodlingen finns i Skåne, är det naturligt att det danska investeringsstödet bör utgöra utgångspunkt för den svenska ambitionsnivån.

Jag bedömer det som angeläget för den svenska trädgårdsnärings framtida utvecklingsmöjligheter, att den redan vid ett EG-inträde kan erbjudas ett investeringsstöd. Förberedelsearbetet bör drivas utifrån denna målsättning. Det är dock nödvändigt med en samordning med jordbrukssidan eftersom stödet också där är obligatoriskt och grundat på samma EG-förordning. Behovet av stöd kan dock variera mellan jordbruk och trädgård och motivera skilda nivåer för de båda näringsgrenarna.

Samtliga EG-stater utom Nederländerna har infört det frivilliga EG-medfinansierade startstödet (förordning 2328/91) för jordbrukare (inkl. trädgårdsodlare). I Sverige finns sedan år 1991 ett liknande startstöd enbart för jordbrukare. För trädgårdsnärings liksom för jordbruket är en väl fungerande rekrytering viktig. Jag finner det därför angeläget att också startstöd kan erbjudas svensk trädgårdsodling.

I avsnitt 5.6 beskrivs ett EG-medfinansierat stöd för bildande av kooperativa producentorganisationer för frukt och grönsaker (förordning 1035/72). Sådant stöd finns tillgängligt för trädgårdsnärings i samtliga EG-länder utom Luxemburg. Syftet med stödet är att stimulera bildandet av producentorganisationer för att komma tillrätta med strukturella svagheter i utbud och marknadsföring.

Även i Sverige behöver trädgårdsnärings marknads sida effektiviseras. Insatser med detta syfte är därför angelägna. Ett stöd bör dock utformas så att det inte försämrar villkoren för redan arbetande föreningar. Jag är emellertid osäker på ändamålsenligheten för svenskt vidkommande av den i EG använda stödformen. En närmare analys behöver därför göras av de effekter stödet gett i EG-länder, som är jämförbara med Sverige. Denna analys bör göras i nära samarbete med närings och ligga till grund för utformningen av ett till svenska behov anpassat stöd för bildandet av kooperativa producentorganisationer.

EG:s strukturprogram omfattar fler än de här omnämnda stöden. Jag har i det här sammanhanget valt ut de stöd, som jag har ansett vara av störst intresse för att underlätta den anpassningsprocess, som svensk trädgårdsnärings kommer att behöva genomgå i anslutning till

ett EG-inträde. Enligt min mening är det angeläget att dessa stödformer kan erbjudas svensk trädgårdsnäring redan i samband med ett EG-inträde år 1995.

Förberedelsearbetet måste bedrivas med hänsyn till detta. Även andra stödformer inom EG:s strukturprogram kan vara av intresse och bör successivt prövas för svensk tillämpning.

17.3.4 Forskning

Jag bedömer att Sveriges lantbruksuniversitetets (SLU) satsningar på grundläggande forskning, syntesforskning och integrerade program är riktiga. Ökad satsning på miljöanpassade och resurssnåla odlingsssystem har skett. Den förskjutning av verksamheten inom Institutionen för trädgårdsvetenskap från växtslags- och produktionsinriktning till en mer grundläggande och processororienterad inriktning samt till att också omfatta distribution och marknad bör gynna en rationell och konkurrenskraftig produktion.

Forskningen är i dag internationell, vilket betyder att den kunskap som forskningen genererar via databaser är tillgänglig för alla som vill och kan ta del därav. Härav följer att svenska forskningsresultat också blir tillgängliga för producenter i konkurrentländer och omvänt. Den framtida konkurrensförmågan kommer därför sannolikt att till stor del bero på företagets förmåga att tillämpa ny kunskap. Vikten av tillgången på riskvilligt kapital för utveckling av ny teknik måste också framhållas.

Företagsstrukturen inom svensk trädgårdsnäring med små familjeföretag förutsätter för lång tid framöver tillgång till en effektiv rådgivning med förmåga att följa forskningsfronten nationellt och internationellt.

En berättigad fråga är om Sverige som ett litet land inte skulle kunna förlita sig på utländsk forskning. Forskningsutbytet kommer även i fortsättningen att förutsätta ett ömsesidigt givande och tagande. Den svenska forskningen måste således ligga på en hög internationell nivå. Detta utgör också underlag för en hög kunskapsnivå inom hela trädgårdsnäringen, från forskaren till medarbetaren i trädgårdsföretaget. Satsningarna på grundläggande forskning måste vara av en sådan omfattning att kreativa forskningsmiljöer kan upprätthållas inom de olika

ämnesområdena samt att utbildningen har en stark och aktuell vetenskaplig bas.

Forskningen är av stor betydelse för utvecklingen av den svenska trädgårdsnäringen. Den framtida utvecklingen av rationella produktionsmetoder med sikte på en bibehållen konkurrensförmåga är bl.a. beroende av satsningar på tillämpad forskning.

För den tillämpade forskningen måste nya arbetsformer utvecklas. Försöksverksamhetens mål att ta fram tillämpbar kunskap för en ofta hypotetisk "medelodlare" är inte längre relevant. I ett integrerat Europa med fri rörlighet av varor och tjänster måste svensk trädgårdsnäring identifiera de områden där man anser sig kunna konkurrera på olika marknader. Den tillämpade forskningen, som näringen själv i ökande utsträckning bör finansiera, bör därför koncentreras till dessa områden och bedrivs i nära samverkan med berörda företag eller företagsgrupperingar.

Det har tyvärr inte varit möjligt för mig att, på grund av den korta tid som jag har haft till förfogande, närmare utreda och lägga mera preciserade förslag på forskningsområdet. Mot bakgrund av det jag nu har redovisat, vill jag därför föreslå att Lantbruksuniversitetet ges i uppdrag att tillsammans med Statens jordbruksverk (SJV) och näringens organisationer utreda följande:

1. Hur svensk trädgårdsforskning i ökad utsträckning skall kunna samarbeta med internationell, i huvudsak nordisk, forskning.
2. Hur näringen skall bättre kunna tillgodogöra sig internationella forskningsresultat.
3. Nya arbetsformer för och finansiering av den tillämpade forskningen (försöksverksamheten).
4. Identifiering av de områden inom vilka svensk trädgårdsforskning i första hand bör ha hög kompetens för att stärka näringens konkurrenskraft.

17.3.5 Rådgivning

Enligt 1979 års trädgårdspolitiska beslut är rådgivningen ett väsentligt trädgårdspolitiskt medel. I avsnitt 11.3 har redovisats att rådgivningen under 1980-talet också har fungerat som ett effektivt instrument för att uppnå såväl trädgårdspolitiska mål som övriga samhällsmål.

Jag anser att det är angeläget att även fortsättningsvis ha en effektiv rådgivning och vill därför peka på några områden där rådgivningen kommer att vara särskilt efterfrågad under de närmaste åren.

Som tidigare har framhållits har trädgårdsnäringen uppvisat god anpassningsförmåga till nya situationer. I samband med en svensk EG-anslutning kommer kraven på effektiv produktion att öka ytterligare. Företagens anpassning till EG-förutsättningar ställer speciella krav på rådgivningen genom ökad efterfrågan på företagsekonomisk och marknadsekonomisk kunskap. Rådgivningsbehoven framstår som stora för att allmänt höja näringens konkurrensförmåga i samband med en svensk EG-anslutning.

Odlarnas kunnande behöver höjas framför allt inom följande områden:

- * företagens omställning till nya produktionsförhållanden,
- * EG:s marknads- och produktionsförhållanden,
- * inhemska marknadsfrågor,
- * företagsstyrning.

I samband med det livsmedelspolitiska beslutet år 1990 skulle 40 miljoner kronor per år under budgetåren 1991/92–1995/96 anvisas för rådgivning, information och projekt i anslutning till omställningen. Beloppet har av statsfinansiella skäl sänkts till 30 miljoner kronor budgetåret 1992/93.

Jag delar bedömningarna, som Jordbruksverket gör i sin anslagsframställning och som rådgivningsutredningen gör i sitt betänkande, att konsekvenserna för jordbruket av en EG-anslutning bör påverka omställningsprogrammets inriktning och programmet bör även inkludera en EG-anpassning.

Jag anser det då rimligt att dessa medel även kan utnyttjas för trädgårdsnäringen. Jag föreslår därför att 2 miljoner kronor per år av omställningsprogrammets medel tas i anspråk för rådgivning/utbildning för trädgårdsnäringens behov.

Det bör ankomma på Jordbruksverket att arbeta fram lämpligt kursmaterial, utarbeta kursplaner och på annat sätt underlätta för länsstyrelsernas lantbruksenheter att genomföra utbildning inom området.

Ett annat område där behovet av rådgivning troligen kommer att öka inom trädgårdsodlingen är miljöområdet (närmare beskrivet i kapitel 13). Primära rådgivningsmål avseende miljön bör understödja nä-

ringens egna strävanden att utveckla miljövänliga och resurssnåla produktionssystem, t.ex. ekologisk odling och integrerad produktion.

Jag föreslår i avsnitt 17.4.2 att ökade insatser avsätts för miljöfrågor inom trädgårdsnäringen. Eftersom rådgivningen spelar en avgörande roll för miljöfrågorna anser jag att cirka en tredjedel av dessa insatser bör kunna användas till miljöinriktad rådgivning.

Eftersom trädgårdsnäringen är en arbetsintensiv bransch kommer den även fortsättningsvis att vara väsentlig av sysselsättningskäl. Rådgivningen kommer i detta sammanhang att vara betydelsefull. Trädgårdsnäringen spelar en regionalpolitisk roll i synnerhet i norra Sverige och rådgivningen måste då svara mot det behov av kunskap som både redan etablerade och nystartade företag har.

Beträffande rådgivningsutredningens förslag om ändrat huvudmannaskap för den branshmässiga och företagsekonomiska rådgivningen på trädgårdsområdet anser jag att den föreslagna förändringen av huvudmannskapet måste ske under sådana former att en kontinuerlig tillgång på kvalificerad rådgivning till trädgårdsnäringen kan tillgodoses.

Tidpunkten för den föreslagna förändringen kommer olämpligt med tanke på ett svenskt EG-medlemskap och de stora förändringar och därmed stora rådgivningsbehov som detta innebär för trädgårdsnäringen.

Jag anser därför att den föreslagna förändringen av huvudmannskapet bör få en längre övergångsperiod på så vis att det statliga driftsbidraget ges under en femårsperiod och under de fem åren utgöra 75, 75, 50, 50 resp. 25 % av den beräknade kostnaden för varje nyanställd rådgivare.

17.4 Övriga överväganden och förslag

17.4.1 Marknadsfrågor

Den svenska trädgårdsnäringens konkurrenskraft är inte bara beroende av effektivitet i primärproduktionen utan också av effektivitet i marknadsledet. Mot bakgrund av mitt uppdrag att analysera marknads- och konkurrenssituationen i jämförelse med Sveriges viktigaste konkurrentländer och belysa behovet av en eventuell strukturanpassning och strukturrationalisering bl.a. vad avser producentkooperativa

försäljningsföretag och främjandeorganisationer vid ett framtida svenskt EG-medlemskap, har jag i kapitel 5 närmare beskrivit trädgårdsnäringens utbudsstruktur och marknadsförhållanden.

Av tidigare redovisningar har framgått att den svenska primärproduktionen har effektiviserats successivt under hela 1980-talet. Den svenska trädgårdsodlingen torde generellt hävda sig odlingstekniskt väl mot odlingen i Danmark och Nederländerna. Inom marknadssidan synes däremot inte samma effektivitetsutveckling ha ägt rum.

Den svenska trädgårdsnäringen består och kommer framgent att bestå av ett förhållandevis stort antal små produktionsenheter, som inte själva har förutsättningar att aktivt genomföra försäljningsarbetet. Köparna är koncentrerade i tre stora kedjeföretag och odlarna är i underläge gentemot dessa när det gäller marknadsinformation. Samtidigt måste odlarna möta köparnas krav på korrekt information om utbudet, stora kvantiteter och hög grad av leveranssäkerhet.

Odlarna måste då ha hjälp av en försäljningsorganisation, som samordnar utbudet, sköter försäljningen och ibland distribuerar varorna. Det är därvid viktigt att denna organisation kan genomföra sina uppgifter på ett kostnadseffektivt sätt. En stor del av detta försäljningsarbete genomförs av producentkooperativa föreningar, som tillgodoser odlarnas krav på information om priser och efterfrågan. En god samordning i producentled ger förutsättningar för en jämnare och säkrare tillförsel av varor till senare led i handeln. Detta ger i sin tur förutsättningar för bättre planering i företagen. Det är alltså från odlarnas synpunkt önskvärt med en hög anslutning till föreningarna och att föreningarna sinsemellan samarbetar. Från såväl producenternas som handelns utgångspunkter är ett bättre samlat utbud en fördel. Även konsumenterna tjänar på en effektivisering av distributionen och stabila priser.

Odlarna i t.ex. Danmark och Nederländerna har ett mer koncentrerat utbud än sina svenska kollegor. I EG ges de producentkooperativa föreningarna en viktig roll. Dessa föreningar förutsätts medverka vid marknadsregleringens genomförande, kvalitetskontroller och för att allmänt främja odlingen. Ett kraftfullt startstöd till nyetablering av producentkooperativa föreningar ges därför (som jag har redovisat i avsnitt 5.6). Förslag rörande detta stöds införande i Sverige redovisar jag i avsnitt 17.3.3.

För svensk del har utvecklingen särskilt efter Mäster Gröns konkurs våren 1992 gått i motsatt riktning dvs. mot en ökad splittring. Vid de överläggningar, som jag har haft med olika intressenter under utredningsarbetets gång, har framhållits att en stor del av de svårigheter som trädgårdsnäringen har hänger samman med orationell hantering av utbudet och att stora effektivitetsvinster kan göras härvidlag. Mycket av näringens framtida utveckling torde vara beroende av hur den löser sina marknadsfrågor. Insatser behövs således för att effektivisera själva utbuds- och försäljningsverksamheten. Till marknadsområdet hör också insatser för att utveckla sådana produkter, som de svenska odlarna har goda förutsättningar för att odla. Det gäller för näringen att finna nischer där den svenska odlingen kan utvecklas. Till marknadsfrågorna hör också åtgärder för att öka den inhemska konsumtionen av de varor som svenska odlare producerar.

Trädgårdsfrämjandena spelar en väsentlig roll inom opinionsbildningen för ökad konsumtion av svenska trädgårdsprodukter. Statsmakterna har också uttalat riktlinjer för en ökad konsumtion av frukt och grönsaker. Både från näringens och från handelns sida framhålls värdet av Trädgårdsfrämjandenas insatser. Behovet av och förutsättningarna för strukturanpassning och strukturrationalisering av verksamheten är svår att bedöma. Främjandena själva framhåller att man strävar efter ökat samarbete med andra organisationer m.m. som bedriver liknande verksamhet. Även ett ökat nordiskt samarbete eftersträvas. Det bör dock ankomma på näringen att ange verksamhetens inriktning. För främjandenas del är behovet av kollektiva medel angeläget.

Jag anser att ansvaret för utbudsfrågor, försäljning, produktutveckling och marknadsinformation bör åvila näringen själv. Neringen har redan påbörjat utvecklingsarbete avseende strategier för att komma till rätta med sina marknadsfrågor. Ytterligare insatser bör göras för att utveckla metoder och medel för att få bättre information om utbud och efterfrågan. Bättre skördeprognoser kan vara en viktig del av detta arbete. Ökade insatser för marknadsundersökningar och produktutveckling i syfte att finna för svensk odling lämpliga insatser och utvecklingsvägar är också angelägna. Även satsningar för att öka konsumtionen av frukt och grönsaker erfordras, vilket också stämmer överens med samhällets folkhälsoambitioner.

Näringsens egna resurser för utvecklingsarbete av detta slag är emellertid för närvarande begränsade. Jag återkommer därför till resursfrågan i avsnitt 17.4.7.

17.4.2 Miljöfrågor

Något särskilt trädgårdspolitiskt miljömål finns inte uttalat. Sedan mitten av 1980-talet har dock trädgårdsnäringen i varierande utsträckning kommit att omfattas av de miljöåtgärder som primärt avser jordbruket. Dessa är inriktade på:

- * att minska hälso- och miljöriskerna vid användning av bekämpningsmedel,
- * att bättre hushålla med växtnäring,
- * att främja ekologisk och integrerad produktion.

Vad gäller bekämpningsmedel har trädgårdsnäringen inte fullt kunnat följa den minskningstakt som jordbruket har kunnat uppvisa. Jag bedömer att det finns goda möjligheter för trädgårdsnäringen att på samma sätt som jordbruket ytterligare minska bekämpningsmedelsanvändningen under förutsättning att staten bidrar med de utvecklingsåtgärder m.m. som redovisas i avsnitt 13.1.4.

Under senare år har många kemiska bekämpningsmedel försvunnit från marknaden. Antingen har preparatet inte fått förnyat godkännande eller har säljaren avstått från att ansöka om förnyat godkännande. Det senare kan bero på att säljaren har bedömt att preparatet inte håller måtten vid prövningen eller att man på rent ekonomiska grunder bedömer att försäljningen inte kan täcka dokumentations- och ansökningskostnaderna. Vissa preparat har också dragits bort från marknaden trots att de är godkända därför att de inte når en sådan försäljningsvolym att de blir kommersiellt intressanta.

Från odlarhåll har framhållits att bristen på preparat minskar den svenska odlingens konkurrenskraft jämfört med de länder där motsvarande preparat är godkänt och försäljs. Det är svårt att bedöma i vad mån våra konkurrentländer har generösare godkännanderegler. Vissa preparat som är godkända i Sverige kan vara förbjudna i konkurrentlandet och vice versa. Även om trädgårdsnäringen i Sverige har sämre tillgång på preparat än trädgårdsnäringen i konkurrentländerna, har jag ingen grund för att ifrågasätta Kemikalieinspektionens policy för godkännande av preparat, krav på dokumentation m.m. Att mins-

ka miljö- och hälsorisker är ett tungt samhällsintresse. Jag vill peka på att godkännandeprocessen bygger på en risk/nytta-avvägning och att tillfälliga dispenser kan ges. En ingående prövning av bekämpningsmedel med hänsyn till miljö- och hälsorisker i Sverige kan underlätta för svensk odling att bygga upp en konkurrensfrämjande miljöprofil för svenska produkter.

Det är dock klart att miljöfrågorna, och då även bekämpningsmedelsfrågorna, tilldrar sig ett ökande intresse inom EG:s medlemsländer.

En viktig del i det här diskuterade problemkomplexet är enligt min mening satsningen på åtgärder, som underlättar att minska användningen av bekämpningsmedel. Sedan mitten av 1980-talet disponerar Jordbruksverket/Lantbruksstyrelsen medel för sådana insatser. Goda resultat har uppnåtts. Tyngdpunkten av satsningarna har dock förlagts till jordbrukssidan eftersom det är där de största och snabbaste vinsterna har kunnat hämtas.

Det är först under de senaste åren som satsningar på trädgårdssidan kunnat göras. Enligt min mening behövs ytterligare sådana satsningar. Eftersom ytterligare omprioriteringar från jordbrukssidan är svåra att göra, då behovet där fortfarande är stort, föreslår jag att en satsning på 3 miljoner kronor per år under tre år görs på trädgårdsnäringens miljöfrågor, i synnerhet för att minska användningen av bekämpningsmedel genom sådana insatser som jag redovisat i avsnitt 13.1.4. Denna ökning bör finansieras med medel som influtit i form av miljöavgifter på handelsgodset och bekämpningsmedel.

Beträffande växtnäringshushållning kan allmänt sägas att trädgårdsföretagen inte förorsakat särskilt stora olägenheter i relation till jordbruket. Lokalt kan dock trädgårdsodling förorsaka ett föroreningstryck mot ett enskilt vattendrag eller ett kommunalt reningsverk. En fortsatt satsning på att utveckla tekniken för bl.a. recirkulering av näringslösning i växthus bör göras.

Omställningskommissionen föreslår i sitt delbetänkande (SOU 1992:87) i september 1992 att stödet till den ekologiska produktionen bör ökas med 10 miljoner kronor per år under budgetåren 1993/94 och 1994/95. Jag utgår ifrån att dessa medel till betydande del också får användas till ekologisk trädgårdsproduktion och tillstyrker därför förslaget.

17.4.3 Regionalpolitik

Trädgårdsnäringens regionalpolitiska aspekt har berörts i avsnitten 3.6 om näringens lokalisering, 7.5 om regionalpolitiska riktlinjer samt 9.2 och 9.3 om finansiellt stöd. Riksdagen uttalade år 1979 att det är angeläget att trädgårdsnäringens möjligheter utnyttjas för att uppnå regionalpolitiska mål. Förutom det särskilda branschstödet till jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering har också direkt regionalpolitisk stöd i form av lokaliseringsstöd och glesbygdsstöd lämnats för att stödja en sådan utveckling. Under perioden 1987–1992 har även regionalt stöd till jordbruks- och trädgårdsföretag i norra Sverige lämnats med hjälp av medel från Åtgärdsprogrammet för norra Sverige. Omfattningen av de olika stödformerna redovisas i kapitel 9.

Under de senaste årtiondet har Skåne visserligen behållit sin centrala roll som odlingsregion. Framför allt frilandsodlingen, men även växthusodlingen har under samma period, ökat utanför Skånelänen. Medvetna regionalpolitiska satsningar har verksamt bidragit till denna utveckling. Tillgång på rådgivning och lämpliga försäljningsorganisationer har varit en förutsättning för en framgångsrik utveckling på trädgårdsområdet i en region där näringen tidigare varit svag.

Trädgårdsnäringen är arbetsintensiv. Förutsättningen för en sådan odling finns i praktiskt taget hela landet. Trädgårdsverksamhet är därför särskilt intressant från regionalpolitiska utgångspunkter och kan verksamt bidra till att regionalpolitiska mål uppnås. Glesbygds- och lokaliseringsstöd kan lämnas för att främja en sådan utveckling. Relativt sett satsas betydligt mer på statlig trädgårdsrådgivning i de områden som är regionalpolitiskt intressanta än i övriga delar av landet. Länsstyrelserna i hela landet har också möjlighet att med medel från länsanslaget genomföra utvecklingsprojekt avseende trädgårdsodlingen. Mot denna bakgrund anser jag att de regionalpolitiskt betingade stöd-möjligheterna kan anses vara tillfredsställande.

Stödet till jordbruket i norra Sverige, som från början främst varit betingat av beredskapsmässiga skäl, har genom det livsmedelpolitiska beslutet år 1991 kommit att få en mer regionalpolitisk inriktning. Stödet utgår bl.a. i form av pristillägg för kött, mjölk, smågrisar, potatis, getter och ägg samt som stöd till mejerier, slakterier och äggpackerier. Det bör noteras att från regionalpolitisk utgångspunkt kan det vara lika motiverat att stödja bärodling eller annan frilandsodling som

att stödja t.ex. getskötsel och potatisodling. Detta bör beaktas om stödets utformning skall ses över inför t.ex. ett EG-inträde.

17.4.4 Energibesättning

Energianvändningen i den svenska växthusodlingen utgör en betydande andel av företagets totala produktionskostnad. I företag med tomat- och gurkodling utgör energikostnaden 20–25 % av omsättningen och för företag med prydnadsväxtodling 15–20 %. Mot denna bakgrund har växthusodlingen, som redovisats i avsnitt 7.6, sedan länge haft en reducerad beskattning på utnyttjad energi. I Danmark och Nederländerna utgår som framgår av avsnitt 6.5 betydligt lägre energiskatter.

Energiskattefrågan var, som redovisats i avsnitt 7.6, föremål för en riksdagsbehandling våren 1992. Därvid beslöts att den allmänna energiskatten för växthusnäringens del skulle utgå med 15 % av den generella skattesatsen för bränsle under åren 1993 och 1994 för att sedan slopas. Den allmänna energiskatt, som betalas av trädgårdsnäringen, beräknas uppgå till ca 9 miljoner för vardera åren 1993 och 1994.

Koldioxidskatten utgår även för växthusodlingens del med 15 % av den generella skattesatsen under åren 1993 och 1994 för att år 1995 höjas till 25 %. Höjningen av koldioxidskatten från 15 % till 25 % den 1 januari 1995 kan beräknas till 12 miljoner kronor per år för växthusnäringen som helhet.

I samband med riksdagsbehandlingen uttalade skatteutskottet (SkU yttr. 5 1991/92): "Växthusnäringen kan därför utan överdrift sägas vara i större behov än någon annan näring av låga energiskatter". Om trädgårdsnäringen inte kan erbjudas någon övergångstid under vilken gränsskyddet successivt avvecklas, bör trädgårdsnäringen i stället under en period på tre år kunna erbjudas vissa lättnader i energibesättningen jämfört med vad som planerats. Detta kan göras på så sätt att slopan det av den allmänna energiskatten tidigareläggs till den 1 juli 1993 och koldioxidskatten endast höjs till 20 % av den generella skattesatsen för åren 1995 och 1996. På detta sätt skulle växthusodlingen, som är den mest utsatta delen av trädgårdsnäringen på grund av den stora gränsskyddsändringen för dessa produkter, medges skattelättnader på uppskattningsvis 4 miljoner kronor år 1993, 9 miljoner kronor år 1994 och 6 miljoner kronor för vardera åren 1995 och 1996.

Den planerade energibeskattningen kan grovt beräknas uppgå till ca 40 miljoner kronor för växthusnäringen under perioden 1993–1996. Mitt förslag innebär att energiskatten dessa år sänks tillfälligt med 15–20 % mot vad som planerats. Förslaget gäller under förutsättning att finansiering kan ordnas i enlighet med vad jag har anfört i avsnitt 17.1.4.

Rent allmänt kan sägas att den nuvarande energibeskattningen utgör en konkurrensnackdel för svensk produktion eftersom denna beskattning är mycket lägre i våra konkurrentländer. Utvecklingen tycks dock gå mot en ökad beskattning av energi med hänsyn till de miljöbelastande effekterna också i andra europeiska länder. Den faktiska utvecklingen är dock svår att förutse, varför en avstämning och bättre anpassning till EG-förhållanden av energiskatten bör göras i anslutning till ett svenskt EG-inträde.

Sedan 1970-talet har svensk växthusnäring haft möjligheten att er- hålla bidrag till energibesparande åtgärder. Denna verksamhet har i relation till sitt syfte varit framgångsrik. Efterfrågan på sådana bi- drag har under de senaste åren avtagit, därför att flertalet möjliga och lönsamma åtgärder redan genomförts. Bidraget upphör enligt riks- dagsbeslut vid utgången av budgetåret 1992/93.

17.4.5 Skördeskadestydd

Naturolyckor

De skador som normalt kan ersättas inom ramen för ett skördeskade- skydd är huvudsakligen väderleksbetingade och innebär nedsättning eller förlust av årets skörd. De fleråriga trädgårdskulturerna kan emellertid också drabbas av skador, som medför att förväntad skörd eller intäkt för ett antal år framöver minskas eller bortfaller helt. Det- ta gäller t.ex. allvarliga frostsador på frukt- och bärödlingar. Stora skador av detta slag inträffar inte så ofta men för de företag som drab- bas kan de innebära så stora förluster att företagets bestånd äventyras och att odlarens utkomstmöjligheter kan upphöra.

Som jag tidigare redovisat har alla EG-länder arrangemang för att hjälpa jordbrukare inkl. trädgårdsodlare som utsätts för naturkatastro- fer. Ett sådant arrangemang finns också i Sverige, nämligen reglerna för ersättning till följd av naturolycka. Reglerna infördes år 1984. Skador på trädgårdsgrödor kan, i avvaktan på att frågan om träd-

gårdsnäringens skördeskadeskydd löses, ersättas enligt de något vidare riktlinjerna för det tidigare naturkatastrofanslaget. Jag tycker för min del att det inte är rimligt att efter åtta år fortsätta med en lösning, som var avsedd som ett provisorium under en begränsad övergångsperiod.

Jag förordar därför att skador inom trädgårdsnäringen efter den 30 juni 1993 ersätts enligt riktlinjerna för naturolycka, oberoende av hur det går med frågan om trädgårdsnäringens skördeskadeskydd. Jag har därvid utgått ifrån att begreppet naturolycka är definierat så att det omfattar allvarliga frostsador i frukt- och bärödlingar samt i plantskolor vilka medför fleråriga intäktsförluster samt andra allvarliga icke försäkringsbara skador på varaktiga produktionsanläggningar inom trädgårdsnäringen.

Finansiering av eventuellt skördeskadeskydd

Förslaget från skördeskadeutredningen har inte kunnat realiseras främst på grund av problem med finansieringen. Den anvisade vägen via näringens kollektivt återbetalda prisregleringsavgifter på bekämpningsmedel har inte kunnat användas. I sitt delbetänkande (SOU 1992: 87) i september 1992 föreslår omställningskommissionen att prisregleringsavgifterna på handelsgödsel och bekämpningsmedel avskaffas fr.o.m. den 1 juli 1993 för att minska kostnaderna inom växtodlingen för 1994 års skörd. Med hänsyn till detta finner jag att den av skördeskadeutredningen föreslagna finansieringsvägen inte längre kan anses vara aktuell att arbeta vidare med.

Skördeskadeutredningen har i sitt slutbetänkande även belyst alternativa finansieringsformer. Följande vägar har angetts:

- * avgift på försålda produkter,
- * avgift på omsättningen,
- * arealavgift.

De diskuterade avgifterna skulle vara obligatoriska för alla företag som skulle omfattas av skyddet. Skördeskadeutredningen redovisar emellertid att stora administrativa problem är förbundna med alla tre alternativen.

Eftersom det trots allt finns viss erfarenhet av administration av avgifter t.ex via lantbruksregistret anser jag att alternativet med arealavgifter är det som lättast kan genomföras. Om jag utgår från att 3 mil-

joner kronor årligen under en 10-årsperiod behöver tillföras fonden, finner jag att i genomsnitt 250 kr per ha behöver tas ut av alla frilandsodlare exkl. plantskolorna. Avgiften behöver dock differentieras så att avgiften blir högre för frukt- och bärodlingar än för köksväxtodlingarna, eftersom de förra bedöms komma att belasta skyddet per arealenhet mer än de senare.

Sammanfattningsvis vill jag alltså konstatera att om det för svensk trädgårdsnäring skall inrättas ett skördeskadeskydd, bör det göras enligt skördeskadeutredningens förslag men finansieras via arealavgifter. Vid mina överläggningar med näringen har jag erfarit att sedan förslaget lades år 1989 har mycket hänt som påverkat synen på behovet av ett skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. Jag finner det därför angeläget att behovet av skyddet övervägs ytterligare innan beslut tas att genomföra ett så omfattande projekt som upprättande och drift av trädgårdsnäringens skördeskadeskydd trots allt innebär.

Skördeskadeskydd eller försäkringar

När det gäller skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen finns inga internationella skäl som talar för att Sverige bör införa ett sådant system. Frågan kan därför avgöras helt utifrån vad som bedöms lämpligt från nationella utgångspunkter.

En annan viktig utgångspunkt i diskussionen om skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen är att trädgårdsföretagens intäkter normalt varierar kraftigt mellan åren inte bara på grund av årsmån och skördeutfall utan även genom att trädgårdsnäringens produktpriser varierar mer än jordbrukets både under året och mellan åren. Intäktsvariationerna kan delvis bemästras genom god planering i företagen. Företag med god soliditet har naturligtvis lättare att klara intäktsvariationerna än företag med låg soliditet. Nystartade företag och företag som nyligen har gjort omfattande investeringar är som regel mycket känsliga och får lätt likviditetsproblem vid minskade inkomster till följd av minskad skörd ett enskilt år. Tillfälliga likviditetsvårigheter kan ibland avhjälpas genom lån. Jordbruks- och trädgårdsföretag har genom gällande regler för finansiellt statligt stöd möjligheter att erhålla statlig lånegaranti för lån med upp till tre års amorteringsfrihet om villkoren i övrigt är uppfyllda. Jag vill i detta sammanhang även peka på de ändringar i skatteregler m.m., som under senare år har genom-

förts eller planeras för att underlätta för små och medelstora företag och göra dessa mer rustade att möta intäktsvariationer, om bara den långsiktiga lönsamheten är tillfredsställande.

Huvuddelen av köksväxtodlingen på friland sker i dag på väl dränerad åkermark och med bevattningsmöjligheter. Kvalificerad teknik används vid sådd och skörd. De tekniska möjligheterna att motverka effekterna av otjänlig väderlek ökas successivt inte bara inom köksväxtodlingen utan även inom andra grenar av frilandsodlingen. Mer omsorgsfulla val av odlingplatser för trädgårdsgrödor minskar också riskerna för skördeskador.

De överläggningar jag har haft med näringen under utredningens gång har visat att införandet av ett skördeskadestydd för trädgårdsodling för närvarande inte ges hög prioritet. Jag anser därför att det nu inte längre är befogat med ytterligare insatser för att utveckla ett skördeskadestydd för trädgårdsnäringen.

Om det finns ett tillräckligt behov och intresse av försäkringslösningar för vissa klart avgränsade skadetyper, anser jag att näringen själv bör arbeta fram sådana. Inom bl.a. fruktodlingen finns möjlighet till hagelskadeförsäkring. Försäkringsbolag som erbjuder denna försäkring uppger att lönsamheten för försäkringsgivaren är dålig på grund av låg anslutning. Detta kan bli ett problem även för andra tänkbara försäkringslösningar. För att öka underlaget av möjliga försäkringstagare och sprida riskerna bör möjligheterna att samarbeta med grannländerna undersökas.

I enlighet med EG:s regler kan staten subventionera premierna för försäkringar för väderbetingade skördeskador. Detta bör kunna ske genom att staten lämnar vissa garantier, som begränsar försäkringsbolagens förlustrisker i introduktionsfasen. Premierna bör på detta sätt kunna hållas nere och en ökad anslutning stimuleras. En sådan medverkan ifrån statens sida är motiverad, om statens ansvar och kostnader minskas genom avveckling av provisoriet från år 1984 om prövning av ersättningsärenden enligt de gamla reglerna för naturkatastrof och i stället prövning enligt de strängare reglerna för naturolycka införs. Sådana eventuella garantier bör vara tidsmässigt och beloppsmässigt begränsade. Slutlig ställning till om garanti skall tecknas kan avgöras först då näringen presenterar ett konkret förslag.

17.4.6 Statistik och uppföljning

Det är svårt att bedöma hur trädgårdsnäringen och dess olika delbranscher kommer att utvecklas under 1990-talet. Det är därför viktigt att det finns en utförlig statistik som belyser de förändringar som sker. Statistiska Centralbyråns (SCB) system med treåriga intervall mellan uppgiftsinsamlingarna, där de utförligare trädgårdsräkningarna alternerar med trädgårdsinventeringarna, ger normalt en tillräckligt utförlig statistisk information om näringens utveckling. Enligt planerna skall en trädgårdsräkning genomföras avseende förhållandena år 1993. Det är viktigt att den kan genomföras med minst samma uppgifts omfattning som tidigare.

Utifrån erfarenheterna om detta utvecklingsarbete vill jag framföra några synpunkter på statistikens utformning. Trädgårdsodling drivs i stor utsträckning i kombination med annan verksamhet t.ex. jordbruk och handel. Uppgifter om detta är viktiga om man vill bedöma företagets behov av och möjligheter till anpassning efter nya förutsättningar. Det är också angeläget att arbetskraftsavsnittet kan beredas plats i nästa trädgårdsräkning eftersom senaste uppgifterna om sysselsättningen inom trädgårdsnäringen är från år 1987. Vid sidan av trädgårdsräkningar och trädgårdsinventeringar behöver producentprisutvecklingen på trädgårdsprodukter liksom utvecklingen av de viktigaste produktionskostnadsposterna följas, eftersom detta belyser lönsamhetsutvecklingen.

Eftersom utvecklingen inom näringen är så svårbedömd, är det viktigt att samlade bedömningar om situationen görs årligen på samma sätt som utvecklingen inom jordbruket följs med anledning av verkningarna av den nya livsmedelspolitiken. Jag föreslår därför att Jordbruksverket får i uppdrag att årligen följa utvecklingen inom trädgårdsnäringen.

17.4.7 Behovet av kollektiva medel

Trenden både i Sverige och internationellt har varit att staten i ökande utsträckning överfört sitt tidigare engagemang till näringen, t.ex. beträffande tillämpad forskning (försöksverksamhet), rådgivning, marknadsfrämjande åtgärder och teknikutveckling. Det ankommer på näringen själv att i allt större utsträckning svara för finansiering och genomförande av näringens utvecklingsinsatser.

Näringens organisationer Trädgårdsnärings Riksförbund (TRF), Grönsaksodlarnas Riksförbund (GRF) och de ekonomiska föreningarna (se avsnitt 5.2) har mycket begränsade möjligheter att själva t.ex. genom medlemsavgifter skapa tillräckliga medel för att tillgodose de behov som finns. Det är således en viktig strategisk fråga för näringen att utforma ett system för att trygga tillgången till sådana medel, som näringen kollektivt är beroende av för sin fortsatta utveckling.

Sedan mitten av 1980-talet har näringen haft tillgång till återbetalade prisregleringsavgifter på handelsgödsel- och bekämpningsmedel. Medlen administreras av Jordbruksverket (tidigare Lantbruksstyrelsen). Olika intressenter ansöker årligen om medel för projekt, som främjar trädgårdsnäringen. TRF och GRF lägger sedan ett gemensamt förslag till fördelning, som ligger till grund för ett beslut av Jordbruksverket. Neringen har haft ett avgörande inflytande på medlens användning.

Jag finner att kollektiva medel av det slag det här är fråga om har haft stor betydelse för näringens utveckling. En rad projekt och aktiviteter har kunnat genomföras och som utan dessa medel inte hade blivit av. Detta hindrar dock inte att medlen skulle kunnat användas ännu effektivare genom större planmässighet och mer koncentrerade insatser. För budgetåret 1991/92 inbetalades ca 12 miljoner kronor i avgifter, som återförs budgetåret 1992/93. Drygt 3 miljoner kronor kommer sannolikt att som tidigare reserveras för restanalyser utförda av Statens livsmedelsverk (SLV).

Omställningskommissionen föreslår att prisregleringsavgifterna slopas fr.o.m. den 1 juli 1993. Skulle detta bli fallet är 1993/94 det sista budgetåret för vilket kollektiva medel finns tillgängliga. På grund av sänkta regleringsavgifter bedöms detta belopp bli betydligt lägre än tidigare.

Som jag tidigare framhållit kommer trycket på näringens organisationer att vara särskilt stort i anslutning till ett EG-inträde. Jag bedömer det inte som möjligt för näringens organisationer att själva under denna period kunna skapa tillräckliga kollektiva resurser för att motsvara de behov som kommer att uppstå. Jag föreslår därför att näringen, för att underlätta anpassningen, tillförs 5 miljoner kronor årligen av budgetmedel under budgetåren 1993/94–1995/96. Dessa bör i första hand användas till centrala insatser för att underlätta EG-anpassning och för att effektivisera marknadssidan. Minst 1 miljon kronor

bör användas för konsumtionsfrämjande verksamhet. Dessa medel bör administreras som den nuvarande återbetalningen av prisregleringsavgifter, dvs. via Jordbruksverket. Beträffande finansieringen av dessa statsutgifter hänvisas till vad jag har anfört i avsnitt 17.1.4.

På sikt bör näringen finna lämpliga vägar att själv skapa erforderliga kollektiva medel.

Särskilt yttrande

av experten Wohlström

Allmänt

Utredningen om trädgårdsnäringsens utvecklingsmöjligheter genomförs i ett skede då svenskt näringsliv generellt har ställts under en stark press av en djup konjunkturnedgång. Många kommer mot den bakgrunden att ställa frågan varför trädgårdsodlingens situation och utvecklingsmöjligheter kräver särskilda utredningsinsatser och varför dessa utmynnar i särskilda förslag om stöd från statens sida utöver de generella insatser för att stärka näringslivet och företagen som regeringen föreslagit och vidare avser föreslå.

Enligt min mening skall det aktuella utredningsarbetet ses i perspektivet av riksdagens beslut år 1979 om att fastlägga en särskild trädgårdsolitik. Någon sådan hade dessförinnan inte existerat som grund för statliga insatser till denna näringsgren. Utvecklingen under den dryga tioårsperiod som härefter gått har i många avseenden varit dramatisk och politiskt händelserik. Förändringar i såväl nationella som internationella förhållanden har haft en stark negativ påverkan på den svenska trädgårdsodlingens konkurrenssituation. Endast ett egentligt förhållande kan sägas ha haft en positiv effekt för näringen, nämligen den svenska devalveringen i början av 1980-talet. Effekten av denna förklingade emellertid ganska snabbt beroende på den kraftiga svenska inflations- och produktionskostnadsutvecklingen som i sin tur bl.a. var en följd av den ökade beskattningen och avgiftsbeläggningen av de viktiga produktionsmedlen energi, kemikalier, arbetskraft och kapital.

Den svenska trädgårdsodlingens situation är unik i den meningen att Sverige som enda västeuropeiska land placerat trädgårdsproduktionen utanför den traditionella jordbrukspolitiken och till skillnad från exempelvis Norge och Finland också utanför den inom denna vanligtvis tillämpade jordbruksprisregleringen. Den av riksdagen år 1979 fastlagda trädgårdspolitiken innehåller inte heller de traditionella jordbrukspolitiska medlen för att mer direkt kompensera produktionen för sådana förändringar i produktionskostnader och intäkter som på-

verkat lönsamheten negativt eller för att ge den nationella produktionen ett tillräckligt utrymme på marknaden.

Denna situation för den svenska odlingen har inneburit dels att näringen själv fått försöka kompensera sig för det högre produktionskostnadsläget genom rationaliseringar eller förändringar av strukturell natur och dels att svensk trädgårdsproduktion hämmats i sitt marknadsagerande genom att man inte haft möjlighet att utveckla en exportmarknad utan enbart varit hänvisad till en alltmer konkurrensutsatt hemmamarknad. Effekterna av detta har blivit en kraftigt avtagande lönsamhet, en delvis eftersatt rationalisering och förnyelse av produktionsanläggningar och en generellt försämrad soliditet i företagen. Sammantaget innebär detta att företagen är dåligt förberedda att möta fortsatta krav på anpassning bl.a. inför det väntade EG-medlemskapet. Det är mot bakgrunden av denna successiva försämring av näringens konkurrens- och lönsamhetssituation som jag sett tillkomsten av utredningen om trädgårdsnäringens utvecklingsmöjligheter som synnerligen viktig. En sådan utredning borde emellertid i beaktande av utveckling ha varit genomförd för flera år sedan. Den svenska jordbrukspolitiken och livsmedelspolitiken har som bekant under motsvarande tidsperiod varit föremål för tätare översyner. Successiva anpassningar av denna har därför kunnat göras utifrån utvecklingen inom jordbruket och utifrån förändringar i omvärlden. Ett betydande finansiellt stöd har också beviljats för jordbrukets anpassning till nya konkurrensförutsättningar och till ett EG-medlemskap.

Sett i det här redovisade utvecklingsperspektivet för trädgårdsnäringen är EG-aspekterna på näringens framtidsmöjligheter en sent tillkommen utgångspunkt för den föreliggande utredningens arbete. Den nuvarande konjunkturberoende "nationella krisen" har därmed varit en än mindre huvudutgångspunkt för utredningen.

Enligt min mening borde mot denna bakgrund utredningsarbetet bedrivits i ett stegvist koncept där det första steget skulle omfattat ett återställande av svensk trädgårdsodlings konkurrenskraft såsom den förutsattes kunna upprätthållas i det trädgårdspolitiska beslutet år 1979 och i ett andra steg därutöver se på förutsättningar och omständigheter samt behov av åtgärder för ett EG-medlemskap. I ett tredje steg först borde effekter av den nuvarande "krisen" på resultatet av de tidigare utredningsstegen studeras.

Jag är klart medveten om att bl.a. den mycket korta utredningstiden inte möjliggjort ett sådant angreppssätt i utredningsarbetet. Däremot menar jag att utredningens resultat och framlagda förslag bör bedömas utifrån ett sådant betraktelsesätt på näringens situation. Jag vill därvid redan här framhålla att jag anser att utredningens förslag generellt inte svarar upp mot behovet av åtgärder för att återskapa rimliga konkurrensförutsättningar för den svenska trädgårdsodlingen och mot kravet på en rimlig anpassnings- och övergångsperiod vid ett EG-medlemskap.

Vid sidan av tidsaspekten, dvs. den mycket knappt tilltagna utredningstiden, ser jag framför allt två ytterligare förhållanden som jag anser har verkat återhållande på utredningsarbetet och på möjligheterna att framlägga och underbygga förslag trots att tydliga indikationer om problem och svårigheter för näringen förelegat.

För det första gäller detta bristen på aktuella statistiska uppgifter om näringens utveckling, strukturellt och ekonomiskt. De senaste tillgängliga uppgifterna från Statistiska Centralbyrån (SCB) om den svenska trädgårdsnäringen hänför sig till förhållandena år 1990 då en begränsad inventering genomfördes. I beaktande av utvecklingen under åren 1991 och 1992 anser jag inte denna fullt relevant att basera bedömningar på. Trots näringens under många år framförda krav på en fortlöpande uppföljning av trädgårdsföretagens ekonomiska förhållanden och lönsamhetsutveckling, genom Statens jordbruksverks (SJV) försorg, har man inte tillmötesgått detta. Det saknas därför även inom detta område ett officiellt analysunderlag till stöd för utredningsarbetet. Mot den bakgrunden stöder jag självfallet utredningens förslag om en kontinuerlig avrapportering av näringens utveckling som ett uppdrag för Jordbruksverket.

För det andra anser jag att utredningens direktiv varit det kanske främsta hindret för utredningens arbete. Jag bedömer att de generella kraven på utredningen att inte lägga ofinansierade förslag också återverkar på analyser och slutsatser vilka därmed blir mer återhållna. För trädgårdsnäringen gäller till skillnad från jordbruket att det begränsade antalet trädgårdspolitiska medel inte ger förutsättningar för en finansiell omfördelning med hänsyn till de önskemål och förslag som skulle kunna framställas av utredningen. Direktiven innebär därmed en sådan begränsning att de hämmar ett objektivt analys- och förslagsarbete. Jag bedömer att de av utredningen framlagda ofinansiera-

de förslagen för statskassans del innebär en kostnad som skulle motsvara en höjning av den allmänna bensinskatten med mindre än en tiondedels öre per liter. Detta kan ställas i relation till den höjning av bensinskatten med ca 1 kr per liter som regeringen i dagarna har föreslagit.

Med hänsyn till vad jag tidigare påtalat om näringens aktuella ekonomiska situation och till den begränsade omfattningen av det hittillsvarande statliga stödet till trädgårdsnäringen och inte minst till den väntade sänkningen av prisnivån på trädgårdsprodukter på 5–20 % vid ett EG-medlemskap bör stöd- och anpassningsåtgärderna få ta i anspråk väsentligt större belopp än vad utredningen här sett som sin ram. Jag vill erinra om att enbart avvecklingen av tullskyddet kan förväntas sänka producentprisnivån med mer än 10 %. (Tullintäkten för trädgårdsprodukter beräknas årligen till ca 200 miljoner kronor.)

Som jag ovan framhållit anser jag att den korta utredningstiden inverkat menligt på möjligheterna att ta fram underlag och att analysera viktiga problemområden och härpå utforma förslag. Ett sådant viktigt område är trädgårdsnäringens inlemmande i den gemensamma jordbrukspolitikerna, CAP, vid ett svenskt medlemskap i EG. De områden detta berör är hela det fitosanitära området, den obligatoriska kvalitetskontrollen av frukt och grönsaker, rests substanskontrollen av frukt och grönsaker, den gemensamma kemikalielagstiftningen samt inte minst inrättandet av en svensk marknadsorganisation för bevakning av marknadsförhållanden och genomförande av gemensamma marknadsåtgärder. På samtliga dessa områden kan den svenska trädgårdsnäringen ställas under nya regelverk och nya kostnadsbelastningar. Effekterna av detta har inte vägts in i utredningens analyser och förslag.

Ett annat område som jag anser behöver ytterligare studeras är hela forsknings- och utvecklingssidan där direktiven för utredningen är omfattande och detaljerade. Jag anser att även ansvarsfrågan beträffande spridningen av forskningsinformation till näringen bör närmare klarläggas. Utredningen har endast mycket översiktligt behandlat detta område.

Växthusodlingens energianvändning och systemet för beskattning av energi utgör ett problemområde av stor betydelse för den svenska odlingens konkurrenskraft. Utredningen framhåller också att den nuvarande energibeskattningen är till nackdel konkurrensmässigt för

svensk produktion. Utredningen pekar vidare på att utvecklingen kommer att ytterligare förändra bilden på detta område. Ett förhållande som inte blivit föremål för en närmare bedömning från utredningens sida är det fr.o.m. år 1995 föreslagna förändrade uppördssystemet för energiskatt inom växthusodlingen. Den avstämning av energiskattefrågorna som utredningen föreslår bör ske i anslutning till ett svenskt EG-inträde måste därför även beakta denna fråga liksom även en utvärdering av svavelskattens effekt för växthusodlingens konkurrenssituation. En sådan utvärdering borde även vara ett värdefullt bidrag till den översyn av de samhällsekonomiska förutsättningarna för en ytterligare höjning av svavelskatten som regeringen i den nyligen framlagda propositionen om åtgärder för att stabilisera den svenska ekonomin (prop. 1992/93:50) förklarar sig vilja göra. Jag vill därför biträda utredningsförslaget om en avstämning av energibeskattningen men jag vill yrka på att denna påbörjas omgående och ges utrymme att föreslå sådana successiva anpassningar av det svenska beskattningssystemet som kan anses vara motiverade med hänsyn till den internationella konkurrenssituationen.

Slutligen vill jag framhålla att utredningens behandling av trädgårdsnäringens marknadsförhållanden och marknadsfrågor inte kunnat göras med det underlag som detta kräver. Producentkooperativ samverkan har generellt ett starkt stöd i EG:s jordbrukspolitik, CAP. Jag anser att det även för Sveriges vidkommande bör vara till fördel vid ett EG-medlemskap att vi i landet har en stark och samlad utbudssituation såsom bl.a. kan ske i formen av ekonomiska försäljningsföreningar. Jag har tidigare pekat på några viktiga områden som borde blivit föremål för en bedömning i ett EG-perspektiv. För samtliga dessa områden gäller att producentkooperativ samverkan underlättar för Sverige att utföra sina EG-förpliktelser. Det torde heller inte vara obekant att ett av de mest akuta problemområdena för den svenska trädgårdsodlingen är den uppsplittrande utbudsstrukturen och avsaknaden av en effektiv intern marknadskommunikation i producentledet. Som utredningen också påpekar pågår en intern strukturöversyn inom näringen vars syfte är att öka samordningen på utbudssidan framför allt i södra Sverige. Arbetet beräknas bli slutfört under loppet av november månad detta år. Från såväl statsmakternas som näringens utgångspunkter hade det varit värdefullt att detta arbete hade kunnat vägas in i utredningens bedömningar av stöd och åtgärder på detta område.

De fyra större problemområden som jag här berört är så viktiga inför den kommande EG-anpassningen och för näringens konkurrenssituation på både kort och lång sikt att jag anser att de bör bli föremål för en fortsatt granskning. Jag vill därför föreslå att utredningen i formen av en kommission för trädgårdsnäringens anpassningsfrågor ges ett fortsatt uppdrag att studera dessa under i första hand våren 1993. Förutsättningar finns då att göra en mer sammanvägd EG-analys med underlag även från Jordbruksverkets pågående EG-studier på trädgårdsområdet.

Speciella problemställningar

I det följande kommenterar jag vissa särskilda områden och sakförhållanden där jag har en avvikande mening i förhållande till utredningen. I flertalet fall utgår mitt ställningstagande från att jag inte delar utredningens uppfattning om att de av riksdagen år 1979 fastlagda målen för trädgårdspolitiken i dag kan anses vara tillfredsställande uppfyllda. Mot bakgrund av min starka uppfattning av att så till övervägande del inte är fallet har jag följaktligen ansett att näringen utifrån vad jag tidigare framhållit är i behov av och berättigad till ett kraftfullare stöd än vad som föreslagits.

De trädgårdspolitiska målen

I avsnitt 7.9 diskuteras de trädgårdspolitiska målen i fyra punkter. Endast i en punkt kan jag dela utredningens uppfattning om att målet är tillfredsställande uppfyllt nämligen att konsumenterna har kunnat tillförsäkras produkter av god kvalitet till rimliga priser. Åtminstone kan svenska producenter inte anses vara orsaken i den händelse någon ändå hävdar att konsumentpriserna varit för höga.

Beträffande målet att den som arbetar inom trädgårdsnäringen skall ha en ekonomisk och social standard som är likvärdig med den som erbjuds inom andra näringar och att näringen skall erbjuda trygg sysselsättning och god arbetsmiljö anser jag inte att detta är fullt eller tillfredsställande uppfyllt. Vid bedömningen måste enligt min mening beaktas att antalet växthusföretag fr.o.m. år 1979 minskat med i det närmaste 30 %. En nästan lika stor företagsnedläggelse har ägt rum inom frilandsodlingen. Antalet konkurser visar därvid en kraftig ökning.

Soliditeten i företagen har kraftigt försämrats vilket bl.a. innebär att den ekonomiska och lönsamhetsmässiga basen för företagares och anställdas sociala standard och anställningstrygghet är oroande svag. Utvecklingen mot en högre grad av åretrunt-sysselsättningar har vänt och beroendet till tillfällig anställd arbetskraft har ökat. Generellt är företagen i dag därför väsenligt sämre rustade att klara de påfrestningar en fortsatt internationell konkurrens och ett EG-medlemskap innebär.

Beträffande målet att import av subventionerade produkter eller dumpning inte skall få inverka på den inhemska produktionens omfattning anser jag det inte möjligt att fastlägga i vad mån detta är uppfyllt eller inte. Det kan tydligt konstateras att den svenska trädgårdspolitiken inte kunnat hindra importerade produkter från att regelmässigt komma in till landet till priser som inte svarat mot faktiska produktionskostnader i ursprungslandet. Svenska åtaganden inom ramen för GATT och det förhållande att svensk trädgårdsproduktion legat utanför ett nationellt prisregleringssystem har inneburit ett hinder för att bemöta sådana situationer. I vad mån detta eller exempelvis den generellt högre kostnadsnivån har haft mest att betyda för omfattning av den svenska odlingen går svårigen att fastställa.

Beträffande det fjärde målet, att den förväntade inhemska konsumtionsökningen i första hand bör tillgodoses genom en utökad svensk produktion under den svenska odlingssäsongen, anser jag inte heller att det redovisade statistiska materialet ger underlag för att entydigt se detta mål som tillfredsställande uppfyllt. Jag baserar min bedömning på samma statistiska material som utredningen men väger också in den produktionsminskning som blivit följd av de två senaste säsongernas besvärliga marknadsförhållanden och lönsamhetsproblem.

Finansiellt stöd

Jag delar utredningens mening om behovet av att bibehålla ordningen med kreditgarantier. Jag vill understryka de svårigheter som samriskbestämmelserna i dag innebär för tillämpningen av lånegarantistödet inom trädgårdsnäringsen. Det är påvisat genom utredningen att en anpassning av företagen kräver investeringar och därmed tillgång till riskvilligt kapital på i förhållande till övriga länder jämbördiga villkor. Innan förhållandena på den svenska kreditmarknaden förbättrats

kommer trädgårdsföretagen att möta stora svårigheter för sin kapitalförsörjning. Jag föreslår därför att trädgårdsodlingen under en femårsperiod räknat fr.o.m. den 1 juli 1993 dels fritas från kravet på samrisk och dels befrias från kreditgarantiavgiften. Åtgärderna bör kunna ses som en del av den kompensation jag ovan ansett bör utgå för den lägre producentprisnivå odlingen har att möta genom avvecklingen av tullskyddet.

I avsnitt 17.3.3 föreslår utredningen att trädgårdsodlingen vid ett EG-inträde skall erbjudas ett generellt investeringsstöd och ett startstöd till unga trädgårdsodlare enligt den modell detta stöd har i Danmark. Jag delar utredningens mening även beträffande behovet av dessa stöd. Med hänsyn till det ekonomiska läget i odlingen föreslår jag även här att stöden inrättas redan fr.o.m. den 1 juli 1993.

Mot bakgrund av det ökade behovet och intresset för att övergå till mer miljöanpassade produktionsmetoder även inom trädgårdsnäringen vill jag föreslå att det till dessa investeringsstöd kopplas ytterligare bidragsmöjligheter för sådana investeringar som har en positiv miljöprofil och i väsentlig grad innebär en i detta avseende ändrad produktionsuppläggnings.

Beträffande de finansiella stödfrågorna vill jag även instämma i vad utredningen anför om angelägna insatser för att effektivisera trädgårdsodlingens marknadsarbete. Jag hänvisar till vad jag ovan framfört om ett fortsatt utredningsarbete i dessa frågor.

Energibeskattnings

Som utredningen också framhåller utgör den nuvarande energibeskattnings, inkl. den miljörelaterade svavelskatten en konkurrensnackdel för svensk växthusodling. De beslut om förändringar i beskattningen för industrin och växthusodlingen som riksdagen tog under våren 1992 innebar i själva verket en successivt ökad skattebelastning på bränsle för uppvärmning i växthus. Regeringens ambition att begränsa beskattningen hade därför inget innehåll för växthusodlingens del. Den av utredningen föreslagna tidigareläggningen av befrielsen från allmän energiskatt är ett viktigt steg i en i förhållande till konkurrentländerna utjämnad beskattning. För att en sådan utjämning emellertid skall kunna vara acceptabel krävs också begränsningar beträffande uttaget av koldioxid- och svavelskatterna. Jag vill erinra om att svavel-

skatt inte tillämpas i våra konkurrentländer inom EG och att i dessa länder finns koldioxidskatt endast införd i Danmark. Genom beslut i folketinget under våren 1992 erhöll emellertid den danska växthusodlingen som enda näringsgren befrielse från denna skatt under vissa villkor. Bl.a. innebar dessa att växthusföretagen skall företa s.k. "energisynt". Jag anser att utredningsförslaget om en tillfällig justering av nedsättningen av koldioxidavgiften är vällovlig men otillräcklig. En justering av beskattningen måste avse både koldioxid- och svavelskatten.

Jag har tidigare framfört att jag delar utredningens uttalande om nödvändigheten av en avstämning och anpassning till väntade EG-förhållanden på detta område. Jag anser emellertid inte att man kan vänta med en sådan justering till dess ett medlemskap blir aktuellt. Det är i dag och under de närmaste två åren som regeringen förutskickar att EG-anpassningen skall genomföras. Det är då rimligt att en avstämning och anpassning sker omedelbart såsom jag här tidigare föreslagit.

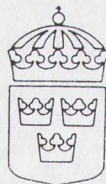
Kollektiva medel

I utredningen föreslås att trädgårdsnäringen under budgetåren 1993/94–1995/96 tillförs 5 miljoner kronor per år för centrala insatser för att underlätta en EG-anpassning och för att effektivisera marknadssidan. Förslaget utgår ifrån att de nuvarande prisregleringsavgifterna inom kort slopas och att de kollektiva medel näringen därigenom haft tillgång till också avvecklas.

Jag anser att utredningens ansats i förslaget är välvillig och positiv. Redan en mycket grov bedömning, grundad på dels den omfattande bredden av den svenska trädgårdsproduktionen och dels den fleråriga kraftfulla insats som måste till för att kostnads- och marknadsanpassa den svenska produktionen till en lägre producentprisnivå i ett EG-medlemskap, ger emellertid vid handen att det föreslagna beloppet, varav ca 1 miljon kronor föreslås avsättas för konsumtionshöjande verksamhet, är för lågt för att kunna ge ett önskvärt resultat. Mot bakgrund av vad jag tidigare framhållit om att de nödvändiga stöd- och anpassningsåtgärderna måste få ta i anspråk väsentligt större belopp än vad utredningen sett som sin ram bör det här föreslagna beloppet väsentligt höjas. Huvudinriktningen för stödet bör i större utsträckning än

vad utredningen föreslagit vara mot marknads- och konsumtionsbefrämjande insatser. Beloppets exakta årliga storlek anser jag måste avstämmas mot den övergångsperiod som bestäms för avveckling av det nuvarande svenska tullskyddet mot EG samt för andra övergångsåtgärder. Beloppet bör också stå i rimlig proportion till de positiva effekter som en sänkning av producentprisnivån långsiktigt får på konsumentpriset för aktuella produkter.

Beträffande det långsiktiga behovet inom näringen av kollektiva medel anser utredningen att det bör ankomma på näringen själv att finna lämpliga vägar för detta. Jag kan till viss del instämma i detta. Jag vill dock erinra om att man inom flertalet EG-länder, bl.a. i Danmark och Holland, genom lagstiftning medverkar till att via produktionsavgifter skapa kollektiva fonder för näringen. Jag anser därför att detta framgent också bör vara möjligt i Sverige.

Utredning om trädgårdsnäringens utvecklingsmöjligheter

Dir. 1992:23

Beslut vid regeringssammanträde 1992-02-20

Chefen för Jordbruksdepartementet, statsrådet Olsson, anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att en särskild utredare tillkallas med uppgift att utreda den svenska trädgårdsnäringens utvecklingsmöjligheter. Utredningen skall göras mot bakgrund av riksdagens beslut med anledning av motioner om trädgårdsnäringen (1991/92:JoU6, rskr. 40).

Bakgrund

Den svenska trädgårdsnäringen omfattar odling av frukt, bär, köksväxter, prydnadsväxter och plantskoleväxter. Odlingen sker både i växthus och på friland. År 1990 bedrevs trädgårdsodling av ca 4 600 företag i landet. Det kan jämföras med ca 11 500 företag år 1971. Antalet sysselsatta i trädgårdsföretag var ca 30 000 personer enligt den senaste trädgårdsräkningen år 1987. Därav var ca 70 % deltidssysselsatta. Ungefär 35 % av trädgårdsföretagen räknas som deltidföretag.

Växthusodling bedrevs år 1990 av ca 1 500 företag på en sammanlagd yta av 3,3 milj. m². Den genomsnittliga växthusytan per företag var ca 2 000 m². Krukväxtodlingen är värdemässigt störst och bedrivs av ca 700 företag medan odlingen av köksväxter är störst till ytan, ca 1,8 milj. m² och bedrivs av ca 570 företag.

Frilandsodling bedrevs år 1990 vid drygt 80 % av trädgårdsföretagen. Den odlade arealen var 13 700 ha, varav nära hälften var belägen i Malmöhus och Kristianstads län. Denna odling dominerades av köksväxter, främst morötter, matlök och isbergssallat. När det gäller frukt och bär svarade odlingen av äpplen och jordgubbar för de största arealerna.

Frilandsodlingen av bär har ökat mätt i areal sedan år 1971 men minskat

i antal företag. Frilandsodlingen av frukt och snittblommor har minskat mätt både i areal och i antal företag. Odlingen av köksväxter på friland har totalt sett ökat något fram till mitten av 1980-talet för att därefter minska och omfattar i dag ca 5 600 ha. Arealen växthusodling minskade under 1970-talet men har i stort sett varit konstant den senaste femårsperioden.

Arealavkastningen har genomgående ökat i odlingen liksom arealutnyttjandet. T.ex. har skördenivån för tomat mer än fördubblats sedan mitten av 1970-talet. De totala skördekvantiteterna är därför för några kulturer desamma som på 1970-talet även om arealer och antal företag minskat.

Konsumtionen av köksväxter har ökat från 24 kg per person år 1960 till 44 kg per person år 1990. Ökningen avser främst tomater, morötter, vitkål, rödkål och djupfrysta köksväxter. Även konsumtionen av beredda köksväxter, såsom konserver, har ökat sedan år 1960. Konsumtionen av frukt och bär har ökat från 51 kg per person år 1960 till 68 kg per person år 1990.

Drygt 50 % av konsumtionen av färska och djupfrysta köksväxter utgörs av importerade produkter. Motsvarande andel för år 1960 var 30 %. Säsongsvis kan svenska produkter utgöra huvuddelen av konsumtionen t.ex. för isbergssallat och växthusgurka. Större delen av konsumtionen av frukt och bär härrör från import. Av frukt och bär som går att odla i Sverige utgörs dock 50 % av konsumtionen av svenska produkter. Importerade krukväxter utgör ca 50 % av den totala försäljningen.

Trädgårdsodlingen i Sverige beräknades år 1990 omsätta drygt 3 miljarder kronor i producentledet.

Trädgårdsprodukter är inte prisreglerade i Sverige. Det statliga ekonomiska stöd som den svenska odlingen får är dels ett gränsskydd bestående av tullar, dels stöd till rådgivning, rationalisering och viss marknadsföring. Näringen får även nedsättning av skatten för energi som förbrukas vid växt-husuppvärmning. Värdet av denna nedsättning kan uppskattas till ca 90 milj. kr. per år. Rationaliseringsstödet ges i form av lånegarantier och bidrag till energibesparande åtgärder och till införande av ny teknik. I budgetpropositionen 1992 föreslår regeringen att stödet såvitt gäller bidragen skall minskas för budgetåret 1992/93 och avvecklas helt fr.o.m. budgetåret 1993/94. Några ändringar vad gäller möjligheterna att få lånegarantier föreslås inte.

Forskning och försöksverksamhet inom trädgårdssektorn bedrivs huvudsakligen vid Sveriges lantbruksuniversitet. Denna verksamhet finansieras huvudsakligen genom statliga anslag men till viss del även av forskningsråd och av näringen. Dessutom bedrivs forsknings- och försöksverksamhet vid ett par större växtförädlingsföretag.

Vid länsstyrelsernas lantbruksenheter finns ca 50 trädgårdsrådgivare. Rådgivningen finansieras huvudsakligen över statsbudgeten. Den är avgiftsbelagd och ca 20 % av kostnaderna täcks av intäkter från verksamheten.

Kvalitetsregler avseende äpplen och päron har fastställts av Statens jord-

bruksverk. Dessa tillämpas frivilligt av producenternas försäljningsorganisationer och Frukttfrämjandet kontrollerar att de efterföljs. Det finns dock ingen skyldighet att ange kvalitetsklass i butik. För grönsaker finns inga statliga kvalitetsregler. Främjandeorganisationer finansieras huvudsakligen genom producentavgifter och visst statsbidrag. Projektmedel tillförs organisationerna av återförda prisregleringsavgifter på handelsgödsel och bekämpningsmedel. Statsbidraget till organisationerna försvinner fr.o.m. budgetåret 1992/93. Prisregleringsavgifterna skall avvecklas under de närmaste åren.

Beslut om nuvarande statliga riktlinjer för trädgårdsnäringspolitiken fattades av riksdagen år 1979 (prop. 1978/79:136, JoU29, rskr. 399). Beslutet grundade sig bl.a. på förslag från 1974 års trädgårdsnäringsutredning (Ds Jo 1978:13 och SOU 1978:51).

1979 års riksdagsbeslut om trädgårdsnäringen

I 1979 års riksdagsbeslut om trädgårdsnäringen behandlades förutom allmänna statliga riktlinjer det statliga finansiella stödet, stödet till energibesparande åtgärder samt den statliga rådgivningen på området. Vidare behandlades tullskyddet för trädgårdsprodukter.

I riksdagens beslut slogs fast att Sverige hade goda förutsättningar för en effektiv trädgårdsproduktion. Produktionens omfattning var beroende av dess internationella konkurrenskraft. Konsumtionen av trädgårdsprodukter förväntades öka i framtiden. Den ökade efterfrågan borde till stor del kunna tillgodoses genom en ökad inhemsk produktion. Näringsens konkurrenskraft borde därför stärkas genom ökad forskning, försök, rådgivning och finansiellt stöd. Som riktlinje skulle även gälla att de som arbetar inom trädgårdsnäringen skulle ha en ekonomisk och social standard som är likvärdig den som erbjöds i andra näringar. Samtidigt skulle konsumenterna tillförsäkras produkter av god kvalitet till rimliga priser.

Riksdagsbeslutet innebar vissa ändringar i finansieringsstödet till trädgårdsnäringsens rationalisering. Bl.a. skulle stöd kunna lämnas i samband med nyetablering av företag och statsbidrag ges till investeringar i ny teknik och vid samverkan. Bidrag skulle vidare ges till investeringar i regioner där det från samhällets synpunkt är särskilt önskvärt att näringen utvecklas, i första hand i Norrland. För uppförande av växthus skulle statsbidrag till energibesparande åtgärder lämnas.

Vidare beslutades vissa ändringar i tullskyddet på trädgårdsområdet. Dessa innebar en övergång från viktull till värdetull för vissa produkter, höjningar och sänkningar av tullen samt vissa justeringar av tullperioderna.

Internationell utblick

Under den dryga tioårsperiod som gått sedan nuvarande riktlinjer för trädgårdsnäringspolitiken lades fast har samhällsekonomin och villkoren för trädgårdsnäringen förändrats i åtskilliga avseenden. De av riksdagen våren 1990 antagna beslut om livsmedelspolitiken kommer såväl direkt som indirekt att få konsekvenser för trädgårdsnäringen. EES-avtalet syftar bl.a. till fri rörlighet för varor och kommer att få konsekvenser för den svenska trädgårdsnäringen. Avtalet innehåller bestämmelser som bl.a. bygger på Romfördragets principer om förbud mot olika typer av handelshinder. Till EES-avtalet har också kopplats ett antal bilaterala jordbruksavtal mellan EG och enskilda EFTA-länder. Sveriges bilaterala jordbruksavtal med EG innehåller ett antal koncessioner (i båda riktningarna) huvudsakligen inom ramen för tullkvoter. Koncessionerna omfattar bl.a. frukt och frysta grönsaker. Därutöver har Sverige medgivit tullåttnader gentemot EG för ett antal trädgårdsprodukter som huvudsakligen anses ha intresse för de sydligare EGT-länderna. Parterna har genom en utvecklingsklausul också uttalat sin försats att gå vidare i liberaliserande riktning. Härutöver innehåller EES-avtalet gemensamma regler om t.ex. växtskydd. Avsikten är att avtalet skall träda i kraft den 1 januari 1993. Det kan även konstateras att resultatet av pågående GATT-förhandlingar kommer att få icke obetydliga konsekvenser för trädgårdsnäringen, liksom givetvis ett framtida medlemskap i EG.

Fr.o.m. år 1990 har den tidigare tillämpade kvantitativa importregleringen för äpplen och päron ersatts av ett tullskydd.

Uppdraget

Genom såväl nationella som internationella beslut på områden där trädgårdsnäringen i vissa fall utgör endast en mindre sektor skapas väsentligen ändrade förutsättningar för trädgårdsnäringens produktions- och konkurrensförhållanden. Mot denna bakgrund bör en särskild utredare tillkallas för att utreda den svenska trädgårdsnäringens utvecklingsmöjligheter. I uppdraget bör ingå att utvärdera konsekvenserna av 1979 års trädgårdspolitiska beslut och de politiska beslut som därefter har fattats.

Utgångspunkten för utredarens arbete bör vara den inriktning av näringspolitiken som lagts fast av riksdagen (prop. 1991/92:38, FiU:10, rskr. 108). Det innebär att politiken inriktas på att genom generella åtgärder t.ex. skattesänkningar skapa goda förutsättningar för företaget i Sverige och att konkurrensnedvridande och selektiva företagsstöd avvecklas. Utifrån detta bör skapas förutsättningar för en trädgårdsnäring i Sverige som vid inträdet i EG är stark och konkurrenskraftig. Utredaren bör därför göra en analys av trädgårdsnäringens kostnads-, marknads-, och konkurrenssituation i jämfö-

relse med Sveriges viktigaste konkurrentländer på trädgårdsområdet inkl. Norge och Finland.

Utredaren bör analysera och inventera forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet mot bakgrund av bl.a. samhällets mål för miljö- och energipolitik och generellt mot bakgrund av målet om en rationell och konkurrenskraftig produktion. En redovisning bör göras av omfattningen av den forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet som bedrivs i våra viktigaste konkurrentländer. Likaså bör utredaren redovisa behovet av sådana verksamheter i Sverige som bör prioriteras i ett internationellt perspektiv.

Utredaren bör även belysa behovet av en eventuell strukturanpassning och strukturrationalisering, såväl vad avser enskilda produktionsföretag som producentkooperativa försäljningsföretag och främjandeorganisationerna vid ett framtida svenskt EG-medlemskap. Vidare bör möjligheterna att med bibehållen konkurrenskraft och utan att utvecklingsmöjligheterna påverkas en minskad kemikalieanvändningen i trädgårdsnäringen analyseras.

I utredningsuppdraget bör också ingå att bedöma nuvarande regelsystem och eventuella förslag ur handelspolitisk synvinkel och då framför allt med hänsyn till GATT:s och EG:s regelsystem samt ett EES-avtal. Utredaren bör vidare, med beaktande av förslagen i betänkandet (SOU 1989:87) Skördeskadskydd för trädgårdsnäringen, bedöma behovet i ett internationellt perspektiv av ett skördeskadskydd för trädgårdsnäringen och hur ett sådant eventuellt bör finansieras. Utgångspunkten bör vara att näringen själv finansierar skördeskadskyddet.

I arbetet bör samråd ske med Utredningen (Jo 1991:06) om den statliga rådgivningen till jordbruket och med Kommissjonen (Jo 1991:07) för att förbereda en avstämning av jordbrukets omställning.

Till grund för arbetet bör bl.a. ligga den analys som gjorts av Statens jordbruksnämnd och Lantbruksstyrelsen om konsekvenserna av ett EG-medlemskap för den svenska trädgårdsnäringen – Svensk trädgårdsnäring i EG.

Utredaren bör till regeringen redovisa förslag i de aktuella frågorna senast den 1 november 1992. Arbetet bör bedrivas i nära kontakt med berörda myndigheter, organisationer och utredningar.

Utredaren bör beakta regeringens direktiv (dir. 1984:5) till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående utredningsförslagets inriktning och regeringens direktiv (dir. 1988:43) om EG-aspekter i utredningsverksamheten.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar chefen för Jordbruksdepartementet

att tillkalla en särskild utredare – omfattad av kommittéförordningen (1976:119) – med uppdrag att utreda den svenska trädgårdsnäringsens utvecklingsmöjligheter,

att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar att kostnaderna skall belastas på huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Jordbruksdepartementet)

Nationella importrestriktioner som för närvarande tillämpas i enskilda medlemsstater

Medlemsstater Tidsperiod	Produkt	Ursprungsland	Importbegränsning	
Belgien	Tomater avsedda för annat än som insatsvara livsmedelsindustrin	Algeriet	Importförbud	16/5-14/11
		Tunisien	- " -	- " -
		Marocko	- " -	- " -i
		Cypern	- " -	- " -
		Egypten	- " -	16/5-30/11
		Jordanien	- " -	- " -
		Övriga	- " -	16/5-31/12
Danmark	Tomater	Samtliga	Särskilt importtillstånd erfordras tillsammans med importlicens	1/6-31/10
Frankrike	Tomater	Algeriet	Impo. förbud Minimipris *)	15/5-31/5
		Marocko		1/6-31/10
		Tunisien	Importförbud Minimipris*)	15/5-31/10
		Israel		1/11-31/12
		Bulgarien	Importförbud Minimipris*)	15/5-15/8
				15/8- oktober (inom ramen för en kvot om 700 ton)
			Minimipris*)	1/11-31/12 (inom ramen för en kvot om 300 ton)
Rumänien	Importförbud Minimipris*)	20/5-15/10		
		15/5-20/5 15/10- december (inom ramen för en kvot om 6000 ton och 200 ton fr o m 15/10- 31/10)		
	Spanien	Importförbud Minimipris*)	20/5-31/10	
	Övriga **)		15/5-31/12	
		Importförbud	15/5-31/12	

*) Importen förbjuds temporärt när och under den period det franska marknadspriset för tomater understiger minimipriset
 **) Särskilda bestämmelser avseende import från Spanien/Portugal (som framför allt innebär att importförbudet upphör att gälla från och med 1991)

Medlemsstater Tidsperiod	Produkt	Ursprungsland	Importbegränsning	
	Kronärtskockor	Algeriet	Minimipris *)	15/3-30/6
		Marocko Tunisien Spanien		
		Israel	Minimipris*)	15/3-31/3
		Övriga **))	Importförbud	15/3-31/3
	Sallad och endiver	Samtliga utom Algeriet, Marocko och Tunisien	Importförbud	15/11-15/6
	Aprikoser	Algeriet Marocko Tunisien	Minimipris*)	5/6-31/7
		Övriga	Importförbud	5/6-31/7
	Meloner	Samtliga **)) utom Algeriet, Marocko och Tunisien	Importförbud	1/7-15/10
	Green beans	Algeriet Marocko Tunisien	Minimipris*)	1/6-30/9
		Övriga	Importförbud	1/6-30/9
	Vindruvor	Algeriet Marocko Tunisien	Minimipris*) Importförbud	1/8-15/10 juli
		Spanien	Minimipris	20/7-15/8 (möjlighet till förlängning t o m 31/8) inom ramen för tids- begränsad vikt - resp. värdekvoter
			Införsel förbud	1/7-20/7 15/8 (eller 1/9)-31/12

*) Importen förbjuds temporärt när och under den period det franska marknadspriset för tomater understiger minimipriset

**) Särskilda bestämmelser avseende importen från Spanien/Portugal (som framför allt innebär att importförbudet upphör att gälla från och med 1991)

Medlemsstater Tidsperiod	Produkt	Ursprungsland	Importbegränsning	
		Israel	Minimipris ^{*)}	Juli månad inom ramen för en värdekvot
			Importförbud	1/8-31/1
		Bulgarien	Minimipris ^{*)}	15/11- 31/12
			Importförbud	1/7-14/11 och januari
		Turkiet	Minimipris ^{*)}	1/5-15/5 och 15/11- 31/12 (Värdekvot under den senare perioden)
			Importförbud	15/7-15/11
		Övriga ^{**)}	Importförbud	1/7-31/1
Grekland 15/5-31/12	Vindruvor Tomater	Samtliga - " -	Importförbud - " -	1/7-31/1
	Green beans	- " -	- " -	1/6-30/9
	Kronärtskockor	- " -	- " -	15/3-30/6
	Sallad och endiver	- " -	- " -	15/11-15/6
	Meloner	- " -	- " -	1/7-15/10
	Aprikoser	- " -	- " -	5/6-31/7
Irland	Tomater	Samtliga	Importlicens erfordras	15/5-15/6
Storbritannien	Sallad och endiver	Bulgarien	Kvot om 10 ton	15/11-15/6
	Green beans	Bulgarien	Kvot om 10 ton	1/7-30/9
	Tomater	Bulgarien	Kvot om 400 ton	15/5-31/10
		Rumänien	Kvot om 1980 ton	31/5-31/10

^{*)} Importen förbjuds temporärt när och under den period det franska marknadspriset för tomater understiger minimipriset

^{**)} Särskilda bestämmelser avseende importen från Spanien/Portugal (som framför allt innebär att importförbudet upphör att gälla från och med 1991)

Tulljämförelse mellan EG och Sverige

Nedan följer en jämförelse Sverige-EG av tullskyddet avseende för svensk odling viktigare (färska) trädgårdsprodukter. Först jämförs växthusgrönsaker och därefter följer en jämförelse för frilandsodlade köksväxter, äpplen och till slut för prydnadsväxter. Jämförelsen avser den period under året produkter är tullbelagda. Det bör erinras om att stora skillnader finns vad avser tullfria perioder t. ex. på snittblomsområdet där Sverige till skillnad från EG tillämpar tullfria perioder för vissa blommor. Jämförelsen avser den generella tullnivån och det bör erinras om att det tillämpas preferenssystem med tullnedsättningar för enskilda (till följd av främst EG:s bilaterala handelsavtal) eller grupper av länder (Sveriges och EG:s GSP gentemot u-länder, EG:s medelhavsprogram, EG:s förmånsbehandling av ACP-länder). Förutom tullskydd arbetar EG med ett referensprissystem för att motverka lågprisimport av vissa produkter.

Vid omräkning av tullar skall ej grön valutakurs användas. I samtliga beräkningar är därför 1 ECU = 7,41 SEK (aktuell omräkningskurs veckorna 29-35 1992).

Stat. nr i EG	Tidsperiod	Tull EG	Sverige	
<u>Växthusgrönsaker</u>				
Tomat				
07020090	15/5-31/10	18 %, min 0,26 kr/kg	16/5-30/6 1/7-30/9 1/10-31/10	17 %, min 0,50 kr/kg 17 %, min 0,70 kr/kg 17 %, min 0,50 kr/kg
07020010	1/11-14/5	11 %, min 0,15 kr/kg	16/4-15/5 1/11-15/4	10 %, min 0,50 kr/kg

Referenspriser tillämpas 1/4-20/12

Gurka				
07070011	16/5-31/10	20 %*)	1/5-30/6 1/7-30/9	20 %, min 0,50 kr/kg 20 %, min 0,70 kr/kg
07070019	1/11-15/5	16 %*)	1/10-15/3 16/4-30/4	fri 20 %

Referenspriser tillämpas 11/2-10/11

Frilandsodlade köksväxter

Lök		Nyskördad kepalök		
07031011-90	1/1-31/12	12 %	1/6-30/11 1/12-31/5	10 % fri

Annan lök

16/7-29/12 20 %
(minimiviktull 25 kr/100 kg)

1/3-15/7 fri

Vit- och rödkål

07049010 1/1-31/12 15 %, min 0,04 kr/kg

1/5-30/11 10 %

1/12-30/4 17 %

Huvudsallat

Ur 07051110 1/4-31/11 15 %^{*)}, min 0,18 kr/kg

1/5-30/11 11 %

Ur 07051190 1/12-31/3 13 %^{*)}, min 0,12 kr/kg

1/12-30/4 fri

Referenspriser tillämpas 1/11-31/5

Annan huvudsallat

1/3-15/12 11 %

16/12-29/2 fri

Morötter

07061000 1/1-31/12 17 %

1/1-31/12 10 %

för nyskördade morötter med ursprung i EG m. fl.utgår tull med högst 10 kr per 100 kg under tiden 1 maj - 30 juni

Frukt och bär**Äpplen**

08081091 1/8-31/12 14 %, min 0,18 kr/kg

1/8-23/1

08081093 1/1-31/3 8 %, min 0,17 kr/kg

ett tullvärde per 100 kg av

08081099 1/4-31/7 6 %, min 0,10 kr/kg

- högst 200 kr 2,50 kr/kg

- 201 kr - 275 kr 1,75 kr/kg

- 276 kr - 350 kr 1,00 kr/kg

- 351 kr - 0,25 kr/kg

Referenspriser tillämpas 1/7-30/6

24/1 - 31/7

fri

Jordgubbar

08101010 1/5-31/7 16 %, min 0,22 kr/kg

8/6-1/8

14 %

08101090 1/8-30/4 14 %

1/9-7/6

fri

^{*)} Utöver tullen kan under vissa förhållanden även en utjämningsavgift uttas

Prydnadsväxter**Krukväxter**

Ur 060299	13 %		8 %
-----------	------	--	-----

Färska snittblommor

Ur 0603 1/6-31/10	24 %		Minimiviktullar, nivån varierar mellan olika snittblommor och perioder (300-1000 kr/100 kg under tullbelagda perioder)
1/11-31/5	17 %		

Plantskoleväxter**Frukträd**

Ur 06022091-99	13 %	*	3-8 % (förädlade: 6 %)
----------------	------	---	------------------------

Bärbuskar (klättrväxter 3 %)

Ur 06022091-99	13 %	**)	8 %
----------------	------	-----	-----

Rosor

06024011-90	13 %	***)	8 %
-------------	------	------	-----

* Stat nr 06.02.20.202-209 (i annan form än rötter)

** Stat nr 06.02.209 (i annan form än rötter)

*** 06.02.409 (i annan form än rötter)

Använda förkortningar och ordförklaringar

- ACP African, Carribean and Pacific States - den grupp utvecklingsländer som är associerade till EG genom Lomé-konventionen
- EG Europeiska Gemenskapen är en sammanslagning av europeiska atomenergigemenskapen (1957), europeiska kol- och stålunionen (1951) och europeiska ekonomiska gemenskapen (1957).
- EFTA European Free Trade Association - Europeiska frihandelssammanslutningen, grundad 1959, som förutom Sverige har som medlemmar Norge, Finland, Island, Österrike, Schweiz och Liechtenstein.
- EES-avtalet European Economic Space - Avtalet om ett europeiskt ekonomiskt samarbetsområde innebär att de sju EFTA-länderna från och med den 1 januari 1993 bildar en enda stor marknad med fri rörlighet för varor, personer, tjänster och kapital. Innan avtalet kan träda i kraft skall det dock godkännas av parlamenten i alla de nitton länderna.
- EES-avtalet innebär dock inte att EFTA-länderna ansluts till EG:s gemensamma jordbrukspolitik (i EG omfattas också trädgårdssektorn av jordbrukspolitiken).
- Inom ramen för EES-förhandlingarna har EFTA-länderna var för sig slutit bilaterala avtal med EG. Dessa avtal innebär för Sveriges vidkommande på trädgårdsområdet dels vissa tull/avgiftsfria kvoter vid import från EG av framförallt frysta grönsaker och motsvarande vid svensk export av dill och persilja, spenat m.m, dels ensidiga svenska tullåtaganden (tullfrihet eller nedsatt tull) för vissa sk. cohesions produkter som de mindre ekonomiskt utvecklade regionerna inom EG skall kunna dra fördel av bl. a. vissa snittblommor, vissa färska köksväxter, meloner, körsbär, plommon och frysta jordgubbar. Det har dock i huvudsak ej varit fråga om svenska tullkoncessioner under odlingssäsongen för produkter av central betydelse för den svenska trädgårdsnärigen.
- GATT General Agreement on Tariffs and Trade - Allmänna tull- och handelsavtalet tillkom 1947 i FN:s regi och är ett multilateralt avtal omfattande ett drygt hundratal länder på den internationella handels område, som primärt syftar till en liberalisering av världshandeln och att ge denna en fast grund. En

huvudprincip i GATT är klausulen om ickediskriminerande mest-gynnad-nationsbehandling (MGN). GATT betecknar även det forum varigenom detta avtal övervakas. Internationella förhandlingar med syfte att liberalisera världshandeln sker i dess regi. Exempel på sådana förhandlingar är den sk. Tokyoronden (1973-79) och den nu pågående Uruguayronden.

GSP General System of Preferences - det allmänna preferenssystemet till förmån för u-länderna.

UNCTAD United Nations Conference on Trade and Development - FN:s konferens för handels- och utvecklingsfrågor upprättades på u-ländernas initiativ 1964. Antalet medlemsstater är idag 171. Arbetsfältet täcker de ekonomiska relationerna mellan världens alla länder, i första hand mellan industriländer och utvecklingsländer.

Statens offentliga utredningar 1992

Kronologisk förteckning

1. Frihet – ansvar – kompetens. Grundutbildningens villkor i högskolan. U.
2. Regler för risker. Ett seminarium om varför vi tillåter mer förorening inne än ute. M.
3. Psykiskt stördas situation i kommunerna – en probleminventering ur socialtjänstens perspektiv. S.
4. Psykiatri i Norden – ett jämförande perspektiv. S.
5. Koncession för försäkringssammanslutningar. Fi.
6. Ny mervärdesskattelag.
– Motiv. Del 1.
– Författningstext och bilagor. Del 2. Fi.
7. Kompetensutveckling - en nationell strategi. A.
8. Fastighetstaxering m.m. – Bostadsrätter. Fi.
9. Ekonomi och rätt i kyrkan. C.
10. Ett nytt bolag för rundradiosändningar. Ku.
11. Fastighetsskatt. Fi.
12. Konstnärlig högskoleutbildning. U.
13. Bundna aktier. Ju.
14. Mindre kadmium i handelsgödsel. Jo.
15. Ledning och ledarskap i högskolan – några perspektiv och möjligheter. U.
16. Kroppen efter döden. S.
17. Den sista undersökningen – obduktionen i ett psykologiskt perspektiv. S.
18. Tvångsvård i socialtjänsten – ansvar och innehåll. S.
19. Långtidsutredningen 1992. Fi.
20. Statens hundskola. Ombildning från myndighet till aktiebolag. S.
21. Bostadsstöd till pensionärer. S.
22. EES-anpassning av kreditupplysningslagen. Ju.
23. Kontrollfrågor i tulldatoriseringen m.m. Fi.
24. Avreglerad bostadsmarknad. Fi.
25. Utvärdering av försöksverksamheten med 3-årig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. U.
26. Rätten till folkpension – kvalifikationsregler i internationella förhållanden. S.
27. Årsarbetstid. A.
28. Kartläggning av kasinospel – enligt internationella regler. Fi.
29. Smittskyddsinstitutet – ny organisation för Sveriges nationella smittskyddsfunktioner. S.
30. Kreditförsäkring – Några aktuella problem. Fi.
31. Lagstiftning om satellitsändningar av TV-program. Ku.
32. Nya Inlandsbanan. K.
33. Kasinospelverksamhet i folkörelsernas tjänst? C.
34. Fastighetsdatasystemets datorstruktur. M.
35. Kart- och mätningutbildningar i nya skolformer. M.
36. Radio och TV i ett. Ku.
37. Psykiatri och dess patienter – levnadsförhållanden, vårdens innehåll och utveckling. S.
38. Fristående skolor. Bidrag och elevavgifter. U.
39. Begreppet arbetsskada. S.
40. Risk- och skadehantering i statlig verksamhet. Fi.
41. Angående vattenskotrar. M.
42. Kretslopp – Basen för hållbar stadsutveckling. M.
43. Ecocycles – The Basis of Sustainable Urban Development. M.
44. Resurser för högskolans grundutbildning. U.
45. Miljöfarligt avfall – ansvar och riktlinjer. M.
46. Livskvalitet för psykiskt långtidssjuka – forskning kring service, stöd och vård. S.
47. Avreglerad bostadsmarknad, Del II. Fi.
48. Effektivare statistikstyrning – Den statliga statistikens finansiering och samordning. Fi.
49. EES-anpassning av marknadsföringslagstiftningen. C.
50. Avgifter och högkostnadsskydd inom äldre- och handikappomsorgen. S.
51. Översyn av sjöpolisen. Ju.
52. Ett samhälle för alla. S.
53. Skatt på dieselolja. Fi.
54. Mer för mindre – nya styrformer för barn- och ungdomspolitik. C.
55. Råd för forskning om transporter och kommunikation. K.
Råd för forskning om transporter och kommunikation. Bilagor. K.
56. Färjor och farleder. K.
57. Beskattnings av vissa naturaförmåner m.m. Fi.
58. Miljöskulden. En rapport om hur miljöskulden utvecklas om vi ingenting gör. M.
59. Läraruppslaget. U.
60. Enklare regler för statsanställda. Fi.
61. Ett reformerat åklagarväsende. Del. A och B. Ju.
62. Forskning och utveckling för totalförsvaret – förslag till åtgärder. Fö.
63. Regionala roller – en perspektivstudie. C.
64. Utsikt mot framtidens regioner – sju debattinlägg. C.
65. Kartboken. C.
66. Västsverige – region i utveckling. C.
67. Fortsatt reformering av företagsbeskattningen. Del 1. Fi.
68. Långsiktig miljöforskning. M.
69. Meningsfull vistelse på asylförläggning. Ku.
70. Telelag. K.
71. Bostadsförmedling i nya former. Fi.
72. Det kommunala medlemskapet. C.

Statens offentliga utredningar 1992

Kronologisk förteckning

73. Valfärd och valfrihet – service, stöd och vård för psykiskt störda. S.
74. Prova privat – Provning och mätteknik inom SP och SMP i europaperspektiv. N.
75. Ekonomisk politik under kriser och i krig. Fi.
76. Skogspolitiken inför 2000-talet. Huvudbetänkande. Skogspolitiken inför 2000-talet. Bilagor I. Skogspolitiken inför 2000-talet. Bilagor II. Jo.
77. Psykiskt störda i socialförsäkringen – ett kunskapsunderlag. S.
78. Utredningen om vissa internationella insolvensfrågor. Ju.
79. Statens fastigheter och lokaler – ny organisation. Fi.
80. Kriminologisk och kriminalpolitisk forskning. Ju.
81. Trafikpolisen mer än dubbelt bättre. Ju.
82. Genteknik – en utmaning. Ju.
83. Aktiebolagslagen och EG. Ju.
84. Ersättning för kränkning genom brott. Ju.
85. Förvaltning av försvarsfastigheter. Fö.
86. Ett nytt betygssystem. U.
87. Åtgärder för att förbereda Sveriges jordbruk och livsmedelsindustri för EG – förslag om vegetabiliesektorn, livsmedelsexporten och den ekologiska produktionen. Jo.
88. Veterinär verksamhet – behov, organisation och finansiering. Jo.
89. Bostadsbidrag – enklare – rättvisare – billigare. S.
90. Biobränslen för framtiden. Jo.
91. Biobränslen för framtiden. Bilagedel. Jo.
92. Pliktleverans. U.
93. Svensk skola i världen. U.
94. Skola för bildning. U.
95. Den svenska marknaden för projektkapital – statens nuvarande och framtida roll. N.
96. Förbud mot etnisk diskriminering i arbetslivet. Ku.
97. Sparar vi för lite? Hushållssparandet i samhälls-ekonomi. Fi.
98. Kommunernas socialbidrag – en kartläggning av normer, kostnader m.m. S.
99. Rådgivningen inom jordbruket och trädgårdsnäringen. Jo.
100. Staten och arbetsgivarorganisationerna. Fi.
101. Försvarsmaktens hälso- och sjukvård. Fö.
102. Myndigheternas förvaltningskostnader – budgetering av pris- och löneförändringar. Fi.
103. FHU92. A.
104. Vår uppgift efter Rio – svensk handlingsplan inför 2000-talet. M.
105. Administrativt stöd till Försvarsmakten. Fö.
106. Civilbefälhavarna. Fö.
107. Kulturstöd vid ombyggnad. Ku.
108. VAL, Organisation Teknik Ekonomi. Ju.
109. Investeringar i arrendejordbruket och andra arrenderättsliga frågor. Ju.
110. Information och den nya InformationsTeknologi – straff- och processrättsliga frågor m.m. Ju.
111. Den framtida skogsvårdsorganisationen. Jo.
112. Administrationen i kanslihuset. Klara administrationen – Bilaga. Fi.
113. Lag om företagsrekonstruktion. Ju.
114. Malmöregionens trafiksystem. Överenskommelse om åtgärder i trafikens infrastruktur. K.
115. Kontroll i konkurrens – avveckling av AB Svens Bilprovnings monopol på kontrollbesiktning. K.
116. Privat förmedling och uthyrning av arbetskraft. A.
117. Konsumenterna och lågprisbutiken. En studie av ändrade köpvanor i dagligvaruhandeln. Jo.
118. Arvoden för vård hos privatpraktiserande läkare.
119. Svensk trädgårdsnäring – nuläge och utvecklingsmöjligheter. Jo.

Statens offentliga utredningar 1992

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Bundna aktier. [13]
EES-anpassning av kreditupplysningslagen. [22]
Översyn av sjöpolisens. [51]
Ett reformerat åklagarväsende. Del A och B. [61]
Utredningen om vissa internationella insolvensfrågor. [78]
Kriminologisk och kriminalpolitisk forskning. [80]
Trafikpolisen mer än dubbelt bättre. [81]
Genteknik – en utmaning. [82]
Aktiebolagslagen och EG. [83]
Ersättning för kränkning genom brott. [84]
VAL, Organisation Teknik Ekonomi. [108]
Investeringar i arrendjordbruket och andra arrenderättsliga frågor. [109]
Information och den nya InformationsT eknologin – straff- och processrättsliga frågor m.m. [110]
Lag om företagsrekonstruktion. [113]

Försvarsdepartementet

- Forskning och utveckling för totalförsvaret – förslag till åtgärder. [62]
Förvaltning av försvarsfastigheter. [85]
Försvarsmaktens hälso- och sjukvård. [101]
Administrativt stöd till Försvarsmakten. [105]
Civilbefälhavarna. [106]

Socialdepartementet

- Psykiiskt stördas situation i kommunerna – en probleminventering ur socialtjänstens perspektiv. [3]
Psykiatri i Norden – ett jämförande perspektiv. [4]
Kroppen efter döden. [16]
Den sista undersökningen – obduktionen i ett psykologiskt perspektiv. [17]
Tvångsvård i socialtjänsten – ansvar och innehåll. [18]
Statens hundscola. Ombildning från myndighet till aktiebolag. [20]
Bostadsstöd till pensionärer. [21]
Rätten till folkpension – kvalifikationsregler i internationella förhållanden. [26]
Smittskyddsinstitutet – ny organisation för Sveriges nationella smittskyddsfunktioner. [29]
Psykiatri och dess patienter – levnadsförhållanden, vårdens innehåll och utveckling. [37]
Begreppet arbetsskada. [39]
Livskvalitet för psykiiskt långtidssjuka – forskning kring service, stöd och vård. [46]
Avgifter och högkostnadskydd inom äldre- och handikappomsorgen. [50]
Ett samhälle för alla. [52]

- Välfärd och valfrihet – service, stöd och vård för psykiiskt störda. [73]
Psykiiskt störda i socialförsäkringen – ett kunskapsunderlag. [77]
Bostadsbidrag – enklare – rättvisare – billigare. [89]
Kommunernas socialbidrag – en kartläggning av normer, kostnader m.m. [98]
Arvoden för vård hos privatpraktiserande läkare. [118]

Kommunikationsdepartementet

- Nya Inlandsbanan. [32]
Råd för forskning om transporter och kommunikation. Råd för forskning om transporter och kommunikation. Bilagor. [55]
Färjor och farleder. [56]
Telelag. [70]
Malmöregionens trafiksystem. Överenskommelse om åtgärder i trafikens infrastruktur. [114]
Kontroll i konkurrens – avveckling av AB Svensk Bilprovnings monopol på kontrollbesiktning. [115]

Finansdepartementet

- Koncession för försäkringssammanslutningar. [5]
Ny mervärdesskattelag. – Motiv. Del 1. – Författningstext och bilagor. Del 2. [6]
Fastighetstaxering m.m. – Bostadsrätter. [8]
Fastighetsskatt. [11]
Långtidsutredningen 1992. [19]
Kontrollfrågor i tulldatoriseringen m.m. [23]
Avreglerad bostadsmarknad. [24]
Kartläggning av kasinospel – enligt internationella regler. [28]
Kreditförsäkring – Några aktuella problem. [30]
Risk- och skadehantering i statlig verksamhet. [40]
Avreglerad bostadsmarknad, Del II. [47]
Effektiva statistikstyrning – Den statliga statistikens finansiering och samordning. [48]
Skatt på dieselolja. [53]
Beskattning av vissa naturaförmåner m.m. [57]
Enklare regler för statsanställda. [60]
Fortsatt reformering av företagsbeskattningen. Del 1. [67]
Bostadsförmedling i nya former. [71]
Ekonomisk politik under kriser och i krig. [75]
Statens fastigheter och lokaler – ny organisation. [79]
Sparar vi för lite? Hushållsparandet i samhälls-ekonomi. [97]
Staten och arbetsgivarorganisationerna. [100]
Myndigheternas förvaltningskostnader – budgetering av pris- och löneförändringar. [102]

Statens offentliga utredningar 1992

Systematisk förteckning

Administrationen i kanslihuset.

Klara administrationen – Bilaga. [112]

Utbildningsdepartementet

Frihet – ansvar – kompetens. Grundutbildningens villkor

i högskolan. [1]

Konstnärlig högskoleutbildning. [12]

Ledning och ledarskap i högskolan – några perspektiv och möjligheter. [15]

Utvärdering av försöksverksamheten med 3-årig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. [25]

Fristående skolor. Bidrag och elevavgifter. [38]

Resurser för högskolans grundutbildning. [44]

Läraryppdraget. [59]

Ett nytt betygssystem. [86]

Pliktleverans. [92]

Svensk skola i världen. [93]

Skola för bildning. [94]

Jordbruksdepartementet

Mindre kadmium i handelsgödsel. [14]

Skogspolitiken inför 2000-talet. Huvudbetänkande. [76]

Skogspolitiken inför 2000-talet. Bilagor I. [76]

Skogspolitiken inför 2000-talet. Bilagor II. [76]

Åtgärder för att förbereda Sveriges jordbruk och livsmedelsindustri för EG – förslag om vegetabilie-sektorn, livsmedelsexporten och den ekologiska produktionen. [87]

Veterinär verksamhet – behov, organisation och finansiering. [88]

Biobränslen för framtiden. [90]

Biobränslen för framtiden. Bilagedel. [91]

Rådgivningen inom jordbruket och

trädgårdsnäringen. [99]

Den framtida skogsvårdsorganisationen. [111]

Konsumenterna och lågprisbutiken. En studie av

ändrade köpvanor i dagligvaruhandeln. [117]

Svensk trädgårdsnäring – nuläge och utvecklings-möjligheter. [119]

Arbetsmarknadsdepartementet

Kompetensutveckling - en nationell strategi. [7]

Årsarbetstid. [27]

FHU92 [103]

Privat förmedling och uthyrning av arbetskraft. [116]

Kulturdepartementet

Ett nytt bolag för rundradiosändningar. [10]

Lagstiftning om satellitsändningar av TV-program. [31]

Radio och TV i ett. [36]

Meningsfull vistelse på asylförläggning. [69]

Förbud mot etnisk diskriminering i arbetslivet. [96]

Kulturstöd vid ombyggnad. [107]

Näringsdepartementet

Prova privat – Provning och mätteknik inom SP och SMP i europaperspektiv. [74]

Den svenska marknaden för projekt kapital – statens nuvarande och framtida roll. [95]

Civildepartementet

Ekonomi och rätt i kyrkan. [9]

Kasinospelsverksamhet i folkrörelsernas tjänst? [33]

EES-anpassning av marknadsföringslagstiftningen. [49]

Mer för mindre – nya styrformer för barn- och ungdomspolitiken. [54]

Regionala roller – en perspektivstudie. [63]

Utsikt mot framtidens regioner – sju debattinlägg. [64]

Kartboken. [65]

Västverige – region i utveckling. [66]

Det kommunala medlemskapet. [72]

Miljö- och naturresursdepartementet

Regler för risker. Ett seminarium om varför vi tillåter mer föroreningar inne än ute. [2]

Fastighetsdatasystemets datorstruktur. [34]

Kart- och mätningutbildningar i nya skolformer. [35]

Ångående vattenskotrar. [41]

Kretslopp – Basen för hållbar stadsutveckling. [42]

Ecocycles – The Basis of Sustainable Urban Development. [43]

Miljöfarligt avfall – ansvar och riktlinjer. [45]

Miljöskulden. En rapport om hur miljöskulden utvecklas om vi ingenting gör. [58]

Långsiktig miljöforskning. [68]

Vår uppgift efter Rio – svensk handlingsplan inför 2000-talet. [104]

